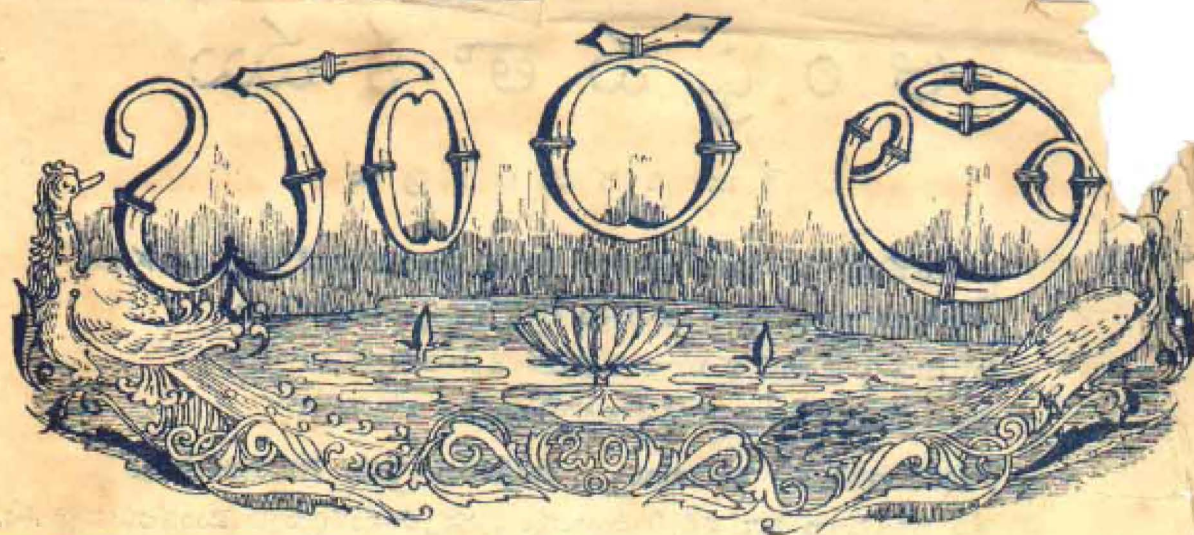
భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

సంపాదకుడు
కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము ౧౫, సంచిక ౧

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము,
మద్రాసు.
౧౯౩౦

సంపు. ౧౫ — ఈశ్వర, పుష్యమాసము (జనవరి 1938) — సం

"స్వ" సంస్మరణము మానవులకు చిత్రవిచిత్ర భావప్రపంచమును స్మరింపజేయును. స్వభావము ప్రవృత్తియందు పురుషార్థమునకు మూలము. ధర్మార్థకామమోక్షములకు స్వస్వరూపజ్ఞానమే మూలము. ప్రవృత్తి జీవజాలములకు సాధనమైన సాధనసంపత్తితో నిండియున్నను స్వాభిమానస్వార్థపరత్వములు పరావలంబనాక్రమణములను అపేక్షించుచున్నవి. పరాపేక్ష సకలసందర్భములందును జ్ఞానయోగములను సంకుచితము చేయుచు ఆత్మశక్తిని స్తంభింపజేయుచున్నది. సకలకార్యములందును ఆత్మవిశ్వాసముగలిగి పనిజేయుట కార్యసిద్ధికి సాధనముగ నుండగలదు. మహాసంకల్పముతో నారంభించిన కార్యములు విఫలములగుటయూ, సామాన్యవిషయములు సఫలములగుటయు ప్రవృత్తియందు సహజావస్థలు.

మానవకృత్యములందు పరిపూర్ణత్వము దుర్లభము. సకలకార్యములును లోపభూయిష్ఠములై, నిందాస్తోత్రములకు పాలగుచుండును. ధీమంతులు సంకల్పించిన కార్యములను యథాశక్తిని నిర్వహించుట లోపభూయిష్ఠమైనను స్వాత్మవికాసమునకును, పరార్థమునకును పరమార్గసాధనము. విశ్వమంతయును పరమాణువునుండి పరబ్రహ్మమువఱకును ప్రతిబద్ధమై విశ్వకల్యాణమునకు విశ్వయాత్రను చేయుచున్నది. విశ్వయాత్రయందు విశ్వకల్యాణమునకు వినియోగపడిన సకలమును ఏకప్రతిబద్ధమై సమ్మేళనమును పొందుచున్నది. సంకల్పశ్రద్ధానురూపమైన ఫలము సకలకార్యములకును గలుగును; వ్యక్తులు నిమిత్తమాత్రులు. కర్తృత్వాభిమానము నిరర్థకము. గతించిన పదునాలుగేండ్లయందును భారతి నిర్వాహకులు యథాశక్తిని పత్రికానిర్వహణమును చేయుటకు చేసిన ప్రయత్నముల ఫలము లోపభూయిష్ఠమైనను ఆంధ్రసాహిత్యప్రపంచమునకు విదితము.

రుధిరోద్గారి సంవత్సరము ఆంధ్రదేశచరిత్రమునందు ప్రఖ్యాతవత్సరము. ఆంధ్రదేశమునందు కాకినాడ పురమునందు ప్రసిద్ధ మహమ్మదీయ నాయకుడు మౌలానా మహమ్మదాలీ అధ్యక్షతక్రిందను కాంగ్రెసు సమావేశమైనది. శ్రీయుత కొండా వెంకటప్పయ్యగారు సన్మాన సంఘాధ్యక్షుడు. మహర్షి సాంబమూర్తిగారు నిర్వాహకుడు. ఆ మహోదయసమయమునందు ఆంధ్రలోకమునందలి సుప్రసిద్ధనాయకులే గాక, అఖిలభారత సుప్రసిద్ధనాయ

నందు ప్రతిపాదితములైన ప్రస్తావనలు వర్తమానకాలమునందు లైన విధమునను ప్రథమ సంచికయందు సంకల్పించిన స[...] సకలరంగములందును సఫలము లగుచున్నవి. అనేకములైన [...]కలు, వారపత్రికలు గతించిన పదునాలుగేండ్లయందును సాహిత్యకళాభ్యుదయమును హృద్యముగను చేయుచున్న[...] చిన పదునాలుగేండ్లయందును రాజకీయ, సాంఘిక, సాహిత్య[...] వైజ్ఞానికాది విషయములందు కలిగిన స్వాతంత్ర్యభావ పరి[...] మానవ స్వాతంత్ర్యప్రియులకు పరమానందమును కలుగజేయ[...] ఈ మహోదయమునకు భారతియును యథాశక్తిని జ్ఞానాంజ[...] సమర్పించినది.

అనంతమైన విశ్వమునందు వ్యక్తులకు కర్మాచరణమునందు యధికారము ఫలాపేక్షయందు గలుగకుండుట ధర్మము. ఇటీ[...] నేను జబ్బుతో నుండగా డాక్టరు సంజప్పగారు నన్ను జూచి ఇట్ల[...] "నీవు విచారగ్రస్తునివుగ కనబడుచున్నావు. నీవును, ఇతరులు[...] స్వరాజ్యసంపాదనమునకై శ్రమపడితిరో, ఆ సుదినమును స[...] మైనది. సత్యాగ్రహము ధర్మవిజయమును బడసినది. [...] త్రివర్ణపతాకము, వందేమాతరం గీతము విజయమును [...] నీ వానందింపవలసిన సమయము." సంజప్పగారి గంభీర[...] స్వధర్మనిర్వహణమునందలి పరమార్థమును విశదము చేసినవి. [...] ణామునందు వ్యక్తుల ప్రాజాపత్యము నిమిత్తమాత్రము.

ఆంధ్రాభ్యుదయము గతించిన ఇరువదియేండ్లయం దవిచ్ఛిన్నముగ సాగుచుండిన విధమును రాజకీయ, సాంఘిక, సాహిత్య, కళా[...]రంగములందు ప్రవర్ధమానంబగుచున్న నవీన వికాసము విశదము చేయుచున్నది. సత్యాగ్రహమునందు ఆంధ్రులుజూపిన ధైర్యసాహసము ప్రశంసలకు పాత్రములైనవి. హరిజనోద్యమము ఆంధ్రదేశమునం[...] స్వాగతమును బడసినది. నవీన సాహిత్య కళారచనలు ఆంధ్ర[...] స్వాతంత్ర్యప్రియత్వమును విశదము చేయుచున్నది. స్వరాజ్య ప్ర[...]త్వమునందు ఆంధ్రనాయకులకు ఉచితములైన స్థానములు లభించి[...] ఆంధ్రాభ్యుదయ మవిచ్ఛిన్నముగ సాగుచున్నను ప్రత్యేకాంధ్ర[...] భావము సకలరంగములందును పూర్ణవికాసమును దుర్లభము[...] శ్రీయుత పట్టాభి సీతారామయ్యగారి నాయకత్వము[...]

ఆంధ్ర పతాకము

శేషాద్రి రమణకవులు

ప్రళయజీమూతసంభవభాంకృతుల మించు ఘుర్ఘురధ్వనికి దిక్కులు గలంగ
కాలానలోజ్జ్వలజ్వాలల నిరసించు దృగ్గోళరక్తమరీచులొలయ
అష్టదిఙ్మత్త వేదండ భయాపాది నిబిడ దేహచ్ఛాయ నివ్వటిల్ల
విలయవేళానటద్వీరభద్రకరస్థ ఖడ్గవైఖరికోఱ కాంతిలంగ
విశ్వరక్షణదీక్షతో వెలసియున్న - ఆదికిరిమూర్తిచేఁ గేతనాదికములఁ
జేసి రాంధ్రులు భావవైచిత్రి మెఱయఁ - దన్మహాసుస్వరూప మెంతయు స్మరింతు.

అసురోత్క్షిప్త వసుంధరాభరణ దంష్ట్రాంకూర మొప్పార, ది
గ్వ్యసరాంధంకరశాంగశాలిమ నభోవీథిన్ విడంబింప, ధ
ర్మసముద్ధారణ దీక్షతోడఁ గిటియై రాజిల్లు (శ్రీ) విష్ణుసా
హసవృత్తంబు చలుక్యభూవిభు పతాకాంకంబుగా భాసిలెన్.

పరమప్రాభవులౌ చళుక్య నృపతుల్ బంగారునాణెంబులన్
[illegible]
[illegible]
[illegible] రిపుభూపక్షోభ [illegible] కాకతి

అని కాకత్యుఁడు ప్రోలభూవిభుఁడు గుండాధీశుఁ జెండాడుము
న్ననవద్యంబగు నాత్మముద్రిక వరాహాంకంబు మైనద్దెఁ ద
జ్జననాథాన్వయ కేతనాంచలములన్ సంస్థాపితంబయ్యెఁ బా
వనమా నాదికిరిస్వరూప మది సంభావ్యంబు మా కెల్లెడన్.

దురమునఁ గాకతీయ నృపతుల్ నిజకేతన చిత్రమా [illegible]
కిరివరమూర్తిఁ జూప నొగిఁ గీర్తడి తొల్లిటి [illegible]
వరులు స్వదుర్గ భూము[illegible]
[illegible]

[illegible] పూజాంజలుల్ నించి మిం
చిన భక్తిం బ్రకటించిరే కిరివర (శ్రీ) కేతనం బద్ది, యాం
ధ్ర నరాధీశులు కాకతీయ లోరుగంటన్ నిల్పి సేవించి ప్రా
క్తన తేజంబును నిల్పి రప్పటి జనుల్ కైమోడ్పు గావింపఁగన్.

విషయసూచిక

చిత్రములు

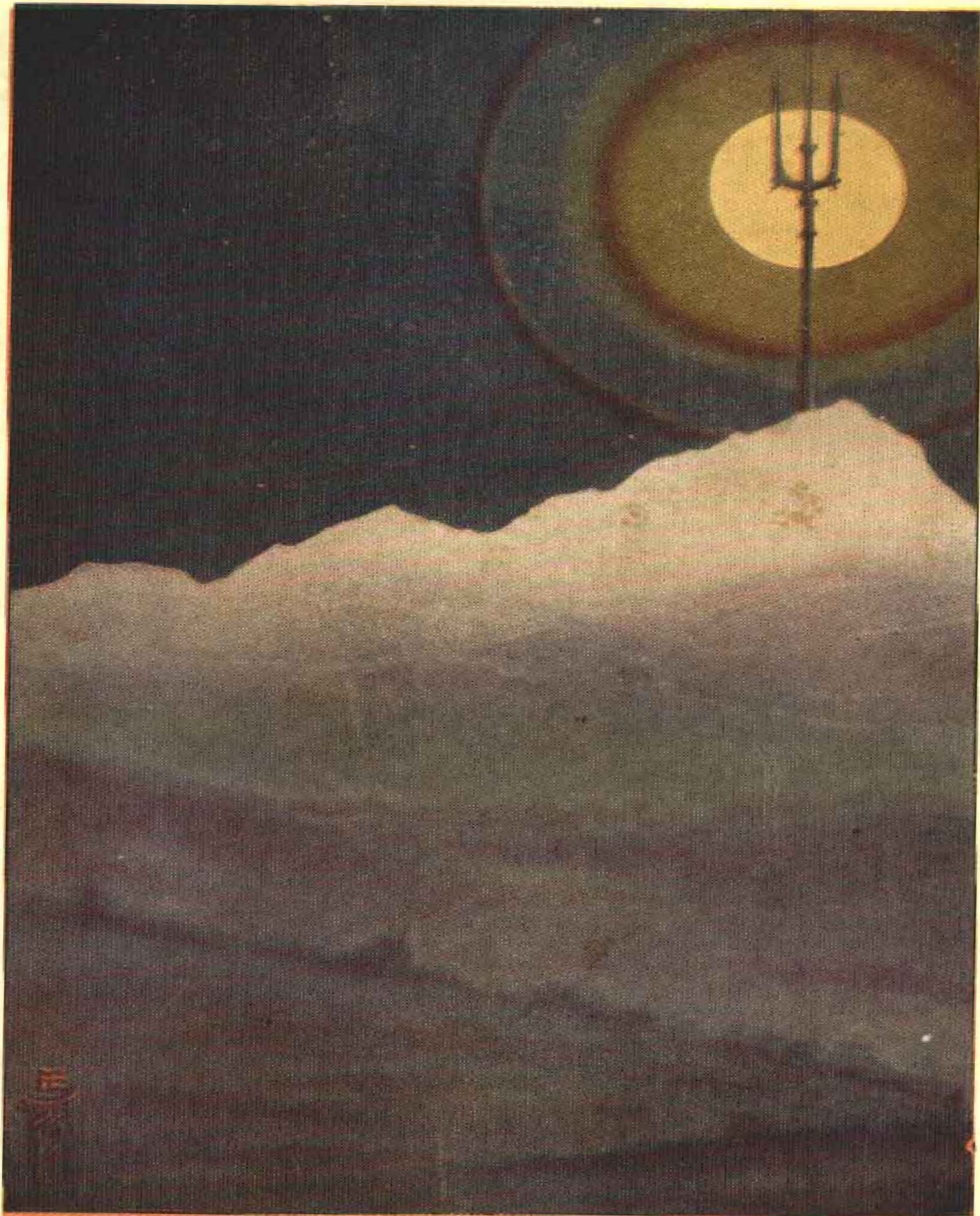
త్రివర్ణ చిత్రము:—త్రిశూలము
సాధారణ చిత్రములు:—గాయనులు; గ్రామ్యవేషము;
మధుర దేవాలయ శిల్పచిత్రములు

భారతి చందాదార్లకు హెచ్చరిక

ఈ క్రింది కనబరచిన నెంబర్ల వారికి ఈ నెల (1938 సం. జనవరి నెల)తో ఇదివరకు చెల్లించిన చందా పూర్తి యగుచున్నది. తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరమున కగు చందా మాకు చేరునట్లు ఈ నెలాఖరులోగా మనియార్డరు చేసినచో తెంపులేకుండ పత్రికను పంపుచుందుము. అట్లు తమయొద్దనుండి 30-వ తేది లోపుగ సొమ్ము రానిచో సహజభాషాభిమాను లగు తాము తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరము వఱకు చందాదారులుగ నుందురను నమ్మకముతో 1938 సం. ఫిబ్రవరి 10-వ తేదిని రూ 6-4-0 లకు వి.పి. పంపుచున్నాము. గావున తా మెప్పటివలెనే పత్రికయం దభిమాన ముంచి సొమ్ము చెల్లించి వి. పి. ని గైకొన ప్రార్థితులు. ఒకవేళ తమ కీ పత్రిక ప్రస్తుత మనవసరముగ దోచినచో మా కావిషయము వెంటనే తెలియజేసినయెడల వి. పి. పంపుట నాపుదుము.

A 9 B 11 18 H 64 J 13 K 21 22 23 24 N 11 27 28 P 18 50 52 R 18 29 22 48 49 52 S 57 165 168 174 176 179 181 182 183 184 187 188 189 190 V 16 17 18 45 46.

త్రి శూ ల ము

(శ్రీ ప్రమోద కుమార చటర్జీ)

శ్రీ చటర్జీగారు ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలనుండి వెళ్లిపోవుచున్నప్పుడు శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారికి కానుకగా ఇచ్చినది.

భవభూతి: నాటకకర్త

పుట్టపర్తి
నారాయణాచార్యులు

ప్రపంచము విరుద్ధశక్తుల కొక నాట్యరంగము. తటిల్లతలు మనోహరములై మెరయుచున్నవి. అంధకారములు దిట్టముగ గ్రమ్మి హృదయనిర్భేదకములై యున్నవి. మదించిన గజములవలె, అలవోకపోవు మేఘమాలికలతో, మయూరకన్యకలతో, నవసౌందర్యముల, చిరునవ్వునవ్వు పంటపొలతితో సహృదయుల కన్నుల దనియించు వానకారు లున్నవి. వెంటనే నిప్పులు గ్రుమ్మరించి వీరభద్రునివలె వికటాట్టహాసములుగావించు వేసవు లున్నవి. శంకరాచార్యుల మతశోధలును, బుద్ధుని యహింసాతత్త్వమును పాడుకొన్న రంగముననే భయంకరములగు యుద్ధములు, దారుణములగు హత్యలు కానుపించుచున్నవి. అసలు మంచి ప్రపంచమున కెంత యావశ్యకమో చెడ్డయు నంతే. మహాత్ముడు ఒకచోట క్రాచులు మొదలైనవి పంటను పాడుచేయు పురువుల భక్షించునని శెలవిచ్చినాడు. మనము స్థూలదృష్టితో యుద్ధములు మొదలగునవి యనర్థదాయకము లన్నను కొంత లోతుగ విచారించిన వనియును లోకకల్యాణమునకే యని చెప్పకతప్పదు. ఒకమహాత్ముడు సృష్టికన్న ముందు నాశన మావశ్యకమన్నాడు. లోకమున నెలకొను శాంతికి యుద్ధములును కారణములే. ఒక ప్రపంచముననేకాదు, మనుష్యుల— సామాన్యముగా ప్రాణిమాత్రముల యంతరంగ బహిరంగస్థితులయందును నీవిరుద్ధపరిస్థితి యుండనేయున్నది. బాగుగా చదివిన శ్రోత్రియునకు—ఆచారవంతునకు భర్తగారికి దినమును సహస్రనామము వడ్డించు కాళరాత్రి దాపురించుచున్నది. రూపవంతునికి కొంగమెడగల పెండ్లామును, మంచిరూపము గల భార్యకు అందచందములులేని యష్టావక్రమూర్తియు లభించుట చూచుచునేయున్నాము. హరిశ్చంద్రుడు చక్రవర్తి; ధార్మికుడు; సత్యమునకు కొడుకును, దేహమును, మానమును, కడకు భార్యనుగూడ అమ్మిన త్యాగి. కాని అతని ధర్మనిష్ఠురతలో సామాన్యహృదయమునకు కొన్ని యోర్వరానివి లేవా? పెండ్లాము నమ్మినపుడు—విధిని నిందించని, హరిశ్చంద్రుని దూరని పౌరుడుండునా?

అట్టి విరుద్ధధర్మములను చూచినపుడు, వానిచే అనుభూతికి, ఆనందమునకు, సత్యమునకు గలుగు కొరతను పరిశీలించినపుడు కన్నులున్నవాడు— హృదయమున్న రసికుడు— కంట తడిపెట్టి యయ్యో యని వాపోవకుండ లేడు. అట్టియెడ వాడు—సృష్టి తనకు లోబడినదికాకపోవుటచే వికలత నొంది—తన్ను, దైవమును నిందించును. అట్టిలోపమును నివారించువారికై విలపించును. కడకు కర్మసిద్ధాంతమునకైనను నాత్మను తృప్తినొందింప బ్రయత్నించును.

మరి యీ విరుద్ధధర్మముల తత్త్వమేమి? దీనికి వ్యాఖ్య యేరీతి గల్పింపవలయును? ప్రపంచములోని కొరతకై, విరోధమునకై కృశించు పేదజీవి యల్లే కల్లికములవలసిన దేనా? ప్రపన్నజీవికి ముండ్లకంచె లడ్డువచ్చి మార్గమును మరింత క్లిష్టముగ జేసివైచుటేనా భగవంతుని యుద్దేశము? చక్కని రాచబాట వైచి వేయికన్నులతో గనిపెట్టి రక్షించుట గాదా? కాదు కాదు. క్లిష్టపరిస్థితు లడ్డువచ్చి నానావైకల్యములచే మనస్సును కలంచివైచుటయే. ఇదంతయు దేనికి? జ్ఞానోపార్జనకు— తత్త్వదృష్టికి. కాచినబంగారు దసదస పరుగెత్తిపోవుచున్నది. ఆవేశిత హృదయము శీఘ్రముగా తత్త్వము నందుకొనుచున్నది.

ఇట్టి క్లిష్టపరిస్థితులు మహాత్ముల కందరికి సంభవించినవే. అప్పుడు వారును కష్టములకు

తలపోసినవారే. రామభక్తుడగు కబీరు, దేవాలయముగట్టిన రామదాసు, మొన్న మొన్నట లేపాక్షిలో సరస సౌందర్యము గల శిల్పవిద్యకై ధనము వెచ్చించి కన్నులూడ పెరికించుకొన్న విరుపణ్ణయు నీ కోటిలోనివారే. చంద్రగిరిలో భిక్షమెత్తిన తిమ్మరుసు మంత్రి భావిజీవితమున అఖండ సామ్రాజ్యమును తన చేతిలో నాడించి మహామండలేశ్వరుడై భళిరా యనిపించుకొన్నాడు. మొన్నటి వరకు ఊరు పేరులేని విశ్వేశ్వరయ్య, అల్లాడి, ఆంధ్రకేసరులు నేడు సకల సమ్మాన్యులు గాలేదా? కష్టము లెదురొడ్డినపుడు ఆత్మశక్తిని స్మరించి, లోన పరమాత్ముడున్నాడని తెలిసికొని, సింగపు పిల్లలవలె లంఘించి మహోన్నతపదవిని చేపట్టిన ధన్యులు వీరు. మనుష్యునికి కష్టములు, దుఃఖపరంపరలు సంభవించుటవలననే ఆత్మపరిశోధన, సంయమనము మొదలగు మహాపురుష లక్షణము లభ్యాసమగుచున్నవి. వేయిరేండ్లుచేయు గురుబోధలకన్నను నివి యతిత్వరలో పురుషుని కార్యములకు బ్రేరేపి గెలిపించుచున్నవి. ఆకష్టములచే వారి జీవితములు ధన్యము లగుచున్నవి. మహాత్ముడగు "జీసస్సు" ఉరికంబ మెక్కకున్నచో అతని సిద్ధాంతములకు సరియగు సమన్వయ మేర్పడియుండ దేమో? ఆనంద పొంగుడగు సిద్ధార్థుడు పుష్కలమగు రాజ్యమును, ప్రేమరూపిణి యశోధరను త్యజించి యేకాకియై జ్ఞానమునకు బ్రయత్నించి బుద్ధుడయ్యెను. ఇంతకుముందు దక్షిణాఫ్రికాలో తన్నులుదిన్న మహాత్ముడు నేడు భగవత్స్వరూపుడు గాలేదా?

ఈసిద్ధి దొమ్మరసామువంటిది. క్రిందబడెనా శకలములైపోవలసినదే. తరళతరళములగుసముద్రపుటలలవలె కష్టసందోహములు హుంకరించి విరుచుకపడుచున్నపుడు చేయెత్తి నిలిపి ఆత్మశక్తిని రక్షించుట సామాన్యమైనదా? ఒకవంక దృశ్యమాన ప్రపంచము, వేరొకవంక ఆదర్శము తీరని దయ్యములై పట్టిపొలార్చుచుండ మనస్సునకు శాంతి యెక్కడిది? కాని యిందులోనే సిద్ధి గలదు. దుగ్ధార్ణవమునుండి తరచి గడ్డకుదీసిన యమృత భాండమువలె మానవుడీకష్టములను మథించినవాడే జ్ఞానామృతము లభించుచున్నది.

ఈ తెగలో చేరినవాడు మన భవభూతి మహాకవి. "పదవాక్య ప్రమాణ పారావార పారీణుడు"; జ్ఞాని; చదివిన శాస్త్రములు, సంపాదించిన జ్ఞానము పాలకుపాలు నీళ్లకు నీళ్లవలెగాక తన ప్రవర్తనమున జోడించుకొన్న మహానుభావుడు; ఆదర్శ జీవితమునకు లోనైనవాడు; ప్రకృతియందలి పదార్థముల తత్వమును, సంఘమునందలి లోటుపాటులను చక్కగ విమర్శించి అవగతము చేసికొన్న మహాత్ముడు; కార్లయిల్ తపస్వియన్నట్లు * సూక్ష్మపరిశీలనకు దగినట్లు అభిప్రాయములు కట్టబడిన త్రాళ్లవలె దృఢములుగా నిర్ణయించుకొన్న సంయమి. ప్రపంచమంతయు గాదన్నను తనయభిప్రాయమును దృఢముగ నమ్మువిశ్వాసము, దానిని సమర్థించు భావన యితని వెన్నెముక కంటియున్నవి. భవభూతి యొక్క వ్రాతగాడుమాత్రము గాడు; సంఘసంస్కర్త. ప్రపంచములోని యన్యాయములు, కుట్రలు చూచిచూచి, నివారింప సర్వశక్తుల వినియోగించి, విఫలుడై దరిలేని వేదన ననుభవించి సొమ్మసిల్లిన జీవి. నిజముగా భవభూతి ప్రపంచమంతయు దుఃఖమయము గాదనియు, అందు ఆనందము, సుఖమును కలదనియు, కళకు పరమావధి కన్నీరు గాదనియు తలచియుండెనేని యితనికే యగ్రతాంబూల మిచ్చి సాహిత్యవీథులలో త్రిప్పియుందుము. కాని యట్లు గాలేదు. తన జీవితమునే కన్నీటి కాహుతి నిచ్చినాడు. తుదకు "సతాం సద్భిస్సంగః కథమపిహి పుణ్యేన భవతి" అని వాపోయినాడు. ఇంత విశాల ప్రపంచమున తన మనోభిప్రాయము నాకొట్టజాలు సత్పురుషుడే దొరకలేదుగాబోలు నీపేదజీవికి. నాకు జూడ కాళిదాస భవభూతుల మనఃప్రవృత్తులకు నిదే పెద్దభేదముగ గన్పట్టుచున్నది. కాళిదాసానందోపాసకుడు. దృశ్యమాన ప్రపంచమును, ఆదర్శమును చక్కగా నొడిగట్టుకొన్న పుణ్యవంతుడు. ప్రపంచమున నున్న కొరతను గమనింపకపోలేదు. ప్రతిదినమును దైనిక జీవితమున తా ననుభవించిన యనుభవములు, సాంఘికాచారములు, ప్రకృతియొక్క స్వభావము, పదార్థముల ఘితిని వెంటనే మరచిపోక కన్నతల్లివలె సమయమున కందిచ్చు మహాత్ముడీతడు. కొన్ని ప్రకృతి నియమములకు తానే తగినర్థంగి సమాధాన మిచ్చుకొన్నాడు. కొన్ని మనసునకును నచ్చినవి. ఎవు డెట్లు ప్రవర్తించవలెనో, ఏకాలమున కేది యాచరణీయమో, ధర్మాధర్మములు ఆచారములు మొదలగునవి దేశకాలపాత్రముల ననుసరించి యేరీతి మారునో యితనివలె గమనించిన కవి సంస్కృత సారస్వతమున లేడనవచ్చును. ఆవేశ మున్నయెడలను పనికిరాదనియు, కార్యశీలత వీసరాని సద్గుణములలో ఒకటియనియు గుర్తించిన ప్రతిభావంతుడగుటచే తన కావ్యముల మనుష్యుని కావశ్యకములగు భౌతికధర్మములు, వెక్కసముగాని పరచింతలు గుమ్మరించినవాడు. ఒక్క యుదాహరణమాత్రము గాపకింతును. శాకుంతలమున దుష్యంతుని సమీపమునకు శకుంతలను దోడ్కొనివచ్చిన మునికుమారు లామెను జూచి,

"సతీమపి జ్ఞాతికులైకసంశ్రయాం
జనోఽన్యథా భర్తృమతీం విశంకతే,
అతస్సమీపే పరిణేతు రిష్యతే
తదప్రియాపి ప్రమదా స్వబంధుభిః"

ఏమనుచున్నాడు? పరమపతివ్రతయైనను పుట్టినింట నున్న కుమారికను ప్రపంచము నిందించుచున్నది. కావున ఉత్తమురాలగు కన్యకకు భర్తృసాన్నిధ్యము వీడరానిది.

శకుంతల పతివ్రతయగు మునికుమారిక. ఆమెనివాసమును, శీలమును ఒకటియును భావోద్రేకమునకు తావొసగునవి కావు. మనసార దుష్యంతుని ప్రేమించిన ప్రణయైకజీవి. ఇపుడు ప్రియునిచే నిరాకరింపబడ్డది. తానేగి పుట్టినింట నున్నచో లోకము నిందింపదా? తప్పక నిందించును. శకుంతలా దుష్యంతుల యొడంబడిక నెవ్వరు చూచిరి? అపరోక్షములను వారి త్రికరణప్రవృత్తుల నెవ రెరుంగుదురు? గొప్పవారుగూడ ఒక్కొకయెడ వికారములకు లొంగిపోలేదా? దానిలో లేతవయస్సు- జగములు మోహించు రూపము- ఇంద్రియగ్రామము బలవత్తరమైనది గదా! లేదు, ఒకవేళ శకుంతల నియమముననే దినములు గడపె ననుకొందము. అ దెవరికి గానలయ్యెను? "ఎద్దీనె నన్న గాట కట్టు"మను కుసుమాలపు ప్రపంచమున కాసంత యవకాశము దొరకిన సందువుగాదా? అట్టియెడ ఊరూర దిరిగి ఉపన్యాసము లివ్వగలదా శకుంతల? ఇచ్చిన వినువా రెవ్వరు? ఇట్టివి వెదకిన దొరకుచునే యుండును. అందుకే సృష్టియందు సౌఖ్యము ననుభవించి జీవితకావ్యమును రమణీయముగ జెప్పించిపోయినాడు. ఈ మహాకవికి మిక మెరిగిన యాత్మతృప్తి మిక్కుటము. ఇంతేల, అంతఃకరణప్రవృత్తి [illegible] లోబడియుండినది గాని ఇతడు వానికి బానిసయై యుండలేదు. అందుకే కవిచక్రవర్తియై ప్రపంచమున కిలువేల్పయి మ్రొక్కులందుకొన్నాడు. అతడే "సైసర్గికీ సురభిణః కుసుమస్య సిద్ధా మూర్ధ్ని స్థితిః న చరణై రవతాడితాని" అని మూల గూర్చొని విలపించుచుండినచో మన మేవాడో విస్మృతకవులలో చేర్చియుందుము.

భవభూతియందు నిట్టి సన్నివేశము లరుదు. అతడు నియమమును, ఆదర్శమును దాటిన సహించలేడు. తన మనస్సునకు విరుద్ధములగు ప్రవృత్తులను, ధర్మమునకు తొలగిపోవు కార్యములను చూచినపుడు తటస్థుడైయుండుట గాని, లేక సముచితముగ బోధించి కార్యకారియగు పద్ధతిగాని భవభూతియందు గానము.

అగ్నిశిఖలకన్నను జ్యోతిస్సుగల దీతని మనఃప్రవృత్తి. వేయి కత్తిపోటులకన్నను వాడియైనది మాట. ప్రపంచమునంతయు నొక్కసారిగా సహృదయతతో నింపివేయవలయునని యాతని యాశ. ప్రపంచమునకు తానొసగు దానికన్న వేయిరెట్లధికముగ గోరువాడు. ఆత్మనిశ్చయ మెక్కువ. ధీరత చలించరానిది. లేకున్న విశాలమగు ప్రపంచమును ధిక్కరించి "యేనామ కేచి దిహ నః ప్రథయంత్యవజ్ఞాం జానంతి తే కిమపి తాన్ ప్రతి నైష యత్నః" అని ధైర్యముగా నిలిచి చెప్పుకొను గుండె లెవరి కున్నవి? ఇంతేకాదు. ఉత్తర

** A man of strong understanding is ever a man of strong character*

రామచరిత్రలో "వక్తవ్యమేవ వక్తవ్యం కుతో హ్యవచనీయతా, యథా స్త్రీణాం తథా వాచాం సాధుత్వే దుర్జనో జనః" "నటీ- అతిదుర్జన ఇతి వక్తవ్యం" అని పలికించి తనకు ప్రపంచముపయిగల రోషమెంతయు కుంఠలతో స్మరించినాడు.

భవభూతిమనః ప్రవృత్తులీరీతియగుటకు కారణమేమి? నాకు దోచిన కారణ మిది. భవభూతికాలమే దీనికి కారణము. క్షేమేంద్రుడు భవభూతిపద్యములను దృష్టాంతములుగ గ్రహించుటచేతను(౧౦౭౫-౧౧౭౩), రాజశేఖరుడు (౯౦౩-౯౬౭), ధనంజయుడు, ధనపాలుడు (౯౭౪-౯౯౫), వామనుడు (౮౦౦) మొదలగువారు భవభూతి మహాకవిని పేర్కొనుటచేతను, ఇతని శాచార్యుడగు భట్టకుమారిలుడు ౮౦౦ కి కొంత వెనుకగా నుండుటవల్లను మన మీతని నెనిమిదవ శతాబ్దముకొనయందు తొమ్మిదవశతాబ్దము మొదటను నిలుపవచ్చును. ఆనాటికి భోజకీర్తి లస్తమించియుండెను. సామంతులు రాజ్యముల నాక్రమించి పరిపాలించుచుండిరి. రాజులకును తదాశ్రయులకును నిరంతరము భయము, కఠినత, రక్తపానమున ఆశ—జనులలో నొక యశాంతి ప్రబలియుండెను. అదియునుగాక నానాటికి శంకరబోధలు క్రొత్తలగుటచే బౌద్ధమతముదాడి తగ్గలేదు. వారు రాజుల నాశ్రయించి, వారిమూలమున ప్రజలలో హింసల చెలాయించుచుండిరి. భవభూతి యజ్ఞములుచేసినవారియింటి బిడ్డ. ఆర్యమతముల ధర్మములనే గతియని నమ్మి వేదక్రియలను నిర్వహించిన కర్మనైష్ఠికుడు. కనుకనే యానాటి యభిరుచులు-ఆచారములు భవభూతికి గర్హ్యములయినవి. తుదకు "తరుచ్ఛాయాధీనం తదపి తపసో యోగ్య మశనం, ఫలంవా మూలంవా తదపి న పరాధీన మిహ వః" అని పాడుకొనుచు నెక్కడనో కొండ గుట్టలలో తన జీవితము గడుప నిశ్చయించుకొన్నాడు. మరియొకటియు కారణము గలదు. ఇతడు స్వయముగా నావేశి. భవభూతి నాటకములలో నగుపడు తన్మయీభవనశక్తి మరియేవరి వ్రాతలయందును గానుపింపదు. పీఠాతంత్రిబంటి దీతని మనస్సు. ముట్టిన వెంటనే "ఖంగ్" అని మ్రోగును. ఎంతటి సామాన్యదృశ్యమైనను "అపి గ్రావా రోదిత్యపి దళతి వజ్రస్య హృదయం" అని యతనిచే ననిపింపగలదు. సామాన్యులకు మనకు అతని యావేశ మొకసారి బరువుగా తోచును. అది మన కంతటి హృదయము లేని దౌర్భాగ్యమే గాని యామహాకవికుంచికది గాదు.

ఇతని యావేశమునకు సమగ్రమగు తీక్ష్ణదృష్టియు నొకింత యవకాశమును గలిగించినది. ఒక దృశ్యమునుగాని, ఒక విషయమునుగాని మనవచేయ నారంభించినచో నెన్ని యబ్దములైనను విడచువాడు గాదేమో యనిపించును. భవభూతివర్ణనలందు సమగ్రములగు బహిరంగవర్ణనములు, సామాన్యహృదయమునకు, ఒక్కొకచోట పరిణతమనస్కులకును దోచని భావరహస్యములు కుప్పలు తెప్పలై యుండును. ఒకటిరెం డుదాహరణములిత్తును.

మాలతీమాధవమున మాలతీ కటాక్షముల వర్ణించుచు మహాకవి

"స్తిమితవికసితానా ముల్లసద్భ్రూలతానాం
మసృణముకులితానాం ప్రాంతవిస్తారభాజాం,
ప్రతినయననిపాతే కించిదాకుంచితానాం
వివిధ మహమభూవం పాత్రమాలోకితానామ్"

ఇందులో మాలతీదృష్టు లెన్నిరీతుల వెడలినవి! ఆమె భ్రూలత లుల్లాసము జెందినవి. మసృణముకులితము లైనవి. ప్రతినిపాతమునను లజ్జచే కించిదాకుంచితము లయినవి. దీనియం దెంత స్పష్టముగా భావములు నిరూపింపబడినదియు సహృదయులు గ్రహింపకపోవరు. "భ్రమిషు కృతపుటాంతర్మండలావృత్తిచక్షుః ప్రచలితచటులభ్రూతాండవైర్మండయంత్యా"

ఇందు సీతాదేవికనుబొమలతోబాటు భవభూతిశ్లోకమును సుడిదిరిగినది. ఇట్టి యుదాహరణము లడుగడుగునకును భవభూతి నుండి దీసి చూపవచ్చును. కొన్నియెడల వస్తుప్రత్యక్షీకరణదాహము సౌందర్యమును గూడ వెనుకకీడ్చి ముందు నిలుచుచున్నది. చూడుడు.

"...వలితకంధర మాననం తత్
వ్యావృత్తవృంతశతపత్రనిభం వహంత్యా"

ఇందు వ్యావృత్తవృంతపదము పదార్థసమీకరణమునకై వచ్చినదికాని సౌందర్యమునకు గాదని యే సామాన్యపాఠకుడైనను చెప్పగలడు.

ఈ తీక్ష్ణదృష్టి, ఈ భావన యితనియుదాత్తములను నమ్రకములకు తావొసగినదని చెప్పవచ్చును. ఏకాంతమునుండి ప్రతియొక విషయమును సమగ్రముగ నాలోచించి తేల్చుకొన్నవాడగుటచే నతని యనదగు కొన్ని భావములనైనను వాఙ్మయమున నుంచిపోగలిగినాడు. మిగ్గనాల్గు మహాశయుడును నీవిషయమును బాహాటముగ వివరించినాడు.

కేవల మనోవేద్యములయి,మాటలచే చెప్పరాని భావరహస్యములకు నీతని కవిత నిధి. ఇత డొకచోట

"అద్వైతం సుఖదుఃఖయో రనుగతం సర్వా స్వవస్థాసు య-ద్విశ్రామో హృదయస్య యత్ర జరసా యస్మిన్నహార్యో రసః"
అని ప్రేమను నిర్వచించినాడు.

"వ్యతిషజతి పదార్థా నాంతరః కోపి హేతుః నఖలు బహిరుపాధీన్ ప్రీతయ స్సంశ్రయంతే."

అని మానవహృదయ ప్రస్తకమును సమగ్రముగ ద్రిప్పినాడు.

"స్నేహాశ్చ నిమిత్తసవ్యపేక్షాశ్చేతి విప్రతిషిద్ధమేతత్"అని స్వభావవాదమును తరచినాడు. ఇట్లు కేవలము తత్వ ప్రపంచముపయి దృష్టి నిడి సాగినవాడు భవభూతి. అందులకే ప్రపంచమున సౌఖ్యమును రుచిచూడలేకపోయినాడు. ఇతని కవితలో లలితవర్ణనములు, రెప్పలల్లార్చు భావములు, తల దిరుగజేయు కల్పనలు లేవు; మరి యుత్కంఠనియల బోలు పలుకులు, వేడి నిట్టూర్పులు, కన్నీరు. ఇతని జీవిత మొక దుఃఖాంతనాటకము. ఒకవేళ శృంగారాదిభావములు వర్ణించినను, నందులో మితభాషిత్వము, గోప్యతయు దాగియుండును. ఈ రెండిటి నడుమ నేదో వచింపరాని నిగూఢమగు ఆవేదన ప్రత్యక్షమగుచుండును. ఇతని జీవితమున శాంతిలేదు. పంజరమున జిక్కి,బయటికి వెళ్లుటకై గింజుకొనుచుండు చిలుకవలె కఠినమానవప్రపంచమున జిక్కి నిష్కృతియాచించు ప్రపన్నజీవి యనుభావ

ముతే గోచరించును. భవభూతికి సిద్ధపయి గొప్ప యపనమ్మకము. చేతికందిన పండు నోటి కందునో యందదో యని తల్లడిల్లు హృదయ మీతనిది.

"విధాతుర్వ్యాపారః ఫలతుచమనోజ్ఞశ్చభవతు
వికారః కోప్యంతర్జడయతిచ తాపంచ తనుతే"

బ్రహ్మయొక్క విధానము ఫలించినను మనోజ్ఞ మగునో కాదో, జడత నాపాదించినచో, తాపము కలిగించునని యర్థమగునో కాదో యని యాశంకించుకొని తార్కిక శాబ్దబోధలవలె, నతివ్యాప్త్యవ్యాప్తులను నివారించి చెప్పు టీతని యలవాటు. తాను వ్రాసికొన్నట్లే యితని శైలి కర్కశగభీరము. కాళిదాసునందువలె చూచినవెంటనే యాకర్షించు భావముగాని, పుష్పితమగు శైలిగాని, లలితముగ చిత్రించి చెప్పు విధానముగాని భవభూతియొద్ద గానము. ఇతని పలుకు లాచార్యునివలె కఠినముగా మందలించు శిక్షలుగాని సరస గూర్చుండి చెంపచెంప గలిపి వాకొను ప్రియురాలి సల్లాపములు గావు. కవిత్వమును పవిత్రముగ నెంచి, యుపనిషత్తులవలె సత్యమును బోధింప దొరకొన్న మహాత్ముడు. ఇతని నాటకములందలి పాత్రలును ఆదర్శప్రపంచమునుండి దిగివచ్చినవారివలె గానబడుదురేగాని సామాన్యపు మనుష్యులు గారు. స్వయముగా నితనికి ఆవేశ మెక్కువగుటచే తా నేపట్టు వర్ణించుచున్నను సమగ్రముగ దానియందే లయించుటచే పూర్వాపరముల పరిదిద్దుకొను జాగ్రత్తయు, కావ్యసృష్టికి పరిపూర్ణమగు రూపము నిచ్చు నిలుకడయు నంతగా గానరాదు. మహావీరచరితమున ముప్పదియేడు పాత్రలట. భవభూతిని మనము పరిశీలించునపుడు అతనిని ఆవేశియగు కవిగా నర్థముచేసికొన్ననేగాని నాటకకర్తగా తలచినచో మనకు దొరకు పదార్థము చాలతక్కువ. అయిన నీతడు స్వతంత్రకావ్యముల వ్రాయక నాటకములకై యేల పూనెను? ఇది యాకాలపు అభిరుచి యేమో? భవభూతి నాటకకర్తకన్న కావ్యకర్తయై యున్నచో బాగుండెడిదని నాయూహ. ఇతని నాటకములు మూడు. అందు రెండు రామాయణకథకు సంబంధించినవి; ఒకటి యాకాలపు సాంఘికాచారముల వెల్లడించు కల్పితమగు ప్రకరణము. ఈ నాటకముల పూర్వాపరభావమును గురించి కూల్‌కర్ మహాశయుఁ డీయంచనా వేసియున్నాడు: "మహావీరచరితమున మానవుని బాల్యము వర్ణింపబడినది. అందు వ్యక్తియొక్క ముగ్ధతయు, పెద్దలయెడ విధేయతయు చక్కగా వర్ణింపబడినవి. రెండవ ప్రకరణమగు మాలతీమాధవమున చంచలమై పాదరసమువలె పరుగిడు యౌవనమును వివరించినాడు. దానిచే గలుగు తొందర, ఆవేశము, రసమును స్వయముగ ననుభవించి యాలోచించు మనస్సు, మానవసంఘమునకు జెందిన ప్రేమ మొదలగు వానినిగురించి వితర్కించుట, వానికై తమ బ్రతుకు నర్పించుట మొదలగునవి వర్ణింపబడినవి. మూడవదియగు నుత్తరరామచరితమున ననుభవముపండిన సంసారి జీవిత మున్నది. ఇందులో లోకవృత్తమున ప్రవర్తించునపుడుండు జాగ్రత్తయు, ధన్యతయు, గడచిన జీవితమునకై దుఃఖమును జెప్పబడినవి. వ్యక్తి ప్రపంచమంతా బాల్యకృతమగు ముగ్ధతను వహించి పెద్దవారియెడ వినయవిధేయతలు గలిగి, యభిప్రాయములు చేకూర్చుకొనుచు యౌవనమున బ్రవేశించును. అపుడు బాల్యమున నేర్చుకొన్న యభ్యాసములపై తత్త్వము నీడలుచల్లుచుండును. వాడు ప్రపంచమునుండి తల పైకెత్తి చూచి, మానవస్వభావమునకు దగ్గరగానుండునవియు, తత్త్వప్రపంచమునకు గొనిపోవునవియు నగు కొన్ని గుణముల నలవాటుగావించుకొనును. అచటినుండి నిస్సారమగు ప్రపంచమును విడిచి పరీక్షాక్షమములుగాని కొన్ని తత్త్వములు తిరస్కరించి, సత్యస్వరూపమగు నాదర్శప్రపంచమునకు దారి తీయుచున్నాడు. వీరత మొదలగు మహాపురుష లక్షణములు రుచిచూడబడినవి. ప్రత్యాశలు, కోరికలు, ప్రయత్నములు, ఫలచింత మొదలగు ఘట్టములు వాని జీవితమున వర్ణచిత్రములై పరుగిడినవి. అతని యాలోచన లీనాడు పండి పక్వములయినవి. తా నిదివరకు తరించివచ్చిన యెండమావులపయి నిట్టూర్పు విడచి బాష్పలలితములగు చూపుల జూచుచున్నాడు. తదనంతరము గడచినదానికై వగచి మిగిలిన జీవితమునయినను సప్రయోజనముగ గావింతునని కృతసంకల్పు డగుచున్నాడు." ఈ మూడు నాటకములయందు ప్రతిబింబితములగు భావములు భవభూతి స్వయముగా ననుభవించినవియే. అతనికి అనుభవము, జ్ఞానము ముదిరినకొలది పైపయి యుత్కృష్టనాటకముల రచించెనని తలప వీలగుచున్నది.

మహావీర చరితము రచించునాటికి భవభూతి యప్పుడే చదువుముగించిన స్నాతకుడు. తాను చదివిన లక్షణముల కొంతవర కనుసరింప దలచినాడు. నాటకనియమముల ననుసరించి, రాముని కేవలము వీరపురుషునిగనే చిత్రింప దలచుకొన్నాడు. ఈకాలమున కాతని కింకను సమృద్ధములగు స్వతంత్రాభిప్రాయములు లేవు. లక్షణకారులపయి యాసక్తి, రసమున కంతగా నుపయోగింపని నియమములపయి పట్టుదలయు నక్కడక్కడ గానుపించును. భాషాదేవి నింకను పరబ్రహ్మముగ ధ్యానింపలేదు. పాత్రముల యాంతరికమన స్తత్త్వమును సమగ్రముగ నిరూపింపలేదు. పరశురాముని పాత్రయం దాద్యంతము కర్కశత గలదు. కవి పోషించిన గుణములకు, వ్యక్తులకు సంబంధము సమీచీనముగ లేదేమో యనిపించును. అయినను నక్కడక్కడ నీతని తత్త్వదృష్టి ప్రత్యక్షమగుచునేయున్నది. ఉత్తరరామచరితమునందువలె ఖండఖండములను రసము జిలుకకున్నను నచ్చటచ్చట హృదయముగలచు భావములు లేకపోలేదు. మాలతీమాధవమునాటికి భవభూతి యౌవనమున నుండెను. భట్టబాణుని భాషాప్రవాహము లోకముల ముంచియెత్తు కాలమది. ఆనాటికే శబ్దాలంకారములయందలి యాసక్తి విజృంభించినది. భవభూతికిని ఏలకో స్వతంత్రుడైనను నీచాపల్యము కొంతవరకు గనబడుచున్నది. ఇతని నిగూఢములగు భావములు, పరిణతములగు సత్యములు సమాధిగల మనసచే దెలియదగినవిగాని "సోమరయ్యల"కు ప్రత్యక్షములగునవి కావు. అంతయేల యెవరికి? అందులకే భవభూతిశిష్యుడగు వాక్పతిరాయడు (ప్రాకృతమున గౌడవహాకర్త) పై యభిప్రాయమునే

చెప్పి విలపించినాడు. కవి స్వతంత్రుడగుటచే మాటలయందు మరుగుమట్టములులేవు. కాళిదాసువలె వ్యక్తమురాక గిచ్చువాడు గాడు. ఇతని ప్రవర్తనలును స్వతంత్రములే. భవభూతి నాట్యమందలి చాపల్యముచే ఆటగాండ్రతో జేరెనని యొక కథ గలదు. ఇతని నాటకములే పరీక్షించినచో మన కట్టివి కొల్లగ దొరకును. రాముడు సీతాదేవిని గురించి పలుకును

"ఉత్పత్తిపరిపూతాయాః
కిమస్యాః పావనాంతరైః,
తీర్థోదకంచ వహ్నిశ్చ
నాన్యతః శుద్ధిమర్హతః"

అని గొంతెత్తి ప్రపంచమును సవాలుకు పిలుచుచున్నాడు. పైన కనబరచిన "సతీమపి జ్ఞాతికులైకసంశ్రయాం" అను కాళిదాసు శ్లోకమును దీనిని పరీక్షించినచో వీరిరువురి మనస్తత్వము లెంత భిన్నములో తెలిసివచ్చుచున్నది.

ప్రపంచముతోడి సహవాస మసెకత్తెర వంటిది. ఎట్టివారికైన తూలనాడుట స్వభావము. రమణీయమగు కీట్స్ "ఇసబెల్లా" పయి నిప్పులు కెరగు ఖండన బయలుదేరినది. ఆవిమర్శనదే యతని రక్తము ద్రావినది. భవభూతిమహాకవిపైనను నిట్టివిమర్శనములే బయలుదేరియుండనోపు! అతడు క్రుద్ధుడై వాకొన్న శ్లోకమే యిందుకు ప్రబలసాక్ష్యము. బౌద్ధమతములో నున్న పవిత్రసిద్ధాంతములు మారిపోయి నటన లయ్యెను. అవి సామాన్యులకే హృదయోద్వేగకరము లైయుండె నన్న భవభూతి నడుగవలయునా? ఆనిట్టూర్పుల ఫలమే కామందకీ పాత్రనిర్వచనమని తోచుచున్నది. కాపాలికులు మెండలగు క్షుద్రులు ప్రబలిరి. హింసలు బలమయ్యెను. అఘోరఘంటుడు, శ్మశానవర్ణనమును నిందుకు ప్రబలసాక్ష్యము. భవభూతియు షేక్స్పియరును (జూలియట్టులో) ప్రేమను వర్ణించిరి. రెండు నాటకములయందలి ప్రేమయును ననేకవిఘ్నముల కెదురునిలిచినదే. రెంటియందును మతనిబంధనయే ప్రణయపరిణతికి కారణము. షేక్స్పియరు మహాకవి "మాంక్" వలెనే భవభూతి కామందకీపాత్ర మున్నది. అయిన మాలతీ, జూలియట్టుల మనః పరిపాకమున కొంత భేదము గలదు. జూలియట్టు సకలమునకన్నను- కడకు ప్రాణమునకన్నను రోమియో నెక్కువగ ప్రేమించుచున్నది. మాలతి కట్లు గాదు. ఆమె తన కన్నను, వరునికన్నను కౌలీనత నెక్కువగ గౌరవించుచున్నది. ఇది బహుశః భవభూతి మనస్సునందు గల హైందవ సిద్ధాంతాభిమానము గావచ్చును. కామందకి ఈ నాటకమునందలి ప్రధానపాత్రము. ఆమె చాల తెలివిగలది. కార్యము నెన్నడును విఘటించి యెఱుగదు. మానవస్వభావమును చక్కగ గుర్తెరిగినది. నందనునకసత్య వివాహము గావించుటకు మకరందుని సిద్ధపరచుటయందును, మాలతీ మాధవుల ప్రేమాభివృద్ధికై యామె గావించు కార్యములయందును కామందకి మనస్సు చక్కగా పరిస్ఫుటమగుచున్నది.

శ్రీకంఠపదలాంఛనుని భావపరిస్ఫూర్తి విరిసి వికసించిన వనచత్వర ముత్తరరామచరితము. ఇందులో నానంద మనుభవింపలేని హృదయము శిలకన్న దీనము. ఈ నాటకము నాటికి కవివయసు కొంత పడమటికి వ్రాలియున్నది. మాలతీమాధవము రచించునాటి కుండిన యుత్సాహశక్తి, జగత్తును లెక్కసేయని గావుసుండెరితనము అతనిలో తగ్గినవి. మహావీరచరితమునాటి ముగ్ధత లేదు. శరీరమున బలము తగ్గినది. నరములు కార్యశక్తికి వెనుకాడుచున్నవి. దృశ్యమానప్రపంచమును గాంచి సహింపలేడు; విడిపోవను లేడు. కర్తవ్యమును నిర్వహింపలేడు; నిర్వహింపకుండను లేడు. ప్రాపంచికసుఖములపయి వాసన పూర్తిగ లేదు. అరణ్యముల ముక్కబట్టి పూర్చొను నాత్మశక్తి లేదు. సంఘమును మెప్పించి దానినుండి యభివాదనముల గ్రహింపవలయునను ప్రత్యాశ యున్నది. ప్రక్కలో సంఘమునకు దగినట్లు మారలేని మనస్సున్నది. ఈ రెంటినడుమ నలిగి నీరైనాడు కవి. ఆనీరే నాటకమై పారినది. ఉత్తరరామచరిత మంతయు తత్త్వమునకు, ప్రపంచమునకు నడుమ కృశియించు ప్రసన్న జీవితమునకు వ్యాఖ్యానమే. లేకున్న రావణసంహారముతో మహావీరచరితమును సమగ్రముగా ముగించిన కవికి మరల నీనాటకము నందుకొను కారణము గానరాదు. ఆనాటి కితని జీవితము దుఃఖమయముగనే మారుట వల్ల మరల తాను విడిచినకథను ముందుకుసాగించి, విషాదగీతముల బాడుకొన్నాడు.

రాము డొక యనుభవజ్ఞుడగు రాజకుమారుడు. అతనికి మతసూత్రములపయి యభిమాన మెక్కువ. సీతాదేవియం దమితమగు నమ్మకము. జానకీదేవి రామునికయి తన సర్వస్వమును వినియోగించిన ప్రణయైకజీవిని. సీతాదేవిని త్యజించిన యనంతరమున హిరణ్మయమయమగు సీతాదేవిప్రతికృతి నుంచి ప్రేమించుచున్నాడు. భార్యావియోగ మాతని హృదయమున శూలమయినది. అతడు రూపొందిన ధర్మమూర్తి. ప్రజలయొక్క సౌఖ్యమునకయి తన జానకిని, ఆత్మానుభావములను త్యాగము గావించెను. అయినను నివృత్తియందు సంపూర్ణమగు స్వతంత్రము లేనివాడగుటచే నున్మాదియైనాడు.

సీతాపాత్రము మొదటియంకమున ప్రభాతమువలె సంపూర్ణసౌందర్యమున మెరసిపోవుచున్నది. రాజకులోచితమగు గాంభీర్యము, మితభాషిత్వము, స్థితిగోపనము కన్నులకట్టినట్లు ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. నిండుగర్భమున నున్న యామెనుచూచి శిలలు ద్రవించినవి. ఆమెయాకారము మనసును వశీకరించు కట్టు యంత్రము. 'కులపెద్ద'లు నేర్పిన గుణములు, భర్తయెడల భక్తివినయములు, ప్రేమ, పరిణత భావముతో దోచు స్త్రీహృదయము వాసించుచున్నవి. సీతాదేవియు, శకుంతలయు నొక విధమగు భర్తృశాపమునే యనుభవించిరి. రాముడును, దుష్యంతుడును లోకనియమముల ననుసరించియే భార్యల తిరస్కరించిరి. అయిన దుష్యంతుడు శాపమోహితుడు. రాముడన్ననో ప్రత్యక్షముగ సీతాదేవిపవిత్రతయందు నమ్మకముగలవాడు. అటులయినను ప్రజల మనోరథపరిపూర్తికయి చేతులార ప్రియురాలి నడవులపాలు జేయుచున్నాడు.

ఉత్తరరామచరితమున కరుణరస మనియు, కొందరు విప్రలంభశృంగార మనియు వాదిం

తురు. మన కీవాదముతో పనిలేదు. నాసంతికనోటనే కవి తన యభిప్రాయమును బలికించినాడు. నాటకమున మొదటనే కరుణరసమున కను భావమును నిర్వేదమును సూచించుచున్నాడు. కాన భవభూతి యభిప్రాయము కరుణమనియే నేమో! ఎన్నియో నిబంధనలను మీరిన భవభూతికి ఈనియమాతిక్రమణము గొప్పగాదు. నాకుజూడ నుత్తరరామచరితము విషాదాంతమగు గాథగా కవి సంకల్పించె నేమో యనిపించును. కాని లోకాభిరుచిని బట్టియు, నెంతటి స్వతంత్రునికైనను మానవమాత్రునికి చాపల్యము తీరరానిది గనుకను తన యభిప్రాయము మార్చుకోక తప్పినది కాదు. వేణీసంహారమునందువలెనే యీనాటకమందును కడపటియంక మతికించబడినది.

హృదయమున్న మనుష్యుడంతయు చదివి యానందించదగిన దిది. నిజముగా తన్మయీభవనమే కవికి వలయు సత్కృష్టసాధనములలో మహత్తరమైనచో భవభూతినాటకమొక్కటే వాఙ్మయమున కలంకారమని చెప్పకతప్పదు. ఈనాటకములోని ప్రతిఘట్టమును, ప్రత్యక్షరమును రేడియోవలె కరుణాలలితమగు భవభూతి మనస్సును ఎత్తిచెప్పుచున్నది. ఇతడు సీతారాముల ప్రేమ నభివృద్ధినొందించిన విధములు, ప్రథమాంకములోని చిత్రపట సందర్శనము మనుష్యమాత్రున కెన్నటికి మరపురానివి. కొందరు పండితులు భవభూతికి సంస్కారము లేదన్నారు. అంతకన్నను వారికే కవిత్వమును గ్రహించు నాళములు లేవనుట యుక్తము. ప్రత్యేకము నీనాటకమునే గురించి యెంతయో వివరింపవచ్చును. విస్తరభీతిచే జారుకొందును. ఈ తన్మయీభవనశక్తి యధికముగ నుండుటచేతనే కల్పనకు సంబంధించిన శక్తు లీతనికి కొరవడినవి. మాలతీమాధవకథ పదియంకములకు దగినది గాదు. తొమ్మిది ఎనిమిది యంకములు కేవలవర్ణనలతో నించినాడు.

భవభూతికి రసపోషణయం దెంత సమగ్రమగు దైవశక్తి యున్నదో యంత యౌచిత్య నిర్వహణమునలేదు. కాళిదాసుని నాటకములవలె సర్వతోముఖమగు దృష్టి, పాత్రలకు తగిన పరిస్థితి, సమయమునకు దగిన మాటలు నిందులో లేవు. ఒకొకచోట ప్రారంభించినచో ముందువెనుకలు చూడక బాణుని కాదంబరిలోవలె నొకటే తెంపున నేసును. పలుకుచోట కాలపాత్రముల గమనింపడు. మూడవయంకమున లవంగిక దీర్ఘోపన్యాసము నిచ్చుచున్నది. మహాకవి దృష్టి యంతయు మాలతిపయిననే లగ్నము గావించినాడు. ఉత్తరరామచరితమున రెండవ యంకమునకును మొదటిదానికిని చాలయంతర మున్నది. కాలవిషయమున సముచితమగు నేకత కవిచే పాటింపబడలేదు. రాముడు ప్రథమాంకమున కడపట సీతాదేవిని అరణ్యములకై విడిచి, శంబూకుని తపస్సును మాన్పించుటకైబయలు దేరినాడు. ఈ మధ్యకాలమున గలుగు కుశలవుల జననము, వారికి బోధన విద్యాభ్యాసము, మేధో విజృంభణము మొదలగునవన్నియును విష్కంభముననే చెప్పబడినవి. ఈ రెండవయంకమున రంగమున జరుగుదానికన్నను జవనికాంతర్భాగమున గడచిపోవున దెక్కుడు. రెండవ యంకమంతయు వర్ణనమునకే వినియోగింపబడినది. దానితో కథాబాహుళ్య మెంతగునో కనిపెట్టలేకపోయినాడు. కడకు చైతన్యము నారోపించుకొని మిగిలిన భాగములన్నియు నొక విష్కంభమున చిమ్మినాడు. ఆరవ యంకమునను నిట్లేయొక్క దీర్ఘ విష్కంభ మున్నది. లక్ష్మణుని యనుభావములు భవభూతి సమగ్రముగ జెప్పించలేదు. రాముడు లక్ష్మణున కాజ్ఞనిచ్చుట, సీతాలక్ష్మణుల ప్రయాణము మొదలగు ఘట్టములు విడువబడినవి. బహుశః అతనికి లక్ష్యము లద్దుదగిలెనేమో? కథను చాకచక్యముతో మార్చ నేర్పలేదు. రామునియందే సంపూర్ణదృష్టి లగ్నమయియుండుటచే లక్ష్మణుని మరచినాడు. ఇంతనాటకమున రెండుసారులే లక్ష్మణుని ప్రవేశ మున్నది.

భవభూతికి కాళిదాసువలె సర్వతోముఖదృష్టి తక్కువ. అందుచే నానికి సంబంధించిన పాత్రపోషణ, ఔచిత్యము మొదలగుగుణములును చాలినంత లేవు. ఇతని నాటకములలో నాద్యంతమును నిబిడమై కనబడునది రసానుభూతి యొక్కటే. అదియే మనదృష్టి నాకర్షించునది. ఆయాఘట్టములు పాఠకుని మనస్సును సంపూర్ణముగ వశీకరించుకొనును గని పూర్వాపరముల విచారించినచో కొరత గల్పించును. అందుకే భవభూతి నాటకకర్త కన్నను కావ్యకర్తయయిన బాగుండె నంటిని. ఆవేశము, తన్మయీభావనము భవభూతివలె పోషించినవాడు సంస్కృత వాఙ్మయమునచే లేడని నిస్సందేహముగ జెప్పవచ్చును. "కవయః కాళిదాసాద్యాః భవభూతిర్మహాకవిః" అన్నారు పెద్దలు.

కావ్యాలంకార చూడామణి

అలంకార ప్రకరణము

బులుసు వేంకటరమణయ్య

హారాదులగు నలంకారములు శరీరము నలంకరించి తన్మూలమున ఆత్మతృప్తిని కలిగించునట్లు ఉపమాదులగు నర్థాలంకారములు కావ్యశరీరము నాశ్రయించి యథార్థమున కావ్యజీవిత మగు రసమునే అలంకరించు చున్నవి. కావుననే రసమలంకార్యము. కావ్యజీవితము నలంకరింపలేక శరీరాలంకరణమాత్ర పర్యవసితములగు నలంకారములు శవాలంకారములట్లు నిష్ప్రయోజనములు.

కావ్యాలంకార చూడామణిలోని అర్థాలంకార ప్రకరణమునకు మూలము సంస్కృతమున దండ్యాచార్యుఁడు రచించిన కావ్యాదర్శము.

కావ్యాదర్శమున ముప్పదియైదర్థాలంకారములు చెప్పఁబడినవి.౧ చూడామణికర్తయగు పెద్దయకవి ముప్పదియా అలంకారములను క్రిందివిధమున చెప్పెను:

'వ. అది రెయ్యది యనఁగా౨—స్వభావాఖ్యానంబును, నుపమయు, రూపకంబును, దీపకంబును, నావృత్తియు, నాక్షేపంబును, నర్థాంతరన్యాసంబును, వ్యతిరేకంబును, విభావనయు, సమాసోక్తియు, నతిశయోక్తియు, నుత్ప్రేక్షయు, హేతువును, నుదారంబును, సూక్ష్మంబును, లవంబును, గ్రమంబును, బ్రేయస్కంబును, రసవంతంబును, నూర్జస్వియు, పర్యాయోక్తియు, సమాహితంబును, నుదాత్తంబును, నపహ్నుతియు, శ్లిష్టంబును, విశేషోక్తియు, తుల్యయోగితయు, విరోధంబును, నప్రస్తుతస్తుతియు, వ్యాజస్తుతియు, నిదర్శనంబును, సహోక్తియు, పరివృత్తియు, నాశీర్వచనంబును, వక్రోక్తియు, * భావికంబును నను నర్థాలంకారములు షట్త్రింశత్ప్రకారంబులై వర్తిల్లు.' [చూడా. ౫-౩]

దండి చెప్పని 'ఉదారము' ఇం దధికము; కావ్యాదర్శములో లేని 'వక్రోక్తి' క్రొత్తగ చేర్పఁబడినది.

పయి యలంకారముల క్రిందు లక్షణోదాహరణములు మాత్రము ఈయఁబడినవి. సమన్వయపద్ధతి వివరింపఁబడలేదు.

ఉన్నవి అయినను కొన్ని లక్షణోదాహరణము లుచితరీతిని లేవు. విద్యార్థులయొక్కయు, జిజ్ఞాసువులయొక్కయు పోకరార్థమట్టివాని యున్నరూపు, ఉండవలసిన పద్ధతియు నీ వ్యాసమున వివరింపఁబడును. లక్షణము లన్నియు ఛందోనిబద్ధములగుటచే సులభముగ బోధపడుటకయి అవియన్నియును ఇందు సంగ్రహింపఁబడును.

౧. స్వభావాఖ్యానము, లేక జాతి:

జాతి, గుణ, ద్రవ్య, క్రియ లున్నవున్నట్లు ఇంపుగఁ జెప్పఁబడిన స్వభావాఖ్యానము (జాతి). జాతి - గోవు మొదలగువాని యం దుండెడి గోత్వము మొదలగునవి (అనేక పదార్థములం దుండు ధర్మము). గుణము - రూపము మొదలగునవి. ద్రవ్యము (ప్రత్యేక వ్యక్తినే బోధించునది)- మదరాసు, హిమాలయము మొదలగునవి. క్రియ - వచ్చుట, పోవుట, జీవించుట మొదలగునవి. ప్రపంచములోని పదార్థజాల మంతయు నీ నాలుగు తెగలలో దేనియందైనను చేరుచుండును.

జాతి, గుణ, క్రియా, ద్రవ్యముల వివిధ స్వరూపమును వివరించునది స్వభావోక్తి యని మూలమందలి లక్షణము. అలంకార సామాన్య లక్షణము చమత్కారమును కలిగించుట. కాఁబట్టి అనువాదమునఁ గల 'ఇంపుగ' అను పదము పయి అభిప్రాయమును స్పష్టపఱచు చున్నది.

౨. ఉపమ.

గుణ, క్రియాది ధర్మములచే స్ఫుటముగ నుపమానోపమేయముల కగు సామ్యమును చెప్పిన ఉపమాలంకారము. వర్ణింపఁబడునది ఉపమేయము (వర్ణనవిషయము). సాటి తేఁబడిన అప్రస్తుత ముపమానము.

పయి లక్షణము మూలాభిప్రేతము. అనువాదమున 'గుణ, ధర్మ, కర్మముల నుల్బణమయ్యెడు వస్తువునకుఁ బరువడిఁ దుల్యప్రణయనముఁ జేయుటెయ్యది గణుతింతురు దాని నుపమగా బహువిధులన్ (౫-౭)' అని ఈయఁబడిన లక్షణము చాల అస్పష్టముగ నున్నది.

ఉపమానిరూపణ మైనపిదప మూలగ్రంథమున ఉపమాదోషములు చర్చింపఁబడినవి. అందు తొలుత

"న లింగవచనే భిన్నే
న హీనాధికతాఽపి వా,
ఉపమాదూషణాయాలం
యత్రోద్వేగో న ధీమతామ్'

అని చెప్పఁబడినది.

'సహృదయ హృదయములకు ఉద్వేగము కలుగనిచో ఉపమానోపమేయములు భిన్నలింగములలోను, భిన్నవచనములలోనుకూడ నుండవచ్చును. అచట సమానలింగ, వచనకత్వ నియమము వర్తింపదు. అట్లే అట్టిచోట్ల ఉపమానోపమేయము లొకదానికంటె నింకొకటి న్యూనము, నధికముకూడ (సమానముకాక) కావచ్చు'నని పై మూలమున కభిప్రాయము.

ఉపమానోపమేయములు విభిన్నలింగ, వచనముల వయి యున్నను, ఉపమాసాధకమగు సాధారణ ధర్మము రెండిటియందును సమన్వయింప వీలుండినఁ జాలును. అప్పుడు సహృదయుల కుద్వేగము కలుగదు. ఈ యాశయమును పెక్కురు అంగీకరించియున్నారు. కావున 'హారే స్తనురివ నేత్రే నీలోత్పలదల

---

౧. కావ్యాదర్శము, ద్వితీయ పరి. ౪-౭.

౨. 'అవి రెయ్యవి యనఁగా' అని దిద్దుకొనవలెను.

* సంకరము వివరింపఁబడినను ఈ పట్టికలో నీయఁబడలేదు.

స్పర్ధినీ' అను సంస్కృతోదాహరణము సరిపడుచున్నది [విష్ణువు దేహమువలె కన్నులును నల్లగలువతో సాటియైనవి అని పయి సంస్కృతమున కర్థము]. ఇచటి సాధారణ ధర్మవాచకపదము 'నీలోత్పల దల స్పర్ధినీ' అనునది. ఇచటి ఉపమేయము నేత్రపదము [నపుంసకలింగము; ప్రథమా ద్వివచనము]; ఉపమానము తనుశబ్దము [స్త్రీలింగము; ప్రథమైక వచనము]. పయి పదములు రెండును విభిన్నలింగ వచనకములు. అట్లయినను సాధారణ ధర్మప్రతిపాదకపదము రెంటను సమన్వయించుచున్నది. అది ఉపమేయవిశేషణ మగుచో నకారాంత నపుంసకలింగ ప్రథమాద్వివచన రూపమగును; ఉపమానవిశేషణమగుచో ఈకారాంత స్త్రీలింగ ప్రథమైకవచనరూప మగును. కావున ఇచటి యుపమ నిర్దుష్టము.

పయి సంస్కృతశ్లోకమునకు క్రింది యాంధ్రానువాదము కలదు.

'లింగంబుల, వచనంబుల
భంగులు హీనాధికతల పాటియు వీడ్పా
టుం గదిసిన నుపమకు నిం
పుం గలుగం జేయునండ్రు బుధు లుచితోక్తిన్.
[కావ్యా. ౫-౧౦]

లింగ, వచనముల పద్ధతియు, హీనాధికతల పద్ధతియు వీడ్పాటును పొందిన- అనఁగా నియమమును తప్పిన ఉపమకు ఇంపు కలుగు ననునంశ మనువాదమువలన తెలియుచున్నది. 'వీడ్పాటు కలిగినను' అనువర్థమే అపేక్షితము. అది యిచట అస్పష్టము. నియమము తప్పినను తప్పులే వినుటకు బదులుగ 'ఇంపుం గలుగఁ జేయు' ననుట సరికాదు.

భిన్నలింగ, వచనములకు మూలమునఁ గ్రిందియుదాహరణము లీయఁబడినవి.

'స్త్రీవ గచ్ఛతి షండోఽయం
వక్త్యేషా స్త్రీ పుమానివ,
ప్రాణా ఇవ ప్రియోఽయం మే
విద్యా ధన మివార్జితా.'

పయిదానికి పెద్దయకవి యనువాదము-
'అరుగుచున్నాఁడు పేడివాఁ డతివపోలెఁ
బలుకుచున్నది పురుషునిపగిది నింతి,
ప్రాణములు నాకు నీతఁ! డుపార్జితార్థ
మన్ని విద్యలు (ననియను నెసఁగు నుపమ.)'

తెలుఁగులోవలె సంస్కృతమునఁ క్రియలకు లింగములఁ బట్టి రూపములమార్పు లేదు. కాన 'గచ్ఛతి', 'వక్తి' అను క్రియలు ఉభయాన్వయములు.

'ప్రాణా ఇవ ప్రియోఽయం మే' అనునది వచనభేదమున కుదాహృతి. ప్రాణశబ్దము నిత్య బహువచనాంతము. దాని కెప్పుడును ఏకవచన ముండదు. కాన ఇచట వచనదోషము లేదు.

'విద్యా ధనమివార్జితా' అనునది భిన్నలింగోదాహృతి. ధనశబ్దము నియతనపుంసకలింగము కావున దాని ననుసరించి 'యథా ధన మార్జితం, తథా విద్యా ఆర్జితా' అని సమన్వయము చేసికొనవలెను. కాని యిట్టివి చాల అరుదు. పెద్దల ప్రయోగములే సమర్థనీయములు!

పయి యంశములనుబట్టి 'అరుగుచున్నాఁడు పేడివాఁ డతివపోలె; పలుకుచున్నది పురుషునిపగిది నింతి; ఉపార్జితార్థ మన్ని విద్యలు' అను నాంధ్రోదాహరణములు సరిగా లేవని చెప్పవలెను.

న్యూనాధికతల కుదాహృతులు మూలానువాదములం దొకేరీతి నుచితముగనే యున్నవి.

౩. రూపకము:

మూలమున 'ఉపమైవ తిరోభూత భేదా రూపక ముచ్యతే' అని కలదు. ఉపమానోపమేయములకుఁ గల భేదము గోచరింపనిచో- అనఁగా కప్పఁబడి, యవి రెండు నభిన్నములగుచో రూపక మగునని అభిప్రాయము.

అనువాదమునందు మాత్రము ఇది క్రిందిరీతిని క్లిష్టముగఁ జెప్పఁబడినది.

ఉపమానంబునకును, న
య్యుపమేయంబునకురూపయోజన మేకో
ల్లసితమయి వెలుఁగు నెచ్చటఁ
బ్రపంచితమురూపకంబు బహువిధలీలన్.'

'ఉపమానోపమేయములకు రూపయోజన మేకోల్లసిత' మనుచో కర్త్రభిప్రాయమేమో స్పష్టముగ గోచరింపలేదు.

భ్రాంతిమంతము

కావ్యాదర్శమున నీ యలంకారము లేకున్నను, పెద్దయకవి అలంకారపట్టికలో దీని నీయకున్నను రూపకనిరూపణ సందర్భమున వివరించెను.

లక్షణము—
'కవిసమ్మతి నారోప్య
ప్రకటానుభవంబు భ్రాంతిపదముగఁ దత్సం
భవమయ్యెడు దానికిఁ జే
రవిరళముగ భ్రాంతిమంత మనఁగాఁ బరఁ
గున్.

'భ్రాంతివలన నుపమేయమునందు ఉపమానబుద్ధి కలిగినచో భ్రాంతిమదలంకారము' అని పయిలక్షణపద్యము నభిప్రాయము.

౪. దీపకము:

జాతి, గుణ, క్రియా, ద్రవ్యములలో నేదేని యొకటి ఒక్కచోటనే యుండి ఆ వాక్యములోని తక్కినపదములతోఁగూడ సమన్వయించినచో (వాని కుపకారక మగుచో) దీపక మగును. అది ఆదిగతము, మధ్యగతము, అంతగతము నని త్రివిధములు. ఇది మూలమందలి లక్షణము. అనువాదమున జాతిగుణాదులకు బదులు 'క్రియాపదమదొండె కారకమొండెన్' అని చెప్పఁబడినది. అది యుచితముగ లేదు.

౫. ఆవృత్తి:

చెప్పినదానినే పెక్కుసారులు చెప్పుట ఆవృత్తి. అది శబ్దావృత్తి, అర్థావృత్తి, ఉభయావృత్తి యని మూఁడు విధములు.

అనువాదోదాహరణములలో శబ్దోభయావృత్త్యుదాహృతులు తారుమారయినవి. 'అరులు అమరదీర్ఘికలలోఁ గ్రీడింతురు; తత్పురపరిఖాతోయత సరసులలో క్రోడసంతతి క్రీడించు' ననునది ఉభయావృత్త్యుదాహరణము. ఇచట శబ్దమునకేగాక అర్థమునకును ఆవృత్తి కలదు.

'ధరణివరాహంబను పతి ధరణి వరాహం బనోలా' అనుచోట ఆవృత్తి శబ్దములకే గలదు. ఇచటి అర్థములు వేఱు. కావున నిది శబ్దావృత్తి కుదాహరణమగును.

౬. ఆక్షేపము :

'ప్రతిషేధోక్తి యాక్షేపము. అది కాలములనుబట్టి (భూత, భవిష్య, ద్వర్తమానముల నుబట్టి) మూఁడు విధములు.' అని మూలలక్షణము. ప్రతిషేధ మున్నట్లు చమత్కారముగఁ జెప్పుటయే ఆక్షేపము. యథార్థమగు నిషేధ మాక్షేపముకాదు. అచట చమత్కారము ఉండదు. అనువాదమున 'తొడఁగిన కృత్యకృత్యంబుల నడఁచు నిషేధోక్తి యాక్షేపమగునని మూలమే అనుసరింపఁబడినది. ఉదాహరణముమాత్ర ముచితముగ లేదు. అందలి "వీరభార్యలు భర్తల 'కాహవంబున వారక విశ్వభూవిభుని వాలున కగ్గముగాకుఁ' డని యొజ్జేగించుట" యథార్థనిషేధ మగును. ప్రతిషేధోక్తి కాదు.

౭. అర్థాంతరన్యాసము :

ఒక యంశమును జెప్పి దానిని సమర్థించుటకు వేఱొక యంశమును కూడ నిబంధించిన అర్థాంతరన్యాస మగును. ఈ సమర్థ్య, సమర్థకములకుఁ గల సంబంధము సామాన్య, విశేష భావరూపము గాని, కార్యకారణ భావ రూపము గాని కావలెను. ఇచటి మూలోదాహరణములు సామాన్య, విశేషభావ విలసితములయి యున్నవి.

అనువాదమునఁగల

'క్షమలో వేఁడనివారికేనియును వి
శ్వక్ష్మానిధుం డిచ్చు న
న్నములై పొచ్చెములేని సంపదల శ
శ్వత్సర్వలోకాశ్రయ
త్వము, నైజంబుగ నట్లకాద తలఁ పన్
వాంఛార్థహీనస్ఫుర
త్కామలోజ్జృంభణకల్పనంబు రవికిన్
కర్జంబు మిన్నందియున్.'

అను నర్థాంతరన్యాసోదాహరణము సరికాదు. ఇచటి సమర్థ్య, సమర్థకములకు సామాన్య విశేషసంబంధము కాని, కార్యకారణ సంబంధము కాని లేదు. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున నిట దృష్టాంతాలంకారము కలదు. ఆ యలంకారము మూలమున లేదు. మూలమున లేకున్నను పెద్దయకవి నిరూపింపఁ దలఁచినచో దృష్టాంతలక్షణమును తెల్పి దీని నుదాహరించుట యుచితము. 'విశ్వేశ్వర రాజు కోరనివారికి సయితము పొచ్చెములేని సంపదల నిచ్చును; ఉదారుల కెప్పుడును కోర కుండఁగనే ఒసఁగుట పరిపాటి' అను నీమాదిరి యుదాహరణమే అర్థాంతరన్యాసమున కనుగుణము.

౮. వ్యతిరేకము :

ఉపమానోపమేయములకుఁ గొంత భేద మున్నట్లు తెలిపిన వ్యతిరేకము. వ్యతిరేకమున ఉభయసాధారణమగు ధర్మము వాచ్యమైనఁ గావచ్చును; వ్యంగ్యమయినను క్షతి లేదు. ఇది మూలాభిప్రేతమగు లక్షణము. అనువాద లక్షణము—

'అమరఁగ శబ్దార్థంబులు
క్రమతుల్యము లయ్యు భేదకథనముచే వ
ర్ణ్యము నతిరిక్తముఁ జేయుట
నమిలవ్యతిరేకమనఁగ నగుఁ బలుకుబడిన్.'

ఈ లక్షణము స్పష్టముగ లేదు.

౯. విభావన :

కార్యోత్పత్తికి లోకప్రసిద్ధమగు కారణమును విడిచి వేఱొక కారణమును జెప్పినను, లేదా కారణమును చెప్పకున్నను విభావన యగును. లక్షణానువాదము—

'సహజ విఖ్యాత హేతువు జాఱవిడిచి
కారణాంతరకల్పనకథన మెందెఁ
గామనిహితస్వభావసంగతియు నొండె
నమరఁ బల్కు విభావన యనఁగఁ బరఁగు'

ఇందలి మూఁడవపాద మస్పష్టము. ఉదాహరణమును సరిగాలేదు.

౧౦. సమాసోక్తి :

ప్రస్తుత మగు నొక విషయమును మన స్సున నిడికొని దానికి సమానమగు నప్రస్తుతమును చెప్పుట సమాసోక్తి. ఇచట అప్రస్తుతము వాచ్యము; ప్రస్తుతము వ్యంగ్యము (అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున నిది అప్రస్తుతప్రశంస).

పెద్దిరాజు చెప్పిన లక్షణము—

'తను వినిహితార్థగర్భిత
యను నన్యార్థోక్తిగతి సమాసోక్తియగున్
సుగమార్థగోపనముచే
నెగడిన నన్యాపదేశనియతిం బడయున్.'

౧౧. అతిశయోక్తి :

వర్ణనీయమునందలి విశేషమును లోకోత్తర మగునట్లు వర్ణించుట అతిశయోక్తి. అన్ని యలంకారములలోను ఇదియే ప్రధానమని మూలమున నిట్లు చెప్పఁబడినది.

'అలంకారాంతరాణామ
ప్యేక మాహుః పరాయణమ్,
వాగీశమహితా ముక్తి
మిమా మతిశయాహ్వయామ్.'

ఇది యాక్రిందిరీతి ననువదింపఁబడియున్నది.

'ఉల్లసితాలంకృతులకు
నెల్లఁ బరాయణము కవుల కెలమి యనఁగ శో
భిల్లం జెక్కు తెఱఁగులఁ
జెల్లం బొరి సేకపడుచే నొడఁగూర్పన్'

౧౨. ఉత్ప్రేక్ష:

చేతనాచేతనముల స్వాభావికస్థితి చమత్కారముకొఱకు వేఱొకరీతిని వర్ణింపఁబడిన ఉత్ప్రేక్ష యగును. ఉపమానమునందలి గుణ క్రియాదిధర్మసంబంధముచేత ఉపమేయమును ఉపమానముగా నూహించుట ఉత్ప్రేక్షయని భావము.

మూలలక్షణము—

'అన్యథైవ స్థితా వృత్తి
శ్చేతన స్యేతరస్య వా,
అన్యథోత్ప్రేక్ష్యతే యత్ర
తా ముత్ప్రేక్షాం విదుర్యథా.'

అనువాదము—

'అలవడ శబ్దార్థములకుఁ
జెలువంబగు నన్యశక్తి స్ఫురియించి సమ
జ్జ్వలదుత్ప్రేక్షా వ్యంజన
ములచే నుత్ప్రేక్ష యనఁగ నొనరయుం గృతులన్.'

అనువాదలక్షణము మూలలక్షణమువలెఁ గాక చాల అస్పష్టముగ నున్నది.

మూలోదాహరణము—

'మధ్యందినాతపతప్తములగు గజములు సూర్యునిపయి అలుకచే తత్పక్షులగు కమలములను పెకలించుటకో యనునట్లు సరస్సున ప్రవేశించుచున్నవి.' అని.

స్నాన, పానములకును, తామరతూండ్లఁ దినుటకును ఏనుఁగులు జలావగాహన మొనరించుట స్వభావము; ఇచట ఆ స్వాభావిక విషయము వైరమును సాధించుకొనుటకో యనున ట్లూహింపఁ (ఉత్ప్రేక్షింప) బడినది. తెలుఁగున మాత్రము—

'కరలు చరుక్యవిశ్వవిభు
కేతువరాహము నన్యభీతి కృ
ద్గురుతరకృత్యమందు రొక
కొందఱు, కొందఱు వైరివాహినీ
నిరుపమమృత్యువంచు, రిట
సేనయినన్ రిపురాజమండలా
హరణము సేయ వేడి పొలు
పారెడి రాహువుగాఁ దలంచెదన్.'

అని యుదాహరింపఁబడినది. ఇయ్యది అపహ్నుత్యుదాహరణము కాని ఉత్ప్రేక్షోదాహరణము కాఁజాలదు. కాని

'గజభుజగాదులదెసఁగల
గుజిబిజికింగాక వీడుకొన్న దివోకన్
భజియించి నిలిచె వలపటి
భుజమున విశ్వేశ్వరునకు భూపతి ప్రీతిన్.'

అను నుదాహరణాంతరమున మాత్రము ఉచిత రీతి నున్నది.

౧౩. హే తు వు :

క్రియారూపమగు నర్థమును సాధించు కారకమును, వస్తుజ్ఞానరూపమగు నర్థమును సాధించు జ్ఞాపకమును [రెంట నేదేనొకటి] హేతువులుగా వర్ణింపఁబడినచో హేత్వలంకారమగును. 'కారక, జ్ఞాపకౌ హేతూ' అనునది మూలమునందలి లక్షణము.

అనువాదమునఁగల—

'కారకమును గ్రియయును న
ర్థారంభంబునకు బీజమగు నేమిట నిం
పార నది హేతు వనఁజను
భూరిప్రతిభావిశేషములఁ జెక్కరయన్.'

అను లక్షణమున 'జ్ఞాపకము'నకు బదులు క్రియ యుండుట యుచితముగా లేదు.

౧౪. ఉ దా ర ము :

ఉదారాలంకారము మూలమున లేదు. ఇందే కాదు, మఱియెందును చూడామణిలోఁ జెప్పఁబడిన ఉదారాలంకారము కానరాదు, కష్టపడి యార్జించిన ధనము నితరులకు త్యాగమొనర్చుట తల్లక్షణమని పెద్దయ వ్రాయుచున్నాఁడు-చూడుడు:

'ఆయాసోపార్జితము, న
దేయమును మనోహరాభిధేయమ్మను శ్రే
ద్ధేయము నను ధన మొసఁగు న
పాయ ముదారంబునాఁగ నవనిం బర్వున్'

మీఁది యౌదార్యము నాయకున కుండవలసిన ఉత్తమగుణములలో నొకటి. కావ్యగుణమగు నౌదార్యము (ఉదారత) దీని కత్యంత విలక్షణము. పానకమునఁ బుడకవలె నీ యుదారత అలంకారములనడుమ నెట్లు చేరినదో ?

౧౫. సూ క్ష్మ ము :

అభిప్రాయమును తెలియఁజేయు చేష్టలచేతను, అంగవికారములచేతను అభిమతార్థమును బోధించుట సూక్ష్మము. ఆ యభిప్రాయము వ్యంగ్యమగుట సూక్ష్మబుద్ధులకే కాని అల్పబుద్ధులకు తెలియరానిది. కావుననే అలంకారనామ మన్వర్థమగుచున్నది.

౧౬. లవ ము:

కొంచెము ప్రకటితమయిన యంశమును వేఱొకదానిచే (మిషచే) కప్పిపుచ్చుట లేశమగును. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున నది ఛేకాపహ్నుతి.

౧౭. క్రమము :

తొలుతఁ గొన్ని పదార్థములను జెప్పి ఆ క్రమము ననుసరించియే పిదపఁ జెప్పఁ బోవు పదార్థములను సమన్వయించినచో క్రమాలంకార మగును. సంఖ్యానము, యథాసంఖ్యము అనునవి దీనికి నామాంతరములు. అనువాదమునఁ గల—

'ఉపమానము నుపమేయము
నుపమల పరిపాటి తప్పకుండఁగనొడువన్
నిపుణత్వము క్రమమునఁ జనుఁ
బ్రపటుప్రఖ్యాతశబ్దసం క్తులచేతన్.'

అను లక్షణమునుబట్టి క్రమాలంకారమున ఉపమానోపమేయముల క్రమమే అపేక్షితమని తెల్లమగుచున్నది. మూలమున నీసంగతి లేదు. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమునుబట్టి చూచినను క్రమసమన్వయపద్ధతి యున్నంతనే క్రమాలంకారమగునని తెలియుచున్నది. కావున చూడామణిలక్షణము సరికాదు.

౧౮. ప్రేయస్సు :

భావము లభివ్యక్తము లగునట్లు ప్రియతరముగ వర్ణించుట ప్రేయోఽలంకారము.

౧౯. రసవదలంకారము :

రసము లుచితరీతి వ్యక్తములగునట్లు వర్ణించిన రసవదలంకారమగును.

రసము ప్రధానమయినను అప్రధానమయినను రసవదలంకారమనియు, భావము ప్రధానమయినను అప్రధానమయినను ప్రేయోఽలంకారమనియు దండి మొదలగు ప్రాచీనాలంకారికుల అభిప్రాయము. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున అప్రధానములగు రస, భావములు క్రమముగ రసవత్ప్రేయోఽలంకారము లగును.

చూడామణియందు భావ, రస ప్రకరణములందు అర్వాచీనాలంకారికుల మతే మనుసరింపఁబడినది. కాన అలంకారవివేచనమునను తన్మతమునే అనుసరించుట శ్రేయము. కాని యిచట తన్మతవిరుద్ధముగ ప్రాచీనుల మతమునే అనుసరించుట ఉచితము కాదు.

మూలోదాహరణమును బట్టియు, చూడామణ్యుదాహరణమును బట్టియు హాసమాత్ర ప్రతిపాదనమున హాస్యరసమగునట్లు తెలియుచున్నది. అర్వాచీనుల మతమున నివి హాస్యోదాహృతులు కాఁజాలవు.

కరుణాదిరసముల నుదాహరించు సందర్భమున ననువాదమున 'విమతినికరముఁ గరుణం గనుగొని కాచుట' విశ్వేశునికి 'సైజము'; [కరుణమునకు]. 'విరతోత్సాహంబు విశ్వనృపునకు యొప్పున్'; [వీరరసమునకు] 'భీతిన్ వెఱతురు'; [భయానకరసమునకు]. 'సమగ్రిక మను నచ్చెరు వచ్చముగా......' [అద్భుతరసమునకు] అనురీతి వర్ణనములు కనఁబడుచున్నవి. ఆయా వర్ణనములలో సయి స్థాయి భావబోధక పదములు తప్ప రసప్రతీతిజనకములగు విషయములు వేఱు కానరావు. కరుణాది పదప్రయోగ మాత్రమున రసస్ఫూర్తి కలుఁగదు. దానికిఁ గావలసినది విభావాది

భావసామగ్రి. స్థాయిపదప్రయోగము రసప్రతీతి కత్యంతము అవసరము. మూలమునందలి యుదాహరణము లుచితరీతిని గలవు. ఉదాహరణవివరణసందర్భమున నే స్థాయిపదప్రయోగము సందర్భము ననుసరించి యొనరింపఁబడినది.

౨౦. ఊర్జస్వి :

అహంకారమును ప్రకటించు వర్ణన మూర్జస్వి.

౨౧. పర్యాయోక్తము :

కావలసిన సంగతిని చెప్పక దానిని ప్రకారాంతరమునఁ దెలిపినచో పర్యాయోక్తమగును.

మూలలక్షణము—

'అర్థ మిష్ట మనాఖ్యాయ
సాక్షాత్ తస్యైవ సిద్ధయే,
యత్ ప్రకారాంతరాఖ్యానం
పర్యాయోక్తం తదిష్యతే.'

ఆంధ్రానువాదము—

'కార్యార్థక్షితిచేఁ ద
త్కార్యార్థప్రాప్తికొఱకుఁ గల్పించిన మా
ధుర్యయుత భాషితంబది
పర్యాయోక్తంబు నాఁగఁ బరఁగుం గవితన్.'

చూడామణిలోని పయి లక్షణమంత స్పష్టముగా లేదు.

మూలానువాదములందలి యుదాహరణములు రెండును ఒకరీతి నున్నవి. అర్వాచీనాలంకారికుల మతమున నివి 'వ్యాజమున నిష్టసాధనరూప'మగు పర్యాయోక్తిభేదమునకే ఉదాహరణము లగుచున్నవి.

౨౨. సమాహితము :

ఒకపనిని చేయఁ దలఁపుకొనఁగా దైవవశమున దాని కనుకూలమగు సాధనము లభించుట సమాహితము.

౨౩. ఉదాత్తము :

అభిప్రాయమునైనను, ఐశ్వర్యమునైనను లోకోత్తరమగు గొప్పదానినిగా వర్ణించిన ఉదాత్తమగును.

౨౪. అపహ్నుతి :

స్వాభావికమగు ధర్మమును కప్పిపుచ్చి యేదయిన వస్తువునందు వేఱొక వస్తువుయొక్క ధర్మమును వర్ణించిన అపహ్నుతి యగును.

౨౫. శ్లిష్టము :

ఒక్కటే వాక్యము అనేకార్థములను బోధించిన శ్లిష్టము.

౨౬. విశేషోక్తి :

ప్రస్తుతార్థమునకు బలమును కూర్చుటకొఱకే జాతి గుణ క్రియాదుల న్యూనత వర్ణించుట విశేషోక్తి యగును.

చూడామణియందలి—

'జాతిక్రియాగుణాదుల
యాతత హీనత్వకథన మలవడు నెచటన్
ప్రీతివిషయేతరార్థ
స్ఫీతతకై యదియ తగు విశేషోక్తియనన్'.

అను లక్షణములోని 'ప్రీతివిషయేతరార్థస్ఫీతతకై' యనుచోట 'ఇతర' అనుటకంటె 'ప్రకృత' అనువర్థమిచ్చు పదము ఉపయోగింపఁబడుట యుచితము. లేదా, ఇతరమనఁగా అప్రస్తుతేతరము (జాత్యాద్యతిరిక్తము) ప్రస్తుతమని యైన అర్థము చెప్పవలెను.

౨౭. తుల్యయోగిత :

వర్ణనీయమును కొనియాడుటకుఁ గాని, నిందించుటకుఁగాని ఆయా విషయములలో నుత్కృష్టము లగు వస్తువులతో (అప్రస్తుతములతో) సమానముగ వర్ణించుట తుల్యయోగిత. ఈయంశము క్రింది చూడామణిలక్షణమున స్పష్టముగ లేదు.

చూడామణిలక్షణము—

'ఖ్యాతగుణంబులచే న
ద్యోతితసదృశోక్తి తుల్యయోగిత యగుఁ బ్ర
స్ఫీతస్తుతి, నిందనములు
జాతీయము గాఁగఁ జెప్పఁ జనునండ్రు బు
ధుల్.'

అర్వాచీనుల మతమున నిది తుల్యయోగితా తృతీయభేద మగుచున్నది.

౨౮. విరోధము :

ప్రస్తుతమును ఉత్కృష్టముఁ జేయుటకొఱకు విరుద్ధములగు పదార్థములకు సంబంధమును కల్పించుట విరోధ మగును.

'తమలో నొంటమి రెంటఁ బ
దములకు సంభావితార్థదర్శన మెచటన్
గ్రమమున విరుద్ధమగు నది
యనువిరోధంబు నాఁగ నర్యోత్తమెడలన్'

అను నాంధ్రలక్షణమున విరోధి యాశయము స్పష్టముగ లేదు.

౨౯. అప్రస్తుతస్తుతి‡ :

ప్రస్తుతార్థనిందను మనస్సులో సంకల్పించి అప్రస్తుతార్థమును కొనియాడుట అప్రస్తుతప్రశంస. మూలలక్షణము— 'అప్రస్తుతప్రశంసా స్యా దప్రాకాంతేషు యా స్తుతిః' అని- తెలుఁగున నీవిషయము స్పష్టముగ లేదు; అక్కఱలేని యంశము కొంత ప్రస్తుతింపఁబడినది. చూడుఁడు:

'వివిధసేవాదికంబుల విసువుచేత
నవరి యప్రస్తుతస్తుతి యనఁగఁబరఁగు
ననుచితార్థప్రశంసన మయ్యు నదియు
నొనరు నొక్కొక్కచోటను నొప్పనొసఁగు'

ఇచట సమన్వయము కుదురుట కష్టము.

ఈయలంకారమున కుదాహరణముగ నిందు

'కస వళనంబు, పేయ ముద
కంబు, విహారము కానలోపలన్,
వసుమతి శయ్యప, ట్టొరుల
వంకఁ జరింపమి సంతసం బిలన్,
పసులకునెల్ల వృత్తి, జన
పంక్తులకైన నభీప్సితేందిరా
వసుమతియైన విశ్వజన
వల్లభుదృష్టియ వృత్తి నిచ్చలున్.'

అను పద్య మీయఁబడినది. ఇది ఏవిధమునను అప్రస్తుతప్రశంసోదాహరణము కాఁజాలదు. ఇందు ప్రస్తుతము వ్యంగ్యముగ లేదు; దాని నిందయు నిచట లేదు.

౩౦. వ్యాజస్తుతి :

ఏదేని నిందింపఁబడినట్లు కనఁబడినను యథార్థమున కొనియాడఁబడునో అది వ్యాజస్తుతి యనఁబడును.

౩౧. నిదర్శనము :

కార్యాంతరప్రసక్తమగు విషయము తనకు సమానమగు మంచినిగాని, చెడ్డనుగాని లోకమునకు బోధించునట్లు చెప్పుట నిదర్శనము.

౩౨. సహోక్తి :

గుణ, క్రియా, ద్రవ్యాదులకు పరస్పరము సహార్థకపదప్రయోగమున సంబంధముకూర్చి వర్ణించుట సహోక్తి.

---

‡ ముద్రణమున 'అప్రస్తుత స్థితి' అని పడినది. అది అచ్చుపొరపాటు.

౩౩. పరివృత్తి :

న్యూనము, అధికము, సమానము నను వస్తువులకు పరస్పరము మార్పు వర్ణించుట పరివృత్తి.

౩౪. ఆశీర్వచనము :

కోరఁదగిన యర్థమున శుభాశంసనముగాని ప్రాప్తీచ్ఛాప్రకటనముగాని ఆశీరలంకారము.

౩౫. వక్రోక్తి :

ఈ యలంకారము మూలమున లేదు. అలంకారాంతరచర్చాసందర్భమున దండి శ్లేషము వచనభంగిరూపములను నన్ని వక్రోక్తులందును ఉండి చమత్కారమును కలిగించుచున్నదని చెప్పెను. వక్రోక్తి యనఁగా అతని మతమున అతిశయోక్తి;స్వభావోక్తికంటె భిన్నములగు నలంకారము లన్నియును వక్రోక్తులనియే. అనఁగా అన్నింటియందును అతిశయవర్ణన ముండుననియే అతని మతము. చూడుఁడు :

'శ్లేషః సర్వత్ర పుష్ణాతి
ప్రాయో వక్రోక్తిషు శ్రియమ్,
భిన్నం ద్విధా స్వభావోక్తి
ర్వక్రోక్తిరితి వాఙ్మయమ్.'

అని ఆచార్యదండి నిర్వచనము. అతిశయోక్తి గొప్పతన మా యలంకార వివరణ సందర్భమున బాగుగ తెలుపఁబడియే యున్నది. అచటిమూలమతేము ననువాదమును ఆమోదించిరే యున్నది. అట్లయ్యును అనువాదమున మరల మూలమునలేని ఈ క్రింది రూపమున వివరింపఁబడినది.

లక్షణము—

'స్తుతియు నభయంబుగామున్న దోచిపిదప
దోడుతో వంకవంకకై దొరకు పలుకు
కవులు వక్రోక్తి యననొప్పఁ గబ్బములను'

తొలుత స్తుతించునట్లును, అభయప్రదముగను జెప్పి పిదప వంకరమాటలాడుట వక్రోక్తి యగు ననుట మూలాభిప్రాయ మైనట్లు తోఁచుచున్నది.

ఉదాహరణము—

'పరభృత్తంబులు కోకిలంబు లనిశ
భ్రాంతుండు చంద్రుండు క్రో
వ్వియు లస్త్రంబు లనం గురంగభవుఁ డీ
వీ రిట్లు ని స్నేచ ను
ర్వరలో నెంతటివారు? వారక సఖుల్
వారింపఁగాఁ బోయి సుం
దరి! విశ్వేశ్వరుఁ జూచి తద్విభుమహ
త్త్వం బీదశాభేదముల్.'

అర్వాచీనుల మతము ననుసరించి చూచిన నిది వక్రోక్తి కుదాహరణముకాదు; మీఁదిది లక్షణమును కాదు. 'శ్లేషచేతఁగాని, కాకుస్వరమునఁగాని ఒక యర్థమును మఱియొక రీతిని మార్చుటయే' తన్మతమున వక్రోక్తి.

సంకరము

ఒక్కచో అనేకములగు నలంకారములను కూర్చుట సంకీర్ణము(లేక సంకరము). అది అంగాంగిభావ రూపము, సమానస్థితిరూపము అను భేదములచే రెండు విధములు.

మూల లక్షణము—

'నానాలంకార సంసృష్టిః
సంకీర్ణం తు నిగద్యతే,
అంగాంగిభావసంస్థానం
సర్వేషాం సమకక్షతా,
ఇత్యలంకారసంసృష్టే
ర్లక్షణీయా ద్వయీ గతిః.'

అర్వాచీనాలంకారికులు మొదటి భేదమును సంకీర్ణము, లేక సంకరమని, రెండవ భేదమును సంసృష్టియనియు చెప్పియున్నారు.

అనువాదమునమాత్రము—

'వివిధాలంకృతిసమ్మతిఁ
జనిగా నొనరించు వర్థసంగతిచేతన్,
సవరసయి కర్ణముల కు
త్సవపదమున కబ్బమరయసంకరమయ్యెన్.'

అను సామాన్యలక్షణమే ఈయఁబడినది; కాని దాని భేదద్వయము చెప్పఁబడలేదు.

౩౬. భావికము :

కావ్యమున సమాప్తిపర్యంతము నుండు కవ్యభిప్రాయము భావము; ఆభావము కలది భావికము. ఇది ఉత్తమమగు నలంకారము. కవి యామోదింపఁదగిన భావములు—కథావస్తువులను పరస్పరోపకారకములుఁగ వర్ణించుట, వ్యర్థవిశేషణములను విడుచుట, సాభిప్రాయవిశేషణములను పరిగ్రహించుట, నిగూఢమగు వంశమునుగూడ ఉక్తిచమత్కారముచే విశదముగ తెలుపుట; ఏతద్భావయుక్తమగు దంతయు భావికము. ఇంతియు కాదు. ఇతరలాక్షణికులు చెప్పిన సంధి, సంధ్యంగఘటనాదికమును భావికము కావచ్చును.

ఇది మూలమునఁగల లక్షణము.

అనువాదమున—

'భావమనఁగను గవియభిప్రాయ మండ్రు;
భావభేద నియుక్తంబు భావికంబు;
వివిధరూప ప్రబంధోక్తివిషయగుణము;
దగు వివేకింప సూక్ష్మసందర్శనమున.'

అని మాత్రమే కలదు. ఆ భావభేదము లేవియో చెప్పఁబడలేదు.

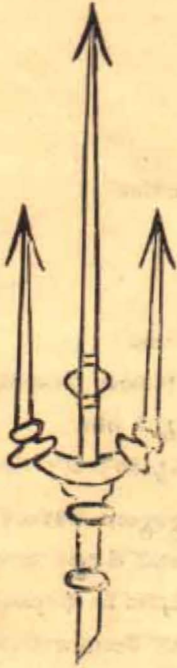
ఉదాహరణము—

'వివిధపదార్థభావ, రస
వృత్తుల, రీతులఁ గావ్యపాకసం
భవమగు సూక్ష్మబంధమునఁ
బర్వు నలంకృతులెల్లఁ జూచి, స
త్కవుల వివేకమెల్లఁ బొడఁ
గానఁగనేర్చు చళుక్యవిశ్వభూ
ధవుఁ డనుమాట లొజ్జ లవి
దర్పమెలర్ప సభాంతరంబులన్.'

ఈ యుదాహరణము సరికాదు. భావికము కావ్యపరిసమాప్తిపర్యంతము నుండవలసినది. కాన దానిని ప్రత్యేకముగ నుదాహరించుట దుర్ఘటము. ప్రబంధగతమగుదానిని ప్రత్యేకమొక పద్యమునఁ జెప్పుట సాధ్యమగునా? కావుననే మూలమున దాని కుదాహరణ మీయఁబడలేదు. అనువాదమందలి ఉదాహరణమున కావ్యశోభాధాయకమగు సామగ్రి ఏకరువుపెట్టఁబడినది. అంతమాత్రముననే అచట లక్షణము సమన్వయింప వీలగునా?

ఇవియే చూడామణియందుఁ గల అర్థాలంకారములు. ఈ వ్యాసమున అలంకారలక్షణములుమాత్ర మీయఁబడినవి; మిక్కిలి అసంగతములగు ఉదాహరణములు చర్చింపఁబడినవి. అన్నింటికిని ఉదాహరణములను, వివరణమును ఇచ్చినచో గ్రంథము పెరిగిపోవునని విడిచితిని.

ఉపరినిరూపితాంశములఁబట్టి మూలానువాదముల తత్త్వము కొంత తెలియఁగలదు.

త్రిశూలము

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

'కృతిపతి'

పాత్రలు

పురుషులు :

బిజ్జలుడు—రాజు,
బసవేశ్వరుడు,
జగదేవుడు,
త్రిపురాంతకభట్టు,
అల్లయ్య,
మధుపయ్య,
మడివాలు మాచయ్య,
మల్లయ్య,
కిన్నెరబ్రహ్మయ్య,
చరాతయ్య,
దౌవారికుడు,
నలుగురు శైవులు,
నలుగురు బ్రాహ్మణులు,
గొల్లబోయలు,
కొజ్జదేవుడు,
ఇద్దరు మంత్రులు.

స్త్రీలు :

నీల, కవియలు.

అట్లు కానియెడల నాలంకారికులు చూపినదీప్తి, విభావాదిక్లిష్ట కల్పన మొదలగు రసదోషములలో నంతర్భూతమగును.

౧౦. భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవిత్వ తత్త్వవిచారము— "మఱియు కొన్నియెడలఁ బ్రకృతికి మీఱిన వర్ణనలం జొనిపినను వికారము దోఁపకుండుటయే కాదు. అస్వాభావిక మనికూడ సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టవు. ఉదాహరణము- హితోపదేశము."

"మఱియు అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూతబేతాళ వశీకరణము ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖానుపుంఖములుగ గ్రంథములనే కాదు తరతరములుగ తల్లిబిడ్డలు చెప్పుకొనెడు ఊఁకొడుకథలందును గానంబడియెడి."

"కావున లోకులకెల్లరకు రుచ్యములుగానుండు భారతాది వీరకావ్యములందును కథాసరిత్సాగరము మొదలగు వినోద కథలయందును గల ప్రకృతినిమీఱిన వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనాశక్తి గణనీయముగాదనుట తప్పు."

"యెంతో శిల్పనైపుణ్యము లేనిది యవి కృత్రిమములుగఁ దోఁచుగాని నిక్కమను లట్లు భ్రమఁ గొల్పఁజాలవు."

ఈ భావములనే అలంకార శాస్త్రము—

"అవ్యుత్పత్తికృతో దోషః
శక్త్యా సంవ్రియతే కవేః,
య స్త్వశక్తికృత స్తస్య
స ఝుటి త్యవభాసతే."
—(ధ్వన్యాలోకము, ఉద్యో. ౩.)

"సతవాహనాదిషు యేషు యావదపదానం క్రూయతే తేషు తావన్మాత్ర మను గమ్యమాన మనుగుణత్వేన ప్రతిభాసతే."

అని సూచించియున్నారు.

ఇదియ యుపోద్ఘాతరూపమున కవిత్వ తత్త్వవిచారమునఁ బ్రధానముగాఁ జూపబడినది యలంకారశాస్త్రమునఁగూడ నున్నదియె నగు కవిత్వమార్గము.

ఇక కవిత్వ తత్త్వ విచారమునఁ గొన్ని స్థలములు విశేషముగఁ జెప్పఁబడినవి కూడ నచ్చటచ్చటఁ గలవు.

"పాండిత్యప్రభావము— రేయింబవలును వ్యాకరణములను, నిఘంటువులను, ప్రాచీన కావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత నా నెఱు నష్టియే కాని కవితకుఁ బుష్టి లేదు."

ఈ వ్యాకరణాదిజ్ఞానమునే వ్యుత్పత్తి యందురు. దీనివలనఁ గవితకుఁ బుష్టి లేదనుట యన్యాయము. దీనివలన కవిత్వము జనింపక పోవచ్చును గాని జనించినకవిత కిది పోషకము గాకపోదు. ఈ వ్యుత్పత్తిగూడ నావశ్యకమని యాలంకారికుల యభిప్రాయము.

"శక్తి ర్నిపుణతా లోక
శాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణాత్,
కావ్యజ్ఞశిక్షయాభ్యాస
ఇతి హేతు స్తదుద్భవే."
—(కావ్యప్రకాశ, ఉల్లా. ౧)

సూ. లోకవిద్యాప్రకీర్ణంచ కావ్యాంగాని.
సూ. శబ్దస్మృతే శ్శబ్దసిద్ధిః.
సూ. అభిధానకోశతః పదార్థనిశ్చయః.
సూ. ఛందోవిచితే ర్వృత్తసంశయచ్ఛేదః.
సూ. కలాశాస్త్రేభ్యః కలాతత్త్వస్య సంవిత్.
సూ. కామశాస్త్రతః కామోపచారస్య.
సూ. దండనీతే ర్నయాపనయయోః.
సూ. ఇతివృత్తకుటిలత్వం చ తతః.

(కావ్యాలంకారసూత్రములు అధ్యా. ౧, అధి. ౩.)

"వ్యుత్పత్తిరపి శక్త్యైవ,
సంగతా హ్యనువర్తతే."
(శాకుంతలవ్యాఖ్యానము, అంక. ౧.)

ఇట్లాలంకారికులేకాక యీకవిత్వతత్త్వ విచారముననే (౯. పుటలో) "తోషంబుట్టిన చాతుర్యముండినచో నివి సహాయభూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును." అని వ్యుత్పత్తికి శక్తిపోషకత్వ మంగీకరించిరి.

కనుక నిచ్చట 'పుష్టిలేదు' అనుచో స్వవచోవ్యాఘాత మేగదా.

ఇట్టివిశేషములను విడిచినచోఁ గవిత్వ తత్త్వ విచారమునఁ జూపఁబడిన కావ్యమార్గ మలంకారశాస్త్రమునఁ బ్రదర్శితపూర్వమే.

ఇంతియకాక యలంకార శాస్త్రమున నీమార్గ మింకను విశేషముగ నిరూపింపఁబడినది.

ఇట్లంతట నీకవిత్వతత్త్వ విచారకర్తగారు చూపిన కావ్యసామాన్యమార్గ మలంకార శాస్త్రమున నిరూపింపఁబడి యున్నను వీర లంకారశాస్త్రమును "కావ్యమార్గభంజక" మని దూషించుట చింత్యము.

అయినను ప్రత్యేకస్థలముల నేవైన లోపములున్నవేమో! వీరు వాచ్యముగ దూషించిన స్థలములఁ బరికింతము.

"సర్వకాలములయందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించువా రుండుటయరుదు. మొత్తముమీదఁ జూడ నెంతక్రమముగా నున్నట్లు దోఁచినను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండవు. ఋజుమార్గం బట్లుండఁగా నిక్కమైన యుపజ్ఞ లేమిచేఁ బరులో పెద్దలో చెప్పినట్లు వ్రాయఁజూచు నలఁతికవులు అలంకార శాస్త్రములలో నాయికా నాయకులకు జాతులనేర్పఱచి గుణముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియ యొక వేద మనుకొని, ప్రమాణమను పిచ్చిపట్టి యందుఁ జేర్కొనఁబడిన ధీరోదాత్త ప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లయెడలం బ్రాచీనోపదిష్ట మార్గంబుననే వర్ణించి యెదుట నిలుపుటయ కృతకృత్యతగ భావించిరి."

(కవిత్వతత్త్వవిచారము, ౨౬-౨౭ పుటలు)

ఆలంకారికు లీ ఋజుమార్గమును గ్రహింపకపోలేదు. "స్వభావో హ్యయం వాచ్యానాం చేతనాచేతనానాం య దవస్థాభేదాద్దేశభేదాత్కాలభేదా త్స్వాలక్షణ్య లక్షణభేదా చ్చానంతతా భవతి." (ధ్వన్యాలోకము) అను వాక్యమున నీ యర్థము లేకపోలేదు.

ఆలంకారికులుగూడ ఋజుమార్గాశ్రయులే. "విభావాదా వనౌచిత్యం పునర్లోకానాం వ్యవహారతో విజ్ఞేయం." (రసగంగాధరము.) "విభావౌచిత్యం తావత్ప్రసిద్ధం." (ధ్వన్యాలోకము) "ప్రసిద్ధమితి లోకే భరతశాస్త్రేచ"-

ప్రథమాంకము

[ప్రవేశము: బిజ్జలుఁడు — ప్రదేశము: రాజాంతఃపురము]

బిజ్జ:—

కపురంపుర్ దళకుల్ వెలార్చు గిరిజన్ కై దీప్తిమన్మూర్తియై
విపులాకాశము నావరించుచుఁ ద్రిధావిర్భూతరోచిశ్ఛటా
కృపమై సత్వరజస్తమోవికరణక్రీడాప్రచండంబులై
లపదేవుం డెటు దూఁచె నేమను త్రిశూలం బట్టులే చూచితిన్.

(అంతట జగదేవుఁడు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—దళవాయీ! బసవేశ్వరుఁ డెంతదూరము వచ్చెను?

జగ:—ఊరుబయటికి వచ్చెను.

బిజ్జ:—అయ్యయో! అట్లయినచో మనము బయలుదేరిపోవలయును. కల్యాణకటక మంతయును శృంగారించిరా? మండలాధీశ సామంత ప్రధానదండాధినాథ మాతంగ తురగాది పరివారములు సిద్ధముగా నున్నవా? వివిధవాద్యధ్వనులు దివిదీటుకొన్నవా? బసవకుమారుని సద్భక్తిశృంగారుని ననదృశాకారుని దత్వార్థవిచారుని జంగమవ్యాపారుని సజ్జనాధారుని విమలశివాచారుని ద్రిమలధిక్కారుని నీవు చూచితివా?

జగ:—మహారాజా! నేను వారి దర్శనముచేసితిని.

బిజ్జ:—ఆయన నీ కెట్లు కన్పించెను? పరవశుఁడై యుండెనా? ఆయనయెడ లాయనకుఁ దెలియుచున్నదా? బాలునివలె నున్మత్తునివలెఁ బిశాచమువలె లేఁడు కదా!

జగ:—మహారాజ! ఆయన యట్లేరీతిగను లేఁడు. సర్వమానవులవలె సంభాషించుచు నవ్వుచుఁ జమత్కరించుచు మహారాజువలె ఠీవి నెఱపుచు గంభీరముగఁ జూచుచు మహాభక్తునివలె నడుమనడుమ ప్రత్యగ్దృష్టియగుచు నాంతరపరిజ్ఞానసూచిగా మెల్లఁ హాసించుచు నున్నాఁడు.

బిజ్జ—దళవాయీ! నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు కదా! ఈవీరశైవుఁడు నీ ప్రశంసకుఁ బాత్రమగుచున్నాఁడా?

జగ:—ప్రభువులును బ్రాహ్మణమతస్థులే.

బిజ్జ:—నేను బ్రాహ్మణమతస్థుఁడ నైనను శివారాధకుఁడను. వీరశైవము నే నవలంబింపకున్నను బరతత్వము శివుఁడనియే నా యభిప్రాయము.

జగ:—ప్రభువులు మతవైషమ్యము లేకుండఁ బాలించుచున్నారు గనుక నేను బ్రాహ్మణుఁడను.

బిజ్జ:—వీరశైవము పరమత సన్నికర్ష మొప్పుకొనదు. బసవేశ్వరుఁడు నామతసామ్య మంగీకరించునో, యంగీకరింపఁడో?

జగ:—త్రిభువనమల్లురు మఱి బసవేశ్వరు నేల మంత్రిగాఁ బిలిపించుచుండిరి?

బిజ్జ:—జగదేవా! బలదేవదండనాయకు నెఱుఁగుదువుకదా! ఆ మహాపురుషునియం దభిమానముచేత బసవేశ్వరునకీ మంత్రిపద మర్పించుచుంటిని. బలదేవుఁడు చనిపోయికూడ నా కన్నులయెదుట నున్నాఁడు. ఆయన యుపకారము నా బిడ్డ బిడ్డతరాన నేను మఱచిపోలేను. సర్వరాజ్యమేలిన మంత్రి చనిపోవువేళకు సంస్కారమునకింటఁ జిల్లిగవ్వలేనిచో నాయన నిష్కామప్రవృత్తి యెంతయని చెప్పవలయును? బసవేశ్వరుఁడుకూడ మేనమామపోలిక యనుకొందును.

జగ:—కాని, మహాప్రభూ!

ఒకఁడు రాజను ప్రజయు ననన్యభక్తి
నలరఁజేసెడు పట్టి రాజ్యాంగ వేత్త
మఱియొకఁడు నూతన విచిత్రమార్గములను
దక్కఁ జొరుచు నున్న మతప్రవక్త.

బిజ్జ:—దళవాయీ! రాజ్యాంగమునకు మతమునకు సంబంధము లేదు. వీరశైవుఁడైనంతనే కల్యాణకటక మంతయు వీరశైవముచేయునా? అందఱును మానవులే. అందఱిలోనను జీవుఁ డున్నాఁడు. అందఱకు క్షుత్పిపాస లున్నవి. అందఱకు నాలుబిడ్డ లున్నారు. ఎవ్వఁడును దన మత మితరునిమీఁద బలవంతముగాఁ జొనిపి వానికిఁ బ్రాణోపద్రవము తేరాదు.

జగ:—త్రిభువనమల్లు రట్లే పాలించుచున్నారు.

బిజ్జ:—జగదేవా! ముఖస్తుతి కాదు. నే నేమి పాలించుచున్నాను? మీ పన్నిద్దఱుమంత్రులు పాలించుచున్నారు. ఆ గుణదోషములు నావి కావు. రాజ్యమున నేవైన దోషములు సంప్రాప్తించినచో నాదోషములు నావికావు. అట్టి మిమ్ము నియమించిన దోషమే నాది. మీరెల్లరు వేదవేదాంగవేత్తలు; నీతిశాస్త్రకోవిదులు; యుద్ధవిద్యానిపుణులు.

జగ:—మహాప్రభూ! తమకన్న యుద్ధవిద్యానిపుణు లీ రాజ్యమునందు లేరు.

బిజ్జ:—దళవాయీ! ఖడ్గకళానైపుణ్య మేమి చేయును? ఏదిచేసినను దైవము చేయవలయును. నే నొంటరిగ శయ్యామందిరమున నిదురించుచుంటి ననుకొనుము. అప్పుడు నాయొద్ద ఖడ్గ ముండదు. మాట వరుసకు నీవే ఖడ్గము పుచ్చుకొని నన్ను నఱుకవచ్చెదవు. నా యస్త్రకళాకోవిదత్వ మేమగును?

జగ:— పాపము శాంతించుఁగాక! ప్రభూ! యెంతమాట!

బిజ్జ:—దళవాయీ! అదికాదు. నేను తైలప దేవుని సంహారింపలేదా? నీవు నన్ను సంహారింప వచ్చును. నీవుకాదు, మఱియొకఁ డనుకొనుము.

జగ:—మహాప్రభూ! పశ్చిమచాళుక్య రాజుల రక్తమునుండి వెచ్చదనము తొలఁగిపోయినది. వారు రాజ్యము నిభాయించుకొనలేకపోయిరి. త్రిభువనమల్లురు తమరు సమయమునకుఁ గలచుర్యవంశదీప్తిఁ బ్రజ్వాలింపఁజేసితిరి. లేనిచో నీతెలుఁగు కర్నాటకము బీరువడి యుండును.

బిజ్జ:—ఇదిగో! నేను బయలుదేరుచున్నాను. మీరు పదండు.

(జగదేవుఁడు నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:— ("కపురంపుఁ దళుకు" లిత్యాదిపద్యమును చదువును.)

జగ:—(ప్రవేశించి) మహాప్రభువులు పిలిచినట్లున్నారు.

బిజ్జ:—జగదేవా! నీ కొక రహస్యము చెప్పెదను.

జగ:—మహాప్రసాదము.

బిజ్జ:—దళవాయీ! నేను వచ్చుచున్నాను. మండలాధీశ్వరులను సామంతులను గజతురగపదాతులను సిద్ధముగా నుండుమనుము. మహామాత్యుఁడైన బసవేశ్వరుని పోయి తోడితెత్తము.

(పరిక్రమించును.)

(బసవేశ్వరుఁడు, మంత్రులు నెదురువత్తురు.)

బిజ్జ:—(అంజలిపట్టి)

విమలశివాచార త్రిమలధిక్కార
అమిత మహాచార! అచలితధీర
విరహితసంసార! వీరావతార
పరిహృతాహంకార! భక్తివిహార
శివభక్తిసార! విశిష్టప్రకార!
కృశితకలుషాకార! విహితోపకార!

బసవేశ్వరుఁడు:—మహారాజా! మీయాజ్ఞఁబడి వచ్చితిని. ఉపకారము ప్రభువులవలన జరిగినది.

బిజ్జ:— మంత్రిసత్తములారా! బసవేశ్వరుఁడు కల్యాణకటకవీథులవెంట వచ్చుచుండఁగా నేను చూడక పోతినిగదా! అప్పుడు వీథు లెట్లున్నవో!

ఒకమంత్రి:—

పుణ్యాపణ్యాంగనల్ పురవీథులందు
పుణ్యాత్ము బసవప్రభుని జూచువేడ్క
చూడఁగవచ్చెద సుదతి నే ననుచు
వేడుక చెలువకు వేగ రమ్మనుచు
బసవన్న జూడక పసిఁడి పో ననుచు
ముసుఁగిడి వేగ రా ముదియాక యనుచు

ఇంకొకమంత్రి:—

మానిని బసవన్న మహిమ యిదనుచు
మానుగా భక్తుల మఱి చూతమనుచు
కంటివే బసవయ్య కమలాయతాక్షి
కంటి నే మోక్షమ్ము కంటిగా కనుచు

మూడవమంత్రి:—

వచ్చువారును చూచువారును గట్ట
నిచ్చువారును జూచి యేగెడువారు
పోరిపోరి తెచ్చి విభూతి నీడ్యంబు
లరుకొంచ బసవయ్య కర్పించువారు

నాల్గవమంత్రి:—

అంగనల్ వివిధపుష్పాంజలు లిచ్చి
మంగళారతు లెత్తి మహి మ్రొక్కువారు
స్వస్తి దీర్ఘాయువు శంకర యనుచు
ప్రస్తుతిదీవనల్ పచరించువారు

బిజ్జ:—ఈ నాఁటికినా రాజ్యముసుమంత్రి నిక్షిప్తమైనది. ఇంతటి ప్రజానురంజకుఁడు రాజ్య సర్వకార్య

నిర్వహణము సాగించుచుండఁగా నేను సుఖనిద్ర పోయె దను. జగదేవదండనాయకా! చూచితివా! బలదేవ దండనాయకుఁడు బసవేశ్వరుఁడుగా మీ యెదుట సాక్షా త్కరించెను.

జగ:—మహామంత్రికి జగదేవుఁడు నమస్క రించుచున్నాఁడు.

కలియుగరుద్ర సత్కరుణాసముద్ర
విలసనభద్ర సద్వినయనిర్నిద్ర

(నమస్కరించును)

తక్కినమంత్రులు:—
విపులక్షమాకార వినయప్రచార
సుపక్షైకవిస్తార శుద్ధశరీర

(నమస్కరింతురు)

బిజ్జ:—జగదేవా! భువనాశ్రయ మహామంటప మునకు దారి దీయింపుఁడు. తక్కిన మంత్రు లందఱు నెచ్చట ?

జగ:—భువనాశ్రయ మహా మంటపమునందే సామంతమండలాధీశులు, మంత్రిదండనాథులు మహాప్ర భువులయు, నమాత్యులయు రాకకై వేచియున్నారు.

(తెరయెత్తఁగా నభిషేకసంభారములతో సభ కనిపించును)

బిజ్జ:—(బసవేశ్వరుని దనప్రక్కనున్న పెద్ద గద్దియమీఁద నెక్కించి వస్త్రాభరణము లిచ్చి)

సకలసామ్రాజ్య పూజ్యస్థితి కెల్ల
ప్రకటింపఁగా నీవు పతి వట్లుగాక
నాయర్థమునకుఁ బ్రాణమునకుఁ బతివి
వేయును నేల నీవే నేను బసవ !

బసవా ! నిన్ను నమ్మితిని.

బస:—

సకలలోకైక రక్షకుఁడగు శివున
కొక నిన్ను రక్షించుటకు నెంత పెద్ద
కావున మాలింగదేవు భక్తులకు
సేవేళ నెఱుచుండు మింతియచాలు
నీరాజ్య మేలించు టది యెంత పెద్ద
నీరధి మేరగా నిన్ను నేలింతు-

(బిజ్జలుఁడు జగదేవునివంకఁ జూచును. జగదేవుఁడు బిజ్జలుని వంకఁ జూచును.)

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! ఈ రాజ్యమంతయు నీకుఁ గైవసము చేసితిని. మీ మేనమామయుఁ గల్యాణకటక ప్రతిష్ఠాచార్యుఁడును సర్వమతసామరస్యమహామతియు నైన బలదేవదండనాయకుల మార్గ మవలంబించి మమ్ముఁ గృతార్థులఁ జేయ వేఁడుచున్నాను.

బస:—మహారాజా! సర్వము శివప్రీతిగాఁ జేసె దను. నాకుఁ దృణ మక్కర లేదు. సర్వజగమ్ము ప్రమథ మయము. ప్రమథార్పితమైన దంతయు రుద్రార్పితము. లింగధారులే ప్రమథమూర్తులు. శివమయమైన యీ సర్వప్రపంచము శివమయముగాఁ జేసెదను.

మంత్రులు:—కల్యాణకటక రాజ్యవర్ధమానధీవిభ వాచ[illegible] త్రిభువనమల్లప్రసాదపరిలబ్ధమహామాత్య పదవీపదచిహ్నమకుటరత్నపరిశోభిత మస్తకాలంకార ! బసవేశ్వర ! జయము ! జయము !

(తెరలోఁ శబ్దధ్వని.)

జగ:—అమాత్య పట్టాభిషేక సమయజనిత సం తోష కోలాహలము దిక్కులఁ బిక్కటిల్లుచున్నది.

బిజ్జ:—మహామాత్యా! ఇంకఁ దక్కిన సర్వ వ్యవహారములు తామే చూడవలయును. నేఁటికి సభ చాలించితిని.

(జగదేవుఁడు, బిజ్జలుఁడు దక్క నందఱును వెడలిపోదురు.]

బిజ్జ:—జగదేవా ! బసవేశ్వరుఁ డన్నమాట లెట్లున్నవి ?

జగ:—వీరశైవమతావేశముతో నిండి తోలు కాడుచున్నవి.

బిజ్జ:—ఆవాక్యములు మరలఁ జెప్పుము.

జగ:—

కావున మాలింగదేవభక్తులకు
సేవేళ నెఱుచుండు మింతియ చాలు,

అని యొకటి.

భక్తులే ప్రమథులు, ప్రమథులే శివుఁడు,

అని మఱియొకటి.

బిజ్జ:— దళవాయీ ! బసవేశ్వరుఁ డేమియు గోప్యముగాఁ జెప్పలేదు. ఈయన వీరశైవులను బైకె క్కించునా యేమి ?

జగ:—అట్లేల చేయును? ఆయన శివావతారము గనుక జగత్తంతయుఁ దనమయముగాఁ జూచెను. రాజ నీతికి మతమునకు సంబంధ మేమి ?

బిజ్జ:—జగదేవా! నీవు నేదో దాఁచి మాట్లాడుచుంటివి. మీారు పదండు. నేను గొంత విశ్రాంతితీసికొనవలయును.

(జగదేవుఁడు నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—

మంత్రి నిక్షిప్తమైన సామ్రాజ్య మెల్ల
మంత్రియదుపాజ్ఞ లందున మసలుచుండు
దండనాథులు వాని మంత్రంబునందె
బద్ధవిశ్వాసులై యేని పట్టఁబోరు.

మంత్రియైనవాఁడు వట్టి రాజ్యనీతివేత్త కావలయునుగాని వాని కన్యవిషయావేశము క[illegible] మంత్రి కవియైనచో బొక్కసము కవులకు దోచిపెట్టును; గాయకుఁడైనచో గాయకులకు గొల్లయిచ్చును; ఒక ప్రబల మత విశ్వాసియైనచోఁ దన్మతానుయాయులకు బొక్కసము చూఱవిడుచును. అతని యభినివేశమునకుఁ బ్రాబల్యము తక్కిన రాజ్యాంగ విషయములయందు దౌర్బల్యము తెచ్చును. బసవేశ్వరుని పాలనము నేటతేపట నిర్ణయింపరాదు. సంగమయ్య సాక్షాత్తుగా వచ్చి స్వాగతమొసఁగిన బసవేశ్వరుఁడు తక్కిన యల్పులైన మతావిష్టులవలెఁ బ్రవర్తింపఁడు. కొలఁదిదినములలోననే బసవేశ్వరుని రాజ్యపాలనా నిపుణత్వ మెఱుకపడఁగలదు కదా! సుప్రతిష్ఠితుఁడైన యమాత్యుని దొలఁగించుట దుర్లభము. ఉంచుటయో తొలఁగించుటయో శీఘ్రకాలములో నిర్ణయింపవలయును. శివభక్తులకు వెఱచుచుండవలయుననుట చిత్రము. రాజు శివభక్తులకు వెఱువవలయునా? రాజునకు సర్వప్రజలు వెఱువవలయును; మహామాత్యుఁడుకూడ వెఱువవలయును. ఎవఁడురా అక్కడ?

దౌవారికుఁడు:— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమిసెలవు?

బిజ్జ:—“తైలపదేవుం డటు చూచె నేనును దిశూలం బట్టులే చూచితిఁ.”

దౌవా:—చిత్తము.

బిజ్జ:—ఏమిరా! ఇంకను నిచ్చటనే యుంటివా?

దౌవా:—మహాప్రభువుల యాజ్ఞ తెలియలేదు.

బిజ్జ:— పోయి త్రిపురాంతకదేవభట్టారకునిఁ బిలుచుకొనిరమ్మని చెప్పలేదా?

దౌవా:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—శివభక్తు లందఱు ప్రమథులా? సర్వము వారి యర్పితమైనచో శివప్రీతికరమా!

(త్రిపురాంతకభట్టు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—త్రిభువనమల్లుఁడు కాలచుర్యుఁడు బిజ్జలుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

త్రిపు:—మహారాజ! స్వస్తి.

బిజ్జ:—ఆర్య! శివభక్తులందఱు ప్రమథులా!

త్రిపు:—అని వీరశైవుల విశ్వాసము. వారికి భక్తియం దున్నంత విశ్వాసము మఱియొకదానియం దుండదు. వారు వర్ణవ్యవస్థయందుఁ గర్మలయందు విరోధింతురు. కేవలభక్తి శివైక్యము నాపాదించునని వారి భావము.

బిజ్జ:—జగత్తంతయుఁ గర్మాధీనముకదా!

త్రిపు:—బ్రాహ్మణులు కర్మాధీన మందురు. వీరశైవులు భక్త్యధీనమందురు.

బిజ్జ:—భట్టారకా! బసవేశ్వరునకు మహామాత్యపట్టము గట్టితిమి.

త్రిపు:—ప్రభువుల దయ. మహారాజు దయ చూచినచో నిరుపేదకు నీరాజన మెత్తుదురు.

బిజ్జ:—బలదేవదండనాయకునందు మాకుఁ గల భక్తి యట్లు చేయించినది.

త్రిపు:—బలదేవదండనాయకులు వీరశైవులయ్యు సర్వమతసామరస్యము కలవారు.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరుఁ డచ్చముగా మేనమామను బోలినవాఁడు.

త్రిపు:—చిత్తము.

(అంతట జగదేవుఁడు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—భట్టారకు లింకఁ బోవచ్చును.

(త్రిపురాంతకుఁడు నిష్క్రమించును.)

జగ:—మహారాజా! మహాసభనుండి వెడలినంతనే బసవేశ్వరుఁడు వీరశైవుల సభ చేసెను. ఆసభలోఁ దన యమాత్యత్వ మెట్లు నిర్వర్తింపఁబడునో యని యొక బాస చేసెను. ఆబాస యెట్టిదనఁగా,

శివరాత్రి నిత్యమ్ముఁ జెల్లించు బాస
శివభక్తు లెల్లను శివుఁడను బాస
భక్తుల యొగ్గులు పట్టని బాస
భక్తుల కుల మెత్తి పలుకని బాస
అడిగిన యర్థంబు లెడపనిబాస
యేమివేఁడిన నడుగిడ కిచ్చుబాస
కలనైన శివునకు గెలుపీని బాస
గెలుపు భక్తుల కిచ్చి కీర్పడు బాస
పరసమయంబులఁ బరిమార్చుబాస
పరవాదులను బట్టి భంజించుబాస
హరగణపరతంత్రుఁడై యుండుబాస
హరభక్తు లెట్లన్న నట్లను బాస
భవికి మ్రొక్కని బాస భవికీని బాస
భవబాధలకు నగపడకుండు బాస.

ఇట్టిది. ఇంక భవులైనవారికి బ్రదుకుఁదెరువులేదు. భవులు శైవులకుఁ గంటఁబడరాదు.

బిజ్జ:—దళవాయీ! నీవును, నేనును భవులము. బసవఁడు శైవుఁడు. రాజును నేను. మంత్రివి నీవు. మన మిద్దఱ మతనికంటఁ బడమా?

జగ:—వారి చర్మచక్షుస్సులు కాదు. జ్ఞానచక్షుస్సు లనుకొందును.

బిజ్జ:—అయినచో బసవేశ్వరుని బాసలోఁ దప్పు లేదు. మఱియు నింకేమైన విశేషము లున్నవా?

జగ:—బసవేశ్వరునకు మహామాత్యపట్టము దొరకిన దన్నంతనే కటకమున జంగములసంఖ్య యెక్కువైనది. జంగముల మూఁకలో నిసుక వేసిన రాలుట లేదు. కొందఱు (అర్థోక్తి)

బిజ్జ:— ఏదియో చెప్పవచ్చి యాఁగితివి! కొంద ఱేమి?

జగ:—మహాప్రభువులు మన్నింపవలయును.

బిజ్జ:—భయము లేదు. చెప్పుఁడు.

జగ:—మహారాజులు వీరశైవదీక్షఁ బుచ్చుకొందు రని కొంద ఱనుకొనుచున్నారు.

బిజ్జ:—ఎవ రా కొందఱు? నే న ట్లనుకొనుట లేదు. నేను శైవుఁడనే కాని వీరశైవుఁడను గాను. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములకు నేను వ్యతిరేకిని గాదు. నారాజ్యమునఁ దద్విపరీతము జరుగరాదు. కాని, జగదేవా! బసవేశ్వరుని యెదుట నున్నప్పు డా మహామాత్యుని మొగమువంకఁ జూచుచున్నప్పుడు నేను వీరశైవుఁడనే యనుకొంటిని.

జగ—నేను నట్లే యనుకొంటిని.

బిజ్జ:—అందఱు నట్లే యనుకొనిరి. మన యందఱ మాటలు వీరశైవుల కవితాపద్ధతి యగు ద్విపదచ్ఛందమునే యాశ్రయించినవి.

జగ:— బసవేశ్వరుఁ డొక మహాపురుషుఁడు. మహాపురుషుల లక్షణమే యది. వారియెదుట నున్నంతసేపు మఱియెవ్వఁడును నోరు మెదపలేఁడు; స్వతంత్రభావము లూహింపలేఁడు.

బిజ్జ:—జగదేవా! నేను బసవేశ్వరుని మహామాత్యుఁడని, బలదేవదండనాథుల మేనల్లుఁడని గారవించుచుంటినే కాని యాయన వీరశైవుఁ డని కాదు; ఆయన యొక యవతారమనియుఁ గాదు.

జగ:—నేను నిన్నటివఱ కట్లే యనుకొంటిని. ఆయనదర్శనముచేత నాయొడలిలోని ప్రతిరక్తబిందువు కళవళపడినది. నా మనస్సుమాత్రము బ్రాహ్మణమతమునే తర్కించి సిద్ధాంతముచేసి విశ్వసించుచున్నది. నా హృదయ మాయనవంకకే లాగుచున్నది.

బిజ్జ:—మంత్రులు పరస్పరము ప్రేమభాజనులై యుండుట మంచిదిగదా!

జగ:—చిత్తము. కాకతిప్రోలునిమీఁద దండయాత్రకై సైన్యసన్నాహము చేయవలసియున్నది. నేను సెలవుతీసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—పూర్వచాళుక్యులనుండి చీలి కాకతిప్రోలుఁడు రాజ్యమేర్పఱచెను. పశ్చిమచాళుక్యులనుండి చీలి నే నేర్పఱచితిని. ప్రోలుఁడు చాళుక్యుల సామంతుఁడు. తైలపదేవుని రాజ్యము నాకుఁ బ్రాప్తించినది. ప్రోలుఁడు నాకు సామంతుఁడు కావలయును. కాని స్వాతంత్ర్య మవలంబించుచున్నాఁడు. జగదేవుఁ డీపనికిఁ జాలినవాఁడు. జగదేవుని సాయములేక కల్యాణకటకము నాకు సిద్ధించెడిది కాదు. శుభముహూర్తమున బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదముతో జగదేవుని సైన్యములతో నను మకొండకుఁ బంపించెదను. బసవేశ్వరా! నీ రాజనీతి యొక్కటియేగాక నీ మహాశివభక్తికూడ మా కీయుద్ధములో జయముకలిగించుఁగాక. నేనుగూడఁ గ్రమముగా శైవదీక్షఁ బుచ్చుకొందునా? అదిగో త్రిశూలము మఱల

నాకుఁ గన్పింపుచున్నది. ఈ త్రిశూలదర్శనమైనప్పు డెల్ల నొకసంహారము జరుగుచునేయున్నది. ప్రోలరాజీ సంహారాగ్నిముందు శలభాయమానుఁ డగును.

ప్రత్యంతధాత్రి సర్వము నల్లనై క్రమశశ్శ్వేతమై పైకి పొసఁగోలఁదఁ
సాగిన శిఖరంబు శారదనీరదాచ్ఛము శివవృషకకుత్సదృశ మనచు
నాపైని తేజోమయాకృతి సత్త్వరజస్తమస్త్రిగుణభాస్వంత మనచు
మూఁడు వర్ణములతో మూఁడుమండలములై పరివేష సుప్రభాభాజి
వెనుక సర్వనీలాకాశమునకు సైవ [యనుచు
ముద్రవేసినగతి శ్రీసమాహిఁ గాఁగ
లలిని నాకంటికిని త్రిశూలంబు తోఁచు
తైలపుని నాఁటి సంహారవేళఁబోలి.

[తెర]

రెండవ యంకము

[ప్రదేశము: రాజమందిరముముందు. ఇద్దఱు మంత్రులు, నలుగురు పౌరులు.]

ఒకపౌరుఁడు:—అయ్యా! నమస్కారం. వాఁ డెవఁడో చాకలిఁట. శివభక్తుఁడుఁట. దారి నడ్డంవచ్చిన వాళ్లనల్లా చంపేస్తున్నాఁడు.

రెండవవాఁడు:— అయ్యా! తమరు ప్రభువు గారితో చెప్పాలి. ఈదురాగతం యెల్లా మానిపిస్తారో చూడండి. వాఁడు శివభక్తుల గుడ్డలు మోసుకుపోతోంటే యెవఁడూ వాడి కడ్డం రాకూడదఁట. ఆగుడ్డలు యెవళ్లూ తాకకూడదఁట. అడ్డంవచ్చినవాళ్లని చంపేస్తున్నాఁడు. ఇవ్వాళ ఒకణ్ణి చంపేశాఁడు. ఊరంతా గగ్గోలుగా ఉంది. రాజుగారితో చెప్పి యేదో చేయించకపోతే మనుష్యులు బతకలేరు.

ఒకమంత్రి:—వాణ్ణిగురించి మేమూ విన్నాము. ఇవ్వాళ యెవరిని చంపాఁడు?

పౌరు:—అసలు వాఁడు దారివెంట పోతూనే కేకేసుకుంటూపోతాఁడు.

"భవులు-శరణులవస్త్రముల్ సంధిల్లి రేని
ఓసిఁ జాపాడుతుఁ జంపో యని..."

గంటకట్టి యూరివెంటఁ దిరుగుతున్నాఁడు. వాఁడి చేతిలో యెప్పుడూ కత్తి వుంటుంది. ఈవుపద్రవం తొలగించే ఉపాయం చూడండి.

మంత్రి:—మహారాజు సభలోఁ గూర్చుండి యున్నారు. అక్కడికి పోదాము రండి.

(తెరయెత్తఁగా బసవేశ్వరుఁడు, జగదేవుఁడు, బిజ్జలుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

మంత్రి:—మహాప్రభూ! ఈ పౌరు లేదో మనవి చేసికొనుటకు వచ్చిరి.

౧ పౌరు:-ప్రభూ! ఎవఁడో చాకలివాఁడఁట. వాని పేరు మడివాలు మాచయ్య యఁట. వాఁడు శివభక్తుల వస్త్రములు గాని యుదుకఁడఁట. దారివెంటఁ బోవుచో భవులు వాని వస్త్రములు తాఁకినచోఁ జంపివేయుచున్నాఁడు. వాఁ డొక గంట పుచ్చుకొని దానిని మ్రోఁగించుచు 'నా కడ్డమువచ్చినచోఁ జంపెద' నని యఱచుచు వీథులవెంటఁ బోవును. నేఁ డొక పరదేశి విప్రుఁడు తెలియక దగ్గరగాఁ బోఁగా వానిని సంహరించినాఁడు. ఆశవముతలగూడఁ గన్పించుటలేదు.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! ఇది యేమి యాగడము? నీవు మహామాత్యుఁడ వైతివని చాకలులు మాలలు యథేచ్ఛముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. ఈ భక్తుల ముందిం కెవ్వరును బ్రదుకుటకు వీలులేదా? మాఱికిగుడ్డ లుదుకు చాకలి కింత కావరమా? చీరలు ముట్టుకొనినచో మాఱిగిపోవునా? ఊరిలోనివారే యింత యదరిపడి పోఁగాఁ బరదేశి యింక మనయూరు వచ్చి యేమి బ్రతికిపోవును? వాఁడు చాకలియా, రాక్షసుఁడా! జగదేవా! యామికులను బిలిపించి వానిని వెంటనే చంపింపుము.

బసవఁడు:—మహారాజా! "చాకి చాకి యని యేల నిందడించెదవు? చాకియే యతఁడు సాక్షాల్లింగమూర్తి. కులజుండు నతఁడె యకులజుండు నతఁడె, కులములేకయు నన్నికులములు నతఁడె. ఆసీలగతు నపరావతారంబు. పరమేశు భక్తుల పరిధానవితతిగాని యొం డుదుకఁడు. వానిని నంటఁగానీఁడు. ఇతరులు ఘుట్టించునెడ భక్తుల చీరలు భక్తుల కిచ్చు. జంగమం బడిగిన నమకట్టనిచ్చు. చీరలువైచినవా రడిగినను వారికిఁ దమతమ వస్త్రంబు లిచ్చు. చీరలంటినమాత్రఁ గారించు భక్తుఁ డూరకుండునె చంప కీరుపోయినను. వల నభిమానంబు పొలిపుచ్చుకొనకు."

బిజ్జ:—ఏమీ! అభిమానము పొలిపుచ్చుకొందునా? వాఁడు తప్పకుండఁ జంపునేమి? జగదేవా! నీవును యామికులును బోయి దుర్వారాంధకారనామక మదాంధగంధగజంబుఁ బైకొల్పి వానిని జంపిరండు.

(జగదేవుఁడు, మంత్రులు, పౌరులు నిష్క్రమింతురు.)

బసవఁడు:—మహారాజా! పొరపాటుచేయుచుంటివి. అతఁడు చాకలి కాఁడు. బ్రహ్మదేవుని జడలు

జన్నిదములుగ భిక్షించిన బ్రాహ్మణుఁడతఁడే. అతఁడే యపవర్గసామ్రాజ్యమును సహజముగఁ బాలించు క్షత్రియుఁడు. దుర్భవకర్మఘటవహిత్రమును భవాంబుధిఁ ద్రిప్పు వైశ్యుఁడతఁడే. అతఁడే సత్కార్యములను బండించి నూర్చెడు శూద్రుఁడు. వానికిఁ గులము లేదు. అతఁడజరామరుఁడయోనిజుఁడవ్యయుఁడు.

బిజ్జ:—వానిపే రేమి ?

బస:—మడివాలు మాచయ్య.

బిజ్జ:—వాని దేయూరు ?

బస:—హిప్పరిగెగ్రామము. నే నమాత్యుఁడ నైతినని విని నేను శివభక్తుఁడనని యీయూరు చేరినాఁడు. రాజా ! మాచయ్య సాక్షాత్సంగమయ్య. నేను వానికి భక్తుఁడను.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా ! నీవు మహామాత్యుఁడవు కదా ! నీవు వాని నాజ్ఞపెట్టలేవా ?

బస:—నే నతని యాజ్ఞలో మెలఁగువాఁడను.

బిజ్జ:—మంత్రియాజ్ఞలోఁ దక్కువారు మెలఁగుదురుగాని తక్కువారి యాజ్ఞలో మంత్రి యుండఁడు.

బస:—పరమేశ్వరునకు మంత్రియు మంత్రికామియు లేదు. మాచయ్య కారణపురుషావతారుఁడు. వానికిని సంగమయ్యకును భేదములేదు.

జగదేవుఁడు:—(ప్రవేశించి) మహారాజా ! రక్షింపుము, రక్షింపుము.

బిజ్జ:—ఏమి జరిగినది ?

జగ:—మేముపోయి యేనుఁగుతో వాని రాక కరిగట్టి నిలచితిమి. వాడు మమ్మల్లంతఁ బొడగని యార్చి బొబ్బిడుచుఁ 'గల్లినాథుని భద్రగజ మొక్కసరుని యేనికదున్నకు నేల పంకించు, మానవుల్ చావక మగుడుఁ డో'యనుచు మమ్మందఱ నెదుర్కొని గంట మ్రోఁగించి యేనుఁగును దాఁకెను. వాని ఘాతకుఁ దాళలేక యేనుఁ గొత్తిగిల్లెను. మావంతులు పోయి వాని నెదుర్కొనిరి. వాఁడు తనవీపుమీఁద నున్న బట్టలమూటయుఁ జేటిగంటయుఁ జిత్రముగా నాకాశమునం దిరియించి, మావంతులను జంపి యేన్గుతొండము రాదిగిచి త్రోచి యేన్గును నుగ్గునుగ్గుగాఁ బొడిచెను. మాలకు మాంసము, గొడారికిఁ దోలును గాకుండఁ దొలఁగఁద్రోసెను. పైగా నిట్లనెను: "ఎవఁడు నామీఁద ఏనుఁగు నిట్లుసికొలిపెనో యారాజుక్రొవ్వడగింతు"నని. నేనొక్కఁడనే తప్పించుకొని తమ కిది మనవిచేయుటకు వచ్చితిని.

బిజ్జ:—ఓహో ! జగదేవా ! కాకతిప్రోలుని మీఁదికి దండయాత్రకుఁ బోయెడు మొనగాఁడవు. వానిమీఁదికిఁ దక్కిన మంత్రులను బంపెదను.

బసవఁడు:—మహాప్రభూ ! మంత్రుల నందఱను వాఁడు చంపును. మన మిర్వురము పోదము.

బిజ్జ:—సరే నడువుఁడు.

(పరిక్రమింతురు.)

బస:—మహాప్రభూ ! తమరి కిరువదాండారి కథయు, బావూరి బ్రహ్మయ్యగారికథయుఁ జెప్పితిని గదా ! మహాభక్తుల లక్షణము లట్లేయుండును. మాచయ్య నన్ను లెక్కచేయఁడు. శివభక్తులుగాని తమరన్నచో నసలు లెక్కసేయఁడు. హరుఁడు శరభావతారమెత్తినగతి విజృంభించు నతనిముందు మన సైన్యములు, మనశక్తులు ఆఁగవు.

బిజ్జ:—అయినచో మఱి యేమిచేయుమందురు?

బస:—అతఁడు పరమేశ్వరుఁడే కాకున్న బట్టలమూటయు, గంటయు నాకాశమునం దిరియింపఁగలఁడా! మనుజుని తలఁ గొట్టినచో నేలఁ బడదా ! ఏనుఁగు తోలు మాంసములు కన్పింపకుండ నెవఁడైనఁ జంపఁగలఁడా ? మన మతనిఁ బోయి శరణుచొత్తము. ధూర్తులమై పోయినచో నతఁడు మనలనుగూడఁ జంపును.

జగ:—బసవేశ్వరా ! అతఁడు మహాభక్తుఁడే కావచ్చును. లోకదృష్టికిఁ జాకలిగదా ! త్రిభువనమల్లదేవుఁ డాయనను శరణుచొరరాదు.

బస:—జగదేవా ! మంచిమాట చెప్పితివి. రాజట్లు చేయవలదు. అచ్చట బండారి బసవయ్యగారుందురు. ఆయన మాచయ్యగారి భక్తుఁడు. ఆతనితోఁ జెప్పించెదము.

(తెరయెత్తఁగా మాచయ్యయు, నాతనికి సాష్టాంగనమస్కారము చేయుచున్న బండారి బసవయ్యయుఁ గన్పింతురు.)

బసవేశ్వరుఁడు:— మాచయ్యగారూ ! క్షమించాలి. పక్షిమీఁదఁ బాశుపతం తొడుగుతారా ? ఈ రాజనఁగా యెంత? ఈ రేడులోకాల్లో నీ కెదు రెవఁడు? ఈతప్పు క్షమించాలి.

మాచయ్య:—ఏతప్పు క్షమించాలి? నీవు చేసిన తప్పా, నీరాజు చేసిన తప్పా? నాలుగులక్షల అరవైవేల గీతాలు వ్రాశాననా నీ కహంకారము? నీయంత సంగీత పాటకుఁడు లేఁడనా నీపొగరు? ఓరి అవినీతుఁడా! కల్లినాథుఁడు నీతప్పును క్షమిస్తాఁడా? నీవు వ్రాసిన ఆ పాడు గీతం విని నేను శివశివాయని చెవులు మూసుకొన్నానే. నీవు కుబేరుఁడివిరా! శివభక్తులందఱూ నీకు యాచకులా? గొప్పమంత్రి వైనావు. అధముఁడా! అడిగేవారు లేక యిట్లా బడగవైపోయినావు. అటువంటి యాచకుల్ని చూస్తున్నా గాని యిట్లాంటి యాచకుల్ని చూడటం లేదు.

బస:—మాచయ్యా, క్షమించు, క్షమించు.

ఆక్రాంతసంతతాహంకారనిరతు
నక్రమాలాపు నిర్వక్రాపరాధు
నూర్జితక్రోధు వివర్జితసత్యు
దుర్జనాచారు ననిర్జితకాము
నజ్ఞానపుంజమ్ము నపగతశౌచు
విజ్ఞానహీను వివేకవిదూరు
నిర్భాగ్యచూడామణిని భక్తిరహితు
దుర్భావకు నవినీతుని నన్ను నింక
గాచి రక్షింపవే కారుణ్యపాత్ర
చేసిన మద్గర్వ మెల్ల మాయించి.

ప్రభూ! సంగమేశ్వరా! నాల్గులక్షల యఱువది వేల గీతముల గర్వముచే నాతల తిరిగిపోయినది.

మాచయ్య:—ఓరీ బసవా! యాచకులగు శివ భక్తులకు నీ విచ్చు నేనికలు దున్నలు. నీవిచ్చు గుఱ్ఱములు గాడిదలు. నీ విచ్చు నగ్రహారములు పచ్చమన్ను. ఛీ ఛీ నీమొగము నేను జూడను.

బిజ్జలుఁడు:—(సాష్టాంగపడి) మాచయ్యా! రక్షించు! రక్షించు! నీవే పరమేశ్వరుఁడివి. నీవు శివుఁడవని తెలుసుకోలేక మోసపోయాను. బసవేశ్వరుఁడు నీకు నిజమైన భక్తుఁడు. ఆయన్నీ నన్నూ నీవు రక్షించాలి. భక్తుల్ని దైవం రక్షించకపోతే మఱెవరు రక్షిస్తారు?

మాచయ్య:—రాజా! లే! లే! బసవఁడు మా ముద్దుబిడ్డ. వాణ్ణి మే మేమి చేస్తాము? బసవా! నేద దేరవోయి, నేద దేరు.

బస:—

నీమహత్త్వము చూడ నే నెంతివాఁడ
ధీమణి సంగయ్య, దేవ! మాచయ్య
నీవు శంకరుఁడవు నేను కింకరుఁడ
నీవు నిర్మలుఁడవు నేను దుర్మలుఁడ
నీవు విజ్ఞానివి నే నవిజ్ఞాని
నీ వమృతాంగుండ వే విషాంగుండ
స్వామి త్రైలోక్యచూడామణి నీవు
భూమి నిర్భాగ్యచూడామణి నేను.

మాచ:—బసవా! బసవా! నీ వెవ్వరు, నే నెవ్వరు? నేను వట్టి చాకలివాఁడను. నీవూ మీ సంగమయ్యా దేవుళ్లు. నేను శివభక్తుల కాలిదుమ్మును. రాజా! నీయేనుఁగులూ మావతులూ చచ్చిపోలేదు. ఆ బ్రాహ్మఁడూ చావలేదు. వాళ్లను నే బ్రతికిస్తాను. మీరు పదండి. మీ వెంటనే వాళ్లూ వస్తారు.

(మాచయ్య నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! మీరేమి తప్పుచేశారు?

బస:—నే నొక గీతం వ్రాశాను. అందులో అహంకారం చూపించాను. నే నర్థార్థికల్పశాఖ నని, యాచకులందరికీ అడిగినదల్లా యిస్తాననీ అహంకారంగా వ్రాశాను. మాచయ్యగారు నాకు తగినశిక్ష చేశాఁడు.

జగ:—మహాప్రభూ! అదిగో మావంతులతో దుర్వారాంధకారమత్తగజము వచ్చుచున్నది. ఆ పరదేశివిప్రుఁడుకూడ త్రుళ్లిసలాడుచుఁ గేకిసలు కొట్టుచుఁ బోవుచున్నాఁడు.

బిజ్జ:—జగదేవా! ఏనుఁగును గొట్టములోఁ గట్టివేయు మనుము. నే నంతఃపురమునకుఁ బోవుచున్నాను. మీ రందఱు మీమీపనులమీఁదఁ బొండు.

(మంత్రులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

బిజ్జ:— నామనస్సు వీరశైవముఖముగాఁ దిరుగుచున్నది.

నీలలోచన:—(ప్రవేశించును.)

శివ నీ యడుగులు లేవే చివురాకులఁ బూజించెద
తవిలి బూజ పట్టకుండ గవు సెన వేసెద వానికి శివ॥
శివ నీ జడ లిటు లేవే పువ్వులు దవనమును పెట్టెద
గవిసి మంచు కప్పకుండఁ గై జలలోపలఁ బోదిగద శివ॥
శివ నీ పాపనగలు లేవే చిచ్చికొట్టి జోకొట్టెద
నవియఁ జేయు విసములపై నమృతము నవ్వులు చిలికెద శివ॥
శివ కట్టు కళాసము లేవే తవిలిన దుమ్మును దులిపెద
తోకలబావికాడ నుదికి తొగరువన్నె తెప్పించెద శివ॥
శివ నీ గొంతుక లేవే తవిలి నలుపు తుడిచివేతు
పువుబూదియు పట్టించెద శివనేత్రము కట్టించెద శివ॥

బిజ్జ:—చెల్లీ! ఈపాట యెక్కడ నేర్చావు?

నీల:—నేనే పాడుతున్నాను.

బిజ్జ:—నీవు కవివా యేమిటి?

నీల:—నేను గాదు కవిని. శివుఁడు కవి.

బిజ్జ:—అంటే?

నీల:—నాలో ఆయ నుండి పాడిస్తున్నాఁడన్న మాట.

బిజ్జ:—అటువంటిపాట నీవు వ్రాయలేవు.

నీల:—ఎందుకు వ్రాయలేను? బసవఁడు—

బిజ్జ:—బసవఁ డెవరు?

నీల:—పెద్దమంత్రి బసవేశ్వరుఁడు.

బిజ్జ:—ఆయన నీకు బసవఁడా?

నీల:—బసవఁడు కాదు, బసివిగాఁడు. వాఁడు నాలుగులక్షల అరవై వేల పాటలు వ్రాశాఁడఁట సంగమయ్యమీఁద. ఆ సంగమయ్య మాశివయ్యకన్న యెక్కువవాఁడా?

పాట:—

శివా! నీవా! సంగమయ్యా యెవరెక్కువా?
యెవరెక్కువయ్యా? శివా
యెవరెక్కువయ్యా! సంగమయ్యా!
అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివయ్యకుం బలె జడలున్నవా?
జడలపై సురమకుట తోడుకాడునా?
మకుట ఒడ్డున చందమా మున్నదా?
మామ వెన్నెలలు ఒళ్లంతాను బూదల్లె ప్రాకున్నదా?
శివా! నీ వెక్కువా! సంగమ య్యెక్కువా?
అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివునివలె పులితో లున్నదా?
తోలుపై జిలుగారు మచ్చున్నదా?
మచ్చమచ్చకు మధ్య మణగియుండిన నెమ్మికను లున్నవా?
కనులలో బంగారుకాం తున్నదా?
కాంతిలో జిలుగారు కైపున్నదా?
కైపులో వడిదుడుకుగా నన్ను నాడించు కావున్నదా!
శివా! నీ వెక్కువా సంగమ య్యెక్కువా?
అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివునకుం బలె యెక్క యెద్దు [న్నదా?
యెద్దుపై బంగారుజీ నున్నదా?
జీనుపై నందాలగా రున్నదా?
గౌరుకన్నులలోని కలకలల తలతలల కమ్మదన మున్నదా,
సంగమయ్యా! నీకు! సంగమయ్యా!

బిజ్జ:—నీలా! అమ్మా! బసవని నెప్పుడైన చూశావా?

నీల:—చూశానా? మే మెప్పుడూ కలిసే వుంటాంగా!

బిజ్జ:—ఇప్పు డేఁడీ!

నీల:—ఉన్నాఁడులే, నీకు తెలియదు.

బిజ్జ:—నీవు పిచ్చిదాన వైపోతున్నావు.

నీల:—నీ కిష్టంలేకపోతే వెళ్లి పోతున్నాను లే.

బిజ్జ:—కాదు, కాదు, వెళ్లవద్దు. వెళ్లవద్దు, ఇంకోపాట పాడు.

నీల:—అన్నా! నా కేమిపాటలు వచ్చు?

బిజ్జ:—ఇప్పుడు రెండుపాటలు పాడావుకదా!

నీల:—నేను పాడలేదే.

బిజ్జ:—అయితే వెళ్లు.

నీల:—(పోవుచు)

శివుని మెత్తగొంతుకెల్ల చేదువిసము కందించునో
శివుని జెడగునాడలు పట్టి చిలువనగలు నొరిపించునో
యేమిసేతు నేమిసేతు నిల్ల శివుని కేమాదును — శివుని.
పైని గంగ తండ్రి కెంత బరువుచేసి యలయించునో
పూని చందమామ తాను మోయరాక బరువౌనో
యేమిసేతు నేమిసేతు నిల్ల శివుని కేమాదునో — శివుని

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—ఆహా! ఈబిడ్డ మహాభక్తురా లగుచున్నది. తన భక్తి తనకుఁ దెలియుట లేదు. బసవేశ్వరున కీపిల్లసంగతి తెలియదు. తెలిసినచో నేమి సేయునో! జగమ్ము కర్మప్రధాన మని లోకము వంచింపఁబడుచున్నది. భక్తిలో నున్న పారవశ్యము మోక్షమే. మోక్షమునకును దానికిని భేదము లేదు.

(త్రిపురాంతకభట్టు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—భట్టారకా! మాచయ్యకథ విన్నారా?

త్రిపు:—వింటిని. మీయుద్దేశ్య మేమి?

బిజ్జ:—అతఁడు శివావతారము.

త్రిపు:—మహాప్రభూ! భక్తి వేఱు. భక్తి విషయమైన శివుఁడు వేఱు. వాఁడు శివభక్తుఁడు కావచ్చుఁగాని శివుఁడు కాఁడు.

బిజ్జ:—శివునకు శివభక్తునకు భేదము లేదు.

త్రిపు:—ప్రభూ! బసవేశ్వరుని మతము మీకు రుచించుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

బిజ్జ:—నేను గ్రుడ్డిగా నవలంబించుట లేదు.

త్రిపు:—నేను సెలవుతీసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో ధ్వని.)

బిజ్జ:—జగదేవుఁడు దండయాత్రకు బయలు దేరుచున్నట్లున్నది. జగదేవుని బంపించకముందు బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదము పొందవలయును.

జగదేవుఁడు:-(ప్రవేశించి) మహారాజా! సర్వము సన్నద్ధమైనది. ప్రభువుల యనుజ్ఞయే యాలస్యము.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరునకుఁ గబురంపించవలయును.

జగ:—వారిదే వచ్చుచున్నారు.

(అంతట బసవేశ్వరుఁడును, మంత్రులును బ్రవేశింతురు)

బిజ్జ:—మహాత్మా! నమస్కారము. జగదేవుని యుద్ధమునందు గెలుచునట్లు మీ రాశీర్వదింప వలయును.

నీశివభక్తి కారణము చేలకు నాకును నీప్రసాదకే
ళీశమితంబులై యడఁగుఁ గష్టములెల్ల భవాబ్ధిపోత! నా
యాశలనెల్ల నీభుజమునందునఁ బెట్టితిఁ దేల్చు ముంచు నీ
వే శరణంటి సద్గుణనిధీ! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!

బస:—మహారాజా! శివుని దయచేతఁగాక మన మెవరిచేత నేమగును? అతఁడు మనల గెలిపింపఁ దలఁచినచో గెలిపించును; ఓడింపఁ దలఁచినచో నోడించును.

జగ:—బసవేశ్వరా! అట్లు కాదు. నీనోట నాశీర్వాద మొక్కఁడు వచ్చెనేని మా కదె చాలును. మేము జగములెల్ల గెలిచెదము. స్వామీ! నీమాట మీఁద జగములు నిలువక యెట్లు తప్పించుకొని పోఁగలవు? నీవే సంగమేశ్వరస్వామివి. నీవే బసవేశ్వరుఁడవు.

బస:—జగదేవా! నే నమాత్యుఁడను; రాజనీతివేత్తను. శివునియందు నాకుఁ గొంతభక్తి కలదు. నామాటకుఁ బ్రపంచములు నిలుచునా!

బిజ్జ:—బసవా! పరాఙ్ముఖుఁడవు గాకుము. కాకతీయులు చాళుక్యులకు సామంతులు. చాళుక్య వంశమే నేఁడు కాలచుర్యవంశమైనది. అందుచేత మనకును వారు సామంతులు గాకతప్పదు.

జగ:—నీదయచేత మేము రిపుల గెలువఁజూచుచుంటిమి. మీరు మ మ్మాశీర్వదింపకతప్పదు.

బస:—జగదేవా! శివుని దయ యున్నచో గెలుతువుగాక, పొమ్ము. విభూతి సర్వరక్షగా భావింపుము. లింగధారణములేక శివభక్తుఁడు కాఁడు. నీవు భవివి. శివుఁడు ని న్నెంత చూచిన నంత చూచును.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! జగదేవుఁ డిదివఱకు గెలిచిన యుద్ధము లన్నియు భవిగానే గెలిచెను. నీ యాశీర్వాద మున్నచో దీనినిగూడ భవిగానే గెలుచును.

బస:—నాయాశీర్వాదము వచ్చినది.

(అందఱును బరిక్రమింతురు.)

బిజ్జ:—జగదేవా! గెలిచిరమ్ము, పొమ్ము. బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదము వచ్చినది. ప్రోలునకు బుద్ధిచెప్పి రమ్ము.

మాసామంతుఁడు గాక నుండక నిలింపక్ష్మాజుఁడైనన్ రణ
వ్యాసంగంబున నిల్వలేఁడు జగదేవా! నీభుజప్రౌఢి స
ర్వాశానేకపకుంభపాటనకళావ్యాపారహారీణతా
భ్యాసం బైనది గెల్వరా! ప్రళయమార్తాండప్రతాపార్చిచే.
అదిగో త్రిశూలమ్ము వియ
త్పద మెల్లను నావరించె ప్రళయాశేహాఽం
బుదమాలాక్రాంతిఁ జెడిన
చిదుకుల యాతపములట్లు చెడు రిపుబలముల్.
మాబసవేశ్వరుం డిల కమాత్యుఁడుగా నెపుడయ్యె నప్పుడే
మా బవరంబులన్ గెలుపు మాడి, రిపుల్ వినమచ్ఛిరుల్ మదా
జ్ఞాబధిరత్వ మేచి యనిఁ జత్తురు కాలమరీప్రభాచ్ఛటన్
గూబలవోలె దాసుకొన గూళ్లులు లేక చరింతు రెల్లెడన్.

(తెర.)

కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారి 'స్వగతం'

[విమర్శన]

బుర్రా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యం

కుటుంబరావుగారు ప్రస్తుతం కథలు వ్రాసే వాళ్లల్లో కొంత పేరుపడ్డవారు. వారు కథలు వ్రాయడంలోనే కాకుండా మిగిలినవాళ్ల వ్రాతలని విమర్శించడంలో కూడా తెలివి తేటలు చూపించినవారు. తెలుగుభాషలో కొత్తగా బయలుదేరుతున్న వాఙ్మయం ఎటువంటిదో తెలిసినవాళ్లందరికీ ఆయనరచనలంటే కొద్దో గొప్పో పరిచయం ఉండక తీరదు అందువల్ల విమర్శకులకి ఆయనకథల గురించి చర్చించడంలో సామాన్యులగురించి వ్రాసినట్టు కాకుండా ఎక్కువశ్రద్ధ వహించవలసిన బాధ్యత ఉంది.

కాని కుటుంబరావుగారు వారికి విమర్శకులంటే పూర్తిగా విరక్తి పుట్టినట్టు ఈకథల సంపుటికిచివర వారువ్రాసిన 'వ్యాఖ్యానం'లో ప్రకటించుకున్నారు. ఈవిరక్తి ఎంతవరకు వెళ్లిందంటే, "సరిఅయిన విమర్శన రాలేదని తోచినట్టయితే ఇంకోసారి నన్ను నేనే విమర్శించుకుంటాను" అని వారు రాబోయే విమర్శకులని భయపెట్టేదాకా వెళ్లింది. "ఆపైన నాకథలమాట అటుంచి విమర్శకులు నా విమర్శననే విమర్శించవలసివస్తుంది" అని కూడా వారు శెలవిచ్చారు. వారివిమర్శనని విమర్శించవలసిన అవసరం ఇంకా ఎప్పటికో రావడంబదులు ఇప్పుడే వచ్చిందని నా ఉద్దేశ్యం. ఎందువల్లనంటే, ఈ సంపుటిచివర నున్న వీరి వ్యాఖ్యానాన్ని తమ కథలగురించి తమరే వ్రాసుకున్న విమర్శనగా భావించక తప్పదు. అటువంటి సందర్భంలో వారి వ్యాఖ్యానాన్నే ముందు విమర్శించవలసొస్తుంది.

కుటుంబరావుగారికి వారి 'కారుణ్యం' అన్న కథలసంపుటి గురించి పత్రికలలో పడ్డ విమర్శనలు చూడగానే విమర్శకులంటే అసహ్యం పుట్టినట్టు వారు తెలియపరుస్తున్నారు. వారి 'కారుణ్యం' అన్న కథలసంపుటి నేను చదవలేదు. ఆకథల గురించి ప్రకటింపబడ్డ విమర్శనలుకూడా నేను చదివినజ్ఞాపకం నాకు లేదు. ఆ విమర్శకుల లోపా లెటువంటివో నాకు తెలియవు. అందువల్ల కుటుంబరావుగారు ఈ 'వ్యాఖ్యానం' ఇంత పట్టుదలగా ఎందుకు వ్రాసేరో నేను గ్రహించలేకుండా ఉన్నాను. కాని, వారు ఈ 'వ్యాఖ్యానం' వ్రాయకుండా ఉండుంటే బాగుండుననుకునే వాళ్లల్లో నేనొకడిని. మన పరిస్థితులలో మన విమర్శకులమీద కత్తులునూరడం మన కథకులకి తగనిపని. మన విమర్శకులు తగినంత తెలివైనవారు కాదంటే అదొక వింత కాదు. సాధారణంగా ఏదేశంలోనైనా ఎప్పుడూ కథకులని మించిన ఘనులు విమర్శకులలోనూ ఉండరు, విమర్శకులని మించిన ఘనులు కథకులలోనూ ఉండరు.

"'ఈకథ ఏమిటి? ఎందుకు రాశావు? ఇది ఇట్లా రాయటంలో నీ అభిప్రాయం ఏమిటి?' అని నన్ను స్వయంగా అడిగి నాసమాధానంతో తృప్తిపడి వెళ్లిపోయిన పెద్ద మనుష్యు లున్నారు. విమర్శకులకి కూడా అటువంటి సందేహాలు కలిగినప్పుడు నన్నడిగి తమసందేహాలు తీర్చుకుని ఉండటం వారివిధి." అని కుటుంబరావుగారు వ్రాస్తున్నారు. ఇది కేవలం అన్యాయమైన అభిప్రాయం. విమర్శకుడు మరీ మొద్దు కాకుండా ఉండి, ఉన్న పాటి తెలివితేటలతో కథకుడు ఏ అభిప్రాయంతో కథ వ్రాసేడో గ్రహించలేకపోయినట్టయితే తప్పంతా కథకుడిదికాని విమర్శకుడిది కాదు. సామాన్యపు తెలివితేటలున్న చదువరికి కూడా కథ చెప్పిన అర్థంకాకపోయినట్టయితే అవమానం అంతా చదువరిదే అని కుటుంబరావుగారు శాసించడం ధర్మం కాదు. ప్రశస్తమైన ఊహలతో కథని అల్లి దానికి పూనుకున్నంతమాత్రాన కథకుడి కర్తవ్యం పూర్తయినట్టు కాదు. ఆప్రశస్తమైన ఊహాలన్నీ సామాన్యచదువరులందరూ సులభంగా గ్రహించగలిగేటట్టు కథకుడు కథాసారాన్ని పోషించుకుంటూ రావాలి. తనకథలు వ్యాఖ్యానాలు లేకుండా అందరికీ అర్థం అయేటట్టు చూసుకోవాలి. అంతేకాని, 'నీకు నాకథ అయోమయంగా ఉన్నట్టు తోస్తే వెంటనే నాకథలో నీకు బోధపడని గొప్ప అర్థం ఏదో ఉందని నమ్ము. ఆ అర్థం ఏమిటని నన్నొచ్చి అడుగు. అప్పుడు నేను బోధపరుస్తాను' అని ఫిర్మాను ఇవ్వడం న్యాయంగాలేదు.

ఈ కథల సంపుటిలో ఆరుకథలున్నాయి. అందులో రెండుకథలు మాత్రం చాలావరకు బాగున్నాయనే చెప్పొచ్చును. ఈ రెండు కథలూ 'ఇంతలోఉంది' అన్నకథా 'పశ్చాత్తాపుడు' అన్నకథా. 'అరణ్యం' అన్నకథ అతికంగారుగానూ, అసహజంగానూ ఉంది. 'వరాన్వేషణ' అన్నకథ ఏపాశ్చాత్యకథకో సారంలేని అనువాదంలా ఉంది. 'కాలభైరవుడు' అన్నకథ అందంగాలేదు. 'అశోకవనం' అన్నకథకి అర్థంలేదు.

'అశోకవనం' అన్నకథ గురించి ముందు చర్చిద్దాం. "ఈ కథకూ శ్రీముద్దుకృష్ణగారు రచించిన 'అశోకం' అన్న నాటకానికీ ఏమీ సంబంధం లేదు" అని కుటుంబరావుగారు వ్యాఖ్యానంలో తెలియపరచుకున్నారు. శ్రీముద్దుకృష్ణగారి 'అశోకం' అనే నాటకాన్ని చదివే అదృష్టం ఇంకా నాకు పట్టలేదు. "వాల్మీకి రామాయణంకంటే, ముద్దుకృష్ణగారి 'అశోకం' కంటే ఈకథ ఎక్కువనుకోటానికి అవకాశంలేదు" అని కూడా 'వ్యాఖ్యానం'లో ఉంది. కుటుంబరావుగారి వంటి విచక్షణకల మనిషి కూడా వాల్మీకి రామాయణాన్నీ ముద్దుకృష్ణగారి నాటకాన్నీ ఈవిధంగా ఒకే తరగతికి చెందినవాటినిగా భావిస్తుంటే ఈ 'అశోకం' అన్నగ్రంథం

నాకంట పడలేదే అన్నవిచారం నాకు మరీ ఎక్కువగా ఉంది. కాని కుటుంబరావుగారి కథని ముద్దుకృష్ణగారి రచనతో పోల్చే అవకాశం నా కిప్పుడు లేదు.

"రావణుడికి ఎవ్వరూ చెయ్యనిన్యాయం కొంత ఈ కథద్వారా చేశానని నేను నమ్ముతున్నాను" అని కుటుంబరావుగారు వ్రాసేరు. రావణుడికి 'న్యాయంచేసే' పద్ధతి రాముడికీ సీతకీ 'అన్యాయం చెయ్యడమే' అయినట్టయితే కుటుంబరావుగారు వారుచెయ్యదలచుకున్నంతపనీ చేసేరనే చెప్పొచ్చును. ఉదాహరణకి వీరికథలో ఒకచిన్నవిషయం గమనిద్దాం. లంకచేరుకున్నాక రావణుడు సీతకి అశోకవనంలో నివాసస్థలం ఏర్పాటు చేసినప్పుడు "అన్ని బంగారపుమేడలు పెట్టుకుని న న్నీపొదలమధ్య పారేసి ఇంత అందమైనచోటు ఎక్కడా లేదంటావా ?" అని రావణుడితో ధుమధుమలాడుతుంది కుటుంబరావుగారి సీత. తనభర్తకీ తనకీ ఎడబాటు తెచ్చేడన్నబాధ కాదు; బలవంతంగా వారు మూలకి లాక్కొచ్చాడన్న దుఃఖం కాదు; అంతఃపురాలుండగా అశోకవనమా తనకి ఏర్పాటు అని కోపం! 'రావణుడికి న్యాయం చెయ్యదలచుకున్నాను'అనడం బదులుకుటుంబరావుగారు 'రామాయణం అంతా మార్చి వ్రాయదలచుకున్నాను' అన్నట్టయితే సరిగ్గా ఉండును. రామాయణంలోనూ, భారతంలోనూ, భాగవతంలోనూ వచ్చుని విషయాలూ, నమ్మతగని విషయాలూ అనేకం కనిపెట్టినా ఆ గ్రంథాలు ఇంత ప్రసిద్ధికెక్కిన సందర్భంలో ఇన్ని శతాబ్దాలతర్వాత వాటిని మరమ్మతుచెయ్యడం అసాధ్యమైన పని అని గ్రహించి, శ్రద్ధగా తమస్వంతకథలే వ్రాసుకునే కథకులు అంత తెలివి తక్కువవారు కారనే చెప్పాలి.

ఈ కథలో రావణుడికి అశోకవనం అంటే ఉన్న విపరీతప్రేమ చాలా హాస్యాస్పదంగా ఉంది.

లంకాద్వీపానికి పోతున్న విమానంలో రావణుడు 'చిరునవ్వునవ్వుతూ' సీతతో అనే మాట లివి : "నీ అందం చూచి నేను మోహించానని నువ్వెట్లా ఊహించావు? ఒకవేళ అది నిజమయినా నువ్వేచెప్పుకోడం ఏమంత బాగాలేదు. నిన్ను చూచిన ప్రతివాడూ నీకోసం చస్తున్నాడని నీ కొక నమ్మకం ఉన్నట్టుంది—లేక అది కోరికా ?" ఈ మాటలు పురాణకాలంలో రావణుడు సీతతో అన్నాడంటే నమ్మతగినమాటలలా లేనేలేవు. మొన్న మొన్నటివరకూ పాశ్చాత్యదేశాలలో కూడా ఏ సందర్భంలోనైనా ఏస్త్రీతోనూ ఇంత నిర్మొఖమాటంగా మాట్లాడే పరపురుషుడు ఉండడం అసంభవం. ఈ మాటలు ఫ్రాయిడ్ తీవ్రజ్వరంలో పలవరిస్తున్న మాటలలా ఉన్నాయికాని ఈ కథకి అనుకూలమైన మాటలు కానేకావు.

కాని, కుటుంబరావుగారి 'అశోకవనం' లో ఒక ప్రశస్తమైన గుణం ఉంది. వారు పురాణకథని చరిత్రాత్మకమైనకథగా మార్చేందుకు ప్రయత్నించారు. దేవుడి అవతారం అనబడేవాడిని మనుష్యమాత్రుణ్ణిగా చూపించేందుకు తలపెట్టేరు. రామరావణ వైరాన్ని ఆర్యులకీ అనార్యులకీ ఉన్న వైరంగా సూచించబోయారు. ఇవన్నీ ఆమోదించవలసిన ప్రయత్నాలే. అయితే, ఇటువంటి ప్రయత్నాలు చేస్తున్న గ్రంథకర్త రావణుడు విమానంలో సీతని లంకకి తీసుకువెళ్తున్నట్టు వ్రాయకూడదు. రాముడన్నవా డుండుంటే మనుష్యమాత్రుడే అయుండాలని గ్రహించిన చరిత్రపరిశోధకులకి ఆకాలంలో విమానాలు లేవన్నమాట వేరే చెప్పనక్కరలేదు. అది కాక రామాయణగాథనంతనీ సామాన్యమానవనాటకంగా చూపించబోయే గ్రంథకర్త మారీచుడికథా, హనుమంతుడు సముద్రం దాటడమూ, లంకాదహనమూ, మొదలైన అసందర్భాలన్నిటినీ మొదట్లోనే వదులుకోనైనా వదులుకోవాలి, లేకపోతే ఎక్కడలేని ప్రజ్ఞా చూపించి ఇటువంటి విషయాలుకూడా పూర్తిగా నమ్మతగిన విషయాలులాగే కనిపించేటట్టు అనేక వివరాలు సమకూర్చివర్ణించనైనా వర్ణించాలి. అంతే కాని "సీతను ఎవరు తీసుకు వెళ్లినదీ రామలక్ష్మణులకు తెలియకుండా ఉండగలందులకు మారీచుడు తనకు సహాయంచెయ్యటానికిఒప్పుకున్నాడు" అన్నంతమాత్రానకాని, "ఏదో పెద్ద జంతువు అశోకవనంలో ప్రవేశించింది ప్రభూ! చెట్లన్నీ ధ్వంసంచేస్తున్నది"అన్నంతమాత్రాన కాని కుటుంబరావుగారు సృజించిన రామాయణ కథలో వాల్మీకి రామాయణంలోఉన్న అసందర్భాలన్నీ మాయమైపోయినట్టు కాదు. అసలు సంగతి ఈ అసందర్భాలన్నీ ఈ రోజులలో ఎంత గొప్ప గ్రంథకర్త తలపెట్టినప్పటికీ మాయంఅయేవి కావు. ఒకవేళ ఈఅసందర్భాలన్నీ వదులుకుందామంటే ఆఖరికి రామాయణమే మిగలదు. అందువల్ల, మానవస్వభావాన్ని సహజంగా నిరూపించడమే తమ కర్తవ్యంగా భావించుకుంటున్న మన కొత్త కథకులుఃరామాయణంవంటిఅసహజమైన పురాణకథలని ఎంత ముట్టుకోకుండా ఉంటే అంత మంచిది. అంతే కాని, ఇప్పుడుకూర్చుని రావణుడికి న్యాయం చేద్దామనుకోడంలోనూ, దుర్యోధనుడికి న్యాయంచేద్దా మనుకోడంలోనూ,కంసుడికి న్యాయం చేద్దామనుకోడంలోనూ నాకు అంతగా పొగడతగిన ఊహ ఏదీ కనపడడంలేదు.

'కాలభైరవుడు' అన్నకథ మొదలు పెట్టడం కుటుంబరావుగారు చాలా అందంగా మొదలుపెట్టేరు. రా నురా ను కథ క్షీణించింది. మొదట్లో చదువరులకి కలిగే ఉద్దేశ్యం ఏమిటంటే, కథకి కుక్కకంటె శ్రీనివాసరావే ఎక్కువముఖ్యమని. అథమం, కథకి కుక్కకంటె శ్రీనివాసరావు తక్కువ ముఖ్యం కాదని. మొదటిపేజీ చదవగానే, నేను కథ చెప్పే పెద్దమనిషీ శ్రీనివాసరావూకలిసి పునర్జన్మగురించి దీర్ఘ పరిశోధన చెయ్యబోతారనీ, కథంతా ఈపరిశోధనగురించే అయుంటుందనీ ఈ పరిశోధనలో కథచెప్పేమనిషికి చటుక్కున పునర్జన్మగురించి పరిశోధనమాని పిచ్చివాడైన శ్రీనివాసరావు గురించి పరిశోధన మొదలుపెట్టవలసిన అవసరం వస్తుందనీ అనుకున్నాను. చూస్తే, రెండవపేజీలో మొదటి వాక్యం ఇదీ: "తీరా రైలెక్కిన తర్వాత తట్టింది శ్రీనివాసరావుకు కొంచెం మతిభ్రమ ఏమయినా ప్రారంభమయిందేమో నని." సరే

నాదే తప్పు అనుకున్నాను. వెంటనే శ్రీనివాసరావుయొక్క స్వభావం విపులంగా వర్ణింపబడిఉంది. మళ్లీ, ఏదోవిధంగా ఇంకా శ్రీనివాసరావే కథకి ముఖ్యం అనుకున్నాను. ఆ ఉద్దేశ్యం కుక్కకథలోకి ప్రవేశించాక కూడా పోలేదు. కథకి శ్రీనివాసరావు ముఖ్యుడు కాడేమోనన్న సందేహం ఈ ౧౪ పేజీల కథలోను మొదటి ౧౧ పేజీలలో ఎక్కడా కలగలేదు. చివరకి కథంతా కుక్కనిగురించేననీ, శ్రీనివాసరావుముఖ్యుడు కాడనీ తేలింది. అటువంటప్పుడు శ్రీనివాసరావు పాత్రని అంత ప్రధానపాత్రగా పోషించుకుంటూ రాకూడదు. మొదటినుంచీ చదువరుల దృష్టిఅంతా కుక్కమీదకే వెళ్లేటట్లూ, కుక్కమీదనేఉండేటట్లూ చూసుకోవాలి. లేకపోతే కుక్కా శ్రీనివాసరావూ కూడా కథకి చివరవరకూ సమాన ముఖ్యులుగా ఉండేటట్టు మరొకవిధమైన కథనిఅల్లాలి. ఇంతకీ, ప్రస్తుతం కథలో ఈకుక్కయొక్క చేష్టలు ఎక్కడా చదువరులయొక్క దృష్టిని వాటిమీదనే నిలుపుకునేటంత విశేషమైనచేష్టలు కానే కావు. 'రహస్యశోధన' అనీ, 'పరిశోధన' అనీ, 'ఫినామినన్'అనీ, 'శోధనోద్రేకం'అనీ నాలుగైదు పెద్దముక్కలు కథలో ఇక్కడా అక్కడా పడ్డాయన్న మాటేకాని, కాలభైరవుడిని గురించి కథ వ్రాయవలసినంత పరిశోధన కూడా ఎక్కడా కనపడలేదు. ఇటువంటి పరిశోధన ముఖ్యం కాకపోయాక, శ్రీనివాసరావూ ముఖ్యం కాకపోయాక, కుక్కయొక్క చేష్టలలోనూ ఏమీ విశేషం లేకపోయాక ఈకథ ఎందుకు వ్రాసినట్లో తెలియటంలేదు. ఈకథలో భజనమందిరం గురించీ, పురాణం చెప్పించుకునే వితంతువుల కలలగురించీ ప్రశస్తమైన వర్ణనలూ, వివరాలూ ఉన్నాయన్నమాట నిజమే. కాని, ఇవి కథకి ఒకపక్కనుంచి ఎంత అందం తేబోయినా, కథకి కథమాత్రంగానే ఉన్న ప్రధానలోపం అవి తీర్చలేవు. 'వ్యాఖ్యానం'లో కుటుంబరావుగారు "'కాలభైరవుడు' నీతితో కూడుకున్న కథ. ఆ కథయొక్క నీతి కథచివరనే ఉంచాను. నీతితోకూడుకున్న కథ ఆధునికంగా ఉండటానికి అవకాశంవుందనీ, కథయొక్క నీతి కథచివర ఉంచటంవల్ల కథయొక్క అందం చెడదనీ నిరూపించటానికి ఇది రాశాను." అని వ్రాస్తున్నారు. నీతి ప్రకారం కథయొక్క నీతి ఈకిందివాక్యంలో ఉన్నట్టు: "ఈకుక్కకి భగవంతుడు ప్రసాదించిన శక్తిని అది వృథా చెయ్యకుండా, ఆశక్తిని కుక్కలజాతియొక్క మేలుకే ఉపయోగించితే ఆజాతికి చాలా మేలు చేసినదయ్యేదనుకుంటాను." అసలు, ఈమాత్రం నీతి కథచివరని ఇంతగంభీరంగా చెప్పవలసిన కారణం ఏమీ కనపడదు. అదికాక, కథ కంగారుగా ఉందన్న విషయం అటుంచనిచ్చినా, ఈకథకీ ఈనీతికీ తప్పనిసరిగా సంబంధం ఎలాఉన్నట్లో పూర్తిగా సూచింపబడలేదు.

" 'వరాన్వేషణ' అన్నకథ ఇంగ్లీషు కథ కాదు. నాకు తెలిసినంతవరకు అనుకరణం కూడా కాదు" అని కుటుంబరావుగారు 'వ్యాఖ్యానం'లో వ్రాసేరు. కాని, చాలా వరకు ఈకథ సీమనుంచి వచ్చే చవక పత్రికలలో కథలలాగే ఉంటుంది.

ఈ కథలో పార్వతి తన స్నేహితురాలు సుశీలకి వ్రాసిన ఉత్తరం:

"ప్రియురాలా, సుసీ—నిన్ను పెళ్లికూతురుగా చూడాలన్న ఉత్సాహం నాకు నాటినాటికీ జాస్తి అవుతున్నది. ...నీకున్న దుస్తుల్లో మంచివి నాలుగు వెంట తీసుకుని వెంటనే బయలుదేరి వస్తావా?...మా సాగర్‌కూడా నిన్ను చూడాలని ఉవ్విళ్లూరుతున్నాడు— నీ ప్రియురాలు, పా."

'పా' అంటే పార్వతి. సాగర్ పార్వతి స్నేహితుడు. ఈ ఉత్తరం చదువుకున్నాక సుశీలఉద్దేశ్యం సాగర్ తనని పెళ్లిచేసుకుందామనుకుంటున్నాడనిన్నీ, పార్వతి ఆవిషయం ఈ ఉత్తరంలో తెలియపరచదలచుకుందనిన్నీ. పార్వతికి భద్రం అని ఒక అన్న కూడా ఉన్నాడు. తూకం నూట తొంభైయెనిమిది పౌన్లు. భద్రం సుశీలని పెళ్లిచేసుకుందా మనుకుంటున్నాడు. కాని రెండేళ్లబట్టి ఈమాట పార్వతికి చెప్పడానికికూడా సిగ్గుపడిపోతున్నాడు. పార్వతి ఈ సంగతి గ్రహించి సుశీలని తన ఊరు రమ్మనడం భద్రంకోసమే. రమ్మనడం సాగర్‌కోసమని భ్రమపడుతుంది సుశీల. కాని తీరా వెళ్లేక సాగర్ తనతో చమత్కారంగా మాట్లాడుతూ ఉన్నా, పెళ్లిఉద్దేశ్యం అతనికున్నట్టు తనకి కనపడదు. రాత్రి భోజనం అయాక సాగర్ భద్రం పార్వతీ సుశీలా కలిసి వెన్నెలలో భద్రంకారులో కొండల దగ్గిరికి వెళ్తారు. సాగర్ పార్వతీ కలిసి చటుక్కున కొండల మీదకి ఎక్కిపోతారు. భద్రం ఎక్కలేక కూలబడిపోతాడు. సుశీల భద్రంపక్కని చేరుకుంటుంది. సిగ్గుపడుతూ సిగ్గుపడుతూ పెళ్లిచేసుకోమని అడుగుతాడు భద్రం. ఒప్పుకుంటుంది. "భద్రం తన్ను దగ్గిరికి లాక్కుని కొండలన్నీ మారుమోగేట్టు ముద్దుపెట్టుకున్నాడు." ఇల్లు చేరుకున్నాక రాత్రి పన్నెండున్నరకి పార్వతివచ్చి సుశీలని"భద్రం ఏమైనా కదలబారాడా?" అని అడుగుతుంది. అప్పుడు సుశీల పార్వతి తన నిక్కడికి రమ్మనడం సాగర్‌కోసం కాదనీ, భద్రం కోసం అనీ గ్రహిస్తుంది. అప్పుడే పార్వతి సాగర్‌గురించి కూడా చెప్తుంది. "సాగర్ నన్ను పెళ్లిచేసుకుంటానన్నాడు. నువు సాగర్‌ను బాగా ఎరగవు. నేను చేసుకోను పొమ్మన్నాను! వాడు చాలా కష్టమైన మనిషి!" తర్వాత "తన్ను పార్వతి భద్రాన్ని పెళ్లాడటానికి రమ్మన్నదని తెలిసినప్పుడు తనకు పార్వతిమీద కలిగిన కించిత్తు కోపమూ పార్వతి ఆఖరుకు అన్నముక్కతోగాని ఉపశమించలేదు..."

మనదేశపు పరిస్థితులు మరిచిపోగలిగినట్టయితే ఈ కథలో అట్టే చెప్పతగిన లోపాలు లేవు. సంభాషణ అక్కడక్కడ అసహజంగా ఉన్నమాట నిజమేకాని, సంఘనిరూపణలోనే కథయొక్క ముఖ్యమైన దోషం. సంభాషణగురించి చర్చిస్తే, భద్రం సుశీలతో తను అందంగా ఉందని చెప్పినప్పుడు, సుశీల ఆశ్రుతతో "నేనా?...—అందంగా ఉన్నానంటావా? ఆవిషయం నీకు తెలిసిందంటా

ఓపిక ఉన్నంతవరకు చెప్పు. వివాలని సరదాగా ఉంది—నీ నోటివెంట!" అనడం చాలా అసహజంగా ఉంది. కాని సంభాషణ గురించి ప్రశంస అంత ముఖ్యం కాదు.

'వరాన్వేషణ'లో కథ మనసంఘంలో జరిగుండొచ్చునని చదువరులు నమ్మాలంటే కుటుంబరావుగారు ఈ కథలోవచ్చిన పాత్రల యొక్క చరిత్రలు ఇంకా విపులంగా చెప్పవలసింది. ఇచ్చినవివరాలు చాలవు. కొన్ని విషయాలు ఆలోచిద్దాం: భద్రం పార్వతీ తప్ప భద్రంఇంట్లో మరెవరూ లేరు. అంటే వాళ్లకి తల్లితండ్రుల ఘోషకాని, అమ్మమ్మ నాయనమ్మలఘోషకాని, అత్తల పినతల్లుల ఘోషకాని ఏమీ లేదన్నమాట. భద్రం ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. పార్వతి భద్రం ఇంటిసంగతులు కనిపెట్టా భద్రంతో ఉంటోందన్నమాట. పార్వతికి ఏమీ ఉద్యోగం లేదు. ఎంత చదువుకున్నదయినా స్వంతంగా ఉద్యోగం చెయ్యాలెంబదులు అన్నఇంట్లో ఉండడమే నయమనుకుం దన్నమాట. వీళ్ల ఇంటికి సాగర్‌వంటి పురుషులు అతిథులుగా వచ్చి అతిచనువుగా ఉండడం చాలా సామాన్యమైన విషయం. భద్రం కచ్చేరికి పోయినప్పుడు ఇంట్లో సాగర్‌పార్వతులు తప్ప మరెవరూ లేకపోవడం అంత ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసిన విషయం కాదన్నమాట. సుశీలవంటి స్నేహితురాలు ఇంటికివస్తే సుశీలకీ పార్వతికీ వేరువేరుగదులు. ౨౩వ పేజీలో "రాత్రి పన్నెండున్నరకు పార్వతి తన గది లోకివచ్చి తన పక్కమీద కూర్చుని......" అంటే రాత్రుల్లు పడుకోడంకూడా పార్వతి ఒక గదిలోనూ, సుశీల ఒకగదిలోనూ అన్న మాట. తర్వాత ఈఇల్లు స్వయంవరాలకి పుట్టినిల్లు. సుశీల వెంటనే భద్రాన్ని పెళ్లిచేసుకుంటానని ఒప్పుకుంటుంది. ఆ సమయంలో తన కొకతండ్రి ఉన్నట్టూ, ఆతండ్రికి కూడా తన పెళ్లివిషయమై ఉద్దేశ్యాలుండొచ్చునన్నట్టూ, తన పెళ్లికి తన తండ్రి అనుమతి ఏమాత్రమైనా కావలసినట్టూ సుశీలకి తట్టదు. ఇక తండ్రికథ ౧౮వ పేజీలో: "...తన తండ్రి తన మూలంగా పడుతున్న బాధ, సగౌరవంగా తనకు పెళ్లిచెయ్యటానికి ఆయన కభ్యంతరం లేదు. కాని తన మూలకంగా నిరాధారమైన అపవాదు కావటం—తన మూలకంగా ఇంటికి వయసులో ఉన్నవాడెవరూ రావటానికి వీలులేకపోవటం- ఆయనకు చాలాకష్టంగా ఉంది. ఎవరినో ఒకర్ని చేసుకోటానికి తనకు అభ్యంతరం లేకపోయినా ఆయన కభ్యంతరం ఉంది." బాలవితంతువైన సుశీలకి మనసంఘంలో తండ్రి సగౌరవంగా పెళ్లిచెయ్యడానికి సంసిద్ధుడై యుండడమే ప్రత్యేకమైన సంగతి. తండ్రి స్వభావం కథలో ఇలా కొంతవరకు చర్చించిన తర్వాత, ఇంటికి వయసులో ఉన్నవాడెవడినీ రాకుండామానుకుంటున్న ఈ తండ్రిమాట కథలో కొన్ని ముఖ్యసమయాలలో సుశీల తలపెట్టకపోవడం మరీ అసందర్భంగా ఉంది. కథకుడు తండ్రిమాట ఎత్తకుండానే ఉంటే కొంత నయంగా ఉండునేమో.

కథ పాశ్చాత్యసంఘంలో జరిగినకథ అయితే కథలో ఉన్న వివరాలుతప్ప మరేమీ అక్కరలేదు. అక్కడ అన్నా చెల్లెలూ మాత్రమే కలిసి ఉండడం, పురుషులు ఇటువంటి ఇంటికి స్వేచ్ఛగావచ్చి అతిథులుగా ఉండడం, స్నేహితురాలు వస్తే ఆవిడకి ప్రత్యేకంగా ఒకగది ఏర్పాటుచేసి స్నేహితురాళ్లిద్దరూ వేరువేరు గదులలో పడుకోడం, అన్నీ సామాన్యమైన విషయాలు. ఈదేశంలో అలాకాదు. ఈదేశంలో ఇటువంటి విషయాలన్నీ విపరీతమైన విషయాలు. ఈవిపరీతపరిస్థితులు ఈకుటుంబాలకీ ఈమనుష్యులకీ ఎలా సంభవించాయో పనిపెట్టుకుని ప్రత్యేకంగా బోధపరచడమో, లేక అక్కడక్కడ అవసరం వచ్చినప్పుడల్లా చిన్నచిన్న వాక్యాలలో సూచించడమో చేస్తేకాని, ఈకథ కుటుంబరావుగారు ఎప్పుడో చదివిమరిచిపోయిన ఇంగ్లీషుకథకి అనువాదమేమో నన్న అనుమానం కొందరిని బాధిస్తుంది.

కాని, "ఇది మనసంఘంలోనే జరగటానికి అవకాశం ఉందని పాఠకులూ విమర్శకులూ నామాటమీద నమ్మవచ్చును" అని కుటుంబరావుగారి 'వ్యాఖ్యానం'. ఇంతధాటీగాచెప్తే సమాధానం చెప్పడం కొంచెంకష్టం.

సుశీలని చిన్నప్పుడు మొగుడుపోయినదానిలా చిత్రించవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. కథకి ముఖ్యమైన విషయం సాగర్‌ తనని పెళ్లిచేసుకోబోతాడని సుశీల భ్రమపడడమూ, చివరకి భద్రాన్ని పెళ్లి చేసుకోడమూను. అనవసరమైన మొదటిపెళ్లి తెచ్చిపెట్టుకోడంవల్ల కథ కొంచెం ఎక్కువకంగాళుగా తయారయిందికాని వేరేలాభం కనపడదు.

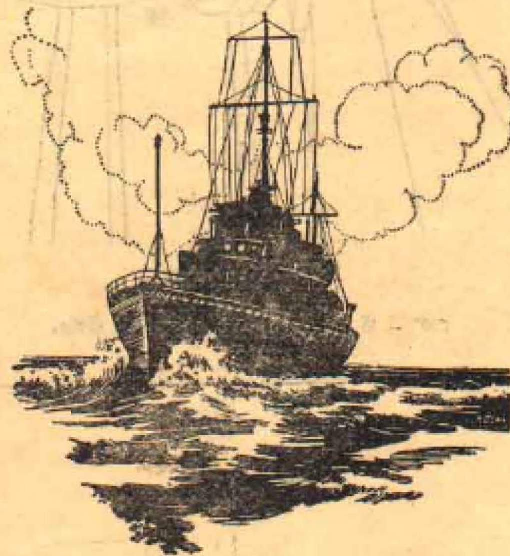
'వరాన్వేషణ' గురించి ఇంతరాసేక 'అరణ్యం' గురించి చెప్పవలసినది అంతలేదు. సంఘనిరూపణలో 'అరణ్యం' అన్నకథ 'వరాన్వేషణ'ని మించిపోయి తప్పులతడకగా ఉంది. కూతురుపెళ్లిప్రశంస వచ్చినప్పుడు "నాచేతిమీదగా నేనుచెయ్యను. మొగుడు కావలసినప్పుడు ఎవరితోనూ చెప్పకుండా అదే లేచిపోతుంది. పాపమూ పుణ్యమూ నాకక్కర్లేదు" అనే తండ్రులూ, "నా అందమూ వయస్సూ నాకెందుకు? ఎవరు నాకు సుఖం ఇస్తే వాళ్లకవి ధారపోస్తాను. నాఅందాన్నీ వయస్సునూ నలిపేసేవాడు కావాలి నాకు" అని కేకలువేసే కూతుళ్లూ, "నీపెళ్లే తీసుకో! నీకు భర్తకాదగినవాణ్ణి, నీకు భర్త అయినఆయనతో కులగోత్రాలలోనూ సంపదలోనూ సమానుణ్ణీ, వయసులో అంతకంటె నీకు తగినవాణ్ణీ, తెలివితేటల్లో- నేచెప్పకుంటే బాగుండదుకాని-సామాన్యంగా సాటిలేనివాణ్ణీ, నే నిట్లాఉండగా నిన్ను మావాన్న చేసుకున్నాడు." అని సవతితల్లి వచ్చినకొత్తలో సవతితల్లితో మాట్లాడే సవతికొడుకులూ కుటుంబరావుగారి 'అరణ్యం'లో కనపడతారుకాని మన 'జంబుద్వీపే, భరతఖండే'లో ఎక్కడా ఉండరు.

కథలో పాత్రలు ఎంత అసహజంగా ఉన్నారో కథావిషయంకూడా అంత అసందర్భంగానూ ఉంది.

సంఘనిరూపణలో మన తెలుగుకథకులు ఒకవిషయం జాగ్రత్తగా చూసుకోకపోతే ఇటువంటిబాధలన్నీ బయలుదేరుతాయి. ఈ

నాటి మన సంఘపరిస్థితులకీ పాశ్చాత్యపద్ధతులకీ చాలా వ్యత్యాసం ఉంది. ('పాశ్చాత్య పద్ధతు'లనడంలో ప్రస్తుతం ఈ పద్ధతులు పాశ్చాత్యదేశాలలో నేడున్నాయన్న అర్థం.) అప్పటికీ కొందరుపురుషులూ కొందరు స్త్రీలూ మనలోకూడాసంఘాన్ని అతిక్రమించి పాశ్చాత్యమార్గాలు అవలంబించడమో, లేక అవలంబించడానికి ప్రయత్నించడమో జరుగుతూనే ఉంది. ఈ అవలంబించడం రహస్యంగానైనా జరుగుతోంది, బహిరంగంగానైనా జరుగుతోంది. అంటే, సంఘంలోఉన్న యావత్తు ప్రజనీ తీసుకుంటే, కొందరు ఆలోచించకుండానూ, కొందరు ఆలోచించీ సంఘం ఎలాచెప్తే అలాచేస్తున్నారు; కొందరు పూర్తిగాభయపడీ కొందరు సాహసం చాలకనూ ప్రస్తుతపరిస్థితులకి లోబడిపోతున్నారు; కొందరు సాహసం చాలనప్పటికీ సంఘానికి పూర్తిగా లొంగిపోవడానికి ఇష్టపడక, ప్రస్తుతపరిస్థితులు మార్చలేక రహస్యంగా వాళ్లకి ఎలాజీవించాలని ఉందో ఆలా జీవిస్తున్నారు; కొందరు సంఘానికి వెరవకనో తమస్వభావాలని తప్పుకోలేకనో, సంఘాన్ని మార్చాలన్న అభిలాషతోనో, అటువంటి అభిలాష లేకుండానో స్వేచ్ఛాజీవులవుతున్నారు. కాని అందరూకూడా సంఘపరిస్థితులతో ఏదో ఒకవిధంగా సంబంధం ఉన్నవాళ్లే. ఈ సంబంధం స్నేహభావంతో కూడుకున్నదీ, అనుకూలమైనదీ అయినా కావచ్చును; రహస్యమైన వైరంతోనో, లేక బహిరంగమైన వైరంతోనో కూడుకున్నదైనా కావచ్చును. కాని "సంఘం ఎటువంటిదైతే నాకేమిటి? సంఘానికీ నాకూ ఏమీ సంబంధంలేదు." అనగలిగినవాళ్లెవరూ ఉండరు. ఏ కథకి తగినట్టు ఆకథలో సంఘంయొక్క ప్రస్తుతపరిస్థితులకీ, కథలో ముఖ్యపాత్రలయొక్క నడవడికీ సంబంధం జాగ్రత్తగా చూపిస్తే కాని కథ నమ్మతగినట్టుండదు. ఇందువల్లనే మనసంఘపరిస్థితు లెటువంటివో సమంగా సూచించనికథ లన్నీ కూడా ఎన్నడూ కనీవినీ ఎరగని దేవుళ్లగురించో దెయ్యాలగురించో వ్రాసిన కథలలా ఉంటాయి. పునాదులులేని ఇళ్లూ, వేర్లుపారని చెట్లూ, సమమైన సంఘ నిరూపణలేని కథలూ అన్నీ ఒకేతరగతికి చెందిన విరుద్ధాలు. సామాన్యసంఘ నియమాలని అతిక్రమించేవాళ్లగురించి కథ వ్రాస్తున్నప్పుడు కూడా సంఘనియమా లెటువంటివో, వాటిని ఎందువల్ల అతిక్రమిస్తున్నారో, ఎలా అతిక్రమిస్తున్నారో, ఎలా అతిక్రమించగలుగుతున్నారో సూటిగా సూచించలేక పోయినట్టయితే కథచెప్పిన లాభంలేదు. కథవ్రాస్తున్నప్పుడు కథలోవచ్చే ప్రతిమనిషియొక్క మనోజీవితానికీ సంఘపరిస్థితులకీ ఉన్న సంబంధం ఎటువంటిదో కథకుడు ప్రతిక్షణం దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. ప్రతిక్షణం సమంగా చూపించాలి.

'ఇంతలో ఉంది' అన్నకథా 'పశ్చాత్తప్తుడు' అన్నకథా ఇటువంటి లోపాలు అట్టే లేకుండా ఉన్నాయి. ఈ మొదటి కథలో, చాలాకాలం ఉద్యోగంలేక భార్యచేత పోషింపబడుతూ చటుక్కున ఉద్యోగం సంపాదించి భార్యతో వైరం తెచ్చిపెట్టుకున్న ఒకభర్తయొక్క స్వభావాన్ని కుటుంబరావు మంచి పరిశీలనాశక్తి చూపించి రమ్యంగా చిత్రించారు. ఈకథలో కూడా సంభాషణ కొన్నికొన్నిచోట్ల అసహజంగా ఉన్నప్పటికీ మొత్తంమీద కథ చాలాబాగుంది. ఈ కథలసంపుటి చదివినవాళ్లందరూ కుటుంబరావుగారు ఇటువంటికథలు చాలా వ్రాయాలని కోరుతూ ఉంటారు.

'గాయనులు'

౧౮ - వ శతాబ్దపు రాజపుత్ర చిత్రము.

చిత్రకారుడు : కొ. నరసింహాచారి

దీపలక్ష్మి

విశ్వనాథ వేంకటేశ్వర్లు

మినుకు మినుకుమను సంధ్యా
సనాతన స్వచ్ఛకాంతి సాలంకృత నూ
తన ముగ్ధవధూ ప్రవిభా
సనిభృత దీపకళికా సుసాధ్వికి వినతుల్.

మాయిలువేల్పు వై జననీ! మంజులహాసరుచి ప్రణీతశో
భామతి దెల్గు రాజ్యముల నాముదపుంగోల పంటచేలలో
శ్రీయుత మూర్తి దోచి సరసీరుహకోరక రమ్యదీపికా
ధ్యేయశుభాకృతిన్ మధురదీప్తులు నింతువు తెల్గులిండ్లలో.

తెలుగుల తోడబుట్టువయి తీర్చిన మంగళరమ్యరూప శో
భలుగొని పుట్టినింటికిని బచ్చనితోరణమాల చిల్కవై
కలకలలాడు నెమ్మొగముకాంతులలో నెఱ భాగ్యలక్ష్మి సొం
పులు వెలయించుచున్ రుచిరమూర్తిని వెల్గుదువమ్మ! చెల్లెలా!

నిను మా కన్నుల కద్దుకొందుము చిరంటీ! వేదకాలాలు సా
దిన ముత్తైదువు పైడి ప్రత్తి తెలివత్తిన్ వెన్నెలల్ పిండి ని
న్ననుకంపామతి జ్యోతిరాకృతిని నాత్మాంత శ్శిఖామూర్తి ది
ద్దెను తెన్గుంజవరాంధ్ర మెత్తనెద నుద్దీపించు రేవెల్గుగన్.

నీదరహాస చంద్రికలు నించిన సంజల దెల్గులేతము
త్తైదువ బ్రాహ్మి లేనొసట దార్చిన కస్తురి నిల్వుబొట్టునా
గాదిలి వెల్గురేక కడకన్నుల నద్ది హసించు నూహలో
నూదిన ప్రేమ మా తెలుగు నోమినదమ్మ విలాస భారతీ!

తెలుగుల దేవమాతృకలదీప్తి నెసంగెడు సౌమ్యలక్ష్మి ని
చ్చలు చెలిమిన్ వహింప నిరుసంజల బొల్చెద నీదు లాస్య మం
జుల రుతి బుల్కరించు నెద సొక్కుచు దెల్గుల పంటలేమ కెం
పులు తులకించు ధాన్యములు పొంగుచు గాదెలకెత్తి నవ్వెబో!

నిను నాత్మజ్యోతినిగా
గని కనియెద నాడుపడుచు గారవమొప్పన్
జననీ! బ్రహ్మవిదాం వరు
లనుభూతి మహస్సువనుచు నర్చింత్రు నినున్.

నెలలబిడ్డకు కచ్చికల దీపికలదృష్టి
గడప గడప ద్రొక్కు కన్నతల్లి

పసపుబట్టల పెండ్లిపడుచుపాపల దారి
 కలిమి నూరేగెడు కల్పవల్లి
ఇల్లాలి పాపట నెసగు ముత్యపుకాంతి
 ప్రతిఫలించెడు మేలిపాలవెల్లి
పండుముత్తైదువు నిండు ప్రేమ మనస్సు
 మిూలనంబున నించు మించువల్లి

శైశవాభ్యస్త విద్యాప్రకాశమాన
భారతజ్యోతి సత్కృపాపరతచేత
మామనఃపాత్రికల ప్రేమమధువునింపి
ప్రాణమయ దీపకళిక గాపాడుగాక.

జనని! విలాతిదేశముల సాహసదీపిక లుద్ధతప్రభఁ
చనవరులై జనంబుల ప్రసన్నమనోహర తావకీనదీ
ప్తిని విహసించుచుఁ వెలుగువేడిమి జూపి తెలుంగునేల నూ
తనవికృతంపు నృత్యముల దల్లడపెట్టు మనోంకురంబులఁ.
ఈ విల్లాలితనమ్ము, సాత్వికనవ హ్రీరమ్యవైరాగ్యయో
షావిన్యాసము చూపుచుందువు, నిరస్తశ్రీలు దుష్టద్యుతి
ప్రావీణ్యాల్ కలివైభవోద్ధతలునౌ వైదేశికజ్యోతు లు
ద్భావల్ తెల్గువెలంది లేయెడద గ్రువ్వంజొచ్చె గన్వెఱ్ఱిగాఁ.
చల్లనిదీధితుల్ పఱపి స్వాంతము మెత్తనగాగ సంప్రదా
యోల్లస దాత్మవైభవము నూహరసస్థితి నొందజేయు ని
న్నొల్లరు బో జనమ్ము కలుషోద్ధతి నావిరి ముక్కుకోల్లు కం
పిల్ల శిరస్సు గ్రుమ్మన విహ్వలులై సుఖమందు రంబికా!

జడసత్త దీపింప సర్వంసహాగర్భ
 మగలి మిన్నెక్కిన యందకత్తె
లాదీపికలతోడ వాదేల, తెల్గుల
 హృదయాబ్ధి ద్రచ్చిన నుదితమైన
యమృతాంశుకళవు, ప్రాగాంధ్రసదాచార
 రూపమొందిన ధర్మరోచి వగుచు
నీవు తెల్గులయింట నెసగినన్నాళ్లను
 జలకాష్ఠతృణసమృద్ధులు చెలంగ
తెలుగుదేశమ్ములును భాగ్యదీప్తములయి
యింటనింటను బాడియు పంట లెసగి
తెలుగు లాబాలగోపాల మెలమి ప్రాణ-
చిహ్నమధురాంక! నిన్నుపాసింత్రుగాక!

చాటువూ, తెఱచాటువూ

ఆశ్వయుజమాసపు భారతి తరువాయి

జి. వి. సుబ్బరావు

పతనసౌభాగ్యము

తాంబూల మిచ్చి, రదనిక దాటిపోయిన సమ్మంవైపు దిగాలపడి చూస్తూ నిలబడ్డది విలాసవతి. తిర్జని కంటుకున్న కుంకుమపరాగాన్ని చీరకు తుడుచుకుని యెందుకో కంట నీరుపెట్టింది. ఇంతవరకూ నిలబడి కొయ్యలా వున్న కనకవల్లి నోరువిప్పి

కన:—చీరకు తుడువకపోతే ఆనోష్ఠకే పెట్టుకోలేక పొయ్యావ్ - బాగుండేది! నీకు ముండెనా నేమ? సాధువలవ్వే నీవు! నేనేమో అనుకొన్నానుగాని!

విలా:—(మాట్లాడదు.)

కన:—ఏం? మొద్దులా అలా నిలబడ్డావేం? గడియకూడా వేసిరా, సాగనంపటం పూర్తవుతుంది.

విలా:—నువ్వే వెయ్యవే ; దినమూ నేనే వేస్తున్నానేం ?

కన:—నువ్వేందుకేస్తున్నావ్! నువ్వు రాణీవాయ! అన్నితొక్కులాటలు నాకుగాని నీ కేముంది? (అని పోయి తలుపేసి) ఆవచ్చిన మనిషెవరో చెపుతావా చెప్పవా? ఆపత మేమిటో, ఆపదాలేమిటో వెంటనే చెప్పక పోతివా నిజంగా నిన్ను గొంతుపిసికి ఆకోనేరులో పారేస్తాను. గడుసులంజా! ఎవరను కున్నావ్ ? కళ్లు నెత్తికివచ్చాయా, ఈమూణ్ణాళ్ల సౌభాగ్యానికి ? జాగ్రత్త! నోళ్లు దగ్గిర పెట్టుక బ్రతుకు!

విలా:—నీ కేం చెప్పవలసిన అవసరం లేదే నాకు: పూర్కే అతిగా నోరుచేసుకోవద్దు.

రూపా:—అమ్మా! దానిమనసులో ఏదో కష్టంగావుంది : ఎందుకే దాన్ని నీ విప్పుడు బాధించటం ? మనకుమాత్రం తర్వాత చెప్ప దూ, తొందరపడతావుగాని!

కన:—నువ్వూ రేకమైనావుటే దొంగ భడివా? మీ యిద్దర్ని నొయ్య నొలవకపోతే నాపేర్న పెట్టి పిలవకండి!

రూపా:—తిట్టవే తిట్టు! నీయిష్టమొచ్చినట్లు తిట్టు! అందులో మొదలెడ్తే నీ విప్పుడాపుతావా! బ్రహ్మ దిగిరావల్సిందేగాని!

అక్కా! నువ్వు వెంటనే పైకిపో! నే నిక్కడుండి తింటాలే, దీని శాపనార్థాలన్నీ. (అని చెయ్యిపట్టుకొని లోపలికి నెట్టును. విలాసవతి గడియవేసుకొని పైకిపోవును.

రూపావతి సమ్మంమీద కూర్చుని) తిట్టవే ఇక తిట్టు, నీయిష్టమొచ్చినన్ని !

కన:—ఎంత మేకువయ్యావే నీవు ? ఆ! నాకళ్లెదుట పెరిగావ్ ! నీకూ పొయ్యేకాల మొచ్చిందీ? నాకేం? కట్టకట్టుకు చావండి. నాదేం పోతుంది? ఇంత అదుపూ ఆజ్ఞా లేకుండా మితిమీరిపొయ్యారని అనుకోలేదే !

రూపా:—అయితే, అమ్మా! ప్రతి విషయమూ నీకు చెప్పితీరాల్టే ? పెద్దవాళ్లు మన యింటికి రాకూడదా, వాళ్లతో మాట్లాడకూడదా ? తెలియక అడుగుతాను !

కన:—నోరుముయ్ పుట్టుకుంకా. మొన్న మొన్న కళ్లు తెరిచావో లేదో! ఏం రాచకార్యాలే మీ కింతసేపు ? దాని నొయ్యారం చూస్తే నాకు వొళ్లు మండుకుపోయింది. ఆగండి, తిక్కముండల్లారా, ఈ కొంపకు చిచ్చంటుకున్నప్పుడుగాని మీకు తెలిసి రాదు !

రూపా:—అయితే యిప్పుడు యేమంటావే నీవు?

కన:—ఏమంటానా? మీ యిద్దర్ని ఫురి పోసి ఆమూలానికి వేళ్లాడతీస్తానంటాను.

రూపా:—అలాంటిరోజేవస్తే మేమే ఫురి పోసుకుంటాం. నీకెందుకే యీ కష్టం పెంచిన ముండకు?

కన:—ఛీ! ఛీ! గడుసులంజా! నీమొహం చూస్తే పాపాలు చుట్టుకుంటాయ్. అనుభవిస్తాల్లే, పదండి! త్వరపట్ట మెందుకు?

రూపా:—అమ్మా! నిన్ను చూస్తే నాకేమీ అనటానికి నోరు రావటం లేదే - ఏడుపొస్తున్నది గాని. నీకాళ్లకు మొక్కుతాను, నీ నోరాపి, తప్పిదముంటే మమ్మల్ని క్షమించవే.

కన:–ఏడవ్వే యేడు ! ఈనట్టింట కూర్చుని నువ్వూనూ, మేడమీద అదీనీ శ్రుతిపెట్టు కేడవండి. మీ ఋణం నాకు తీరింది. నేనేమో మావాళ్లింటికి వెళ్లిపోతున్నాను. (అంటూ కఱ్ఱపట్టుకొని గడియతీసి, గభాల్న తలుపు తెరచి, చివాల్న నిష్క్రమించును.)

రూపా:—అమ్మా! తోడురమ్మంటావా! వస్తాను !

కన:–(బైటనుండి) నీకుంకతోడు నాకేం అవసరము లేదు. జ్ఞానముంటే మీతోడు మీరు చూసుకోండి (అంటూ సాగిపోవును)

రూపా:—దీంతో యేదివచ్చినా కష్టమే! మంచికీ యింతే, చెడ్డకీ యింతే.

అనుకుంటూ గడియవేసుకొని పట్టెమంచం మీద వ్రాలింది. రెండవయామం జరిగింది. ఇంటి దగ్గిర పహరాకువచ్చే రాజభటులు ఇంకా రాలేదు. వాళ్ల ఆయుధధ్వనికోసం చాలాసేపు వేచింది. జాగ్రత్తగా నిక్కెడై నిద్రపోయింది. పీడ కలవచ్చి, భయ మే సి పలవరిస్తూ "అమ్మా! అమ్మా" అంటూ లేచింది. తర్వాత "అక్కా! అక్కా!" అని కేకలు వేసింది. జవాబు రాలేదు. తలుపుతెరచి చూసేసరికి వరాండకంలో ఇద్దరుకృపాణులు నిద్రపోతున్నారు. మేల్కొలిపింది. "ఏం! గభాల్న తీశావ్ రూపమ్మా!" అన్నారు రాజభటులు.

రూపా:—ఏం లేదు! అమ్మముండ పోట్లాడిపోయిందీ! అందుకని.

భటు:—శ్రీవారు వేంచేసి చాలా సేపైందనుకుంటాం.

రూపా:—వచ్చింది మీకు తెలియదూ?

భటు:—మాకు తెలియకుండా వారొస్తారు ; వారికి తెలియకుండా మేము రావాలి! వారికి ముందే మేల్కొని కోటదాకా వారికి త్రోవ కాపాడాలి. అదీ మాకిచ్చిన ఆజ్ఞ!

రూపా:—రాజుగారేనా యిచ్చింది?

భటు:—ఏం వేళాకోళాలమ్మా! చదువు రాని ముండావాళ్లతో!

రూపా:—మరెవ్వ రిచ్చారు?

భటు:—అనూత్యులు.

రూపా:—ఓహో! రామన్న గారా! తెలిసింది! నిద్రపొండి. మా అమ్మ వస్తే తల్పు తట్టండి.

అంటూ తలుపేసుకొని మళ్లా శయనించింది. అక్కగారు వ్రాసిన శృంగారకావ్యాన్ని తీసి చదవటం మొదలెట్టింది. ఏ పద్యం మధ్యనో నిద్రవచ్చి, వక్షస్థలాన గ్రంథాన్ని విడిచి గుఱ్ఱుపెట్టింది. కవపటియామంలో కోడికూసింది. సెల పుటుక్కున పొడిచింది. మందమారుతాలు దొంగవేటుగా వీస్తున్నాయి. నాయికానాయకుల పరిష్వంగబంధము సడలలేకసడలలేక సడలింది.

మెల్లగా మెట్లు దిగివచ్చి విలాసవతి చెల్లెలి ప్రక్కవద్ద నిలబడి "ఎంతసుఖమైననిద్ర నీకు ప్రసాదించాడే పరమేశ్వరుడు, రూపా! పసిపాపని ప్రశాంతం తాండవిస్తున్నావ్" అని నుదురు ముద్దుపెట్టుకుంది. రూపావతి కటాల్న మెళకువైచుకుంది; కళ్లు తెరుస్తూ "నీవటే అక్కా! ఎంత పొరపడ్డానే! అతడే అనుకొన్నాను." అంది.

విలా:—ఎవడే నీ అతడు!

రూపా:—నే చెప్పనే.

విలా:—చెప్పకపోతివా మళ్లా ముద్దెట్టుకుంటాను; ఈ తడవ ఆ అధరాన్ని.

రూపా:—అయినే, అదైంతర్వాత చెప్తా (విలాసవతి అధరాన్ని లీలగా చుంబించును.)

రూపా:—భాస్కరుడే! భాస్కరుడు!

విలా:—ప్రధానిగారి పుత్రరత్నమా? తెలిసింది! అస లిదంతా యెప్పుడు?

రూపా:—ఎప్పుడో చెప్పేదీ? నిన్నకన్న మరగి చేశానే ఓపని. మొన్న మన యింట జరిగిన సావిత్రీ గౌరి దేవి నోములకు వాలలాడించటానికి పోలా?

విలా:—అవును! పొయ్యాం.

రూపా:—కోనేరు-రంగనాథుడి కోనేరు-నీకు జ్ఞాపకం రాలేదూ-గోడచాటున నాకు హఠాత్తుగా ప్రత్యక్షమయ్యాడు. వెంటనే యేదో ఆవేశమొచ్చి, పట్టెడుకుంకం మొగాన కొట్టాను.

విలా:—కొట్టావు. కొడితే?

రూపా:—ఓ చిరునవ్వు నామీద ప్రసరించాడు. అంతే. తరువాత ఎన్నిమారులో కబుర్లు చేశాడు. స్వయంగాకూడా వచ్చాడు. కాని యింతమాత్రానికే చోటిస్తానటే అక్కా!

విలా:—సరే! దాని బాగులు కలలుగంటున్నావుగా! తీరిపాయ్.

రూపా:—నేనేమో - రంగనాథుడి కోవెల్లోకి-పూజకెళ్లాన్లే.

విలా:—ఊ! ఈరాత్రేనా?

రూపా:—నవ్వకే, నవ్వకు. పూజచేశానో లేదో జ్ఞాపకం రావటంలేదుగాని శైటకు వచ్చినట్లు గుర్తుంది. అంతా నిర్మానుష్యంగా వుంది. లోపల బిడు బికూ మంది. చేతిలో పూలపళ్లెం ఎందుకో వణికింది. ధ్వజస్తంభం చాటునుంచి ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ఏంకేసేదీ?

విలా:—తర్వాత?

రూపా:—"రూపా! ఈ హృదయం తీసి ఆ పళ్లెరంలో పెట్టి నీకు సమర్పిస్తాను. ఒక్క ముద్దియి" అన్నాడు. నే నొప్పనన్నాను.

విలా:—ఏం ధైర్యమే నీది?

రూపా:—మెల్లగావచ్చి, పాదాలుదగ్గిర మోకరించి, "అడుగుదాటి కదలనివనూ" అని కూనరాగంతో అన్నాడు. ఏం చెయ్యమంటావ్?

విలా:—ఎంతతప్పే రూపా! ఎంతతప్పు! మనకు గౌరవాస్పదుణ్ణి అలా యెప్పుడూ హీనంచెయ్యరాదు, కలలోనైనా సరే.

రూపా:—అక్కా! నిజంచెపుతాను. నోరలా పల్కిందిగాని, హృదయం వెనకాడిందే. ఏం చెయమంటావ్? నేనూ పళ్లెరం క్రింద పెట్టి మోకరించి వారిపాదాలు పట్టుకొన్నాను.

విలా:—నువ్వూ మంచిదానివేనే: మర్యాద దక్కించావు. సంతోషం!

రూపా:—నుదురు ముద్దుపెట్టుకొని, శిరాన్ని చేతుల్తో దువ్వివేశాడు.

విలా:—మరి నువ్వేంజేశావ్?

రూపా:—నేనూ వారిశిరాన్ని బాహువులతో పెనవేసుకున్నాను. ఇంతలో మెళుకువొచ్చింది. చూస్తే నువ్వు.

విలా:—అయితే మంచిసమయంలోనే నిన్ను నేను ముద్దెట్టుకున్నానే! తెల్లవారుజాము కలలు నిజమవుతై అంటారు పెద్దలు.

రూపా:—పక్కమీద ఆనుకొని కూర్చోవే అక్కా! కొంచెం మాట్లాడాలి (అని రెక్కలు పట్టుకుని ప్రక్కమీదికి లాగును) నీకళ్లెందుకే ఎఱ్ఱగా వున్నాయ్? మొహమేమో జేగురుముద్దలా వుంది?

విలా:—నీతో అబద్ధమెందుకే! రాత్రంతా వూరికే దుఃఖించాను, అందుకూ. తరతరంగాలుగా వచ్చింది. ఆపుకోలేకపొయ్యాను.

రూపా:—అది నాకు కొంచెం లీలగా వినబడుతునే వుండింది. కారణమేమీ అని నేనడిగేది!

విలా:—శ్రీవారు యీ దినం యెంతవేచినా రాలేదే!

రూపా:—అంతమాత్రానికే యింత దుఃఖం ఔఁ? రాచకార్యాలుండొచ్చు. ఇంకేమైనా వుండొచ్చు. రేపురాత్రి తప్పక వస్తారు.

విలా:—చెల్లీ! నీకున్నంతనమ్మకం నాకెందుకో లేదే! మనస్సేమో కళవిళగా వుంది! దుఃఖం వూరికే లోపల నుబుల్తాంది.

రూపా:—అక్కా! అభాగ్యశాలవటే? అంతనేర్పు మాట్లాడావు! పోనీ పేరేమిటి?

విలా:—పేరడగటం మరిచానే! శ్రీరాణీ కళావతీదేవిగారు పంపించారు.

రూపా:—పర మెత్తుకరమ్మనా?

విలా:—శ్రీవారినే యెత్తుకరమ్మని!

రూపా:—ఓహో! తెలిసింది! దాంతో సరిచెప్పావేం?

విలా:—వివరంగా తరువాత చెప్తాను. అన్నట్లు - అమ్మోడే రూపా! మంచం వూరికనే వుంది!

రూపా:—నీవు పైకెళ్లిన తర్వాత నన్నింకా కొంచెం తిట్టి ఆకోపంతోనే అలాగే వెళ్లిపోయింది.

విలా:—ఎక్కడికై వుంటుంది?

రూపా:— ఎక్కడికెందుకే? పిన్నమ్మ వెంకటగిరింటికి పోయుంటుంది.

విలా:—అయితే యిప్పట్లో రాదే!

* * *

అదేరాత్రి. మూడోయామం. రాజభవనమంతా నిశ్శబ్దంగా వుంది. పసిమట మేఘాలు పట్టి చలచల్లగా ఆకాశమంతా ఆవరించి వాయి. వాయువు చల్లబడి, మందమందంగా వీస్తూంది. ఊఱుకుల్లేని మెఱుపులు రాణీ వారి శయ్యాభవనంమీద వుండివుండి పిల్లిడి యేడ్పుతర్వాత చెక్కిలా తళతళమంటున్నాయ్. నిశాదేవి నాధుణ్ణి చీరచాటుచేసి భవబాహువుల్లో చిక్కబట్టి శృంగారంలో తేల్చివేస్తూవుంది. చిటిపాటి చినుకులు ఆనంద బాష్పాల్లా భూమిమీద జాతి, కమ్మనిసౌరభాల్ను వెదగ్రక్కుతున్నాయ్. ప్రకృతి కాంత మేలిముసుగు కప్పుకొని సుఖంపట్టి సుఖనిద్ర పోతూంది యీదినం.

భవనంముందు వనంలో, శిలామండపం మీద మైత్రేయుడు సురాపాత్రను వక్షస్థలం మీద పెట్టుకొని, ఆనందపారవశ్యంతో ఉల్లల్లాడుతున్నాడు. పాత్రలో చుక్క లేక పోయినా భ్రాంతిమాత్రం వదలిందికాదు అతగాడికి.

వసంతుడు రాజభవనమంతా శుభవర్తమానం అందరికీ అందజేశాడు. నిద్ర యేమాత్రం పట్టిందికాదు. ఏమీతోచక ఆఆటాన్ని ఆపుకోలేక మైత్రేయుణ్ణి వెదకటం మొదలెట్టాడు. ఎన్నిచోట్లు చూసినా యేమాత్రం ఆచూకీ దొరికిందికాదు. విసుగుపుట్టి, చివరకు, రాజు గారి పాకశాలకు బోయి, ఓసురాభాండాన్ని చేజిక్కించుకొని, మూతవిప్పి, తిరగటం మొదలెట్టాడు. వనం ప్రవేశించేవరకు, దూరాన రాలిన ఆకుల చప్పుడైంది. ఆగి నిశీథాన్ని గుచ్చి చూసేసరికి దూరాన తూస్తూ ఓశరీరం కనబడ్డది. "వస్తున్నా! వస్తున్నా! అక్కడే నిలబడు! ఊ!! ఇది రాజుగారి నిజరసం! ఏలా దొంగిలావు తొత్తుకొడకా? కంఠం నులుముతాను!" అని వినబడ్డది.

వసంతుడు శునకాన్ని పిలిచినట్లు "ఛు! ఛు" అని సంబోధించాడు.

మైత్రే:—నీవా బావా? నీవా? ఎవరో అనుకున్నాను!

వసం:—సేసేలే. వెదికివెదికి వేసరిపోయ్యాను.

మై:—ఏం కథ? సుం దాపాత్ర నియ్యి: తర్వాత యెంతైనా మాట్లాడుతాను. (అని పాత్ర నందుకొని, సగం త్రావి, త్రేన్చి) మధువంటే ఇది. అచ్ఛమైన రసరాజం. ఏమిటో చెప్పొచ్చింది?

వసం:—నేకాదు, నువ్వే చెప్పొచ్చింది.

మై:—ఏం, ఈదినం నన్నభిసరిస్తున్నావు?

వసం:—ఊసుపోక!

మై:—మాచెల్లెలు రదనిక నెక్కడికైనా మళ్లా పంపించావా యేం?

వసం:—దానికేం? మేడపైనుంది. సుఖంగా నిద్రపోతూవుంది.

మై:—ఈ ఒక్కదినానికేఇలా వెళ్లొత్తితే, నిన్నేమనను బావా! చెప్పు! పోనీ, నాసంగతేంచెపుతావ్, అభం శుభం యెరగని సుండా వాణ్ణి?

వసం:—మనమూ యీ ఆర్నెల్లు ప్రవాసమే. నా కష్టాలు నీకేం తెలుసు? కానీ! ఒకసంగతడగొచ్చాను.

మైత్రే:—ఏమిటది?

వసం:— ప్రసంగమంతా విన్నతర్వాత రాజు నీతో యేమన్నాడు?

మై:—అనటంలేదు, గినటంలేదు. కంఠం చేతుల్లో పిసికి పిసికి, వాలుగుపూపులు పూపి, క్రిందికి నెట్టి చక్కాపొయ్యాడు.

వసం:—తర్వాత?

మై:—వెంటనే తిరిగివచ్చి తానే లేవదీసి, వెంటబెట్టుకపొయ్యాడు.

వసం:—ఏదో జరిగిందని వూహించాను కాని, ఈలా అనుకోలేదు. పద, మండపం మీదికి; అక్కడ కాలక్షేపం చేతాం. ఈదినం కళ్లు బలవంతంమీద మూసుకున్నా మనసు మాత్రం నిద్రపోదు.

అంటూ మండపంమీదచేరి, వస్త్రాలు పరచుకుని తత్వం పాట్టం మొదలెట్టారు.

"అమునిమేఘంబు నీయధరబింబంబు
పిలుచుచున్నటు వలపించు వర్ణమున
అలరు ద్రాక్షారసం; బాపాత్రతోడ
ప్రేయసీ! తెచ్చి నాపెదని కందిమ్ము
ఇకరాదు తిరిగిపోయిన నిమేషమ్ము
మనది యౌనో కాదొ మరునిమేషమ్ము
తత్క్షణమ్మే తెమ్ము ద్రాక్షారసమ్ము
ఆస్వాదనానంద మనుభవింతమ్ము!!
నే వెన్నదీయగా నీకులం జలికి
ఒడి బిడ్డమండగా నూరెల్ల వెదకి
చెలియమూల్యంబైన జీవితమునందు
అకట కాలంబెంతో పాతమొనర్చితిని"

* * *

సూర్యోదయమైంది. కాల్యకృత్యాలు నిర్వర్తించుకొని, విజయరాజు కొలువుకూటానికి బయల్దేరాడు. శ్వేతహస్తు లిద్దరు శయ్యాభవనంముందు సన్నాహంగా వున్నారు. రాజు మెట్టుదిగి పొంగసాలలోకి వచ్చేసరికి "ఎవరువారూ? వారెవరూ?" అని ఓకోమల కలస్వనం వినబడ్డది. నిర్మానుష్యమైనచోట శబ్దాన్ని విన్నందుకు అచ్చెరువొందుతూ నిలబడ్డాడు. "నీ కెటుచూస్తే అటేచూపా! ఎత్తు! తల పైకెత్తు" అని మళ్లా వినబడ్డది. శిర మెత్తి చూచాడు: గోరువంకా, పంజరము. నిర్ఘాతపక్షి, చిరునవ్వు నవ్వి, చేతులు చతిచి ముద్దందిచ్చాడు నెలవంక సరిరాని గోరువంకకు.

మైనా:—ఎవరు నీవు, నీ వెవరు?

రాజు:—నేనా? విజయరామరాజును. ఈ రాజ్యాని కధిపతిని.

మైనా:—క్షమించు, రాజా, క్షమించు. ఇదేమీ ప్రథమదర్శనం నాకు.

రాజు:—నాకుకూడా అంతే!

మైనా:—మీకిరీటాగ్రం మీదున్న విశాల రాజ్యానికంతా అధిపతి నేన్నేను. మనలో యెవరు గొప్పంటావ్ ?

రాజు:—నువ్వే!

మై:—అయితే, సగౌరవంగా సంబోధించండి నన్ను: ఇచ్చిపుచ్చుకో మన్నారు మర్యాదను.

రాజు:—పక్షిరాజా అనమంటావా ?

మై:—కవిగాయకరాజులం గూడాను.

రాజు:—అయితే, కవిరాజా! తమ నామధేయం ?

మై:—రాజరాజు. మాతల్లి ముద్దుపేరు "రారాజు".

రాజు:—మీతల్లెవరు ?

మై:—మహారాణీ శ్రీ కళావతీదేవిగారు. నన్ను మీ రెరుగరు గాని మిమ్మ నేనెరుగుదును.

రాజు:—(తలవంచి మాట్లాడుతూ కొంచెము మోకరించి) రారాజా! ఇన్నిదినాలు తమరు మాయింటనున్నా, వుచితమర్యాదలు చేయనందుకు క్షమించండి!

మై:—క్షమాగుణం వుగ్గుపాలతో పోసి పెంచింది, ధీమంతురాలు మాతల్లి. లేవండి! తప్పిదమనేదే లేదు మారాజనీతిలో.

రా:—మీ అనంతదయారసానికి కృతజ్ఞుడను!

మై:—రాజా! మా జననికి దర్శనమిచ్చి వస్తున్నారా ?

రా:—కవిరాజా! నేనే దర్శన మర్థించాను.

మై:—ఎంతమాట!

రా:—నా దేవి నాకు ప్రసన్నమైంది.

మై:—రాజా! నిరంతరసుప్రసన్న మామాత.

రా:—ఆనందపరవశంలో వున్నాను!

మై:—మ రిన్నాళ్లూ ?

రా:—పరవశానందంల్లో.

మై:—వర్తమానంల్లో ?

రా:—వికృతినుండి ప్రకృతిలో పడ్డాను. దానికి చిహ్నంగా ఆస్థానకవిసార్వభౌమ బిరుదం మీ కిచ్చా నీక్షణం.

మై:—సభల కెక్కి కులంకాదు మాది. మహోన్నతమానసవీథుల్లోనే మాసంచారం. సాధుత్వానికే సాగిలపడతాం. మ రెలాగు ?

రా:—అందుకే మా ఆంతరంగికస్థానం మీకు సెలవు. మీకులాచారాలను మన్నించి కాపాడుతాను.

మై:—అభయహస్త మియ్యండి.

రా:—ఈ ముద్దుటుంగరం మీకు గండపెండేరం. దయచేసి పాదం సాచండి.

మై:—(పాదం సాచి) కారాగృహంలో కనకాభిషేకం!

రా:—అహోరాజా! పొరపడ్డాను. క్షమించండి. తలుపుతెరచి స్వేచ్ఛనిస్తాను. నా హస్తంమీద అధివసించండి.

మై:—బాసచేస్తేనేగాని బయటకు రాను.

రా:—ఏమనీ మీాశలవు ?

మై:—తర్వాతెపుడూ ఈపంజరాల మమ్మ పడవేయనని.

రా:—ఆహా! అలాగే. ఈ చంద్రహాసం ముట్టి బాసచేస్తున్నాను.

మై:—మీహృదయం ముట్టి చేయండి.

రా:—(వక్షస్థలంతాకి చిరునవ్వుతో గవాక్షం పైకెత్తి) ఈ పీఠ మధిష్ఠించండి.

మైనాపిట్ట తుర్రున యెగిరిపోయి, కళావతి శయ్యాసదనంలో ప్రవేశించి, రాణీవారి భుజంమీద వ్రాలింది. రాజు వెన్నంటివోయి చూచేసరికి జననికర్ణపుటంవద్ద మంతనాలాడుతూంది.

కళావతి:—నాథా! తిరిగి వచ్చారెందులకు ?

రాజు:—కారణం మనకవిరాజు. రారాజా! మీబిరుదం మరచివచ్చారు.

మై:—మాకు మరుపులే లేవు. మీరే మీ హృదయాన్ని ముట్టలేకపొయ్యారు, ఏం చేసేది ?

కళా:—(నవ్వును.)

రాజు హృదయేశ్వరి నాలింగనం చేసుకొన్నాడు. మైనా కాలుసాచి బిరుదం స్వీకరించింది. ఆ దినం కొలువుకూటానికి వెళ్లలేదు విజయరాజు.

*   *   *

సాయంకాలమైంది. అక్కా చెల్లెలు గదిలోచేరి తలదువ్వుకొంటున్నారు. అగరునూనె రాచి, దువ్వి, పాయలుతీసి, జడవేసి, కొండీనుట్టచుట్టి, పూలచెండు తీర్చిపెట్టింది రూపావతికి అక్కగారు. తల తనవైపు త్రిప్పుకొని, పాపట పరిదిద్ది వ్రేళ్లతో కణతలనువొత్తి తన బుగ్గమీద మెటికవిరుచుకొని "నాకన్నా రికాదివే" అన్నది. రూపావతి అక్కగారి వొళ్లో వ్రాలి నడుము కౌగలించుకొని తటాలునలేచి "అక్కా! దాచక నిజం చెబుతానంటే ఓసంగతి అడుగుతాను."

విలా:—అడుగు. నీ దగ్గిర నాకేం దాపరికాలు ?

రూపా:—ఎన్నిమాసాలే నీకు?

విలా:—అంటే?

రూపా:—ఎన్ని నెలలని నే నడిగేది!

విలా:—ఏమిటి నీవనేది? అలాగా! ఆ! నాకు తెలియదే.

రూపా:—సరే! యిటు తిరుగు, తల దువ్వుతాను. ఎంత అవ్యక్తురాలివే అక్కా నీవు.

అని కేశబంధం సడలించి తలదువ్వి ముచ్చటముడి వేసింది.

విలా:—అందుకనేయిటీవల ఆహారంమీద అయిష్టం పుట్టింది.

రూపా:—అక్కా! యెంత తెలివిమాలినదానివే! మునుపే కొంతనయం. రాజుగారు వచ్చింతరువాత మరీ మారిపొయ్యావు.

విలా:—మనచేతిలో యేముందే? నాకేం తెలియటంలే దిప్పుడు: హృదయం తీసి వారిపాదాలవద్ద పెట్టి నివేదనచేశాను. అంతే.

రూపా:—అక్కా! యేమైనా చెప్పవే మనకుల మింత బావిసలం కాకూడదే. చాలా చిక్కు లున్నాయి.

విలా:—మనమూ మానవజాతికి చెందిన వాళ్ళమే నే.

రూపా:—లేకుంటే యీ భూలోకంలో రొంకుకుంటాం? అదికాదు నే చెప్పేది. మన నేత్రం యివ్వకుండా మనం అట్టే పెట్టు కోవాలి.

విలా:—అది దానిస్వాధీనంలోనే వుండేది కాదు. మన కెలావుంటుంది! నీ కింకా తెలి యదు, పిల్లవు.

రూపా:—తెలుకునో గిలుకునో, అమ్మ చెప్పిన నాలుగుముక్కలు మెదడులో నాటి పొయ్యాయి.

విలా:—అవి నా మెదడులో ఎక్కనే లేదు: ఏమంటావ్ ?

రూపా:—ఎందువల్ల ?

విలా:—ఈ చెవిలో చెప్పేది ఆ చెవిలో నుండా వదిలేదాన్ని.

రూపా:—అది నే నెందుకు చెయ్యలేక పొయ్యాను?

విలా:—బానిసంటిదే-అదయిపొయ్యావు నీవు దానికి.

రూపా:—ఎందువల్లే అక్కా ?

విలా:—పురాకృతంవల్ల: శకుంతల కణ్వు డికి దొరికింది- నీవు మనమాయలమల్లికి దొరి కావు!

రూపా:—ఎక్కడి కెక్కడికే?

విలా:—అలా అనకు. ఎక్కడికక్కడికే అని నేనంటాను. అది ఋషివాటిక; ఇది వేశ్య వాటిక. అక్కడ వినిర్మలప్రకృతితో స్నే హం; ఇక్కడ విపరీతమానవ ప్రకృతితో నేస్తం అది పరమపావనం; ఇది పాపభూ యిష్ఠం.

రూపా:—నీ వెంతైనా చెప్పు, ఏనుగ దోమ సామెతగా వుంది నీపోలిక.

విలా:—నీమనోనేత్రాన్ని నిగిడ్చి చూడు. అసల్లో భేదా లేం లేవు; తర్వాత తల్లో వున్నాయిగాని. దుష్యంతుడు ఆశ్రమానికే రాకుంటే ఆ శకుంతల యేమైవుండేదో చెప్పు.

రూపా:—ఏమయ్యేదా? కాళిదాసుకంఠం కత్తిరించుక పొయ్యేది. అప్పుడు వన్యమృగా లు ఋషుల్ని బాధించేవేకావని నేనంటాను. "మా తాత బతికుంటే" అనేసామెతగా వుంది నీప్రశ్న.

విలా:—చెల్లీ, తొందరపడకే, నీకు తెలి యదు. ప్రతిబింబాన్ని యిలా త్రిప్పిచూస్తేనే గాని, నిజాని కున్న కూళం గ్రహించలేం.

రూపా:—అయితే మవ్వేపినకథ నువ్వేవిప్పు.

విలా:—శకుంతలే దుష్యంతుడివద్దకు పొ య్యేది; కణ్వుడే రాజు నాజ్ఞాపించేవాడు వివాహమాడమని. రక్తం రక్తాన్నలా ఆక ర్షించుకొంటుంది.

రూపా:—ఏవేదంలో చదివావే అక్కా!

విలా:—ఈప్రకృతే వేదమే. చదువెందుకు? భారతవంశకర్త ఉద్భవించవలసివచ్చింది గనుక, అన్ని పావనపరిస్థితులు ఘటించాడు దైవం దానికి. ఆవంశకు ల్నుద్ధరించమని మనకులం పుట్టించాడు. సమానశక్తుల్ని రెం టిని యిలా తనవిలాసంకొరకు ఢీకొల్పుతాడు.

రూపా:—ఇలాగైతే చాలదూరం పో తావుగాని, పర్యవసాన మేమిటో తేల్చి చెప్పు.

విలా:—అమ్మ చెప్పిన ముక్కలన్ని సాం తం మరచిపో.

రూపా:—సరే! తర్వా తేమిచేయమం టావ్?

వి:—నీహృదయా న్నమ్మకానికి చూపు.

రూ:—అదెలాగే అంగడి కెక్కించడం?

విలా:—శరీరాన్ని తాకనివ్వకు: సౌంద ర్యాన్ని నెమలిపింఛంలా విప్పిచూపించు:లోప లున్న హృదయాన్ని చూడమను.

రూపా:—చూడ్లేని మూర్ఖుడైతే ?

వి:—అంతటితో తృప్తిచెంది బైటి కెళ్ల మని భద్రంగా చెప్పు.

రూపా:—ఇలాగైతే యెంతకాలం జరుగు తుంది ?

విలా:—కానివాడు దాని కొచ్చేదాకా జరుగుతుంది.

రూపా:—తర్వాత ?

వి:—తర్వా తేముంది? తలుపులు మూసేసి బైట తాళంవెయ్యి. ఈ యింట్లోమనిషి అం తర్ధానమైందని చెప్పు.

రూపా:—అప్పుడు మనమూ ఓసంసారు లమే అయిపోతాంగా! ధన మార్జించాలిగా! అ దెలాగూ మరి?

విలా:—ఆర్జించి యెవరి కివ్వాలే నువ్వు? నీపిశాకను కడుపుకూ పట్టెడతగాడే వేస్తాడు. తృప్తిపడు. నిన్నెవరు కొడ్తారు ?

రూపా:— మనకుల మేమైపోతుందే అప్పుడు?

విలా:—కులంకులమంటావ్? ఎక్కడుందే మనకులం? వున్నదంటేవుంటుంది. హొమ్మంటే పోతుంది. వున్నదని చెప్పుకోటం ఎంత గొప్పబాటే? ఇంకా నీకు తెలియలేదుగాని!

రూపా:—సరే! నీతత్వం ఆచరణలోకి పెడతాను, ఏం మెప్పు?

విలా:—నీకు నువ్వే మెప్పు!

రూపా:—ఎంత మారిపొయ్యావే నువ్వు అక్కా! ఏమో అనుకున్నాను గాని.

విలా:—పోనీ!, ఎవరిమెప్పో మనకెందుకే? నీకు నేనూ, నాకు నువ్వూ మెప్పు. చాలదూ? సంతోషం.

రూపా:—(అక్కపాదాలకు అభివందనం చేసి, పూలచెండు ముడిమీద సవరించింది.)

అక్కా! చిత్రపటంస్థానే యీనిలువు టద్ద మెప్పుడు తగిలించావే? చెప్పవూ?

విలా:—గతరాత్రే. అ దటు దాటింది. ఇది పైకెక్కింది.

రూపా:—వంగ దేశాన్నుంచి తెప్పించావే- అదేనా యిది ?

విలా:—అదే! కాని దీని కోమంత్రం పెట్టాను.

రూపా:—ఏమని ?

విలా:—రాజుగారెప్పుడుకోరితే అప్పుడు దీంట్లో ప్రత్యక్షమవుతారు.

రూపా:—నాకక్కడా దర్శనమిస్తారా మరి ?

విలా:—నీ కామంత్రం రాలేదుగా!

రూపా:—నీ కెలావచ్చింది?

విలా:—వారే వుపదేశించారు.

* * *

గగనతలాన సుధాకరుడు నిశాదేవిగయ్యాళి తనానికి జడుగరచుకొని, పక్కన చిన్నపోయి, అలాఅలా వెనకంజ వేస్తున్నాడు. ప్రకృతి తన తేజాన్ని ముకుళించుకొని శబ్ద బ్రహ్మన్ని పల్లవించక కీచురాళ్ల కొదిలెట్టింది.

వేశ్యవాటిక యీదినం ఋషివాటికలా "శాంతమిదం" గా వుంది. విటవిట్ కిలకిలా రవాలు, మంద్రస్థాయికి దిగి, శ్రుతి తప్పి అపస్వరాన పడ్డాయి. రంగనాయకి వీథి మరింత బావురుమంటూంది. రసికహృదయాలుకూడా బికుబికుమంటూ నిలబడ్డాయి. జీవి దాటిపోయిన గృహంలా వుంది రంగసాని మేడ. వీథిలో గడ్డిపోచలుకూడా ధైర్యం వచ్చి గృహబహిరంగణాని కెక్కినాయి. దుమ్ము ధూళీ అంతటా నిండిపోయింది. లోపల జీవం స్తంభించిపోయినట్లు నిశ్చలంగా వుంది. ఎలుగెత్తి ఏడ్వకముందుండే పసివాని వెక్కిలా అంతా 'గీవ్' మంటూ వుంది.

అలంకారాలన్నీ పెట్టుకొని, ఎర్రనిచీర గట్టుకుని, సన్నాహపడ్డది విలాసవతి. నిరీక్షించి నిరీక్షించి శయ్యమీద వ్రాలిపోయింది.

రూపావతి పైకీ క్రిందికీ వుర్కే తారట్లాడింది తలుపుతియ్యటానికి. చివరకు మంచం మీద చేరి చాతకపక్షిలా గుడ్లుపీక్కుపోయ్యేదాకా కనిపెట్టుకుంది. నిశిరాత్రైనా రాజవల్లభుడు రాలేదు. మెల్లెక్కి గదితలుపులు మెల్లగా తెరిచింది. గుర్రుపెట్టి నిద్ర పోతూంది అక్కగారు. ప్రక్కచేరి, వామహస్తం పట్టుకొని నిమరటం మొదలెట్టింది. తొట్రుపాటుతో కళవిళగా పైటసవరించుకుంటూ మేల్కొని, మంచం దిగబోయి, "నివ్వటే రూపా! నివ్వటే రూపా" అంది విలాసవతి.

రూపా:—అక్కా! రాజగారెందుకో యీదినంకూడా రాలేదే!

విలా:—అప్పుడప్పుడూ ఇంత ఆలస్యంగా రావటంకూడా వుంది. అన్నట్లు అకుపైపోయినయి తాంబోలు తెచ్చావా?

రూపా:—అవునే అక్కా! మరిచాను. క్షమించాలి (పోయిబల్లమీద భరిణమూదీసి పెడిమలువిరిచి) కస్తూరీకూడా అయిపోయిందే. బుడ్లలో పన్నీరు చుక్కైనా లేదు; ఎప్పుడైపోయిందే?

విలా:—మొన్నదినం పూజలకాలకైపోయింది.

రూపా:—ఎంత గ్రుడ్డిదాన్నే! గంధం గిన్నెకూడా ఖాళీగానేవుంది.

విలా:—శ్రీగంధ మొగ్గుగాని చందనం తియ్యి. ఏవేళకైనా వచ్చితీర్తారు.

సానమీద చందనంతీస్తున్నది రూపావతి. ఘర్మబిందువులు మొగాన క్రమ్మి, నాసికమీదుగా జారుతున్నాయి. జాలిగా చెల్లెల్ని చూచి కంట నీరుపెట్టి,

విలా:—ఎందుకేనీకింతకష్టం? అదక్కడి కాపు.

రూపా:—నా కేం కష్టమే? దినమూ చేసే పనికి!

విలా:—గంధం తీయటమింత కాయఃకష్టమని తెలుసుంటె దానిచర్చే మానుండేదాన్ని. నీ కోమలబాహువులతో నా మా అతపాన్ని తీరుస్తున్నావ్? ఛీ! ఛీ! ఎంత కర్కశాలే హృదయాలు!

రూపా:—ఈదినం నన్నుగురించి యింత జాలిపడుతున్నా వెందుకు?

విలా:-నీకష్టాలు కళ్లారా చూస్తున్నాను గనుక.

రూపా:-మీరిద్దరూ నాకు పార్వతీ పరమేశ్వరుల్లా వున్నారు. పూజార్నిగనుక మీకు సేవచేస్తున్నాను. దీనికి నీమనస్సెందుకు చివుక్కుమనాలి?

విలా:-చిట్టితల్లీ! నాలో నీకంతగొప్పతనమేం కనపడ్డదే?

రూపా:-నీ సౌందర్యమే ఓగొప్పతనమని నేను వాదిస్తానే. (అది రాజుగారిచేతిలో పడి మరింత రాణించింది. ఈ నీచగృహంలో పావనాంకుర మొకటి మొలిచింది. దానికి నీళ్ళాలుపోసి నేను పెంచాను. మీప్రేమలతాకుడుంగానికి నా స్నేహలతను ప్రాకుపెట్టి పెనవైచుకున్నాను. నా ఆనందం నీ కేంతెలుసును?

విలా:—ఎవరిపిచ్చి వారి కానందం. ప్రతిదినం నీ అచ్చటముచ్చటలా తీర్చుకుంటున్నావా? అందుకే రాజగారు త్వరలో నీకు కన్నెరికమన్నారు!

రూపా:—నిజం చెబుతా నక్కా! ఒక్కదినమైనా నావంక వారు కన్నెత్తి చూడలేదు. ఒంటరిగా చిక్కినా పకపలాడనూలేదు, పలకరించనూలేదు. నా కెందుకంటారే, నువ్వే అమండాలి!

విలా:—ఒట్టు సుమా! వారే అందించారు యీమాట నాకు. పైగా నీచిత్తవృత్తిని బట్టి నన్ను పొమ్మన్నారు.

రూపా:—ఏమో నాకేం తెలియదే. సిగ్గూ, భయమూ, రెండూ వేస్తున్నాయి నీవావిషయమెత్తితే.

విలా—సరే! లేచివచ్చి నీ యిష్టమొచ్చిన వ్రేలు ముట్టుకో. ప్రశ్న చూడాలి.

రూపా:—ఎవరి కీప్రశ్న?

విలా:—నీక్కాదులే, నాకే.

అని కుడిచేతి మధ్యవ్రేళ్లనుఎడమ పిడికిటిలో క్షణమాత్రముంచి, హూంఫ్‌మని మంత్రించి చేతి కందించింది. రాజగౌరవంవల్ల వుంగరమున్న వ్రేలుచటుక్కున పట్టుకుంది చెల్లెలు. మొఖం చిట్లించి చిన్నబోయి దుఃఖిస్తూ శయ్యమీద పడిపోయింది విలాసవతి. "ఏమిటే అక్కా! చెప్పవే అక్కా!" అని రూపావతి తట్టితట్టి బతిమాలుతుంది. "శ్రీవారు ఇక రారని వచ్చిందే" అని హోరుహోరున ఏడ్చింది విలాసిని.

* * *

మరువాడు నిశీథ సమయాన కనకవల్లి వెంకటగిరినీ, మరో పేదరాజు పెద్దమ్మనూ వెంటబెట్టుకొని స్వగృహం చేంచేసింది. లేని నిద్ర నటిస్తూ ఎంతవరకూ తలుపుతీసిందికాదు కొంటెపిల్ల రూపావతి. తరువాత కళ్లునులుము

కుంటూ "నీవటే అమ్మా నీవటే" అంటూ తీసింది. ముగ్గురూ లోన ప్రవేశించారు. తల్లి తలుపు భద్రంగావేసి "యీ వయస్సుకే యింత నిద్రయితే ఇల్లాలివే అయిపోతావే?" అంటూ నెత్తిమీద మొట్టుతూ పైకి పోయి పెద్దకిల్లను లేపి మంచంమీద కూర్చుంది. విలాసవతి కళవిళపడ్డది, వ్యక్తుల సన్నాహం చూసి.

కన:-అమ్మా! నా మాటంటే నీకు శికాణా లేదుగదా! అందుకని మీ పిన్నమ్మను తీసుకొచ్చాను. అదిగో నీతో మాట్లాడుతుంది. శాంతపడదలిస్తే విను.

విలా:-వినతగినమాటైతే ఎవరుచెప్పినా వింటాను. ఈ రాత్రిసమయాన పడిపోతూవచ్చారెందుకు?

గిరి:-వచ్చాంలే! వచ్చాం! కాని నీవు నా మర్యాద దక్కించి 'సరే' అంటే సంతోషిస్తాను.

విలా:-విషయమేమిటో చెప్పు.

గిరి:-మనకులంలో సౌందర్యానికి నిన్ను మించిన పడుచు లేదని నీకే తెలుసుగదా! అది మాచితజల్లువారి అదృష్టమేనని నేనంటాను.

విలా:-దేనికీ యీవుపోద్ఘాతమంతాను?

గిరి:-నీవంటివాళ్లు నిలుపుకోరాదు గర్భాన్ని. అందుకని మీ అమ్మ ఈ భాగ్యశాలిని బ్రతిమాలుకొని లాక్కొచ్చింది. సాధారణంగా ఇల్లు వదిలేమనిషి కాదు.

విలా:-సరే మీరువచ్చినపని అర్థమయింది. ఆలోచించుకోటానికా, వ్యవధిలేదు. ప్రశ్న చూసుకొంటాను. బైట నిలబడివుండండి.

అంటూ ముగ్గురినీ త్వరచేసిబయటకుపంపి ఘంటున గడియవేసుకొని, శయ్యచేరి "గడిచా వీగండం!" అనుకుంటూ సుఖనిద్రపోయింది.

తర్వాత ప్రాణంవిసిగి తల్లిముండ తట్టితట్టి తన్నివేసింది తలుపును. జవాబులేదు. కసితీర తిట్టితిట్టి శపించింది. "నీపనం నీ నెత్తినే కొట్టుకో! నీ కర్మకు నేనేంచేస్తాను? నాచచ్చిన శవాన్నికూడా చూడనివ్వను నీ మొగాన్ని!" అంటూ నిష్క్రమించింది కనకవల్లి.

వెలుగుచోట చీకటీ, చీకటిచోట వెలుగూ ఈవిధంగా దినాలుమీద దినాలు జరిగి నెల మీదపడ్డది. కనకవల్లి వెంకటగిరి యింటనే తేవిణీవేసింది. రూపావతివల్లి యెన్నిమార్లు బ్రతిమాలినా రాలేదు. విసుసపుట్టే దాకా వేధించినా ముసలిదాని మనసు ఏమాత్రం కరిగిందికాదు. గిరికూడా "వెళ్లవే! పిల్లముండలు! ఎల్లకాలం ఒకేరీతిగా గడుస్తుందా? ఏవేళకు ఏమార్పు కలుగుతుందో ఎవరికి తెలుసును? ఎప్పటికైనా ఖలానా కనకవల్లి అంటారుగాని విలాసవతి యిల్లు అనరుగదా! నీకు మాత్రం ఈ కోపం మంచిదా? అది నిన్ను కాళ్లట్టుకున్నప్పుడు నామనస్సుకూడా కరిగింది" అని సుతిమెత్తనగా అంటించింది. అన్నిటికిని 'ససేమిరా' అంది బక్కకోపం. పనికత్తె రూపావతి వంటలక్కకూడా అయింది. పాచిపనిదగ్గరనుంచి పయపులు కులిపేపనివరకు తానే నిర్వహించవలసివచ్చింది. "ఎవ్వరి అగత్యం లేకుండా ఈబండి దొర్లిస్తా. నావోపిక నీ వరగవు" అంది అక్కగారితో. చిట్టితల్లీ! చిట్టితల్లీ! అని దుఃఖంతో తల వూచేని ఈర్ధ్వాన్ని ఆశిస్తూఉన్న ఆశీవం.

రాత్రంతా సోలిసోలి, వేగివేగి, వెచ్చగిలి, సూర్యోదయమైన యెప్పటికో రెప్పల నెత్తుకొని విశ్వదర్శనం చేసేది, ఆ దుఃఖాక్రాంత. రెప్ప లుబికి, కళ్లుబడి, ముఖచంద్రుడు రాహువునోట బడ్డట్టు శయ్య నంటుకపోయుండేది ఆ ఆక్రంద. అశ్రుధారలు నెమరు కణతలమీద చారలు కట్టి, గంగా యమునా తరంగిణుల్లా ఆపట్టు దిండుమీద ఏకీభవించేవి. పట్టెమంచం పందిరీకున్న పద్మలతావితానాన్ని అదృశ్యమయ్యేదాకా అట్టే చూస్తూవుండేది. ప్రాతఃకాలానికి, అపరిష్కృతకేశాల్ని ముడివేసి పొద్దుదింపేది రూపావతి. వెంటనే వమనమయ్యేది. కణతలను పట్టుకొని నీళ్లందించి గుండెరాచేది. కాల్యకృత్యాలు తీర్పించి నూతనవస్త్రంకట్టబెట్టి, శయ్యచేర్చి తన పనిపాటల్ను చూచుకునేది.

ఎంత పిలిచినాభోజనానికి దిగివచ్చేదికాదు అక్కగారు. "నిన్నే నే పిలిచేది," అని గట్టిగా అన్నా, నిలువుగ్రుడ్లుపడి వెఱ్ఱిచూపులు చూసేది. "చింతమానవే. శ్రీవారెప్పటికైనా వచ్చితీరుతారు." అంటే వెక్కివెక్కిఏడ్చి అపస్మారమైపోయ్యేది. నీళ్లుచిలికి, వోణీతో తుడిచి, స్మృతిరప్పించి, వెన్నుచరచి, ధైర్యం పూది, ధారకం చేయించి, పండజేసి, జోకొట్టేది.

అలవాటు పడ్డ రాచయింటి రుచ్యాలూ, వంటకాలూ అసహ్యం పుట్టివాయి. సాయంకాల సన్నాహాలన్నీ సాంతం యెప్పుడో మాయమయ్యాయి. అభిమానవాద్యః, ముఖవీణ మూలపడి పండ్లికిలిస్తున్నది. అన్నిక్రీడలు, అన్నివిలాసాలు ఆదివంతోనే అంతరించిపోయ్యాయి.

తనజవాహిరీనంతా చెల్లెలి చేతులోపెట్టి అశ్రుబిందువులతో దత్తంచేసింది. మెళ్లో సూత్రం వకటి, గాజులజత, నీలముద్రిక తప్ప మరేం కాక్షించిందికాదు ఆవిరాగిని. మొరడువోయిన బూరుగువృక్షంలా ఎప్పుడూ మంచాన వ్రాలుండేది ఆ జీవచ్ఛవం.

ధనికపుత్రులెందరో ధారావృష్టి నెఱచూపినా వచ్చినత్రోవనే మరలిపోవలసివచ్చింది. "అక్కవొల్లకపోతే చెల్లెలికేంరోగం?" అని కొందరు బుద్ధిమంతు లన్నారు. పేరెన్నికగని ప్రజల నవ్విళ్ళూర్చిన రంగసాని వృత్తాంతం అప్పటికే స్వప్నగతమైంది. "ఇంతకన్నకొమ్ములు దిరిగినవార్ని చూశాం! ఈ పాతివ్రత్యాలేమిటి ఇంతలేసిముండలకు?" అని కొంతమంది విటశిఖామణు లన్నారు. "రహస్యప్రియుడెవ్వడో దీని కున్నాడండీ." అని కొంతమంది రసికమార్తాండు లన్నారు. "విటులంటిభులైతే వారకాంతలకు వారసత్వాలొస్తాయా?" అని కొందరు రసవేత్త లన్నారు. "రాజుగారిమీద అభియోగానికట, యీ అసభ్యత్వం" అని కొంతమంది రసకోవిదు లన్నారు. "వాలుగుదినా లోపికపడితే యీ సంగసాచులు నడివీథికెక్కి తీరుతారు." అని మరికొందరు విటరాజు లన్నారు. ఎవరేమన్నా "వేశ్యల్లోకూడా వీరవనితలుంటా"రని యౌవన విశ్వాసం భాస్కర విప్రుణ్ణిమాత్రం బాధిస్తూవుండేది. ఎన్నిమా

రులు అభిసరించినా ఎడమయ్యని రూపావతి ఓమూహూర్తాన తలుపుతీసి "మీ వేధ నే పడలేను. రండి లోపలికి" అని మంత్రిపుత్రుణ్ణి చెయ్యిపట్టుకొని లాగింది. గడియవేసి తలుపానుకొని "తెలిసినవాండ్లే మీరు కూడా నమ్మింత రభసచేస్తే తెలియనివాళ్ల సంగతి చెప్పాలా!"

భాస్క:—రభసని తోస్తే వెళ్లిపోతాను. తొలిగి తలుపుతియ్యి మరి.

రూపా:—(గ్రుడ్లిచ్చి నిలబడి కన్నీరు నించింది.)

భాస్క:—(గ్రుడ్లిచ్చి నిలబడి కన్నీరు నించాడు.)

రూపావతి వంటయింట్లోకి పోయి, దొడ్డిగుమ్మంమీద కూర్చొని, మొగం మోకాళ్లమీదెట్టుకొని, చేతులు తలమీద శోడించింది. భాస్కరుడు ప్రక్కనే చేరి,

"మీ అమ్మ యింకా రాలేదన్నమాట. వంటకూడా నీకు చేతవునా రూపా?"

రూపా:—అ డెందు కొస్తుంది! దానంత దది!

భాస్క:—ఈ బావురుమనే యింట్లో భయంలేకుండా వున్నారంటే మీరు?

రూపా:—భయమనేమాటే మరచిపొయ్యాము. భయమెందుకూ, భయం?

భాస్క:—మీఅక్కవంట్లోయెలావుంది?

రూపా:—ఎలావుంటే మీకెందుకు? నే చెప్పను.

భాస్క:—చెపితే తప్పా?

రూపా:—ఆర్చేవారా తీర్చేవారా? ఎందుకూ మీకు?

భాస్క:—జాలివల్ల అడుగుతున్నాను!

రూపా:—ఎలావుందని చెప్పేది? దిన దినము పాలిపోతూంది. ఎప్పుడూ యెడతెరపిలేని శోకమే.

భాస్క:—పాపం, యేం జేస్తుంది మరి?

రూపా:—ఏనాటికీ గట్టి చేసుకోదండీ మనస్సు! ఏం జేయమంటారు?

భాస్క:—చెప్పటం తేలికే. చెయ్యటమే కష్టం!

రూపా:—"శ్రీవారే ఎప్పటికైనా వచ్చి తీర్తారే" అంటే వొళ్లు తెలియకుండా విరుచుక పడిపోతుందండీ!

భాస్క:—రూపా! ఇదేదో వ్యాధే! రాజవైద్యు ల్లెవణ్ణయినా తీసుకొచ్చి చేయి చూపించేది? స్నేహితు డొక డున్నాడు.

రూపా:—ఎవరండీ ఆయన?

భాస్క:—ఆస్థానవైద్యులు రంగాచార్లు గారి పెద్దకుమార్డు.

రూపా:—ఆయన కూడా వైద్యమెచ్చు?

భాస్క:—రాకుండా ఎలావుంటుంది?

రూపా:—గుడ్డొచ్చి పిల్ల నెక్కిరించినట్లున్నది మీముచ్చట. మావాడ వైద్యుకు పిచ్చయ్యగారిని పిలిస్తే పళ్ళగొత్తుకొనివస్తాడు. కాని ఏంలాభం? వైద్యుడూవద్దు, వైద్యమూ వద్దు అని గట్టిగా భీష్మించుకుంది.

భాస్క:—ఈలాంటి స్థితిలో మీ కేం సహాయం చెయ్యలేనందుకు చింతిస్తున్నాను. మీకష్టాలు చూసి నాగుండె నీరైపోతూంది.

రూపా:—మీ ప్రేమ మిమ్మలాచేస్తూంది.

భాస్క:—కావచ్చును! పోనీ, ఓపని చేసేదీ? వొప్పతావో, వొప్పవో? నీతోపాటునేనుకూడా, మీ అక్కకు తెలియకుండా యిక్కడేవుండిపోతాను. మగతోడు లేకుండా నీవొక్కతెవూ నిర్వహించలేవే, చిన్నదానివి.

రూపా:—వూరుకోండీ! మాట్లాడక. మీ ఆలోచన నాకు తెలుసును!

భాస్క:—మరి నన్నేమి చెయ్యమంటావు? నే చెప్పినట్లుగా నీవో, నీవు చెప్పినట్లుగా నేనో వినితీరాలె. లేకుంటే మన కెలాగ?

రూపా:—నాశరీరాన్ని యెవరికీ అమ్మదలచలేదు.

భాస్క:—పోనీ, నీహృదయాన్నమ్ముతావా?

రూపా:—అదీ అమ్మను. అర్పిస్తా నెప్పటికైనా.

భాస్క:—వైరాగివైపోతావా యేం?

రూపా:—నావొద్దను ప్రాసుంటే ఆలాగే అయిపోతాను.

భాస్క:—పోనీ! నీహృదయాన్నే అర్పించు. అంతే చాలు నాకు.

రూపా:—ఒకషరతుంది.

భాస్క:—చెప్పు వేధించక.

రూపా:—పరమరహస్యంగా వుంచుతానని ఒట్టెయ్యండి, చెబుతాను.

భాస్క:—"నీతోడు" వొట్టుసుమా! (అని చేతిలో చేయివేసి గిల్లుతాడు)

రూపా:—నే లాగినందుకూ, మీరు గిల్లినందుకూ సరిపోయింది. ఇక మరి నన్ను ముట్టనివ్వను - కొంటెవారు.

భాస్క:—కాలయాపనౌతూంది, చెప్పు మరి!

రూపా:—రాజుగా రెందుకు మాను కున్నారో రహస్యంగా నిజంకనిపెట్టి ఎప్పుడు చెపుతారో అప్పుడు నాహృదయ మిస్తాను.

భాస్క:—మల్లీకు వెళ్లి విశ్వనాథభట్టు నడిగితే నిమేషమాత్రంలో తేలిపోతుంది. వెంటనే పయనమవుతాను.

రూపా:—మంత్రుల కొడుకు లెక్కడా ప్రశ్నలకు పోరు! ఇవన్నీ అయిపొయ్యాయండి! ప్రశ్నలు, పూజలు, పునస్కారాలు, మొక్కుబళ్లు, పోడెలు, పీఠూతులు అన్నీ గాలించాను. విధిమాత్రం ప్రోవతిస్పింది కాదు.

* * *

మరో రెండునెల్లు గడిచాయి. మేడ దిగటమే కష్టమైపోయింది గర్భవతికి. మీగాళ్లు, మొహమూ నిగారించినాయి. నడిస్తే ఆయాసం, ఎక్కువ మాట్లాడితే పడిపోవటం. రాత్రిళ్లు కలవరింపులు హెచ్చినందువల్ల రూపావతి అక్కగారి ప్రక్కనే పరుండేది.

ఓదినం అసురసంధ్యవేళ రూపావతి క్రింద వంటచేస్తూంది. మేడమైన యేదో వస్తువు

పగిలిన శబ్దం వినపడి, వెంటనే పైకిపోయి చూసింది. నిలువుటద్దం నేలమీద పడి భిన్న భిన్నంగా వుంది. అక్క శయ్యమీదకూర్చొని వికటహాసం చేస్తూంది. నిర్ఘాంతపడి కొంత వడి మాట్లాడలేక,

"ఏమిటే అక్కా! యిది?"

విలా:—అద్దం పగిలిపోయిందీ! చూస్తుం టివిగా!

రూపా:—ఎందుకని నేనడిగేది.

విలా:—అదే నే నడిగేదీని.

రూపా:—ఎందుకూ అలా నవ్వుతున్నావు? నన్ను చూశా, అద్దాన్ని చూశా?

విలా:—నిన్ను చూసీకాదు, దాన్ని చూసీ కాదు; నన్ను చూచుకుని. రాక్షసిముండ! నువ్వెప్పుడొచ్చావే? (అని వలవల యేడుస్తూ తెరవచ్చి పడిపోయింది. వెంటనే నీళ్లు జిలికి శైత్యోపచారాలు చేసింది ధీరకన్య రూపావతి. విలాసవతి కళ్లు తెరిచింది.)

రూపా:—వొళ్లు తెలిసిందా పిచ్చితల్లీ!

విలా:—రూపా! నీవెప్పుడొచ్చావే? ఏడుస్తున్నా వెందుకు?

రూపావతి:— (విలాసవతిని లేపి వొళ్లో కూర్చోపెట్టుకొని) ఎందుకూ లేదు. అద్దం పగిలిపోయింది. అందుకు.

విలా:—అ దెప్పుడు పగిలిందే?

రూపా:—నీకు తెలియదన్నమాట!

విలా:—అమ్మో! తెలియదే నాకు! దాని దగ్గర కెళ్లి రాజుగారిని కనపడమని ఆజ్ఞాపించాను. దర్శనమిచ్చారు. కాని నిమిషంలో మాయమైపోయ్యారే! వారిస్థానే నా ప్రతిబింబం కనపడ్డది. తర్వాత నావొళ్లు నాకు తెలియదు.

రూపా:—అయితే నీకు వున్మాదంలోకి దించిందే అక్కా! నువ్వావ్యథం తినకపోతే నే నెందులోనైనా దూకి చచ్చిపోతాను.

విలా:—నే నెందు కిక్కడ? నీతోపాటు నేనూ వస్తాను. పోనీ, పుత్రిత్రాడు మెళ్లో వేసి మరీ పోవే.

రూపా:—నీకు కొట్టి చెప్పలేను కదా! మరి నన్నేం చెయ్యమంటావు?

విలా:—చిట్టితల్లీ! మనోవ్యాధికి మందు లేదే!

రూపా:—నువ్వు చాలా వేలంపాయ్యావే, లాభంలేదు.

విలా:—ఇకముందు చూడు! తెరలాస్తే వొట్టుపెట్టు. నా మనస్సును దిక్కబడతాను.

రూపా:— రాజుగారు తిరిగి వస్తారనే నమ్మక ముందిటే నీకు?

విలా:—ఆహా! ఎప్పటికైనావచ్చి తీరాలి. మా హృదయా లల్లా పెనవేసుకొని ముళ్లుపడి పొయ్యాయి.

రూపా:—పోనీ! ఓ చిన్న లేఖ వ్రాసి నా చేతికియ్యి. నేదర్శించి వస్తాను.

విలా:—నేను వ్రాసీ యివ్వను, నీవు వెళ్లనూ వద్దు. వారి గౌరవమూ మన గౌరవమూ మంట గలుపుతావు. నిజమైన ప్రేమ లిఖింపబడేదికాదే! ప్రేమలేఖ ప్రేమకు ప్రేతభూమి.

రూపా:—పోనీ, నీకు చెప్పనేర్పిందాన్ని కాదు గాని, శ్రీవా రెందుకు మానుకున్నారో చెప్పవే.

విలా:—నీకు తెలిసినట్లే వుంది! నువ్వే ముందు చెప్పు!

రూపా:—ఎంతైనా చెప్పు, విరక్తని నా గట్టినమ్మకం.

విలా:—పిచ్చిదానా! ఒకమాటచెపుతా విను. విరక్తికలిగే హృదయాలు అసలు రక్తినే పడవు. పడ్డతర్వాత పరమేశ్వరుడి తరం కాదు వేరుతీయటానికి.

రూపా:—వూరికే వేదాంతం మాట్లాడుతావుకాని మరిప్పుడు వా రిక్కడ రెందుకు లేరే?

విలా:—అక్కడున్నారుగనుక యిక్కడ లేరు. ఒకేదినము రాణీవారి విషయం మా కిద్దరకూ జ్ఞప్తికివచ్చింది-అదీ కారణం. ఆర్నెల్లక్కడ, ఆర్నెల్లిక్కడ. వారిది న్యాయపరిపాలనం- రామరాజ్యం.

రూపా:—నీదేమో వున్మాదసామ్రాజ్యం.

* * *

మరోనెల గడిచేసరికి నవమాసాలూ నిండినై విలాసవతికి. కాళ్లు, మొహము మరింత వుబ్బరించి, మనిషి కాంతం పాలిపోయింది. మేల్మిబంగారం శుద్ధశ్వేత సత్వమైంది. ఆయాసం మిక్కుటమై చలనానికి స్వస్తి చెప్పింది. గాజులు బిగువై వుంగరం మంటుకపోయింది. దినచర్యను యావత్తూ తాళపత్రాల మీద లిఖించడం మానివేసింది. వ్రాసిందా న్నంతా తిరిగీ చదివి అమర్చి కట్టలుకట్టి పరుపుక్రింద భద్రంగా దాచుకుంది. అచ్చట చ్చట వివిధజాతుల పుష్పాలు లోపల సుర్తులు పెట్టింది. అహోమయం పరధ్యానం రెండూ అధికమయినాయి. ఎప్పుడూ నిలువుగుడ్లు పెట్టుకుని ఏదో చూస్తూవుండేది. అన్నపానాదులమీద అయిష్టం యెక్కువై మానివేసింది.

ఆదిన మమావాస్య. అప్పుడే చీకటిపడ్డది. వంట చేస్తూన్న రూపావతికి యేదో సుబులు వచ్చి యేడ్పించింది. అప్పుడే "కృష్ణవేణీ! కృష్ణవేణీ!" అని వెంకటగిరి బయట తలుపు గొట్టింది. వెంటనే వెళ్లి గడియతీసి బావురుమంది.

వెంక:—నీ వెప్పుడు విన్నావే!

రూపా:—ఏమిటే?

వెంక:—పెద్దముండ దాటిపోయింది!

రూపావతిఆ! ఆ! అని గొల్లుమని యేడ్చింది. ఇద్దరూ పైకిపోయి అక్కగారిగదిముందు నిలబడ్డారు. వీరినిచూచి ఆశ్చర్యభూత "అమ్మపోయిందనిచెప్పొచ్చారు" అనివెక్కపెట్టింది. రూపావతి అక్కగారిని కౌగలించుకుని గోడు గోడున యేడ్చింది. "ఇంత త్వరలో పోతుం దని అనుకోలే"దని ఒకరూ, "దాని పంతమది చెల్లించుకున్న" దని వొకరూ వంత పలుకుతూ యేడ్చారు. గిరి గది సుమ్మంమీద కూర్చుని వోదార్చింది. కాని కడుపు నాపలేకపోయింది. "పిచ్చివాళ్లలా వున్నారు! దాని రోజొచ్చి అది పోయింది! ఎల్లకాల మెలా బ్రదికుంటారే ఏళ్లొచ్చిన ముండలు? ఎందు కేడుస్తారు? మనసు గట్టి జేసుకోండి." అని మెల్ల మెల్లగా అందించింది. కాని యెంత చెప్పినా శోక మాగింది కాదు. చివరకు

మంచందగ్గరకు పోయి, చిన్నదాని రెక్క పట్టుకుని ప్రక్కకులాగి, "నువ్వుకూడా యిలా వేలుపోతే దాని గతేంగాను చెప్పు. ఇంత పిరికిదాన వనుకోలేదు! అదిచూద్దామా, ఇటు కాల్తీసి అటుపెట్టలేకుండా వుంది. కూతురు వైనా కోడలువైనా నువ్వే! లే పోదాం! ముందు చాలాతతీకు వుంది! అమ్మా రంగా! పెద్దదానిని నీకు నే జెప్పే దేముంది? నీ విక్కడే వుండు రావే రూపా! ముసలిదాన్ని మన్నుచేసే పుణ్యం నీకు దక్కవలసి వుంటే దాని కెలా దక్కుతుంది? అమ్మా! కనకాంగిని తోడు పంపుతాను." అంది గిరి. "నాకేమీ తోడువద్దు! దిక్కులేని వాళ్లకా దీనబాంధవుడే తోడు!" అని శ్రీ కృష్ణవిగ్రహాన్ని కళ్లతో గురిచేసి చూపించింది విలాసవతి. "నీది చాలా పుత్త మజన్మే రంగా! కులానికంతా శిరోభూషణానివి. నీకు నే చెప్పేదిలేదుగాని మనస్సు రాయిచేసుకో" అని రూపావతిని క్రిందికి లాక్కు వెళ్లింది గిరి.

భాస్కరుడొక శయ్యమీద కూర్చుని కన్నీటితో గుబులుతున్నాడు. "నువ్వు ముందు నడు. నేనిప్పుడేవస్తాను" అని పెద్దమ్మను బైటికి పంపించి తలుపు దగ్గరవేసి

రూపా:—అదేమిటండీ, నా కేం బాగా లేదు! మీ రెందుకూ దుఃఖించడం?

భాస్క:—(మాట్లాడడు)

రూపా:—ఎవరైనా దూస్తేవన్నిపోతారు. (అని దగ్గరకుపోయి పమిటెతో కన్నీరు తుడిచింది)

భాస్క:—నీకష్టాలు చూపినాకు దుఃఖ మొచ్చింది. ఏంజేయమంటావు? బాగా పరీక్షిస్తున్నాడు భగవంతుడు మీయిద్దర్నీ! ఈయింట్లునిలబడి అన్నిటిని ప్రతిఘటిస్తాను! నీ ప్రక్క నుండి లోకాన్ని ధిక్కరిస్తాను!

రూపా:—మీ నవనీత హృదయానికి నా అంజలి యిదే. (అని పాదాలనంటుకొని, కళ్ల కద్దుకొని, కన్నీటితో అభిషేకం చేసింది.) పెద్దదాని కంత్యక్రియలు నెరవేర్చి యిప్పుడే వస్తాను. అంతవరకూ మీ రిక్కడుండరూ? అక్క వక్క లేపైనుంది. ఎవ్వరూ దిక్కులేరు దానికి. అందులో నిండుమాసాలు: దానికర్మ యిలా పుష్పించి పండింది!

భాస్క:—రూపా! యథావిధిగా అన్నీ నెరవేర్చిరా! నే నిక్కడే వుంటాను. నీవుగా నన్ను భావించి నిశ్చింతగా పో. ఈవరహాలను నీవద్దవుంచుకొని, సంకోచించక ఖర్చుపెట్టుకో. (అని చేతిలో ఒకమూటపెట్టి వెన్ను చరిచి బయటికి పంపి గేలు వేసుకున్నాడు.)

దుఃఖమాగిందికాదు. శయ్యమీదపడుకొని గద్గదికను బద్ధ శృంగారాన్ని త్రిప్పుకో టానికి రసమీమాంసలో పడ్డాడు. చివరకన్ని రసాలకు నాయక శిరోమణి కరుణరసమని తేల్చుకున్నాడు. స్థానంకూడా నిరూపించటానికి తంటాలుపడ్డాడు. అంతా నిరాకార నిరంజనమై, రూపావతికేశాల్లాంటి అంధకారంలో పడ్డాడు. అదే నిద్రలోకి మెల్లగా జోకొట్టింది. ఓవింత స్వప్నమైంది.

మొదట చీకటిచీకటిగానే వుండిపోయింది. అందులో విష్ణ్వాలయం సాక్షాత్కరించింది! ఎక్కడచూచినా పెద్ద పంగనామాలు, అలంకారం. ప్రాకార ద్వారంమీదో నామం, చిన్నపోయి చిన్నపోయి, ఓపచ్చని పండు లాంటి వ్యక్తిముఖం మీదికెక్కింది. తర్వాత కుండలాలు, కాశ్మీర నేలువ, సింహతలాటాలు, గండభేరుండపుటంచు ధోవతి ఏర్పడ్డాయి. మొద టెవరైందీ స్ఫురితగిలింది కాదు. రాను రాను రాజసురువులు!! మంచంవద్దకు వచ్చి కళ్లుతీమి మెట్లపై వుకు తిరిగా.. తా నడ్డపడి పోనిచ్చాడు కాడు. "శపిస్తా"నని శరీరమంతా వారు కంపించటం, "జంకూ గొంకూ లే"దని తాను పంపించడం పదేపదే జరిగింది. "రంగనాథునురా! రంగనాయకి!" అని హర్షాశ్రువులతో గర్జించాడు. తలవంచి తాను తిరిగే సరికి అంతర్ధానమైనాడు ఆజానుబాహుడు. తర్వాత మళ్లా చీకటి!! ఇంతలో హోరుమని గాలీ, వర్షమూ, మెరుపులూ—తల విరియబోసుకొని, తడిసినవస్త్రంతో, పసుపుమొహంతో పరుసుపరుసున వచ్చింది కనకవల్లి. "నీకూ పుట్టిందీ రిమ్మతెగులు" అని మెటికలు విరచి రివ్వున పైకి పోయింది. భయమేసి కణుకుతూ మేల్కొన్నాడు. వెన్నుచరచుకొని మంచం దిగి నిలబడ్డాడు. దీపకళిక కునికిపాట్లతో వెక్కిరిస్తాంది.

బైటకూడా హోరుమని గాలి, వర్షం! కనకవల్లి నిజంగా యింటవున్నదా అనిపించింది. దెసలు పరికించాడు. ఇంతలో రూపావతి తలుపుకొట్టింది. తలుపుతీసి నిర్ఘాంతపడిపోయ్యాడు: తల్లికన్న వేయిరెట్లు బీభత్సంగా కనపడ్డది కూతురు. తలుపేసి యిద్దరూ పైకిపొయ్యారు. గదిముందు తెల్లనిచీర గట్టుకున్న అకారం పడుంది. భాస్కరుడు చీకట్లో ఆగిపొయ్యాడు. రూపావతి పరుగు పరుగున పోయి అక్కను గట్టిగా చరచి మేల్కొలిపింది.

విలా:—తల్లీ! నువ్వేనా? అమ్మనుభూదేవి కర్పించి వచ్చావూ?

రూపా:—(ఏడ్పును)

విలా:—మన మిపు డెక్కడున్నాం?

రూపా:—ఎక్కడెందుకే? మనయింటనే!

విలా:—నిజంగానూ? అయితే ఆ చల్లని గుడ్డ పెట్టి కళ్లుగుడు.

రూపా:—(తుడిచి) నువ్వెక్కడెందుకు పడున్నావు? ముందు చెప్పు.

విలా:—మీరు పోయినవెంటనే వొళ్లు తెలియని నిద్రపట్టింది. ఎంతసేపైందో తెలియదు. ఎవరో పంగనామాలరాయుడు పటుక్కున నుదుట ముద్దుపెట్టుకున్నట్లు శబ్దం కూడా అయింది. కళ్లు తెరిచాను. ఎవరూ కన్పడలేదు. పూరికే గంధంవాసన మాత్రం కొట్టింది మళ్లా కళ్లు ముయ్యబోయ్యా నాముద్దుకోసం. ఇంతలో ఓ యేడ్పు వినబడ్డది. అమ్మవచ్చి- నిజంగా అమ్మేనే!— ఆ గుమ్మంవద్ద నిలబడి, "అమ్మా! రంగా! నీకష్టాలు నేను చూడలేను; రా నావెంట." అని యేడ్చింది. భయపడి సంశయించాను. క్రేలితో మళ్లా శాసించి పిలిచేసరికి ముచ్చెమందు చలిపట్టియిపోయింది.

రూపా:—ఇందుకే పిన్నమ్మ తోడుపంపుతానంది: వింటేగా నీవు! అక్కా! యేమైనా చెప్పు, నీవు చాలా ఓగాయిత్తురాలివే!

విలా:—లేచి మెల్లగా మంచందిగి అడు గుల్లో అడుగు వేసుకుంటూ నడిచాను. వెన కంజ వేస్తూ అమ్మ నడిచింది. సుమ్మం తగిలి క్రింద పడ్డాను కాబోలు. అందుకూ.

రూపా:—(వొళ్లు చరిచి) యిప్పుడైనా స్మృతికి వచ్చావా?

విలా:—ఆహా! యెప్పుడో తెలిసిందే! అతడి గుడ్డ లెందుకు? స్నానంచేసిరా, నా క్రొత్త చీర కట్టపెడతాను. అన్నట్లు నీవనక నీవ నెవరో నిలబడ్డాన్నారు! ఎవరే వారు?

రూపా:—వారే నా తోడునీడ!

విలా:—అలాగా! ఏం సుదినమే, దుర్దినా వానవచ్చింది. తండ్రీ! రండి లోపలికి.

భాస్క:—తర్వాతెప్పుడైనా వస్తాను.

విలా:—మీ దర్శనభాగ్యం నాకెప్పుడూ లభించలేదు. లోపలికొచ్చి, ఆసీనులై మా సత్కారా లందుకొని, నా ముచ్చట తీర్చి పొండి.

భాస్క:—(సంశయించును)

రూపా:—నే లాక్కొస్తాగాని నువ్వు ముందుపోయి పడుకో. ఆయాసం గావుందినీకు!

(విలాసవతి లోపలికిపోవును.)

రూపా:—రండీ లోపలికి. (అనిచెయ్యి పట్టుకుని లోపలికి లాక్కుపోయింది భాస్క రుణ్ణి.)

విలా:—నాయనా! ఆ పీట మలంకరిం చండి.

భాస్క:—(కూర్చొని తలవంచి) అయితే మీ అమ్మకూ, మీకూ ఋణం తీరిపోయిందీ!

విలా:—పెద్దది! ఎప్పుడైనా పొయ్యేదే! అందులో దానికి హృద్రోగమండీ!

భాస్క:—అరవై యేండ్లు లేవూ ఆమెకు?

రూపా:—అంతే. లేకపోతే ఒక టటో, ఒక టిటో. గట్టితెక్క.

భాస్క:—మీ వొంట్లో యెలావుంది?

విలా:—ఇటు ఇహలోకమూ కాదు, అటు పరలోకమూకాదు; త్రిశంకు స్వర్గంలో వున్నాను. రూపా! నీకు సరియైన పురుషోత్తమ పురుషైకవచనం లభించినందుకు సంతోషంగా వుంది నాకు. ఇకముందు దీర్ఘంగార సదనం మీది! నీకన్నె చెర వదలించిగాని యీ కాయం విడువను!

భాస్క:—శ్రీవారి పదదళితము ఈ శయ్యాగారం. మాబోంట్లకు కాదిక్కడ.

విలా:—చెల్లీ! మంత్రుల పుత్రు లెంత చెడ్డా మంత్రుల పుత్రులేనే! తడిబడ్డల్తో నిలబడ్డావు, స్నానంచేసిరా! మరిదిగారితో మాట్లాడుతూ వుంటాను!

"పుట్టెడుసిగ్గు వారి"కని రూపావతి క్రిందికి నిష్క్రమించింది.

విలా:—నాచిట్టితల్లి కోచిట్టితండ్రి దొరి కాడూ! బాపంది!

ఆర్యా! మీ వయస్సెంత?

భాస్క:—పదునెనిమిది.

విలా:—తీరిపోయె! సమవయస్కులు! కపోతమిథునాలు: నా హృదయపంజరంలో దాచుకుంటాను.

భాస్క:—మరి రాజుగార్నేం చేస్తారు?

విలా:—నా భ్రూమధ్యానికి మెట్టించు కున్నాను. ఆరోగ్యంగా వున్నారా? ఎంత కాలమైంది వీరిని దర్శించి? చెప్పరూ?

భాస్క:—ఎంతకాలమెందుకూ? దినమూ దర్శిస్తూనే వుంటాను మా తండ్రిగారితో.

విలా:—వారిమీద ఓ గ్రంథం కృతిరా శాను. ఈ స్థితిలోవచ్చి వినిపించి, సత్కారం పొందేభాగ్యం నాకులేదు. దయచేసి దాన్ని వారి కందచేస్తారూ?

భాస్క:—తప్పకుండా!

విలా:—(పరుపుక్రింది తాళపత్ర సంపు టీని తీసియిచ్చును.)

భాస్క:—అయిదూ యివ్వే.

విలా:—అయిదూ అయిదు ఆశ్వాసాలు. పంచమాశ్వాసం సుప్పాతికపైగా వ్రాశాను. శేషం మహారాజుగారే పూర్తిచేస్తారు. అన్యథాభావిస్తే రూపావతిచేత కిచ్చి పంపు తాను.

భాస్క:—వద్దులెండి! నేనే సక్ర మంగా అందచేస్తాను.

(రూపావతి విరియబోసిన తల దులుపు కొంటూ ప్రవేశించి)

అక్కా! మరిదిగ ర్నేం చేశావు?

విలా:—కొంతసిగ్గు వదిలించాను.

భాస్క:—(లేచి) వెళ్లొస్తాను.

రూపా:—అగ్రంథాలేమిటండీ?

విలా:—నేనిచ్చానులేవే!

రూపా:—సరే! బాగానే కుదిరారు. రండిపోదాం. (అని క్రిందికి తీసికెళ్లింది తన ప్రియుణ్ణి.)

అయితే మళ్లా దర్శనాలు?

భాస్క:—నీయిష్ట మొచ్చినప్పుడు.

రూపా:—ఇకనుండు మీ యిష్టమే. నేను మీపదదాసిని.

భాస్క:—మహాపీడకలవచ్చిందేరూపా! నీవు రాకముందు.

రూపా:—మీ క్షేమంసంమీదా పడు కుంది?

(భాస్కరుడు కుక్కి నవారుమంచం చూపును.)

రూపా:—సరే! అందుకే అనుకోండి! అది మాఅమ్మపాతపురాణం! స్వప్నభయంవల్ల మే మెవరం శయనించం దానిమీద. (అని కౌగ లించుకుని బుగ్గకొరుకును.)

భాస్క:—పిల్లా! నీమరసు నువ్వే మరి చావు. నాత ప్పేంలేదు. (అని తానుకూడా అకే కొంటెతనం చూపును.)

రూపా:—నేను మీ కోశిపోయ్యి అన్ని టినీ మరిచాను. క్షమించండి.

భాస్క:—రాజుగారి హృదయం మీ అక్కమీద యెలా లగించిందో అలాగే విరిగి పోయింది. అది నేను మొదట్నే అనుమానిం చాను. ఈదినం సంశయనివృత్తి అయింది. పిచ్చినానా! మీ అక్క సురపుత్రిక. (అని చెవులో వూదాడు.)

*   *   *

మరునాడు సాయంసమయాన పట్నంబైట వుద్యానవనానికి విహారార్థం పొయ్యాడు విజయరాజు. మాలతీలతలావరించిన పొదరింట్లో స్ఫటిక శిలాతలాన వెన్నువాల్చి, మహారాజత్వంలోనుండి మానవత్వంలోకి బయటపడడానికి సాధన చేస్తున్నాడు. వికసించిన ముఖపద్మం ముకుళించటం పసిపట్టి మైత్రేయుడు చల్లగా జారుకున్నాడు. సింహకిశోరచిత్రితం మీదున్న వామహస్తాన్ని శీతలస్పర్శ వణికించివేసింది. ఎడమకన్నడిరి నీరు క్రమ్మింది. హృదయం చెమ్మగిలి, సుళ్లు తిరుగుతూవున్న భావాలు మరిగిపొయ్యాయి. సవ్వడిలేకుండా సన్నిధానానికి వచ్చి తల వంచుకొని నిలబడ్డాడు భాస్కరకుమారుడు. "ఆసీన మలంకరించు. వాయనగారు పంపించారా" అని ప్రక్కనున్న ఓ శిలావితర్దిని సూచించాడు రాజు.

భాస్క:-వారు పంపలేదు. నేనేవచ్చాను.

రాజు:—దేనికి ?

భాస్క:—ఏకాంతానికి.

రాజు:—బిడ్డా! నాతోడనా? విషయం?

భాస్క:—ఓ ఉద్గ్రంథ సమర్పణం.

రాజు:—నీవేనా రచయితవు ?

భాస్క:—నేకాదు- ఓదాసురాలు.

రాజు:—దూతవా నీవు? సరి!

భాస్క:—అన్నిటికీ తెగించే అగ్రజాతి నాది.

రాజు:—యాచకత్వానికి, దూతకృత్యానికి చాలా దూరముంది. ఆలోచించుకో నెమ్మదిగా.

భాస్క:—పేదరికానికి దూత, యాచకత్వం. నాకు రెండూ దగ్గరగానే కనపడ్డాయి.

రాజు:—కాని, కుమారా! నీవు మంత్రి పుత్రుడవు!

భాస్క:—రాజా! నేనూ మానవుడనే. ప్రేమభిక్ష యాచించబోతే రెండవది లభ్యమైంది. ఏంచేసేది? గ్రంథాన్ని స్వీకరించండి. మీ యేకాంతానికి భంగపాటు కలిగించినందుకు క్షమించండి. (అని ఓవస్త్రం మీద పట్టుదారాలతో బంధించిన గ్రంథసంపుటిని సమర్పిస్తాడు.)

రాజు:—(నిర్ఘాంతపోయి కూర్చొని) వాయనా, నువ్వు పెద్దవాడవయ్యావు సుమా !

భాస్క:—యథా రాజా తథా ప్రజాః.

రాజు:—(చివుక్కుమని అధరం కొరుక్కున్నాడు.)

భాస్క:—పాషాణహృదయం రాజులది.

అంటూ గిరుక్కున తిరిగి అంతర్ధానమయ్యాడు. తత్క్షణమే రాజు బంధాల్ని చంద్రహాసంతో ఛేదించి ఆ పీతవర్ణపు కంచుకాన్ని విప్పుతూ కన్నీరు మున్నీరయ్యాడు. కళ్లకద్దుకొని కవచం క్రింద దాచుకున్నాడు. ఆత్రంగా గ్రంథపఠనం ప్రారంభించాడు. చదివిన కొద్దీ వెక్కివెక్కిపొయ్యాడు. గ్రంథాన్ని ప్రక్క నుంచి, ఓ మాలతీకుసుమాన్ని తదేకంగా కన్నీటిప్రవాహంలో చూస్తున్నాడు. మైత్రేయుడు తిరిగివచ్చి నిశ్శబ్దంగా నిలబడ్డాడు. ఆతంత్రతగాణ్ణి వీక్షిస్తూనే, తటాలున లేచి, కంఠంపట్టుకొని, వూపి వూపి క్రింద పడవేసి, చంద్రహాసంతో పీక వుత్తరించబొయ్యాడు. "ఇది రెండోసారి! మూడోమారు ముఖ్యంగా మీ ముచ్చట నేనే తీరుస్తాను." అన్నాడు మైత్రేయుడు.

* * *

మరునాడు పడుతూ లేస్తూ లేని వోపికలు తెచ్చుకొని చెల్లెలికన్నెరిక మహోత్సవం వెళ్లబుచ్చింది విలాసవతి.

కులంవాళ్లనందరినీ పిలిచింది. సూత్రధారణం మొదలు సువ్వాలలుదాకా విధ్యుక్తంగా దగ్గరుండి అన్ని అచ్చటముచ్చట్లు తీర్చుకుంది. నవ్వుటాలుగా నడిచే కన్నెరికపుతంతు తీవ్రమైన పంటివిగుపుల్లో జరిగింది. "కన్యాశుల్కమూ, వరశుల్కమూ లేని కన్నెరిక మిది." అని అక్కగా రమ్మలక్కల్లో ఆవేశపడ్డది. పాన్పుదగ్గర పాటలన్నీ మరెవ్వరినోరెత్తకుండా తానే పాడింది. శయ్యమీదున్న వధూవరులు కామదేవుణ్ణారాధిస్తూ పూర్చున్నారు.

"పట్టెడుకుంకం నాకు ప్రసాదించినప్పుడు లేని సిగ్గు పాన్పుమీద యిప్పుడెలా ఆవేశించిందో మీ చెల్లెలి"కన్నాడు భాస్కరుడు.

"రాత్రించరుడైన భాస్కరుణ్ణి నమ్మజాలక ముకుళించుకుంది మాపిల్ల హృదయకమలం. ప్రాతఃకాలాని కల్లా తప్పకుండా ప్రసన్నమౌతుంది" అని చల్లగా జారుకొని తలుపువేసిపోయింది విలాసవతి.

ఛంగున క్రిందికి దూకింది కురంగభూమని రూపావతి. "వెయ్యటానికా, తియ్యటానికా" అని మధుపర్కాన్నిపట్టుకొన్నాడు భాస్కరుడు. తలుపుదాకా పోయి తంటాలుపడ్డది. బ్రహ్మముడి మరింత బిగిసింది.

బైట అంతా కిలకిలారావాలతోను, కోలాహలాల్తోను నిండిపోయింది. గిరి కూతురు కనకం "కన్నెరిక మంటే యింతర్థముందని తెలిసుంటే నేను దాని కొప్పేదాన్నేకా" దంది.

వెన్నతడుతూ, "ఇదేం చూశావే! కన్నెచెరబాపినవాడు కన్నెతోనే వుండిపోతే మన కులం మర్నాటితోనే మాయమైపోతుంది." అన్నది గిరి. "తండ్రి కీ సంగతి తెలియదనా నీవుద్దేశ్యం"అంది మళ్లా కూతురు. "తెలుసునో గిలుసునో, రామన్నగా రెండుకో మహాభావంగా వూరుకొన్నారు" అంది తల్లి.

* * *

సంపుటి నందుకొనటంమొదలు ఏకాంతమందిరం విడువలేదు రాజు. దినాని కోఆశ్వాసం చొప్పున పఠించాడా హృద్గ్రంథాన్ని. చదివిన కొద్దీ కుమిలికుమిలిపొయ్యాడు. నేత్రాలుబికి రౌద్రబడి విషాదం ముఖపద్మాన తాండవించింది. దృశ్యాన్ని చిత్రించుకుని నాయకుడు నాయకిగా మారిపొయ్యాడు. శోకం స్తంభించి నీరసించాడు.

పుష్పాల్నెందు కమర్చిందో యేమాత్రం తెలిసిందికాదు. అన్నిటినీ తీసి భద్రపరిచాడు కంచుకంలో. తుది పత్రంమీద చివరకు దొరికింది మందారం. ఎత్తిచూచేసరికి కొన్నిపంక్తులు జిలుగుజిలుగుగా కనపడ్డాయి. "ఆయాసమధికమయినది - దౌర్బల్య మెక్కువై దీనిని

పరిసమాప్తిచేయు నోపికయు నంతరించినది. నా తుచ్ఛశరీర మీనిబిడ నిశీథమందిరమున నుండినదిగాని నాహృదయకమలము మాత్రము తమ పాదసన్నిధానముననే యున్నది. దీనికి కల్గు బాధలే నాకు విదితములుగాని దాని యవస్థలు తమచిత్తమునకే యెరుక.

ధూవల్లభా! ఈ దాసురాలి తప్పిదముల క్షమించుడు. తమరూప మనవరతమూ నా దృక్కులనే నివసించి యిప్పటివరకునూ వూరట నిచ్చినది.

రూపావతి కన్నిటను వచ్చిన ప్రేమమూర్తియో చిప్రవరుడు లభ్యపడినాడు. త్వరలో దాని కన్నె చెర తీర్పనున్నాను. దేవరకృపా కటాక్షవీక్షణము లాకపోతములపై ప్రసరింప చేయ ప్రార్థించుదానను.........

గర్భవేదన- భరింపజాలను- చిట్టితండ్రి- దాసురాలు, దాసురాలు."

సుబులుతూవున్న దుఃఖాన్ని భరింపజాలక హోరుహోరున శోకించి, వొళ్లు తెలియక మూర్ఛపొయ్యాడు. శైట నింతవరకు నీరాలు విడిచిన మత్స్యంలా కొట్టుకుంటూన్న మైత్రేయుడు నిశ్శబ్దత ననుమానించి, లోపలికి పొయ్యాడు. మిత్రుడికి శైత్యోపచారాలు చేశాడు. కొంతవడికి తెలివిదెచ్చుకొని రాజు "ఏమైంకోయి? ఏమైంది?" అన్నాడు.

మైత్రే:—ప్రభూ! ఏమిటి ఏమైంది?

రాజు:—మాతాశిశువులు సుఖంగా వున్నారా?

మైత్రే:—ఎవరిమాట మీరడిగేది? రదనికింకా ఏదో మాసమే.

రాజు:—విలాసవతీ, దాని శిశువు; నే నడిగేది!

మైత్రే:—ద్వారజాగరణతప్ప నాకింకేం తెలియదు; మరెవ్వరినైనా అడిగొస్తాను!

రాజు:—పిచ్చివాడా! నా మూర్ఛలో ప్రసవించింది ఆ విలాసవతి. ఘోరవిపత్తులో వుంది. వాకళ్లారా చూశాను. చూపు లందే భాగ్యం వుందో లేదో నాకు. దీనికంతా కారణార్థం—ఎందుకులే?

అని కళ్లు మూసుకొని లటాలున లేచి వెఱ్ఱిచూపుల్తో పయనమయ్యాడు. మొదట అడుగులు తడబడి, తర్వాత స్థిరపడి వేగాన్ని తెచ్చుకున్నాయి. తెరచాపెత్తిన నాకలా యేదో ధోరణిన బడిపోతున్నాడు రాజు. రాజమందిరాలన్నీ అనుగమించి కోటసింహద్వారం దగ్గరి కొచ్చేసరికి అమాత్యశేఖరులు రామన్నగారు ప్రత్యక్షమై "వత్సా! వేగిరపడకు. ఆస్థానవైద్యులక్కడే వున్నారు మధ్యాహ్నం నుండి" అన్నాడు. "ఆర్యా! అన్నిటనూ కృతజ్ఞణ్ణి మీకు. కాని ఆజ్యోతి ఆరిపోతోంది. చూ పందదని నాకు తెలుసు" అన్నాడు రాజు. "ఓ వెలుగు వెలిగిగాని ఆరిపో దమర జ్యోతి: రండు పోదాం" అన్నాడు రామన్నగారు.

మంత్రి ముందు, రాజు వెనకా. రాజు వెనక మైత్రేయుడు. అతడివెనుక వసంతుడు, వీరివెనుక రాజపరివారం.— ఒక్కుమ్మడిగా రాజమార్గాన బడ్డారు. ఆబాలగోపాలం వీరి ననుసరించారు. కాని శబ్దంమాత్రం స్తంభించి అందరిముఖాలమీద తెలతెలపోయింది.

"తనవెంటన్ సిరి లచ్చివెంట నవరోధవ్రాతమున్" అని మైనాపిట్ట రాణీవాసంలో కాకలీస్వనంతో పాడింది.

స్వల్పకాలంలోనే రాజమార్గాల ప్రజలు వందలకొలది గుంపులుగూడారు. రంగసాని వీథి ఇసుకవేస్తే రాలటంలేదు. కాని ఏలికను చూచినవెంటనే ప్రక్కలకు నొక్కుకొని మార్గమిచ్చారు. గృహ బహిరంగణం కూడా వారకాంతల్తో నిండిపోయింది. కాని మోము వంచి పొయ్యాడు రాజు.

* * *

పైన గదిగుమ్మంమీద చీరకొంగు కళ్ల కంటించుకొని, సీత్కరిస్తూ నిలబడ్డది వెంకటగిరి. ప్రక్కన పీఠంమీద రజతపేటిక నొకదానిని నొక్కుతూ కూర్చున్నాడు ఆస్థానభిషక్సింహ రంగాచారిగారు.

గిరి:—అదుగో! చంద్రోదయం కూడా అయింది. (అని యేడ్చింది.)

రంగా:—శిశువు త్వరలోనే వెళ్లిపోతాడు. చివరకు అచ్ఛమైన నవరత్న చింతామణికూడా వాడాను. జవా బివ్వలేదు.

గిరి:—అయ్యో! యింతకూ కొల్కిపూప బాగుండాలి! మీ రేం కేస్తారు? కోట్లధనం పోసినా ఇంతవారు మాయిండ్ల కొస్తారా? వచ్చి యింతకన్న అమృతా లేమైనా పోస్తారా? ఏమో అనుకొంటాంగాని!

రంగా:—ఏ విధంగానైనా మాట దక్కుతుందేమోనని ప్రయత్నించాను. ఈశ్వరాజ్ఞ వేరుగావుంది: ఏం చేసేది?

గిరి:—బాబూ! ఓమాట చెబుతా వినండి. ముసలిదాని చావు ముచ్చటగా పొయ్యేది కాదండీ! అది పోయినదినమే గుండెల్లో రాయిపడ్డది. దీన్ని చూడ్డామా, మొదట్నుంచీ గట్టిపట్టు పట్టింది, ఏ మాత్రమూ ఔషధం సేవించనని. నొసటివ్రాత యెలా తప్పతుంది, మృత్యుదేవత ముసించుక వస్తావుంటే?

రంగా:—పిల్ల డెలావున్నాడో చూసిరా. ఎందుకో ఏడ్పుమానాడు చాలా సేపట్నుంచీ!

గిరి:—ఆయన కేమండీ! చక్కగా వున్నాడు. జలకా లాడాడు. ఇల్లంతా రణగుణధ్వని పెట్టాడు. ఇప్పుడా తల్లి రొమ్ముమీద చల్లగా పరున్నాడు. ఆయనకేం?

రంగా:—ప్రక్కన పండ వెయ్యమని యెన్నిసార్లో చెప్పాను; వింటేగా మీరు! అసలే ఆయాసం ఎగరగొట్టుకపోతూ వుందా జీవాన్ని.

గిరి:—అయ్యో! ఏంచెయ్యమంటారు? రూపావతి చేతుల్లో శిశువును వద్దన్నకొద్దీ లాక్కొని వెర్రిగా ముద్దులాడి తానే పండవేసుకుంది. సత్తు వెక్కడున్నుం డొచ్చిందో దానికి?

రంగా:—సరే మన మేం చేస్తాం? ఆతల్లి కెలావుందో లోపల మన కెలా గ్రాహ్యమవుతుంది? పోనీ, ఆరక్తస్రావమన్నా ఆగిందో లేదో చూచిరా ఓమారు.

గిరి:-అది కట్టుకోనేలేదండీ, పైగా ఇంకా దూకుడుగా వుంది. ఇంత పాండురోగానికి ఇంతరక్త మెక్కడ్నుంచొచ్చిందనీ నా ఆలోచన.

రంగా:—భూపాలుడికి ఋణాలు బిడ్డతో తీర్చింది; పశేషంతో భూదేవికి కాటిసుంకం చెల్లిస్తూంది. ఏనోవృత్తు బురాలు! మంచిజన్మ!

గిరి:—మరి మందుగనేమిటో చెప్పండి.

రంగా:—తిరిగీ ఔషధంవాడటానికి కొంత కాలం ఆగాలి.

గిరి:—చేతులో యెలావుందో చెప్పండి దాచక.

రంగా:—మధ్యాహ్నానికే మృతనాడి ప్రవేశించింది. పురిటితో అది మరీ కుప్పించింది. ఇదంతా ఔషధప్రభావ మనుకో.

గిరి:—అమృతంలాంటి బిడ్డ పోతూన్నదండీ (అని గోడుగోడున ఏడ్చింది.)

రంగా:—అందుకే అమృతాని కమృతం పొయ్యలేకపోతూన్నాను. పెద్దదానివి! అన్నిటికీ ధైర్యం వహించాలి!

గిరి:—శాంతి వక్త్రమేమో చూచి పెట్టండి.

రంగా:—సందేహ మెందుకు? అందులో సున్నపుశాంతికోరుతూంది యీ జననం.

గిరి:—ఎవ్వరికీ యేదిమ్మా లేకుండా అన్నిశాంతులూ ఆ అమ్మే తీరుస్తూంది తన ప్రాణధారతో. (అని మళ్లా దుఃఖించింది)

వైద్యుడు రోగిని పరీక్షించటానికి లేచి నిలబడ్డాడు. ఇంతలో మెట్లమీద చప్పుడై, త్వరితంతో రాజా, వెనకంజవేస్తూ రామన్నగారూ ప్రత్యక్ష మయ్యారు. గిరి ఢంపన లోపలికిపోయి "వారొచ్చారే.వచ్చారేవారు" అని మెలమెల్లగా లోగొంతుతో అంది.

మంచంప్రక్క దుఃఖించి దుఃఖించి మూర్ఛలోవున్న రూపావతి కళ్లు తెరచి "ఏరీ! ఏరీ!" అని వెర్రిచూపులు చూచింది. "శ్రీవారే శ్రీవారే" అని సొమ్మగకంఠప్పిన తల్లి చెవిదగ్గర వూదింది గిరి. చలన మేం కలిగింది కాదాముఖపద్మంలో. పైగా ఘర్మబిందువులు శరీరమంతా క్రమ్మి మరింత శీతలమాపాదించింది. మంత్రసాని లేచివచ్చి వోళ్లునిమిరి, కాళ్లకూచేతులకూ మరింత పసుపు తెమ్మన్నది.

రాజు గుమ్మంమీ వసగట్టాడు- విలాసవతి కనుమూతి విప్పింది. దుఃఖాన్ని అణుచుకుంటూ కిక్కురుమనకుండా అందరూ గదిబైటికి జారారు. చెల్లెల్ని చూచి కంటనీరు పెట్టి "నీవుసూత్రి ముండివా" అంది అక్కగారు.

రూపావతి తలువేసి ఆనుకొని నిలబడ్డది. రాజు సంశయ కల్లోలాలతో కన్నీళ్ల ధారగా శయ్యప్రక్క నిలబడ్డాడు. విలాసవతి నేత్రాంబుజాల్ని వికసించి, శయ్యాసదనాన్ని విద్యుత్కాంతులతో నించివేసింది.

విలా:—ఎందుకలా దుఃఖిస్తారు?

రాజు:—నీ దురవస్థకు!

విలా:—నాకేం దురవస్థ? ఈసూర్యబింబంలాంటి చిట్టితండ్రిని వీక్షించి, చీకట్లు పోగొట్టుకోండి!

రాజు:-(దుఃఖమునణచుకొని) ఆ కిశోరాన్ని కూడా నామూర్ఛలోనే తిలకించాను.

విలా:—సుఖం మీది, శరీరం నాది. (అని శిశువును ముద్దిడుకుంది)

రాజు:—ఆయాసంగా వుంది నీకు. శ్రమ చేకోవద్దు.

విలా:—ఆయాసమూ పోయింది, ఆరాటమూ పోయింది దేవర దర్శనంవల్ల. ప్రశాంతంగా వున్నాను!

రాజు:—త్వరలో అనంతంలోకి కలసిపోనున్నావు. నీ అభీష్టాలు చెప్పు; నెరవేరుస్తాను.

విలా:—ఈ దాసురాలిని మరువవద్దు!

రాజు:—ఎన్నడు జరుగలేదు-ముందు జరుగదు.

విలా:—నా తప్పిదాల్ని క్షమించండి!

రాజు:—నీవు తెలిసినవాటిని, తెలియని వాటిని మనసార క్షమించినాను.

విలా:—నే బ్రతికుండగానే యీ నవనీత చోరునికి నామకరణం చేయండి.

రాజు:—నీ యిష్టమైన పేరు చెప్పు.

విలా:—మీ యిష్టమే నాకు మహాప్రసాదం.

రాజు:—దేవదాస్!!

విలా:—ఎంత ముద్దుపేరు! ఎంత మహత్వంగల పేరు! (అని బిడ్డను ముద్దాడి ఒళ్లు నిమిరింది) మీ మూర్తిలో లీనమై పోతాను నాథా! ఓసారి మీ ఆలింగనభాగ్య మిచ్చి మీ విశాలనేత్రాలను నాకండ్లమీద సురిచేసి, నా అసువులను ఆకర్షించివేయండి.

రాజు:—(తలవంచి నిలబడును)

విలా:—అయ్యో! సంశయించక చేరరండి! నాకాల మాసన్నమవుతూంది!

రాజు:—నేను మహాపాతకుడను: నీవు మహాపావనివి. ఇక నాస్పర్శచేత అపవిత్రురాలవు కావద్దు!

విలా:—భూపతులు మాట తప్పరాదు.

రాజు:—(వెనకంజవేయును.)

విలా:—పోనీ! మీ దేవదాసుని మీ రందుకోండి. (అని బిడ్డనివ్వును)

రాజు:—నాకు జ్ఞానోదయమిచ్చిన తేజఃపుంజానివి! సాక్షాత్తూ నా గురుసమానురాలవు! అభివాదార్హవు గాని ఆలింగనార్హవు గావు! క్షమించు!

విలాసవతి వెలవెలబోయి, వెనక్కు వొరిగి నమస్కరిస్తూ వెంటనే ప్రాణం విడిచింది—

శయ్యాసదనం తెలతెలపోయింది. పసివాడు కండ్లు తెరచి, కవ్వున నేడ్చి బాహువులు సాచాడు రాజువక్షస్థలంమీదికి. "శ్రీహరీ! శ్రీహరీ!" అని రాజు దుఃఖాన్ని అణచుకొని స్థాణువై పొయ్యాడు. రూపావతిని పిలిచి "రూపసీ! యీ రూపసి నందుకో" అని బిడ్డ నందించాడు. రూపావతి నెత్తి నోరు కొట్టుకుంటూ అక్కగారి శవంమీద పడి పిట్టలాగా గిలగిలా తన్నుకుంది.

రాజు పాదాలవైపు నిలబడి శయ్యాతలాన్ని నిర్ఘాంతపోయి చూచి, "అహో! విలాసినీ! వీరశయ్యను మించింది నీ మరణశయ్య" అని పాదద్వంద్వాన్ని స్పృశించి కళ్లకద్దు

కొని, ఆపసుపుతో తిలకాన్ని పెట్టుకుని పైకిచూచాడు. "హే పరమేశ్వరా! కృపాళూ! అనాథరక్షకా! యీ రక్తశయ్యను వీక్షించు! యీ ప్రేమస్వరూపిణికి కటాక్షించు నీపాదసేవ!" అని ప్రార్థించి నిమీలితుడై మూర్ఛపోయ్యాడు.

కాలపురుషుడు మరణశయ్యను చూచి, అస్తమించే సూర్యబింబమో, ఉదయించే పూర్ణశశిబింబమో అని శంకించి, చుక్కమీద ప్రేలిడుకొని, సోద్యం చూస్తూ నిలబడ్డాడు. మందార పూసెజ్జమీద వాడిపోతున్న శోకనదంలా ఉంది భోగాలపసుపు కళేబరం! ఇంతలో దీపకళికలన్నీ హఠాత్తుగా ఆరిపోయ్యాయి. కాలపురుషుడు డొంకి కర్ర పట్టుకొని సాగిపోయ్యాడు.

రూపావతికి భయమేసి, బిడ్డను రొమ్మున కంకించుకొని తలుపుతీసి బయటపడి కిరిచేతి కందించి, "అక్కకూడా అమ్మతోవపట్టిందో" అని యేడ్చియేడ్చి వ్రాలిపోయింది. ఏకో ఆవేశమొచ్చి, మైత్రేయుడు వసంతుని చేత నున్న బాకును లాక్కొని, రొమ్మున రువ్వుకొని క్రిందపడ్డాడు. అందరూ ఆ! ఆ! అన్నారు. రాజు దిగ్గున లేచివచ్చి మిత్రుణ్ణి చూచి బాకును బలవంతంగా పైకిలాగాడు. అంతా రక్తమయమైపోయింది. కొనవూపిరితో "వత్సా! నా తప్పిదాలు క్షమించు. నాశపథం నే నెగ్గించుకొన్నాను." అని ప్రాణం విడిచాడు మైత్రేయుడు. రాజు మిత్రుణ్ణి వక్షస్థలాన చేర్చుకొని పరమేశ్వరుణ్ణి తిరిగి ప్రార్థించి రామన్న గారివైపు చూచాడు. "ఓం శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః" అన్నాడా పురోహితుడు.

* * *

అదేరాత్రి. చంద్రుడు వడివీథికెక్కి నవ్వుతూ పరుగుతున్నాడు. పట్నంలో ప్రజలందరూ వుద్యానవనంవైపు నడిచి నడిచి క్రిక్కిరిసిపోయ్యారు. ఎక్కడచూచినా దివ్వటీలే. శబ్దం లేని కోలాహలం, ఉత్సవమూ కల్యాణమూ అనిపించింది. పసుపూ, కుంకుమా, పుష్పాలు, సుగంధాలు, శ్రీగంధాలు——.

ప్రియమైన తన మాలతీలతాకుసుంగమధ్య స్ఫటికవేదికపైన విలాసవతికీ, బయట తన మిత్రునకూ అంత్యశయ్య లాజ్ఞాపించాడు విజయరాజు. గంధపుచెక్కలతోను, తులసి బృందావనాలతోను, స్వర్ణాలతోనూ నించి సిద్ధం చేయించాడు. ప్రజలనూ, నిజపరివారాన్నీ చూచి, నివ్వెరపడి కంట నీరుపెట్టి, పాదరింట్లోకి చిచ్చు చేతపట్టుకుపోయ్యాడు. ఆహ్వార్ద్రింతాన్ని వక్షస్థలంమీద భద్రపర్చి, ఆ వాడిపోయిన పుష్పాలను శరీరమంతా అమర్చాడు విలాసవతికి.

మందారాన్ని ముఖంమీద బొట్టుగా నసుకపెట్టి, ముద్దుకొని, నిండైన చంద్రబింబాన్ని చూస్తూ, మూడుసార్లు హస్తంతో నివేదన చేశాడు. "హరిహరీ!" యని చిచ్చంటించి బయటపడ్డాడు. అదే ఆవేశంతో మిత్రశయ్యకు పోయి, బాకును వక్షస్థలానమర్చి, శిరము ముద్దుపెట్టుకుని, చిచ్చంటించాడు.

శరీరమంతా కంపించి కన్నీటితో నిలబడ్డాడు. అగ్నిదేవుడు రోమహర్షణాలతో చితుల నావరించివేశాడు.

సుప్వే సుప్వన మంటలెగసి, వుద్యానవనం ఓ వింతవెలుగు వెలిగింది! "ప్రభూ! ఆర్ద్రహృదయా! నా యౌవన ఆవేశాలని మన్నించండి. మీ ఋణానుబంధాలను మహోత్కృష్టంగా తీర్చుకున్నారు." అని మోకరించాడు భాస్కరుడు. "ఋణానుబంధాలు మావంతు. ప్రతిబంధకాలు కాబోయే మంత్రులవంతు." అన్నాడు రాజు.

ఉద్యానవనానికి విలాసవనం అని నామకరణంచేసి పట్టణాభిముఖుడయ్యాడు. రంగనాథుని పుష్కరిణిలో స్నానమాడి, దైవదర్శనం కావించుకుని, బయట నాసీనుడై శ్లోకాలుపఠించి గాయత్రిజపించాడు. మరునాడు ప్రాతఃకాలాన రామ ప్రధానిగారికి రాజ్య మప్పగించి, అయిదూళ్ళమాన్యం రూపావతికి శాసించి సపరివారంగా రామేశ్వర యాత్ర పోయ్యాడు.

* * *

అయ్యా! చివర కొకమాటచెప్తా, శ్రద్ధగా వినండి.

ఆ ఉత్తమరాజ పల్లవులనండి, ఆ పల్లవ రాజులనండి వారూ పోయ్యారు! ఆ పతివ్రతాశిరోమణులూ పోయ్యారు! ఆ వేశ్యాభామాకురంగిణులూ పోయ్యారు!—ఇప్పుడు ఇదోకాలం!! మల్లెపూలు మాయమయ్యాయి; దానిమ్మపూలు డాపరించాయి!

ఇటీవల ఓ శిథిలరాచభవనంలో విజయరాజు చిత్రపటంమాత్రం దొరికింది. పటం మాసినా పద్యరాజంమాత్రం చిరస్థాయిగా వుంది. ఏ కాలానికైనా ఈ పద్యమే వేశ్యాకాంత విటుల వీపులమీద వ్రాసి, వారిల్లు వదిలేటప్పుడు వారిగృహిణులను చదువుకోమని హెచ్చరిక చేస్తుంది.

ప్రాచీనాంధ్రకవులు

నాగులూటి శేషనాథుఁడు

నిడుదవోలు వేంకటరావు

శైవకవి శేషనాథుఁడు శ్రీశైలఖండ మను నాల్గాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచియించిన ప్రౌఢకవి. ఈతఁ డీవఱకు నాంధ్రకవుల చరిత్రమున మూఁడవభాగమున కెక్కియున్నాఁడు. ఈతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వపువాఁడయ్యును నధునాతనులలోఁ జేర్పఁబడుటకుఁ గారణ మీతని గ్రంథముద్రణము. శ్రీశైలఖండము తొలుత క్రీ.శ. ౧౮౮౮ సంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడినపుడు గ్రంథముఖపత్రమున నిట్లున్నది.

ఇది శ్రీమల్లికార్జున కృపాలబ్ధ మేదురాష్ట్రభాషావిశిష్ట నాగులూటి శేషనాథార్య ప్రణీతంబైన శ్రీపర్వత మాహాత్మ్యంబను శ్రీశైలఖండము పద్యకావ్యము తత్ప్రపౌత్రుండగు సోమయ్యగారి గ్రంథానుమతివలనను బొగ్గారపు రంగన్నగారి ద్రవ్య సహాయంబునను చెన్నపట్టణం తెనుగు జంగమకుల ప్రథమ యజమానియగు పాదర్తి అక్కయ్యదేవరచే శైవసిద్ధాంత ముద్రాక్షర శాలయందు ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

పైన నాగులూటి శేషనాథార్యుఁడని, యావెనుక తత్ప్రపౌత్రుఁడని యుండుటచే కవిచరిత్రకారులు ప్రపౌత్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౮౮౦ సంవత్సర ప్రాంతము వాఁడు గావున శేషనాథుఁ డిప్పటికి నూఱేండ్లపై కాలము వాఁడని వ్రాసిరి. కాని శేషనాథుఁడు ప్రాచీనుఁడగుటకు సాధనము గ్రంథమునందే కానవచ్చుచున్నది.

ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున నవతారికయందు గల

తత్తరపాటుతో నిరులు దద్దయు మాన్పగజాలు కన్నుపు
వ్వెత్తున వేల్పుమూకలకు విందులు వెట్టెడు కన్నుదమ్మియున్
మొత్తము నత్త లచ్చికిని మున్ముగ బుట్టిన ముద్దుపట్టి మే
నెత్తిలజాచు కన్నుగల చెట్టికు వేలుపుగొల్లు నిచ్చలున్.

అను పద్యమును పెదపాటి జగ్గన తన ప్రబంధరత్నాకరమున నుదాహరించియున్నాఁడు. జగ్గన యుదాహరించిన కవులు పదునాఱవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము వారే యగుటచే శేషనాథుఁడు పదునాఱవ శతాబ్దికిఁ బూర్వుఁడే యని చెప్పనొప్పును.

శేషనాథుఁడు కర్నూలుమండలమున నాగులూటి వాస్తవ్యుఁడగుటచే, నేఁడు కీర్తిశేషుఁడు నాకుఁ గడుఁ గూర్చు నెచ్చెలి శ్రీ మున్నంగి...శర్మగారి 'పడమటి సీమ' కవులలో నొకఁడు. కవి వీరశైవుఁడగుటచే

శివజన్ముఁడ శివగోత్రుఁడ - శివలింగధ్యానపరుఁడ శిలవ్రతుఁడన్
శివపూజాపరతంత్రుఁడ- శివయోగసుధానుభవుఁడ శేషాహ్వయుఁడన్.

అని తన కులగోత్రములఁ దెలియఁబఱచినాఁడు. తన పాండితీప్రకర్షను

ప్రణుత శ్రీగిరినాథలబ్ధకవితా ప్రజ్ఞాకళాభిజ్ఞుఁడన్
గణభృద్గ్రంథమతిప్రయోగవిలసద్గాఢార్థ సంవేత్తఁ ద
త్ఫణిభాష్యాయతఫక్కికాదృఢ పదప్రౌఢీ సమారూఢిత
ప్రణిపత్యస్ఫుట శబ్దశాస్త్ర నివహప్రామాణ్య పారీణుఁడన్.

అనుపద్యమున నిగూఢము గావించినాఁడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలఁ గూర్చి

భూషణలీలల దేశిభాషలు తత్తత్ప్రదేశ భాసురములగు
భూషించు వస్త్రమట్ల సు-భాషితమై సంస్కృతంబుబహుదేశములన్."

జనని సమస్తభాషలకు సంస్కృతభాష ధరాతలంబునన్
ఘనకలితార్థగౌరవవికాసి తెలుంగభిరమ్య మంతకున్
కనుగొన చూతబీజమునకంటెను కోమలపత్రపుష్పశో
భనమృదుపల్లవాభినవజాలరసాలము సొంపు నింపదే.

అను హృద్యమగు పల్కులును, కవితా విషయమున

తెనుగైన నేమి, కవితా- జనితాలంకారచిత్రసంగతపదవ
ర్ణనవచనరచనచతురత-విన యోగ్యంబైన కృతియ విండ్రు మహాత్ముల్.

దోషసమేత మెంతయును దొడ్డది యైనను నిందితంబు ని
ర్దోషము గొంచెమైన జగదున్నతి నొందు కళంకహీన సం
దోషశశాంకఖండమును విశ్వవిభుండు కిరీటకోటిపై
భూషణలీల దాల్చె పరిపూర్ణశశాంకు ధరింపఁగోరునే?

అను తన యభిప్రాయమును శేషనాథుఁడు గ్రంథమునఁ దెలిపినాఁడు. కవి భాషావిషయమున తెలుఁగున నభిమానముగలవాఁడయ్యు కవితావిషయమున సంస్కృతాభిమాని.

శేషనాథుఁడు తనకు శివభక్తి చిన్ననాఁటనే యలవడిన దనియు, శివభక్తియే తన కవితాభ్యుదయమునకు హేతువనియు నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు:

నావారున్ గడు చిన్నప్రాయమున'నో నామః' వాక్కులున్(?)
"శివా"వాక్కులు చెప్ప నాటఁగొలె నే సేవింతు నీయాన నా
భావంబందున నిన్నె యెన్నుదును విభ్రాజన్మవద్భక్తి స
ద్భావజ్ఞాన సుధానుభావరతుగా భావింపు మల్లేశ్వరా!

చేతస్సూక్తికయందు భక్తికళలుం జేసూర, శాస్త్రోదక
వ్రాతం బంకురమూర్తి మాక్తికముతో వర్ధిల్లుచున్ సత్ప్రభు
ఖ్యాతోపేత గుణప్రయుక్తి సదనాలంకార హారాళిగా
కీర్తిన్ సత్కవి గూర్చ్చునేర్చును బునశ్రేణీకశాగ్రంబునన్.

శేషనాథుఁడు తన కావ్యమునకు శివభక్తియే మూలమని యిట్లు చెప్పినాఁడు:

శివచారిత్రము బీజ,మంకురము నీసేవావివేకంబు, స
త్కవితాశ్రేణులు పల్లవంబులు, సమాఖ్యవ్రాతముల్ పుష్పముల్
భవదీయ స్తవముల్ ఫలావళులు సద్భావంబులే కీరముల్
భువి మత్కావ్యమహీరుహంబునకు శ్రీ భూభృత్పురాధీశ్వరా!

శేషనాథుఁడు వీరశైవకవి యయ్యు కవిస్తుతియందుఁ బాల్కురికి సోమనారాధ్యుని స్తుతింపలేదు. శైవకవులలోఁ బ్రాచీనులేమి, యధునాతనులేమి పాల్కురికి సోమనాథుని స్తుతింపనివారు లేరు. ఇది యెంతయుఁ జిత్రముగ నున్నది. శేషనాథుని పర్వత పురాణమున పాల్కురికి సోమనారాధ్యుని పండితారాధ్య చరిత్రమునఁ గల పర్వత ప్రకరణమునఁ గల ద్విపదభావములే పద్యరూపముఁ దాల్చినవి. ఒక్క యుదాహరణము మాత్రమే చూపుదును.

ఘనతరధర్మార్థకామమోక్షములు
దనరు శ్రీపాదపద్మంబు లనంగ
కన్నులు దీపవృక్షంబులనంగ
చెన్నగు శృంగముల్ శృంగములనగ
గుహలు నాసాపుటకుహరంబులనగ
మహితభూజములు రోమమ్ము లనంగ

....
వరచతుర్ద్వార నివాసలింగములు
సరసత నొప్పారు చన్ను లనంగ
దొరగు పుణ్యంబు లందుల దుగ్ధ మనగ
ఖరపరిషత్కోటి వత్సంబులనగ
....
వంచితంబైన శ్రీనగకామధేను
వంద కా కివ్వి యిష్టార్థము ల్మరియు."

—పర్వతప్రకరణము, వరంగలు ప్రతి, పుట ౩౧౨.

పురుషార్థంబులు పాదముల్ శుభము తత్పుచ్ఛంబు తచ్ఛృంగముల్
గిరిశృంగంబులు రోమరాజి తరువుల్ శ్రేపుల్ దిదృక్షాపరుల్
వరపుణ్యంబులు దుగ్ధధారలు చతుర్ద్వారస్థలింగంబు లు
ద్ధురవత్సోజము లీనగంబు నతులొందున్ కామధేనుక్రియన్.

ఇట్లే పర్వతప్రకరణమున శ్రీశైలము కల్పవృక్షముగను దుగ్ధపయోధిగను మహాభ్రముగను వర్ణింపంబడిన ద్విపదభావము లన్నియు నిందు పద్యములఁ గలవు.

సోమనాథ రచితమగు నక్షరాంక గద్య యిందు ద్వితీయాశ్వాసమున పర్వతునికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమైన ఘట్టమున నున్నది. పాతాళగంగ వర్ణనయందలి

సాలోక్యసామీప్య సారూప్యముక్త
లోలి నీజాలు మహోర్మి దోర్లతిక
అనిమిష జనలోచనావర్తనాభి
ఘనతరపులిన జఘనకమలాస్య
యురురథాంగస్తన యుగ ఫేనహార
వరహంసగమన ప్రవాహాంగ యనుచు-

అను పండితారాధ్య ద్విపదలే

అనిమిషలోచన యావర్తనాభి
పృథురథాంగస్తని ఫేనహార
శృంగారసైకత శ్రీ జఘనస్థలి వికచ పద్మానన-

ఇత్యాదిగా శేషనాథుని గ్రంథమున వెలసినవి.

శేషనాథుఁడు సోమనాథునికిఁ బూర్వుఁడు కాఁజాలఁడు. తాళపత్ర గ్రంథముల సోమనాథుని ప్రశంస గలదేమో పరిశీలించుచున్నాఁడను. ఇందు పద్యాంతముల యంతమునఁ గల

కంఠీరవాఖ్య విక్రమ - కుంభీశునకు కుంభిదైత్యాటోపాటోపా
కుంత ప్రతాపహరునకు- కంఠేకాలునకు ప్రమథగణపాలునకున్.

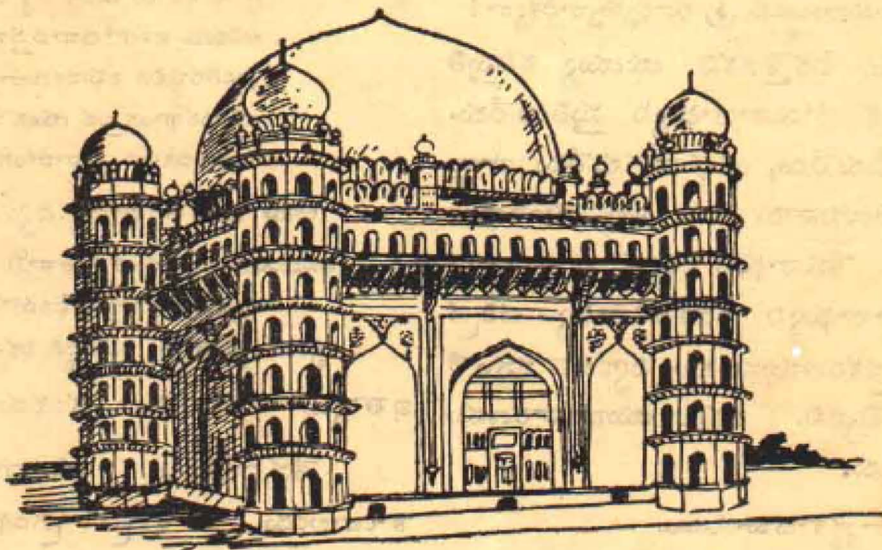
అను పద్యము అడిదము సూరకవి కవిజనరంజనము తొలి నున్నది. అది యెట్లో!

శ్రీ శైలఖండము పునర్ముద్రణము గావింపఁదగిన యుత్తమకావ్యము. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగములలో నొకటియై ప్రసిద్ధప్రాచీన శైవక్షేత్రమగు శ్రీ శైలముఁ గూర్చి. కావ్యముతోఁ గూడిన విషయ విమర్శనమున కిందు వలనుగామి విడిచినాఁడను. వ్యాసమున వచనము కన్న పద్యము లెక్కుడుగ నున్నను శేషనాథుని యీ క్రింది పద్యములతో ముగించిన పాఠకులు మన్నింపక పోరు. శిలాదతపోఘట్టమున

పరులను వాక్ప్రగం గుదియఁబట్టి జయించి పదద్వయంబునన్
మరగి చరించునట్టి పవమానుని జోకకుఁ దెచ్చి వానిచేఁ
దిరముగ పాపయింతిని విధేయవశంబున మేలుకొల్పి యా
వరుసన వచ్చి సెన్నడిమివాకిలి గాంచియు నందు వాకిటన్

పవను గుంభించి మఱియు నప్పవనగమన
మహిమవశమున యోగాగ్ని మండఁజేసి
దివియ ముట్టింప నారని దీపమైన
గరుసుబోవంగ లోని చీకటిని మాన్చి.

ఒకిశముగాఁగ సెన్నడిమియంగ్గులు మానిపి శంభుమూర్తికిన్
విడిదలకై దళద్వయసపీనపయోజము నిల్పి యందుపై
మృదుగని సౌఖ్య మంది మదిమించిన పక్షిమనాడిచేత పై
వడి గరగించె చిద్గగన వాకిలియందు ప్రమోదచంద్రునిన్.

కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజనము

వం ద్రం గి రా జే శ్వ ర రా వు

కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజన సమస్య యిటీవల మరల ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చినది. ప్రస్తుతము మనదేశమం దీరెండు శాఖల యధికారములు వేర్వేరుగగాక మిళితమైయున్నవి. తూర్పుఇండియా వర్తక సంఘమువారి ప్రభుత్వమునాటినుండియు ఈ పద్ధతి అమలునం దున్నది. ఇంగ్లండునం దీరెండు శాఖలు స్వతంత్రముగ తమతమ యధికారములను చలాయించుచున్నప్పటికి బ్రిటిషువారు మనదేశమం దీరెంటిని మిళితమొనర్చుటకు కారణము లేకపోలేదు. ఇట్లు చేయుటవలన ఖర్చు తగ్గుటయేకాక ప్రభుత్వమును సులువుగను, త్వరితముగను సాగించుటకు అనుకూలముగ నుండును. ఏప్రభుత్వమైనను సుస్థిరముగ నాటుకొనవలెనన్న జారీకాబడిన హుకుము లన్నియు త్వరితముగ కార్యరూపమును దాల్చవలసియున్నది. సర్వసాధారణముగ కార్యనిర్వాహక శాఖవా రీపనులను శ్రద్ధాభక్తులతో నెరవేర్చెదరు. బ్రిటిషువారు భారతదేశమందు సులువుగను, నిరాఘాటముగను ప్రభుత్వమును సాగించుటకై ప్రధాన రాజ్యాంగ సూత్రములను విసర్జించి మొట్టమొదట ప్రస్తుతపద్ధతి నాచరణలోనికి తెచ్చిరని తెలియుచున్నది.

కాని యీపద్ధతిని బలపరచువా రెవ్వరును మనదేశమందు లేకపోయిరి. ఈసమస్య విషయమై ౧౮౩౮ వ సంవత్సరము నుండియు తీవ్రాందోళనము జరుగుచున్నది. కాంగ్రెసు సంస్థకూడ ఈ సంస్కరణమునకు ప్రప్రథమము నుండియు ప్రాముఖ్యము నిచ్చినది. కాంగ్రెసుయొక్క రెండవ సాంవత్సరిక సమావేశమం దీరెండుశాఖల విభాగమును కోరుచు తీర్మానము కావింపబడినది. దరిమిలాను ప్రతి సాంవత్సరిక సమావేశమందును ఈ తీర్మానమును పునశ్చరణ గావించుట మామూలై పోయినది. ఈ సంస్కరణవిషయమై రాజకీయములం దాసక్తిగల వారు లందరును ఏకాభిప్రాయమును కలిగియుండిరి. చిట్టచివరకు ౧౯౦౮ వ సంవత్సరమునం దీసిద్ధాంతము ఇండియా గవర్నమెంటువారి దృష్టి నాకర్షించినది. ఆసందర్భమున అప్పటిహోము మెంబరగు సర్ హార్వే ఆడమ్సుగారు గవర్నమెంటుయొక్క వైఖరిని గూర్చి యిట్లు చెప్పిరి: "శాంతిభద్రతలకు సంబంధించిన నేరముల విచారణము సాధారణముగ న్యాయస్థానమునకు ఉచితమగురీతిని ప్రశాంతవాతావరణమందు నిష్పక్షపాతముగ జరుగుట లేదు. అందుచేత వీలువెంబడిని కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖలను జాగ్రత్తగ విభజించుటకు గవర్నమెంటువారు తీర్మానించిరి."

(In 1908 Sir Harvey Adams, the then Home member to the Government of India declared that "Criminal trials affecting the general peace of the District, are not always conducted in the atmosphere of cool impartiality which should pervade a Court of Justice and hence Government decided to advance cautiously and tentatively towards the separation of the Judicial and Executive functions.")

౧౯౨౧-వ సంవత్సర ప్రాంతమందు "మాంటేగు-ఛెమ్సుఫర్డు" సంస్కరణల ఫలితముగ జిల్లాపరిపాలనము రాష్ట్రీయప్రభుత్వమువారి పరము కావింపబడినది. అపుడు రాష్ట్రీయశాసనసభ లన్నియు కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖల విభజనమును కోరుచు తీర్మానములను గావించినవి. తర్వాత ఈ సమస్య విషయమై పూర్తిగ విచారణజేసి సిఫార్సు చేయుటకై ప్రతిరాష్ట్రమునందును సంఘముల నేర్పరచిరి. ఈ సంఘములందు అనుభవముగల నిపుణులు చాలమంది పాల్గొనిరి. ఇప్పటిన వివిధసంఘముల యొక్క సిఫార్సులను విశదీకరించుట అనవసరము. ఈ రెండుశాఖలను విభజించుట కట్టి యాక్షేపణగాని, అడ్డంకులుగాని లేవని యేకగ్రీవముగ వివిధరాష్ట్రీయసంఘములు తమ నిశ్చితాభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినవి. ఈసంస్కరణమును ఆచరణలోనికి తెచ్చుటకు ప్రణాళికను (Scheme) తయారుచేసి అందుల కగు ఖర్చును కూడ అంచనావేసిరి. బెంగాలునం దీసంస్కరణమునకై మొట్టమొదట రూ. ౧,౫౩,౦౦౦ లను, దరిమిలాను సాలీనా రు. ౪,౭౨,౬౫౦ లను ఖర్చు పెట్టవలసియుండునని అంచనావేయబడినది. మిగత రాష్ట్రములందుకూడ ఈ సంస్కరణకొరకై అగు ఖర్చు సుమారుగ ఇట్లే యుండును. ఇట్టి ముఖ్యసంస్కరణ నిమిత్తమై యీ కొద్దిపాటి వ్యయమునకై సంశయింపరాదు. అపుడింత కార్యకలాపము జరిగినప్పటికి గవర్నమెంటు టీవిషయమునంతను పెడచెవిని బెట్టినది.

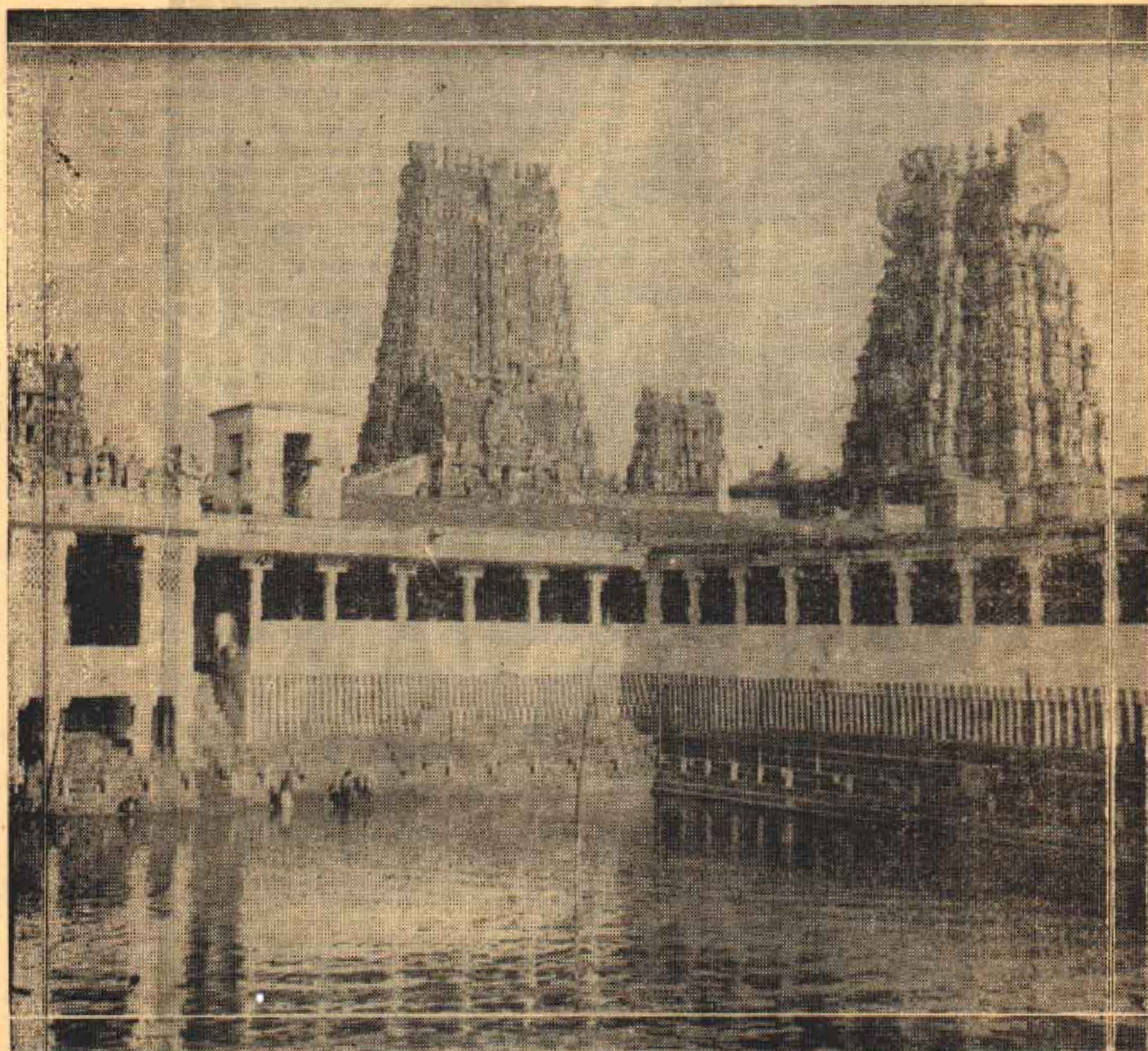
ఇటీవలి క్రొత్త సంస్కరణల ప్రకారము రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనము (Provincial Autonomy) అమలులోనికి వచ్చుటచేత ఈ సమస్య తిరిగి రాష్ట్రీయశాసనసభలందు చర్చింపబడినది. మన రాజధాని ప్రధానామాత్యులగు రాజగోపాలాచారిగారి ప్రతికూల వైఖరి చాలమందికి విషాదాశ్చర్యములను గలిగించినది. ప్రస్తుత స్థితియే శ్రేయస్కరమని ఆయన వాదించుట చిత్రముగ నున్నది. బెంగాలు మంత్రివర్గమం దొకరగు సర్ ఖ్వాజా నజీముద్దీనుగారు తప్ప మ రేరాష్ట్రీయమంత్రులును వీరియభిప్రాయముతో ఏకీభవించుట లేదు. సంయుక్త రాష్ట్రములందు న్యాయశాఖామంత్రులైన డాక్టరు కైలాసనాథ కట్జూ మొదట ఇట్టి యభిప్రాయమునే కొంతవరకు వెలిబుచ్చియుండినప్పటికిని దరిమిలాను ఉపసంహరించుకొనిరి. బొంబాయి, బీహారు రాష్ట్రములం దీరెండు శాఖలను త్వరలో విభజించుటకై తగు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇంతకు రాజగోపాలాచార్యులవారియభిప్రాయముతో నుదరాసుమంత్రివర్గమంతయుకూడ త ది త ర

మంత్రు లేకీభవించుచున్నట్లు కనుపడదు. ప్రస్తుతము జరుగుచున్న పనులను నెరవేర్చినపిమ్మట సాధ్యమైనంతవరకు కార్యనిర్వాహకన్యాయశాఖల విభజనము చేయబడునని రెవిన్యూమంత్రియైన ప్రకాశం పంతులుగారు తమ బిల్లుపై ఉపన్యాసమునందు చెప్పియుండిరి. ఇందువల్ల రెవిన్యూమంత్రిగారు విభజనసిద్ధాంతము నంగీకరించినట్లు తేటతెల్లమగుచున్నది. ఇందులకై కొంతకాలము వ్యవధిమాత్రము కోరిరి. అందుచేత ఈ సమస్యను జాగ్రత్తగపరిశీలించుట చాలముఖ్యము.

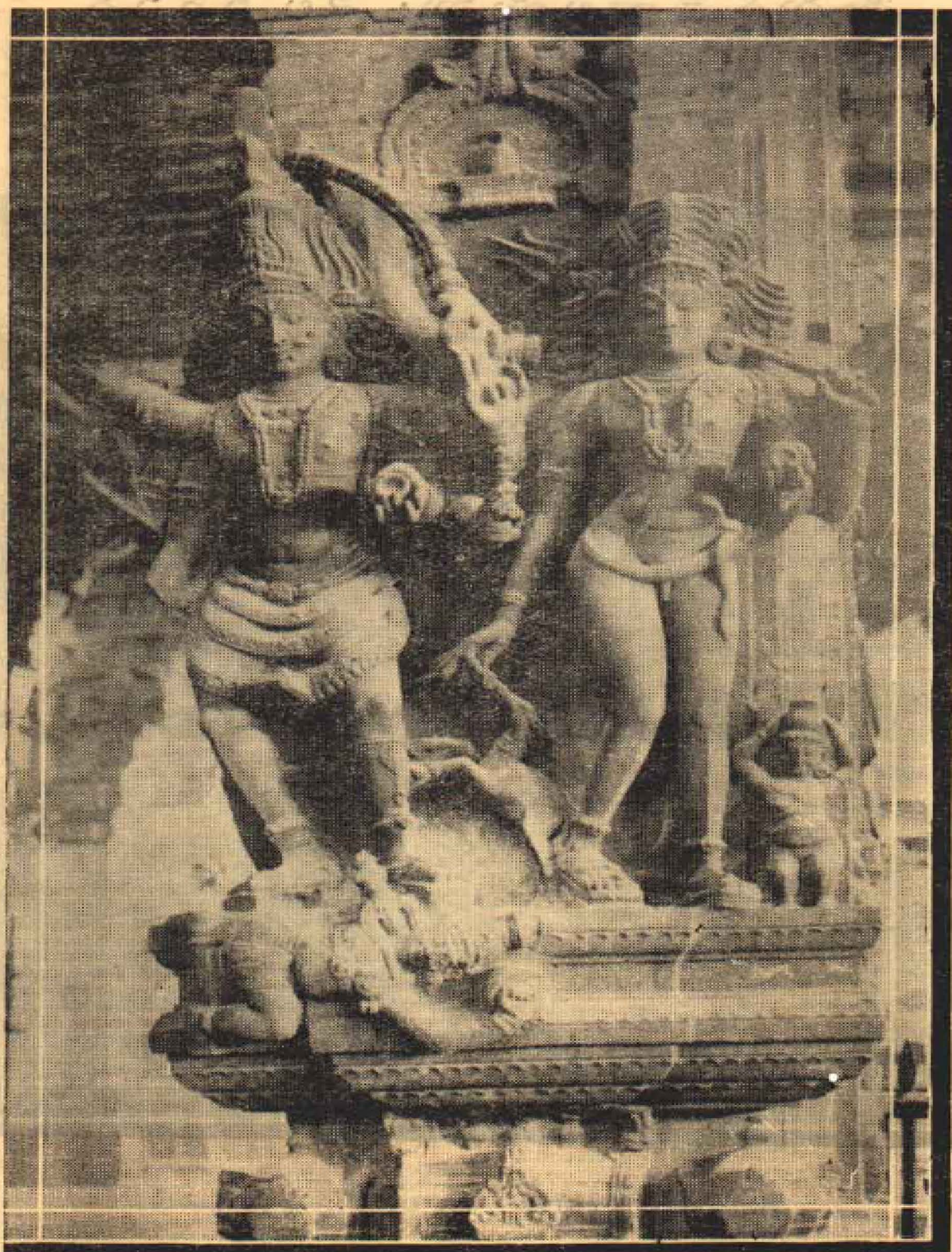
నేరము నారోపించు అధికారము, శిక్షించు అధికారము ఒక్కనిచేతియం దుండకుండ చేయుటయే యిట్టి విభజనయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. క్రిమినలుకోర్టులందు న్యాయపరిపాలనము (Administration cf Criminal justice) వివిధతరగతుల మాజిస్ట్రేట్ల (Magistrates cf different classes posssssing first class, second class and third class powers) చేతి యందున్నది. డిప్యూటీకలెక్టరు కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖాధికారములను కలిపి చలాయించును. జిల్లాకలెక్టరు శాంతిభద్రతలకు బాధ్యుడగుటచే న్యాయపరిపాలనమును కనిపెట్టి చూచుచుండును. క్రింది మాజిస్ట్రేట్ల భవిష్యత్తంతయు జిల్లాకలెక్టరుచేతియం దుండుటచేత వీరందరును ఆయన యిష్టానుసారము ప్రవర్తించుట సహజము. ఇట్లు పై యధికారి కలుగచేసుకొనుటకు అవకాశ ముండుటచే సరియగు న్యాయము కలుగుట సంశయాస్పదము. బహిరంగముగ పై యధికారి యిట్లు కలుగచేసుకొనిన దృష్టాంతము లేనంతమాత్రమున న్యాయపరిపాలనము స్వతంత్రముగను, నిష్పక్షపాతముగను జరుగుచున్నదని యెంచరాదు. దూరదృష్టితో చూచిన జిల్లాఅధికారులందరును ఈ మార్పును హర్షించెదరని తోచుచున్నది. ప్రస్తుతము జిల్లాకలెక్టరునకు క్రింది మాజిస్ట్రేట్లకు రెవిన్యూపనితోడు న్యాయశాఖపనికూడ చూడవలసియుండుటచే పని ఒత్తిడి మిక్కుటముగ నున్నది. ఇందుచేతనే రెవిన్యూశాఖయొక్క పని మందముగను, ఆలస్యముగను జరుగుచున్నది. కొలదికాలములోనే వివిధరాష్ట్రీయ శాసనసభలు రైతులకు, భూమిశిస్తులకు సంబంధించిన చట్టములను మార్పుచేయుటకు (Changes in the Tenancy and Taxation laws) సమకట్టినవి. ఇందువల్ల రెవిన్యూపని చాల హెచ్చుగుననుటయందు సందేహము లేదు. జిల్లాకలెక్టరు, క్రిందిమాజిస్ట్రేట్లు ప్రజలతో కలసి మెలసియుండి వారినుండి భక్తివిశ్వాసములను చూరగొనుటకు వీలులేకున్నది. ముఖ్యముగ రెండధికారములు వీరిచేతియందే యుండుటవల్ల ప్రజలు వీరిపై ఖరిని శంకించుట సహజము. జిల్లాయధికారుల వ్యక్తిత్వమును, గౌరవ మర్యాదలను పెంపొందింపవలెనన్న ఈ అడ్డంకును ఎంత సత్వరముగ తొలగించిన అంత మంచిది. ఈ సందర్భమున మరియొక విషయమునుకూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలెను. సివిలుసర్వీసు ఉద్యోగులకు సాధారణముగ శాంతస్వభావము, వివేచన తక్కువ. హైకోర్టుజడ్జీలుగా పనిచేసి ఐ. సి. యస్. ఉద్యోగ లెవరును విశేషప్రఖ్యాతిని గాంచలేదు. ఐ. సి. యస్. ఉద్యోగులు హైకోర్టు ప్రధానన్యాయమూర్తులు కాగూడదని యింతవరకు ఉన్న అడ్డంకును నూతన రాజ్యాంగచట్టము తొలగించినది. ఈ సిఫార్సును న్యాయవాదసంఘము లన్నియు ఏకగ్రీవముగ ఖండించినవి.

ప్రస్తుత రాజ్యాంగముక్రింద బాధ్యతగల మంత్రు లుండుటచే ఎట్టి అన్యాయము జరుగజాలదనియు, ఒకవేళ అట్టిదేమైన జరిగిన ఆ యుద్యోగులు శిక్షాపాత్రు లగుదురనియు రాజగోపాలాచార్యులుగారి వాదము. ప్రస్తుతము రాష్ట్రీయమంత్రులకు జిల్లాఉద్యోగులపై గల అధికార విషయమై భేదాభిప్రాయములు కలవు. ఇట్టి యధికారము నికర మని చెప్ప వీలులేదు. చాలవరకు గౌరవచిహ్నముగ నెంచవలసియున్నది. ఇట్టి పునాదులమీద ఆశా సౌధములను నిర్మించుట ప్రమాదము. తరువాత ఇట్టినేరములను కనిపెట్టి ఋజువుపరచుట సాధారణమైన పనికాదు. తీగెలాగిన డొంకంతయు కదలునుగాన సివిలు సర్వీసు ఉద్యోగుల నీసందర్భమున తోడ్పడుదురని తలంచుట పొరపాటు. ప్రధానామాత్యులు తమ అభిప్రాయమును ఇటీవల కాలికట్టు, కోయంబత్తూరు ఉపన్యాసములం దిట్లు విశదీకరించిరి: "ఒకప్పుడు సరిగనున్న పద్ధతులు మారవచ్చును. అట్టిపద్ధతులు ఇంగ్లండునందు, తదితర దేశములందు మారినవి. రాజ్యాంగవిధానము మారినపుడు అధికారములు, బాధ్యతలు, పద్ధతులుకూడ వేర్వేరుగ భాగింపబడవలయును. సాధారణముగ రాజ్యాంగపద్ధతులన్నియు సహకారమును పెంపొందించునట్లుగ నుండవలయును. దేశాభ్యుదయ కార్యక్రమమందు న్యాయపరిపాలన మొకభాగమై యున్నది. ఇది కార్యనిర్వాహకశాఖపైగల యధికారమునకు ముడిపెట్టబడియున్నది. విభజనవల్ల మనకు చాలనష్టము కల్గును. అభివృద్ధి ఆనాటి కానాడు సన్నగిలును. న్యాయశాఖయొక్క స్వతంత్రమును బలపరచువారిలో నేను ముఖ్యుడను. కాని కార్యనిర్వాహక న్యాయశాఖలను రెంటిని విభజించి వేరుగ నుంచజాలము... పౌరుడు, ప్రభుత్వము పరస్పరవిరోధులుకాన వ్యక్తికి ప్రభుత్వమునకు అతీతుడయిన స్వతంత్రుడగు న్యాయమూర్తి యుండవలయుననెడి యభిప్రాయమునం దంతమాత్రము నిజము లేదు."

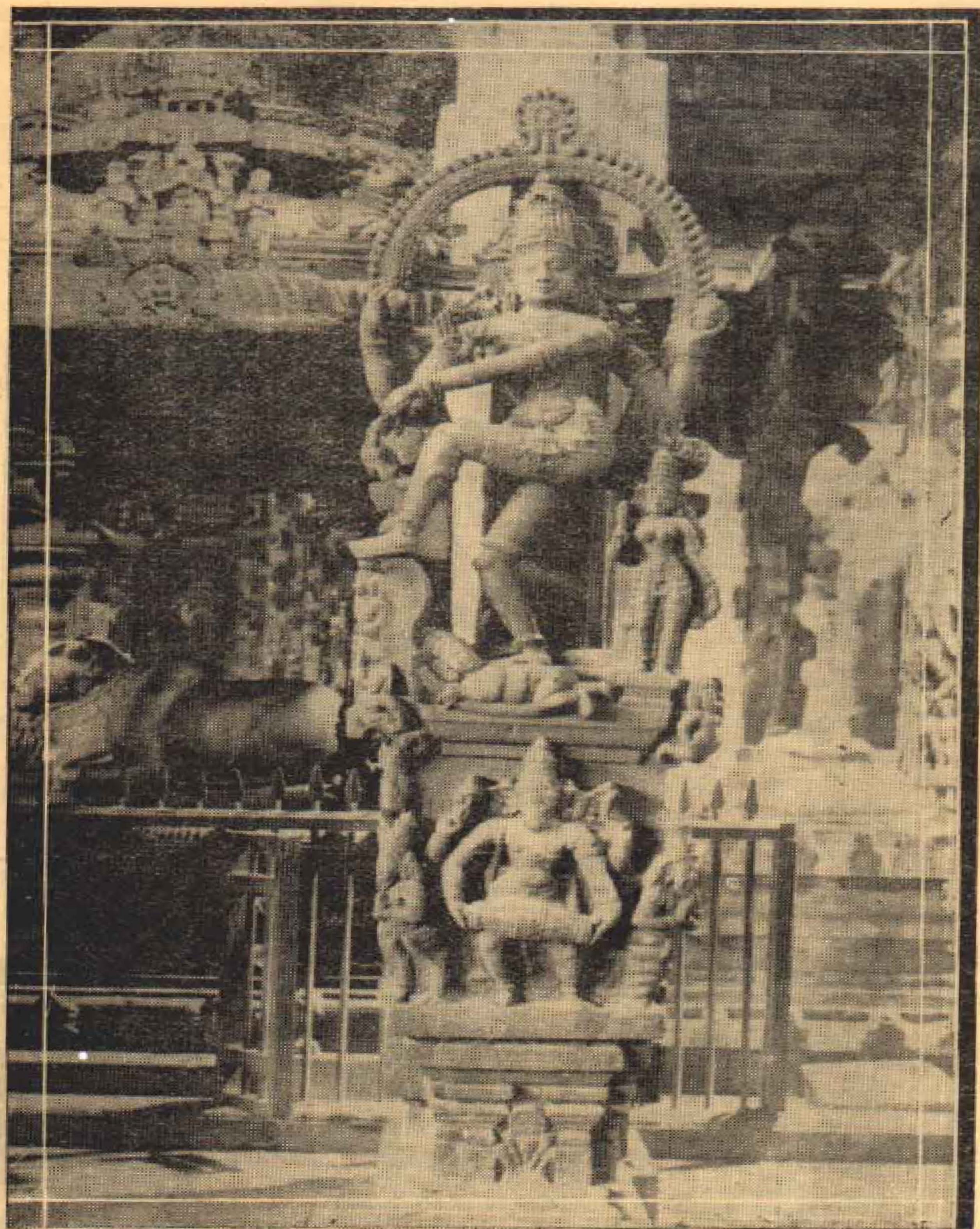
("The policies which were right at one time may change and they have changed in every country including England. The distribution of powers, responsibilities and policies also must be different when the systems of Government have changed. From a general point the policies of administration must be co-ordinated. Administration of Justice is a part of the welfare scheme of the whole nation and it is intimately bound with authority over the executive. We shall loose much by such separation and shall be slow in our march forward.

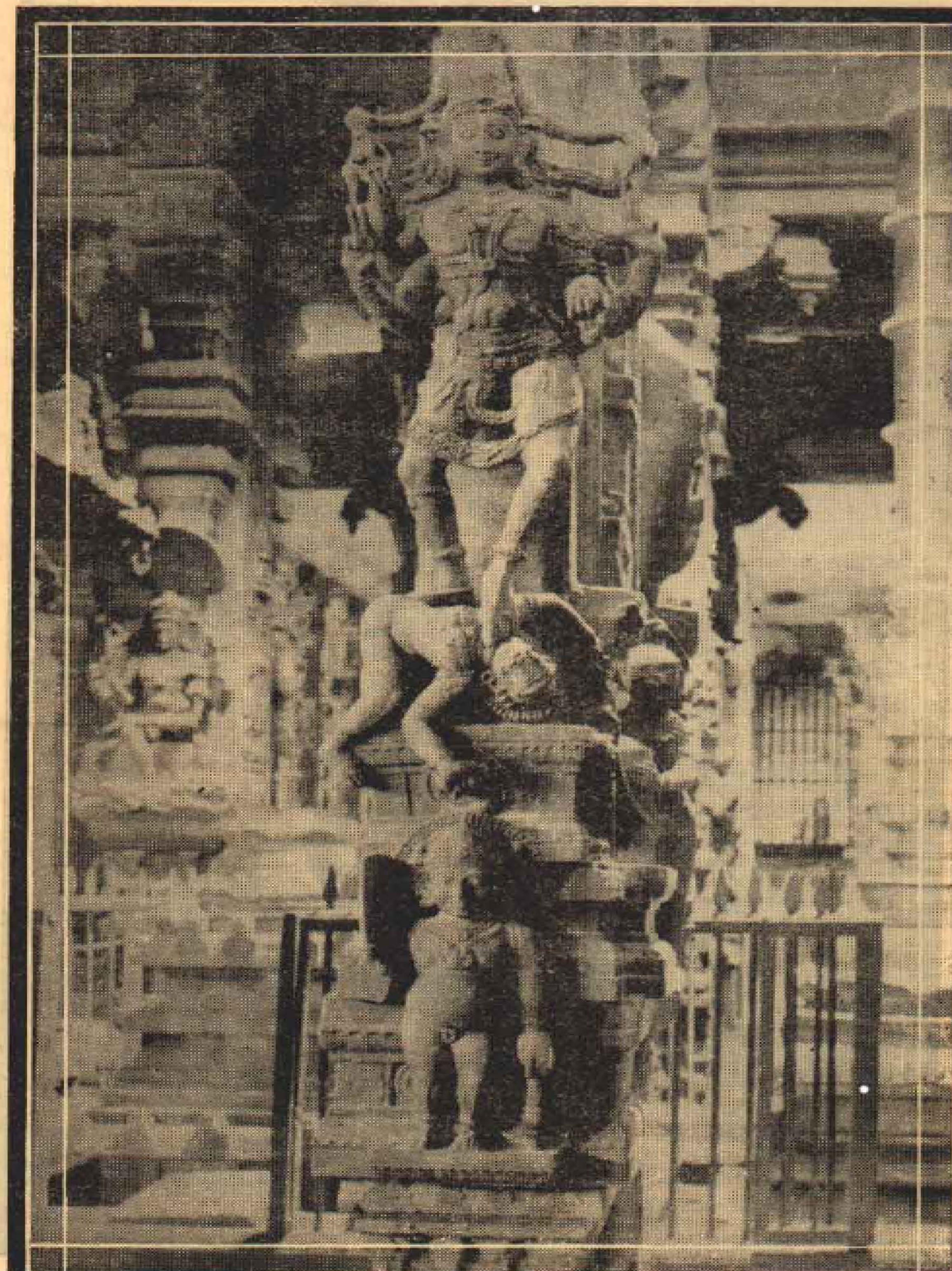
౧. మధురమీనాక్షీ దేవాలయము : పుష్కరిణి

౨. పరమేశ్వరుని ఉగ్ర, శాంత స్వరూపము

3. నటరాజస్వామి

౪. మార్కండేయ రక్షణము

I am the strongest supporter of the independence of the Judiciary. But you can not have water-tight compartments between administration of affairs and administration of justice..........The assumption that the individual was the enemy of the state and that state was the enemy of the individual and therefore the Judge should be independent of the state when he decided a problem in the court........ was not true." - Extracts from the speeches of Hon'ble Mr. C. Rajagopalachari at Calicut and Coimbatore)

మొట్టమొదటనే ఇంగ్లండు పేరెత్తినగాని అప్పుట ఈ సమస్య యెట్లున్నదో తెలుసు కొనవలసియున్నది. ఇంగ్లండునందు ఉన్నత న్యాయాధికారి (Highest Judicial functionary) యైన లార్డు ఛాన్సలరు ప్రధాన కార్యనిర్వాహకసంఘమగు మంత్రివర్గమందు (Cabinet) కూడ సభ్యులు. ప్రభువులసభ (House of Lords) ఉన్నత న్యాయస్థానమే గాక (Highest Judicial Tribunal) శాసననిర్మాణసభ కూడ (Legislative body) అయియున్నది. నిజమునకు లార్డు ఛాన్సలరు, నల్గురైదుగురు న్యాయాధికారము కల్గిన ప్రభువులు (Law Lords) కలసి ఉన్నత న్యాయస్థానముయొక్క పనిని నెరవేర్చెదరు. పైకి మాత్రము ఈ వివిధశాఖలు మిళితమైనట్లు కనుపించినప్పటికి కార్యనిర్వహణము దేశాఖ కాశాఖ కేటాయింపుగనే యుండును. సుమారు రెండువందల నలుబది సంవత్సరములనుండి అనగా ౧౭౦౧ వ సంవత్సరము దములలోకి వచ్చిన ఖరారుచట్టమునాటినుండి (Act of Settlement of 1701) న్యాయశాఖ సర్వ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుచుండుటచేత ఈ వివిధశాఖల కలయికకు ఎంతమాత్రము అవకాశ ముండదు. న్యాయమూర్తులు లార్డు ఛాన్సలరుచేత నియమింపబడినప్పటికి వారి ప్రవర్తన సక్రమముగ నున్నంతకాలము (During good behavior) కదల్పుటకు వీలులేదు. పార్లమెంటునందలి రెండుసభలవారు (House of Lords and House of Commons) కలసి రాజునకు మహాజరు పంపి న్యాయమూర్తులను పదభ్రష్టులుగ చేయవచ్చును. ఏదో పెద్ద అన్యాయము జరిగి గందరగోళమైన పుడు తప్ప సాధారణముగ ఇట్లు పదభ్రష్టుల నొనర్చుట సాధ్యము కాదు. ఇందువల్ల అచటి న్యాయశాఖయొక్క ప్రత్యేకత్వము, స్వాతంత్ర్యము తేటతెల్లమగుచున్నది.

రాజగోపాలాచారిగారు చెప్పినట్లు విభజన వల్ల దేశాభ్యుదయమున కనుకను కార్యక్రమ మమలుపరచుటయందు కొంత ఆలస్య మగును. కాని న్యాయపాలనముయొక్క పవిత్రతను, స్వాతంత్ర్యమును రాజ్యాంగ సౌకర్యముల నిమిత్తమై పోగొట్టుకొనకూడదు. న్యాయశాఖ యెల్లప్పుడు కార్యనిర్వాహక శాఖయొక్క కార్యకలాపములను వేయి కన్నులతో చూచుచుండవలెను. లోపము కనబడినవెంటనే దిద్దుబాటు చేయవలసియున్నది. న్యాయశాఖ వేరుగను, స్వతంత్రముగను ఉన్నప్పుడే యిట్లు చేయగల్గును. పౌరుడు, ప్రభుత్వము పరస్పరవిరోధులు కారు కనుక వీరి కతీతుడైన స్వతంత్రుడగు న్యాయాధిపతి అవసరము లేదను వాదము యుక్తియుక్తముగ లేదు. ఈ వాదమును ముఖ్యాంశమును కప్పిపుచ్చుటకై ఉపయోగించినట్లు కనబడుచున్నది. కార్యనిర్వాహక శాఖ ప్రభుత్వమునందొకయంగముగా నున్నపుడు కార్యనిర్వాహకశాఖయే ప్రభుత్వమని చెప్పుట సాహసము. న్యాయశాఖ, శాసన నిర్మాణసభ కూడ ప్రభుత్వమునకు ప్రధానాంగము లైయున్నవి. పౌరునియొక్క హక్కులను సంరక్షించుటయే న్యాయశాఖయొక్క ప్రధానాశయము. కార్యనిర్వాహక శాఖ హద్దుమీరి ప్రవర్తించకుండునట్లు కూడ చూచుచుండవలయును. ఇట్లు జరుగుటకే రెండు శాఖలను విభజించుట ఆవశ్యకము.

ఇటీవల రెండు మూడు సంవత్సరముల నుండి అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు జరిగిన విషయములు చాలమంది కాశ్చర్యము కలిగించినవి. అచటి రాజ్యాంగసూత్రముల ప్రకారము న్యాయశాఖ యేర్పాటుగను, సర్వస్వతంత్రముగను ఉన్నది. ఎప్పుడైనను కార్యనిర్వాహకశాఖయు, శాసననిర్మాణసభయు కలయిక యుండునుగాని న్యాయశాఖమాత్ర మెప్పుడును వేరుగనే యుండును. ఫెడరల్ జడ్జీలను సెనేటుయొక్క అనుమతి ప్రకారము అధ్యక్షుడు నియమించును. ఇట్టినియమితాధికారము నామకః అధ్యక్షునిచేతియందున్న మాత్రమున వారిస్వాతంత్ర్యమున కెట్టిహానియు కలుగదు. వారినడవడి సక్రమముగ ఉన్నంత కాలము ఉద్యోగములం దుందురు. వారిమీద బహిరంగముగ నేరారోపణ చేసిగాని (Impeachment) ఉద్యోగమునుండి తప్పించుటకు వీలులేదు. ఇట్టివి జరుగుట అరుదు కాన వారిప్రత్యేకతను, స్వతంత్రతను గూర్చి వేరుగ చెప్ప నవసరము లేదు.

అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల సుప్రీముకోర్టు అధ్యక్షుడైన రూజువెల్టుగారి యొక్క నూతనకార్యక్రమ (New Deal) మునకు సంబంధించిన ముఖ్యచట్టము లశాస్త్రీయమని (Unconstitutional) త్రోసిపుచ్చినది. దేశాభ్యుదయమునకై కావింపబడిన శాసనముల నిట్లు త్రోసిపుచ్చుటవలన తీవ్రమగు అసంతృప్తి కల్గినది. కాని రాజ్యాంగ సూత్రముల ననుసరించి యేమి చేయుటకును వీలిచ్చినది కాదు. రూజువెల్టుగారు తిరిగి అధ్యక్షులుగా ఎన్నుకొనబడినపిమ్మట న్యాయశాఖయందు ముఖ్యముగ ఫెడరల్ జడ్జీల యుద్యోగము, విశ్రాంతికి సంబంధించిన కొన్ని మార్పులను చేయ సమకట్టిరి. కాని ప్రజాభిప్రాయ మిందుల కెంతమాత్రము ఒప్పుకొనకపోవుటచేత అట్టి ప్రయత్నమును మానుకొనవలసివచ్చినది. అప్పటినుండి యింతవరకు అధ్యక్షునకు సుప్రీముకోర్టుకు భేదాభిప్రాయ మేర్పడలేదు. కార్యనిర్వహణమంతయు సరళముగను, సులువుగను జరిగిపోవుచున్నది. ఇందువల్ల న్యాయశాఖ ప్రత్యేకత్వమును, స్వాతంత్ర్యమును కలిగియుండుట సకల విధముల శ్రేయస్కరమని తెలియుచున్నది.

ఇంతకన్న వివరము లవసరముండదు. ఈ సమస్యపై మనదేశమం దిటీవల ఏర్పడిన ఫెడ

రల్ కోర్టుయొక్క అభిప్రాయమును తెలిసి కొనవచ్చును. ప్రస్తుతము ఫెడరల్ కోర్టు తీరుబాటుగ నున్నది. ఈసమస్యను పరిష్కరించుటకు ఫెడరల్ కోర్టున కధికారము లేదని తలంపరాదు. క్రొత్తఇండియాచట్టము ప్రకారము ఫెడరల్ కోర్టునకు రాజ్యాంగసమస్యల (Constitutional issues) మీద సలహో యిచ్చుఅధికారము (Advisory Jurisdiction) కలదు. ఇదికాక ప్రస్తుత మున్న ఫెడరల్ న్యాయమూర్తులు మువ్వురు, అడ్వకేటు జనరలు ఇందుల కెంతయు తగియున్నారు. ప్రధాన న్యాయమూర్తులైన సర్ మారిస్ గ్వాయరుగారు బ్రిటనునందు మంత్రి వర్గమునకు ప్రధానసలహాదారులు (First parliamentaryCounsel to the Treasury) పనిచేసియుండిరి. రెండవజడ్జియగు సర్ షా మహమ్మదు సులేమానుగా రిదివలవరకు అలహాబాదు హైకోర్టునందు ప్రధాన న్యాయమూర్తులుగ నుండిరి. మూడవ జడ్జియగు ముకుంద రామారావు జయకరుగారు బొంబాయియందే కాక దేశమం దంతటను ప్రఖ్యాతిగన్న సుప్రసిద్ధుడయిన బారిష్టరు. అడ్వకేటు జనరలుగానున్న సర్ బ్రజేంద్ర లాలు మిత్రగా రిదివరలో కలకత్తా హైకోర్టునందు అడ్వకేటు జనరలుగను కేంద్ర, రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములందు న్యాయశాఖామంత్రులుగను పనిచేసి అపారమగు అనుభవమును సంపాదించిరి. ఇటువంటి అనుకూలమగు అవకాశమును తప్పక ఉపయోగించుకొనవలెను.

ఇటీవల కలకత్తాయందు జరిగిన అఖిల భారత కాంగ్రెసు కమిటీమీటింగునం దీ సమస్యపై ఒక్కతీర్మానమైనను చేయబడకుండుట శోచనీయము. ఇంతవరకు కాంగ్రెసు కార్య నిర్వాహక సంఘమువారు రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములకు తగుసలహాల నిచ్చి నడపుచు వచ్చిరి. ఇపుడు ఏడురాష్ట్రీయములు కాంగ్రెసు మంత్రుల యధీనమం దున్నవి. ఈరాష్ట్రములం దీసమస్యను తృప్తికరముగ పరిష్కరించిన మిగత వాళ్లు కాంగ్రెసుఇతరరాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములు వీటిని తప్పక అనుసరించును. ఇటువంటి ముఖ్యసంస్కరణ నమలులోనికి తీసుకువచ్చుట కిదియే మంచితరుణము. న్యాయశాఖయొక్క పవిత్రతయందును, స్వాతంత్ర్యమందును నమ్మకముకలవా రందరు ఇందుకు తోడ్పడవలసియున్నది. ఇది పార్టీ ప్రశ్నకాక జాతీయసమస్య యనెడి సంగతి అందరును జ్ఞాపక ముంచుకొనవలెను.

గ్రామ్య వేషము

—చిత్రకారుడు : దశరథరామయ్య

జలప్రళయమునకు బలియైన బందరుపురవాసుల స్మారకార్థము కట్టిన కట్టడము

బందరు నగర జలప్రళయము

ఆచంట లక్ష్మీనరసింహము

౧౮౬౪ వ సంవత్సరము నవంబరు ౧ తేదీ తెల్లవారెను. నాడు హిందువులకు దీపావళిపండుగయు, క్రైస్తవులకు ఋషిదినము (All Saints Day) నగుటచే బందరుపౌరులు లాభాలగోపాలమును, రానున్న కీడును లవమాత్రమైన నెరుగక, సంతోషాంబుధి నోలలాడుచుండిరి. నాడు పండుగయగుటవల్లనే గాక వారి యానందమునకు వేరుకారణ ముండెను. క్షీణించియుండిన యీ పురాతన పట్టణవర్తక వ్యాపారములు నూతనముగా నిర్మించబడిన బెజవాడ బందరు కాలువద్వారా కొలదిగా సాగి తేరికొనుచుండెను. లాకు నిర్మించబడిన పక్షము దినములలోనే లక్షరూపాయల సరకులు ఎగుమతియై యుండెను.

మరియు నాసమయము ప్రత్యేకించి, పట్టణములోని యాంగ్లేయులకు మరింత యానందమయమైయుండెను. అంతకు ముందువారమే బందరులోని ఇంజనీయరు ఆఫీసు మేనేజరగు స్మార్టుగారికిని, బందరుకోట వాస్తవ్యులగు ఓక్‌మన్ గారి జ్యేష్ఠకుమారికకును వివాహము జరుగుటచే వారందరు నపూర్వమైన యావివాహానందములో నుండిరి. మచిలీవాసులగు క్రైస్తవకుటుంబములును, ముఖ్యముగా నచట ఇరువది సంవత్సరములుగా నెలకొని, విశ్రాంతి నెరుగక సేవయొనర్చుచుండిన నోబిలుదొరగారికినిమూడ నాసమయము ఆనందదాయకమై యుండెను. ఏలన, ఆయనచే దీక్ష గైకొనిన యిరువురు దేశీయులు, పెక్కు విఘ్నములు గడచి, క్రైస్తవ మతాచార్యులుగా నియమించబడి, తెలుగుదేశమున క్రైస్తవమతముయొక్క పునాదులు గట్టిపడెను.

గడచిన అక్టోబరుమాసమంతయు, వర్షపుచినుకులేక, ఆకసము వినిర్మలముగా నుండుటచే, వర్షాభావమువలన పైరులు చెడునని రైతులు భయమందుచుండిరి. కాలము సముద్రమువీద విహరించుటకు మిగుల అనుకూలముగానుండుటచే, కలెక్టరుగారియొక్కయు, మెయిడన్ దొరగారియొక్కయు చిరుత బాలికలు సముద్రమువీద వాహ్యాళికి వారమురోజుల కార్యక్రమ మేర్పరచుకొని, ఆరోజున బయలుదేరుటకు పుబలాటపడుచుండిరి. ఆనాడు తెల్లవారినప్పటినుండియు గడచిన దినముల వైఖరిమారి, నిర్మలమైన యాకాశమున చెదరినమబ్బు తునకలు కాన్పించి వర్షపుతుంపరలు ప్రారంభించెను. బాలికలు బయలుదేరుటకు త్వరపడుచుండిరి. రానున్న యపాయ మేరికిని బొడకట్టలేదు. కాని పోర్టు ఆఫీసునందు సహోద్యోగిగానున్న మెయిడన్ దొరగారు వాయుప్రసారమును దెలుపుయంత్రము తగ్గుచున్నదని గ్రహించి పిల్లల కులాసయాత్రను ఆప నిశ్చయించెను.

ఈ సంగతి పట్టణములోని యితరబాలికల తల్లిదండ్రులకు చెప్పివచ్చుటకుగాను ఆయనయు, భార్యయు తమ బందరుకోట నివాసమునుండి బండి ఎక్కి బయలుదేరిరి. ఆ కాలమున బందరును, బందరుకోటను కలుపు $1\frac{1}{2}$ మైలు బాటను వరదలనుండి కాపాడుటకు ఇరుప్రక్కల ఎత్తయినగోడలుండెడివి. (ప్రస్తుత మాగోడలు పూర్తిగా కూలి, పునాదులుమాత్రమే కాన్పించుచున్నవి.) బండి యీబాటను వచ్చుచుండెను. కాని ప్రయాణముసాగించుట రానురాను దుర్ఘటమయ్యెను. బండి పటాలముగా ఎగిరిపోవునంతటి ప్రచండవేగముతో వాయువు వీచ నారంభించుటచే, సగముదూరమునుండి వారు వెనుకకు మరలిరి. అపాయములేకుండ బండిని నడుపుటకుగాను బండిమనిషిగాక, మరి యిరువురుమనుష్యులు బండిని అదిమిపట్టుకొనవలసివచ్చెను.

అప్పటినుండి క్రమముగా వర్షము హెచ్చి దినమంతయు జోరున కురియుచుండెను. సాయంకాలము ౮ గంటలకు సరకులతో నిండియున్న పడవలన్నిటిని రక్షణకొరకు కష్టముతో లాకులోనికి చేర్చి, లంగరువేసి, యినుపగొలుసులతో బంధించిరి. ఆసమయమున నోబిలుదొరగారు తమ కళాశాలయందు యింటరుక్లాసులో పాఠము చెప్పుచుండిరి. తుపానువేగమును, దానితో నంధకారమును హెచ్చుచుండుట ఆయన గమనించుచునే యుండెను. కాని ౧౨ గంటలు కొట్టునిది ఆయన తన పాఠమును మానదలచలేదు. ౧౨ గంటలు వినబడగానే ఆయన పాఠము చాలించి, బాలురను చూచి "గుడ్డలు ఎత్తిపట్టుకొని, మీలైనంత త్వరగా యిండ్లు చేరు" డని పంపివేసెను. తుపాను ప్రచండముగా సాగజొచ్చెను. దారిపొడుగునను వృక్షములు ఊగిసలాడుచు, నేల కొరుగసాగెను. ఇండ్ల పైకప్పులనుండి పెంకులు పేకముక్కలవలె ఎగిరిపడుచుండెను. ఈ సమయముననే అతి పురాతనమును, శతాబ్దముక్రిందట ప్రేపరదొర కూర్చుండెడి పవిత్రనివాసమును నగు "ఎలైజా" వృక్షము నేలగూలెను.

సాయంకాలము ౬ గంటలయ్యెను. అప్పటికే తుపాను భీషణరూపము దాల్చుటచే, లైట్‌హౌసునందు దీపము వెలిగించు టసంభవమయ్యెను. మరికొంత సేపటిలో నా దీపస్తంభమే ఎగిరిపోవునని ఎల్లరును భయపడసాగిరి. నోబిలు కళాశాలయందు తలుపులు మూయుటకుగాని, దీపములు వెలిగించుటకు గాని సాధ్యముకాలేదు. పైకప్పుమీది పెంకు లెగిరిపోవుటచే వర్షము సంతతధారగా పడుచుండెను. ప్రధానాచార్యుడగు నోబిలుగారు తలకొక తువ్వాలును చుట్టికొని, చాలసేపు కుర్చీపై నిలుచుండి చుట్టునుగల బాలురతో "ఇరువది సంవత్సరములనాడు నే ననుభవించిన తుపానుకంటె నిది చాలతక్కువ" యని ధైర్యము చెప్పుచుండెను. ఒకరివెంబడి నొకరుగా సేవకులెల్లరును వచ్చి తమ స్థానముల నిలువలేకున్నామని యాయన చుట్టును జేరుచుండిరి. ఇంతలో గుర్రపుపనివాడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి సాల కూలినదనియు, గుర్రము కట్లు త్రెంచికొని పరుగెత్తినదనియు చెప్పెను. తన యిల్లు కూలినదని వంటమనిషియు, వాతని కుటుంబమును వచ్చి, స్నానపుగదిలో ప్రవేశించిరి.

రాత్రి ౧౦ గంటలకు సుడిగాలి నిలిచిపోయి, దారుణవేగముతో సముద్రజలము భూమిమీదికి పొంగ నారంభించెను. ఆ ప్రళయజలమునకు నూతనముగా నిర్మింపబడిన లాకుతలుపులును, లాకులను గాపాడుచున్న నలుగురు లష్కరులును తొలియాహుతియైరి. అదృష్టవంతుడగు మరొకలష్కరు దైవవశమున చేతిక్కిన యొక త్రాటిచెట్టు నంటిపెట్టుకొని, ప్రవాహమువెంబడి పదునాలుగు మైళ్లు కొట్టుకొనిపోయి, యచటనుండి యీవలకువచ్చి జీవించెను. అటులనే మరొక యదృష్టశాలియగు వృద్ధుడు పీటరుకోర (ఏలూరు క్రైస్తవమిషనరీ. వృత్తిని చాలించి బందరులో ప్రశాంతజీవనము గడుపుచున్న వారు) ప్రవాహమునందు చిక్కుకొని, తన ముందు తేలుచున్న యొక బండిచక్రమును బట్టుకొని, దానిసాయమున నొకయింటి పైకప్పుపై కెక్కి ప్రాణములను గాపాడుకొనెను. ఈ సమయముననే బందరుకోటకును, సముద్రమునకును మధ్య కాపురమున్న ౨౦౦ మంది పల్లెవారు, స్త్రీ పురుష శిశువులు, ఆ సంక్షుభిత మహార్ణవమునకు ఎరయైరి. వారి జనపదము గుర్తింపరానంత రూపుమాసిపోయెను. పిమ్మట నా మహాప్రవాహము, నిర్నిరోధవేగమున, సముద్రమునకు ౫ మైళ్లదూరమునగల బందరుకోటను ముట్టడించెను.

సముద్రమువైపుగల, పురాతనమైన ఫ్రెంచికోటగోడలు నూతనముగా నిర్మించబడిన లాకుకొరకు పడగొట్టబడెనిచో బందరుకోట గ్రామమునకు కొంతరక్షణ యుండెడిదే. కాని యిప్పు డేమియు నడ్డులేకపోవుటచే ప్రవాహము మహావేగముతో ముందుకు సాగెను. ఒకటొకటిగా కమీషనర్ గిడ్డంగులు, ఫ్రావెల్, మెయిసన్‌దొరల కంపెనీ కొట్లు, మేజరుజాక్సనుగారి పెద్దయిల్లు పెద్దపెట్టున నేలగూలెను. కోటలోని ఫ్రెంచివారి కాలమునుండియు సాగుచున్న పురాతన రోమన్‌కాథలిక్ చర్చి యొక్క నలువైపుల గోడలు పూర్తిగా పడిపోయెను. ప్రార్థనజరుపువేదికపై భాగమున, ఇటుకలతో నిర్మించబడిన వలయాకారముగల గోడమాత్రము నిలచెను. అందలియర్చకు లిరువురు నాగోడపై నెక్కి ప్రాణముల నరచేతిలో నుంచుకొని, రాత్రియంతయు నేకార్ణవముగా నున్న నలుదెసలను వీక్షించుచు గడిపిరి. కాని యిదేసమయమున ఇంగ్లీషుచర్చి యాచార్యుడగు గిబ్బన్ గారి యనుభవము వేరుగా నుండెను. ఆయన పట్టణమునందు చుట్టును ఎత్తయిన ప్రాకారముగల యొకసుదృఢమైన పచ్చిబంగాళాయందు నివసించుచుండెను. ప్రళయభయావహమైన యారాత్రియందు, మచిలీ వాస్తవ్యులలో ఆయనయొక్కడు మాత్రమే కలతలేని నిద్రలో తెల్లవారువరకు గడిపెను.

ఈసమయమున మెయిసన్ దొరగారును ఆయనకుటుంబమును బందరుకోటలో నివసించుచుండిరి. అచటి వారికాపురమున్న యిల్లు మరమ్మతులో నుండుటచే వ్యాపారము చేయు భవనమునందే తాత్కాలికముగా నుండిరి. అది పైయంతస్థుగల యొకసువిశాల భవనము. ౧౭ వ శతాబ్దమున డచ్చికమాండరన్ చీఫ్‌కొరకు నిర్మించబడినదని చెప్పుదురు. భవనమంతయు నొక పెద్దనావయొక్క చేవదేలినకలపతో నిర్మించబడి యుండెను. భవనమునకు చుట్టును ౧౧ అడుగుల ఎత్తుగల ప్రాకారముండెను. భవనము అడుగుభాగమంతయు ఎగుమతికొరకు చేర్చబడిన దూదిబేళ్లతో నిండియుండెను. ఈకారణముల వల్లనే జలప్రళయమున కీభవనము ఆహుతి కాలేదు. పైకప్పుమాత్రము సాయంకాలమే ఎగిరిపోయెను. కుటుంబమంతయు భవనముదిగువభాగమున తలదాచుకొనియుండిరి.

రాత్రి సుమారు ౧౦ గంటలప్పుడు ఆకస్మికముగా నొక పెద్దధ్వనియు, మరి కొలది సేపటిలోనే ప్రవాహము త్రోసుకొని వచ్చుచున్నట్లు కెరటముల ధ్వనియు వినవచ్చెను. సముద్రము పొంగివచ్చి పడుచున్నదనియు, నీటిని రుచిచూడగా ఉప్పుగా నుండెననియు, సేవకులెల్లరును భయభ్రాంతచేతస్కులై పరువిడివచ్చి మెయిసన్‌గారి కెరిగించిరి. పశువులన్నియు, ప్రవాహము నీడ్చుకొనుచు వచ్చి, భవనములోపల ప్రవేశించెను. కెరటములచే గొట్టబడి పెద్దగూబోతు మిగిలిన పశువులతో గలసి, వసారాలోనికి చేరుకొనెను. ఇదంతయుజూచి కుటుంబమువా రందరును, సేవకులును ఆత్రముతో మేడమీది కెక్కిరి. ప్రవాహము క్రమక్రమముగా ఎత్తగుచుంటయు, కెరటములమీద దుప్పులు తెప్పలుగా భాస్వరపు మంటలను వారు కన్నార గాంచిరి. సేవకులతో గలసి వారు మొత్తము పాతికమంది యుండిరి. ఆగందరగోళములో మెయిసన్‌గారి కుమార్తె ధరించిన దుస్తులు (ఎట్లుపోయెనో) కొట్టుకొనిపోయెను. మెయిసన్‌గారు తన ఫ్లానలు వస్త్రమామెకు తొడగిరి. ఆమె యావస్త్రముతోనే ౩ రోజులు గడిపెను. వారి భోజనశాలయు, కచ్చేరి సావడియు పైయంతస్థులోనే యుండెను. వీరందరును చేరిన వంటగదిలోనికి ప్రవేశించి ప్రవాహజలము కాలికి దగులుటచే, నచటనుండి తొందరగా కచేరిసావడిలోనికి పోవుటకు ప్రయత్నించిరి. కాని వాయు తీవ్రత వలన తలుపులు బిగుసుకొనిపోయి తెరవ సాధ్యము గాకపోవుటచే అచటనే నిలబడిపోయిరి. కొందరు బిల్లియర్డ్సు

బల్లక్రింద తల దాచుకొనిరి. ఇంతలో గర్భిలమును పెద్దధ్వనితో వీరు పోదలచిన గది నేలబడిపోయెను. దానితోబాటు వీరు దాగిన గదియొక్క అడుగుభాగము కొంతగూడ కూలిపోయెను. ఒక్క పడకగది తక్క మిగిలిన పడకగదులన్నియు నేలమట్టమైపోయెను. ఇంతలో మెట్లవరుసనుండి యొక పరిచారకుని కుమారుడు తనకుటుంబమంతయు జలవశులైనట్లును, తాను వరాండావద్దకు కొట్టుకొనివచ్చితిననియు నరవగా, మెయిషర్ గారతనిని రక్షించిరి.

అర్ధరాత్రమున తిరిగి రెండవసారి మరొక పెల్లువ కొట్టుకొనివచ్చెను. హతశేషులైన జాలరులు, ఈ రెండవ ప్రవాహము వచ్చుటకు ముందు సముద్రమధ్యమున నుడియుచున్న యగ్ని దూబిలిమని తెలుపుటచే, నది యగ్నిపర్వతసంబంధమని తలంచబడెను. మరి రెండుగంటల యనంతరము విలయతాండవ మునల్పిన ప్రళయజలము సముద్రమువంకకు మరలుచున్న భయంకరధ్వని వినవచ్చెను. అంతట క్రమముగా గాలియు, ప్రవాహమును తగ్గి, నెమ్మదిగా తెల్లవారి, వెలుతురు వచ్చెను.

మెయిషర్ గారి యింటిప్రక్కనే సేనకు భోజనపదార్థములను సరఫరా చేయు సార్జంటుగారి యిల్లుండెను. తెల్లవారి చూచుసరికి ఆ గృహము పాడుపడియుండెను. వెలుతురు రాగానే ఆ గృహశిథిలములనుండి సార్జంటును, ఆయన భార్య, కుమారుడును వెలువడి వచ్చి మెయిషర్ కుటుంబముతో గలసికొనిరి. వారి మరొక కుమారుడు నాటి ప్రళయమునకు బలియైయుండెను. మెయిషర్ గారి భవనమునకు రెండవవైపున బంగాళాలో మెయిషర్ గారి సోదరుడు నివసించుచుండెను. ఆ బంగాళా పూర్తిగా కూలి, దౌర్భాగ్యులగు నాయన సతియు, నలుగురు బిడ్డలును మరణించిరి. జీవిత శేషముండుటచే కాబోలు మెయిషన్ గారి సోదరుడు మాత్ర మొక చెట్టుకొనకు జిక్కి బ్రతికెను. వారి బంగాళా శిథిలములను త్రవ్వగా నందుండి వారితో కాపురమున్న రాజమండ్రి వాస్తవ్యులగు మేజరు బెయిలరుగారి కుమారుడు బెయిలరుగారు, శరీరములోని ఎముకలన్నియు చిదుగగొట్టబడి కొనయూపిరితో బయలుపడెను. పాప మాయనకు నిశ్చయించబడిన వధువు రూత్ కన్యయు, ఆమె మేనత్త జెబ్ సతియు నాయనకు రెండుమాసములు పరిచర్యచేసిరి గాని యాతడు జీవించలేదు. (రూత్ కన్య పిమ్మట బెయిలరుగారి తమ్ముని పెండ్లాడెను.) ఓటుమన్ గారి కుటుంబమును, పైన తెలుపబడిన స్త్రీలిరువురును మరొక పురాతన ఫ్రెంచి కట్టడమునందు సురక్షితులైరి. నాటిరాత్రి ప్రళయమునకు బందరు కోటయందు మిగిలినవి మెయిషన్ గారి యొక్కయు, ఓటుమన్ గారి యొక్కయు భవనములు రెండు మాత్రమే.

ఆనాటికి సమీపముననే మేజరు చార్లెస్ గారి తల్లి, జేమ్సుసతి యుండెను. ఆమె మిగుల సచ్ఛీల. ఎల్లప్పుడును, అంత్యకాలమున తాను ఇతరుల కెంతమాత్రమును శ్రమ కలిగించకుండునట్లు భగవంతుడు అనుగ్రహించవలెనని ప్రార్థించెడిది. ఆమె కోరిక సరిగా నెరవేరెను. మరునాటి యుదయము చూచుసరికి, వారి యింటికప్పు ఎగిరిపోయియుండెను. ఆ వృద్ధురాలు చేతిలో ఇంటితాళముల గుత్తిని పట్టుకొని, కుర్చీలో కూర్చుండి, మరణించియుండెను. ముగ్గురు మనుమలును, సేవకులును ఆమె పాదములకడ చచ్చిపడియుండిరి. ఆదృశ్యము మిగుల కరుణముగానుండెను. పాపము, కొంతభాగము పైకప్పు విరిగి మీద బడుటచే, వారందరు క్షణముననే మరణించిరి. వారి శవములు కొరకైన పెట్టెలలో నుంచబడి, యొకచోటనే ఖననము చేయబడెను.

కాథలిక్ చర్చికి సమీపముననే ఫ్రాసెల్ గారు, ఆయన భార్య, యిరువురు కుమారులు, వితంతుకుమార్తె, అమాయకులైన యామె అయిదుగురు కుమారులును నివసించుచుండిరి. ఫ్రాసెల్ గారు, తనకుమార్తె మరణించునెడల నిరాధారులగు నామెబిడ్డలను ఇతరులు పోషించరనియు, కావున వారందరును ఒకసారి మరణించుట తనకోరికయనియు మిత్రులతో ననుచుండువాడు. ఆయన వాంఛితముకూడ సిద్ధించెను. ప్రవాహవేగమున కొట్టుకొని వచ్చిన లాంచీలలో నొకటి వారి యింటికప్పను ఢీకొనదాకి కూలద్రోసెను. పన్నెండుగురు గల యా కుటుంబమున తమ విషాదగాథను ప్రపంచమునకు తెలుపుటకు ఒక్కడును మిగులలేదు. మరికొంతకాలమునకు ఆస్థలము నందే ఫ్రాసెల్ గారి సోదరుడు ఆకుటుంబము యొక్కయు, నాటి ప్రళయమునకు బలియైన ముప్పదివేల బందరు పురవాసులయు స్మారకార్థ మొక చిన్నకట్టడమును, అందొక శిలయు స్థాపించెను. (ఆస్మారక శిలయొక్క చిత్రపటము మీసంచికయందు మొదట ప్రచురించబడినది.)

జాక్సనుగారను నొక ఆంగ్లేయుడును, ఆయన కుటుంబమును బందరుకోటయందొక బంగాళాలో కాపురముండిరి. ఆబంగాళాపైకప్పునకు లోన పెంకులును, పైన సున్నపుపూతయు నుండెను. మరునాటి యుదయము హతశేషులు నాశనమైన యా బంగాళావద్దకు వచ్చి "పాపము జాక్సనుగారు మరణించినాడుగదా" యనుకొనుచుండగానే, జాక్సనుగారును, ఆయన ౫ గురు సేవకులును నిరపాయముగా, నా శిథిలములనుండి యీవలకు వచ్చిరి. వా రెట్లు తప్పించుకొనగలిగిరో పరమేశ్వరునకే ఎరుక. ౪ రోజుల యనంతరము మందుగుండుకొట్టువద్ద, తిరుగబడియున్న యొక పెద్దపడవలోనుండి ధ్వని వినబడుటచే అందలియొక కొయ్యను కోయగా నందుండి ౨౧ మంది మనుష్యులు శవాకారములతో బయటికి ప్రాకివచ్చిరి.

నాటిరాత్రి సంఘమరణము పాలైన ౩౦,౦౦౦ ల జనాభాలో చాల కొలదిమందికి మాత్రమే దహనాదికములు జరిగెను. గవర్నమెంటు హాస్పిట లంతయు మరణించిన, మరణించుచున్న జనుల వికృత కళేబరములతో నిండిపోయెను. శవముల నడుమ, మరణించెనని పరుండబెట్టిన యొకబాలుడు, డాక్టర్లు ప్రయోజనము లేదని చెప్పినను వినక కొందరు ధర్మాత్ములు ఉపచారములుచేయుటచే బ్రతికి, మద్రాసులోని యనాథశరణాలయమునకు చేర్చబడెను. ఆత

డు మరణించెనని తలచిన విగతభర్తృకయైన వానితల్లి, తన ఏకమాత్రపుత్రుడు గతించెనని, ఆశలన్నియు చెడి పిచ్చిదై పోయెను. బందరు బెజవాడ కాలువలోని నీరంతయు ప్రవాహముతో బాటు సముద్రములోనికి పోయి ఖాళీయయ్యెను. సామానులతో నిండి, యినుపకొలుసులతో లాకులలో భద్రముచేయబడిన పడవయొక్కటియు కాన్పించలేదు. కాలువమార్గమంతయు మరణించిన స్త్రీ పురుషుల శవములతో చపటాచేయబడినట్లు నిండియుండెను. గవర్నమెంటు ఆసుపత్రి యావంతయు చెక్కుచెదరలేదు. తిరిగి ఎన్నడును వాడుకకుపయోగించకపోయినను బందరుకోటలోని యింగ్లీషుచర్చి కూడ చెడలేదు. సంవత్సరముల యనంతర మచటి యిటుకలన్నియు, పట్టణమునందు నూతనముగా నిర్మించబడిన సెయింటు ఆంద్రూసు చర్చికి వాడబడెను. (ప్రస్తుత మా పూర్వస్థలమున, చుట్టును చిన్నప్రాకారమును, ఘంటస్తంభమును మాత్రమే యున్నవి.) బందరుకోటయందు యింతకుముందు పేర్కొనబడిన పురాతనములైన కట్టడములు తప్ప మిగతయిండ్లన్నియు కూలినవే. ఒక్కయింటి శిథిలముల నుండి ౩౦ శవములు బయటపడెననిన, నచటి మరణము లెంత హెచ్చుగానుండెనో యూహించుకొనవచ్చును.

సముద్రము యథాస్థితికి వచ్చిన కొన్నిరోజులవరకును కూడ బందరుకోట మిగతప్రపంచముతో విడివడియే యుండెను. పట్టణమునకును, బందరుకోటకును గలమార్గము పూర్తిగా బాగుపడునప్పటికి ఆరు మాసములు పట్టెను. ఎల్లెడలను బ్రతికినవారికంటె మరణించిన వారిసంఖ్య మిగుల హెచ్చుగానుండుటచే దహనాదికములు జరుపుట మిగుల కష్టమయ్యెను. అసంఖ్యాకములుగా నున్న శవములను త్వరలో తొలగించనిచో, నవి కుళ్లి దుర్గంధమువలన నంటురోగములు ప్రబలునను భయము హెచ్చుటచే, కాన్పించిన స్త్రీపురుష శిశుశవములను, ఆవులు, ఎద్దులు, గాడిదలు, కుక్కలు, పిల్లులు మొదలగు జంతుకళేబరములను హతశేషులు విచక్షణలేకుండ సిపాయిలు కవాతు చేయు ప్రదేశమునగల ౨ పెద్దగోతులలోనికి త్రోసివేసిరి. అంత్యసంస్కారములు జరుగకుండ సముద్రములోను, ఇతరత్రాను త్రోసివేయబడిన కళేబరములతో పోల్చిచూచు నెడల పైబావులయందు త్రోయబడినవారి సంఖ్య యత్యల్పము.

బందరుకోటకు పట్టణములో మొదటిసారి వార్త దీర్ఘకాయుడును ధైర్యశాలియు నగు ఓట్మనస్ గారి ద్వారా దెలియవచ్చెను. నూతనముగా వారముక్రిందటనే వివాహమైన తనకుమారుడును, అల్లుడును ఏమైరో తెలిసికొనవలెనను ఆత్రముతో నాయన ప్రాణములకు తెగించి బందరునకును బందరుకోటకును నడుమగల జలమయమై, శవములతో నిండియున్న బాటను ఈదుకొని వచ్చెను. పాపము! ఆయన వెదుకవచ్చిన నూతనదంపతుల గాథ యతివిషాదకరమైనది. బహుశః ఈ యుదంతము ఆరాత్రి సంఘటనములన్నిటిలోను పరమదారుణ మని చెప్పవచ్చును. ప్రణయబద్ధులైన యా నూతనవధూవరులు సముద్రమునకు ౧ మైలుదూరమున దృఢముగా నిర్మించబడిన యొకచక్కని బంగాళాయందు కాపురముండిరి. ఆయింటిచుట్టును తాటితోపును, వెలుపల ప్రాకారమునుండెను. సముద్రపుటలలు హెచ్చుగా భూమిలోనికి చొరుకొని వచ్చినసమయమున ఏదేశపుదో, ఎక్కడనుండివచ్చినదో తెలియని యొకపెద్ద యోడ సముద్రమునుండి భూమిమీదికి కొట్టుకొనివచ్చెను. (పిమ్మట నాయోడ నిర్మించబడినకలపనుబట్టి చూడగా నదియుత్తరయమెరికాయందు తయారైనట్లు తెలియవచ్చెను) ఏఖండమునకో చెందిన ప్రయాణీకులుగాని, నవుకవాడుగాని కానరాని, మృత్యుమాతనుబోలిన యీ యోడ ప్రస్తుత రైలులైనును, నోబిలు హైస్కూలు, పార్కుగరల్సు స్కూలునుగల ప్రదేశమునకు త్రోసికొనివచ్చి, తిన్నగా స్కాట్సు దంపతుల నివాసమును ఠకాలున దాకి, అర్ధనిముషములో నందలి నివాసులందరిని మృత్యులోకమున కంపి మరికొంత దూరము పోయి, యచటి తాటితోపులో నిలబడిపోయెను.

పట్టణములోని యిండ్లలో మొదటి తాకిడి మిషనరీల భవనములకే తగిలెను. వెల్లువను గాంచి, మొదట వారు వర్షపునీరని భ్రమించిరి. నోబిలుగారి స్నానపుగదిలో తలదాచుకొనిన యొకబాలుడు నీటిని రుచిచూచి "అమ్మో! ఉప్పగా నున్నది! సముద్రపు నీరో"నని యరచెను. తటాలున నోబిలుగారు తలుపు దెరచి చూడగా, భాస్వరపుమంటలతో గూడిన సముద్రపుకెరటములు దొర్లుకొని వచ్చుచుండెను. ఆయన తిరిగి తలుపులుమూసి లోనికి వచ్చుట దుర్ఘటమయ్యెను. ప్రవాహము క్రమముగా ఎత్తుచుండుట గాంచి దొరగారు తనతోనుండిన బాలురను రక్షించుటకొరకు ఆత్రపడజొచ్చెను. వరాండాలోనున్న నిచ్చెనను లోనికి గొనివచ్చి, దానిని పైనగల దాబాకు ఆనించి ముందు తాను పైకెక్కి వారందరిని పైకి అందుకొని రక్షించ నిశ్చయించెను. కాని వరాండాలోనికి ప్రవాహము ప్రవేశించియుండుటచే ఎవ్వరును నిచ్చెనకొరకు పోయివచ్చుటకు సాహసించలేకపోయిరి. ప్రాణములకు తెగించి నోబిలుగారే యాపనికి పూనుకొని ప్రవాహమును త్రోసుకొని ముందునకు పోవుచుండెను కాని నీరు క్రమముగా గుండెలలోతు మించుటచే, నిక నిచ్చెనకొరకు ప్రయత్నించి లాభము లేదని, యాయన యతికష్టముమీద తిరిగి వెనుకకు వచ్చెను.

అటుపిమ్మట నీసమయమునుగురించి యందలి యొక బాలుడు "ఆ నిముషమున మేము మృత్యువును ముఖాముఖి నెదుర్కొంటి"మని పలికియుండెను. ఉత్తముడగు నోబిలుగారు, ఇంటికప్పు మీద గాలి నీటిపాలగు ఘోర దుర్మరణము తనకును తన సహచరులకును తప్పిన బాగుండునని తలపోసెను. ఆయన తన తరఫునను, తన మిత్రుల తరఫునను కడపటి ప్రార్థనల నొనర్చెను. అచటనున్న ప్రతివారితోను కరస్పర్శన మాచరించి వారి భావముల నన్నిటిని క్రీస్తు వైపునకు మరలించవలెననియు, అంత్యనిముషము సమీపించుచుండుటచే నిబ్బరముగా నుండవలెననియు నాయన వారికి బోధించెను. కడపట నాయన "ఇప్పటికైనను సముద్రమును మరలించుట ప్రభువునకు అసాధ్యముకాదు. కాన విశ్వాసమును విడువకు"డనెను. ఎల్లరును కొలదిసేపు నిశ్శ

ష్టముగా నుండిరి. ఇంతలో నాకస్మికముగా నొకరు సముద్రపుపోటు తగ్గుచున్నదని యరచిరి. వాస్తవముగా చూడ నటులే జరుగుచుండెను. నోబిలుగారు ఆనందముతో "బిడ్డలారా! రేపు మీకు పూర్తిగా సెలవిత్తు"నని యరచెను. కాని పట్టణమంతయు పాడుపడుటచేత నాయన చెప్పిన ప్రకారము మరునాడేగాక మరి పెక్కురోజులు సెలవీయబడెను. ఆరాత్రి భయానకదృశ్యమును గాంచుటవలని శ్రమవలన నోబిలుగారి యారోగ్యము చెడ నారంభించి మరికోల్కొనలేదు. ఆ సంవత్సరాంతములోనే ఆయన మరణించెను.

నోబిలుగారి బంగాళా ప్రక్కనే పార్కీ బాలికాపాఠశాల యుండెను. నవంబరు ౧ తేదీని అందు ౬౬ గురు బాలికలుండిరి. మరునాటి యుదయమునకు ౩౩ గురు మాత్రమే మిగిలిరి. అందలి బాలికలకు ఇంగ్లాండు నుండియు, ఇతర దేశములనుండియు ధర్మబుద్ధిగల పెక్కురు స్త్రీలు సహాయమొనర్చుచుండుటచే విపాద మరణమొందిన బాలికలకొరకు చాలమంది ప్రపంచవాసులు సంతాపమును వెల్లడించిరి. మరణించిన బాలికలందరును పరుండిన గది ప్రవాహముచే నిముసములో నాక్రమింపబడి మునిగిపోయెను. వారిలోనుండి తప్పించుకొన్న యొక పరమ అదృష్టశాలియగు బాలిక తాను ఒక కొయ్యపెట్టె సహాయమున భవనము చివరభాగమున కెక్కి బ్రతికితినని చెప్పెను. ఆమె మిగుల దీర్ఘకాలము జీవించెను.

పార్కీ స్కూలునకు ప్రక్కనే డాక్టరు హోవెల్ గారి భవన ముండెను. పాఠశాలబాలిక యొకతె ప్రవాహవేగమున వారి వసారాలోనికి గొట్టుకొనివచ్చెను. అలలవేగమున నామె శరీరము గోడలకు తగిలినప్పుడెల్ల కలిగిన శబ్దమును, ఆమె యాక్రందనమును డాక్టరుగారికి వినవచ్చుచుండెను. హోవెలుగారు బయటకువచ్చి, యామెను రక్షించవలెనని పెక్కుసారులు ప్రయత్నించెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. క్రమముగా నా బాలిక రోదనము సన్నగిల్లి, యాగిపోయెను. తెల్లవారి తలుపులు తెరచిచూచునరికి నలగగొట్టబడిన యామె కళేబరము ద్వారము చెంత బడియుండెను. మరి పెక్కురు బాలికల శవములు జైలువద్దను, మార్కెటువద్దను కానిపించెను.

ప్రవాహము చాలసేపు జైలును ముట్టడించెను. డజన్లకొలది శవములు కొట్టుకొనివచ్చి చుట్టును జేరెను. కాని జైలుగోడలు చెక్కుచెదరకపోవుటచే ఖైదీలెవరికిని అపాయము కలుగలేదు. చుట్టుప్రక్కల గల పోలీసు, సిపాయిలైనులన్నియు మూలమట్టుగ కుడిచిపెట్టుకొనిపోయెను. మొదటిలైనులో కాపురమున్నవారు ౨౮౫ మందియు, రెండవలైనులోనివారు ౩౫౬ మందియు మరణించిరి. నాటినుండియు ప్రభుత్వమువారీ పట్టణమున సిపాయిల నుంచుట మానివేసిరి.

వరదలు హెచ్చుగా పట్టణమును ముట్టడించిన సమయమున పోలీసుగార్డులు నియమితులై కలక్టరుకచ్చేరీని, ఖజానాను కావలిగాయుచుండిరి. క్షేమపాశములను త్రెంచుకొని, సర్వబంధువులయందును, ప్రియములైన యిల్లువాకిళ్లయందును మమకారము విడిచి, స్వధర్మనిర్వహణమునందు అచంచలులై నిలువబడియున్న యాధీరబృందము నెదుర్కొన మృత్యువు సైతము సాహసించలేక పోయెను. చుట్టుప్రక్కల మరణించిన జనులయొక్కయు గొడ్డుగోదల యొక్కయు మృతకళేబరములు వారిచుట్టు ప్రక్కలకు కుప్పతెప్పలుగా వచ్చిపడుచున్నను అందొక్కడును భయవిహ్వలుడై తనవిధ్యుక్తమును విడచి పరువెత్తలేదు. ప్రవాహమంతకంతకును హెచ్చి ట్రెజరీలో ప్రవేశించి యుద్వేగములో కొన్ని పెట్టెలను పగులగొట్టి తేలనైచుకొని పోబోయెను. కాని యుక్కుకునకలవంటి యాతెనుగుజోదులు ప్రాణములపై నాశవీడి ప్రవాహముతో బోరాడి ట్రెజరీని గాపాడిరి. మనుజునియొక్క సర్వశక్తులకును నగ్నిపరీక్షయనదగిన యాసమయమున నపారధైర్యసాహసములను, నిశ్చలకార్యదీక్షను గనబరచిన యీయాంధ్రవీరులగాథ మచిలీపట్టణ చారిత్రమున సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడినది. ఆంధ్రులు శౌర్యశాలులు గారనునింద మోపు నజ్ఞానులీయుదంతమును గాంచి తలలు వాల్చదగును. ఆసమయమున సరిగా నిట్టిని గాకున్నను తెలుపజాలని సాహసౌదార్యములను ప్రదర్శించు పెక్కుకార్యములు జరిగినవి. త్వరలోనే యూరపుఖండ చరిత్రను తారుమారొనర్చిన బందరువాసులగు ఇరువురు చిరుతడోలుబాలుర వీరగాథను వెలిపరచగలను. (వీరెవ్వరైనదియు తెలియలేదు.)

ఆ వీరభటబృందములోని యొకడుమాత్రమే మరునాడు మరణించెను. మరునాటి యుదయమున వరదలు తగ్గి నూవురు బిడ్డలను, అత్తగారిని గోల్పోయిన కలక్టరుగారు ఈదుకొని వచ్చి ట్రెజరీని చూచునరికి భటులందరును ఎవరిస్థానములవారు నిలబడి ఏమియు జరుగనట్లుగానే తమవిధిని నిర్వర్తించుచుండుటను గాంచి నిర్విణ్ణుడయ్యెను. అనశ్వరమును, శాశ్వతమును నగు నీకార్యమొనర్చి కీర్తిగడించిన యాదళమువారు పెక్కుసహాయకార్యములొనర్చి ధన్యులైరి. ప్రవాహవేగము ౧౮ మైళ్ల భూభాగము దూరముగల గుడివాడవరకు లోనికి చొరుచుకొనిపోయి, దారిపొడుగునను గలసర్వమును నాశనమొనర్చెను. రాత్రి ౨ గంటల పైనుండి ప్రవాహము వెనుకకు తిరిగెను. కాని తిరిగిపోవునప్పుడు సైతము ప్రవాహము నాశనమే గావించెను. సముద్రతీరమున నిలువబడి వెనుకకుమరలు చిన్ని కెరటములు సైతమెంత యావేగముతో ఇసుకను, నత్తగుల్లలను దొరలించికొని పోవునో గమనించినవారికి ౧౮ మైళ్ల భూభాగము నాక్రమించి, సకల భవన, వృక్ష, సస్య, జీవ నాశనము గావించిన యామహాక్షుద్రప్రళయ జలరాశి ఎంత యవస్థ నొనర్చియుండెనో కొంతవరకైన గ్రహించగలరు. ఈ తిరుగుప్రవాహము నాశనమును పూర్తిగావించెను. తొలి ప్రవాహమునకు పట్టువదలి, యూగిసలాడు పెక్కు భవనము లీదెబ్బతో నేలమట్టము లయ్యెను. ఈ ప్రవాహమే ౩ శవములను దెచ్చి ఆంగ్లేయ చర్చి యాచార్యుని గృహమునకు జేర్చి కొట్టెను గాని యప్పటికిని ఆయన సుఖసుప్తినుండి మేల్కొనలేదు. ఈ ప్రవాహములోనే పార్కీ స్కూలుబాలికల శవములు జైలునకు గొట్టు

కొనివచ్చి, యచటి ముండ్ల డొంకలలో చిక్కుకొనిపోయెను. ఈ ప్రవాహములోనే, పాపము, శ్రీమతి స్కాట్స్నరీ శవము కొట్టుకొనిపోయినది. అతి మనోజ్ఞములైన యామె శిరోజము లొకవృక్షపు కొమ్మలకు పెనగొని వ్రేలాడుచుండెను. ఆమెను ఖననమునకు తీసికొని పోవలసివచ్చుడు శిరోజములను కత్తిరించవలసి వచ్చెను. ఆమె భర్తశవము అవల 3 మైళ్ల దూరమున గాన్పించెను. ఈతీరుగ ప్రవాహములోనే వందలకొలది శవములు సముద్రమునకు తరలిపోయెను. నూతనములగు పెక్కు సమాధులు పగిలి, శవములు వెలికి వచ్చెను.

పెక్కు కళేబరములు బురదయందు చిక్కి ౧౬ సంవత్సరముల యనంతరము కాన్పించినను, వికృతములుకాక సహజస్థితిలోనే యుండుట యాశ్చర్యము గలిగించెను. కాని యదేమి చిత్రమోగాని, ప్రవాహము తగ్గిన తోడనే కాన్పించినను, సిల్కు, వుల్లను, నూలువస్త్రములు అగ్నిదగ్ధములైనట్లు ముట్టుకొనగానే పేలికలై పోయెను.

పట్టణమున నొకవృద్ధకోయురాలు నీసా యనునామె వుండెను. తిరుగు ప్రవాహమున పాప మామెయు, నామె కంటిపెట్టుకొన్న మూవురుబిడ్డలును చిక్కుకొని, సముద్రము వంకకు కొట్టుకొనిపోయిరి. దారిలో నెటులనో ఆమె శిరోజములు లాకుగేట్లకు తగులుకొనుటచే నామెయు, అప్పటికిని ఆమెనంటిపెట్టుకొనియున్న మూవురుబిడ్డలును నీట దేలియాడుచు బయటపడుటకు పెనగులాడుచుండిరి. ఇంతలో మరొక ప్రవాహమువచ్చి యిరువురుబిడ్డల నామెనుండి వేర్పరచి, వారిని తరలించుకొనిపోయెను. ఆ యిరువురిలో నొక డెటులనో బ్రతికి, తల్లిని జేరుకొనెను. మూడవబాలుని జాడ ఏమయ్యెనో తెలియలేదు. తెల్లవారిన పిమ్మట కొందరు జాలరులు కోటవద్దకువచ్చి, లాకుగేట్లవద్ద బిడ్డతోగూడ తేలియాడుచున్న యామెను చూచి, తల వెంట్రుకలు కత్తిరించి, తల్లికొడుకుల నిరువురను రక్షించిరి.

పట్టణమున చర్చికి దక్షిణభాగమున నొక పెద్దయింటిలో కెప్టను హేస్టెడుగారు నివసించుచుండిరి. ఆయన నాటి భయానకసంఘటనమునుగూర్చి, తనకు రాత్రి ౧౧ గంటలప్పుడు నల్రపువాడొకడు వచ్చి, సముద్రము పొంగివచ్చుచున్నట్లు తెలిపెననియు, మరికొంచెముసేపటి కీవలకు వచ్చి చూడగా, చుట్టును, భాస్వరపుమంటలతో నిండి, ఉడుకుచు, సుళ్లువడుచున్న ఏకార్ణవము తమ యింటిని ముట్టడించెననియు వర్ణించుచుండెడివాడు. ఆయనజ్ఞాపకముప్రకారము రాత్రి ౧౨ గంటలనుండి ప్రవాహము వెనుదిరుగ నారంభించెననియు, ౨ గంటలనుండి తుపాను పూర్తిగా తగ్గిపోయెననియు తెలియుచున్నది.

తూర్పురేఖలు పొడగట్టగానే ఆయన చర్చి ఏస్థితిలో నున్నదో చూడవలెనని యతికష్టముతో నీదుకొని యచట ప్రవేశించెను. తెలుగుదేశమందలి చర్చిలన్నిటిలోను పురాతనమైన యాకట్టడము తుపాను ప్రచండతకు నిలువగలిగెను. కిటికీలుమాత్రము గాలితీవ్రతకు విరిగి చెదరి పడిపోయెను. ప్రవాహము లోన బ్రవేశించుటచే లోపలిభాగ మంతయు బురదమయ మయ్యెను. ఆ పేటవాసులు చాల మంది సురక్షితాలయమును, దృఢము నగు నాభవనమున బ్రవేశించి ప్రాణములను గాపాడుకొనిరి. బెంచీలపై నాసీనులైయున్న యాజనుల నడుమనే మార్జోరిబ్యాంకు అనుపేరు గలకలక్టరుగారు కూడ నుండిరి. అచటనుండి హేస్టెడు తమ మతాచార్యుని యునికను తెలిసికొనగోరి, యతికష్టముతో నాయన బంగాళాను బ్రవేశించెను. ఆయనయాశ్చర్య మేమన వచ్చును? కాసంతయైన యీ యుదంతమే యెరుగక, గిబ్సన్ గారు కలతలేనిసుఖనిద్రలో నుండుట కాయన వింతపడి, కొంత కష్టము మీద నాయనను లేపి రాత్రి జరిగిన యుదంత మంతయు వినిపించెను.

నవ్వుమనిషి, యగు నామతాధికారి, తన మిత్రుడు కట్టుకథ కల్పించెనని కడుపుబ్బనవ్వ సాగెను. కెప్టనుగారు విషాదములను వర్ణించినకొలది ఆయన మరింత హెచ్చుగా నవ్వుచుండెను. హేస్టెడు చిరాకుపడి యాతనిని బలవంతముగా ప్రక్కకు త్రిప్పి చూపగా ఒక యుదంతము ప్రకారము (ఇది పొరబాటైయుండునని మనము విశ్వసింపవచ్చును) సుందరములైన తన వృక్షములన్నియు తల క్రిందుగా వ్రేలాడుచుండుటయు, ఘోరములను 3 మనుజశవములు తన ద్వారము కడ పడియుండుటయుగాంచి, యుల్లాసభరితుడయ్యె నట.

ఈవిధముగా జలప్రళయము శాంతించెను. కాని తోడనే నరరూపరాక్షసులు చుట్టుకొనిరి. వెలుగు కాన్పింపగానే, రాత్రి సందుల గొందుల నక్కి ప్రాణములు దక్కించుకొన్నవారు బయటపడి రాక్షసులవలె మరణించినవారి యాభరణములను పీక నారంభించిరి. బందరుకోటను, చుట్టుప్రక్కలను మరణించినవారికి దహనాదికములు జరిపించుటకు కెప్టన్ బ్రౌను, లెఫ్టినెంటు ఓస్రేడ్జీగారి నాయకత్వమునను, పట్టణములోని మృతులకు సంస్కారములు జరుపుటకు కెప్టను హేస్టెడుగారి నాయకత్వమునను దళము లేర్పరచబడెను. కాని యీ ప్రయత్నములను సాగిం

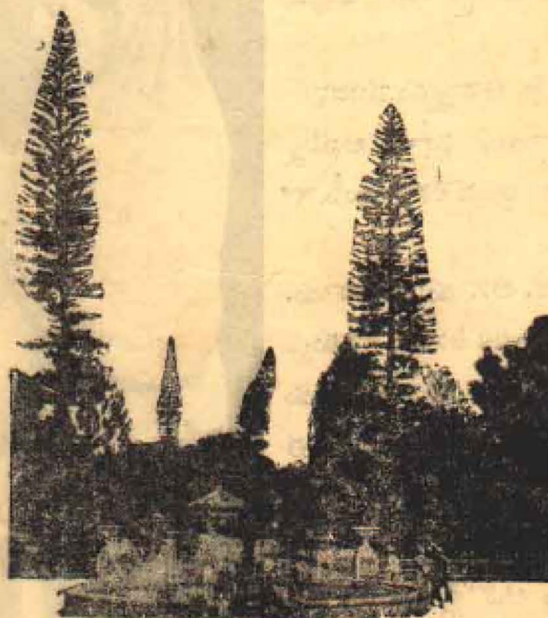
జె. డబ్ల్యు. బెయినర్డ్ దొర

ములు దుర్ఘటముగా నుండెను. బ్రతికినవారు సారాయిపీపాల చుట్టును జేరి గందరగోళము చేయసాగిరి. చచ్చినవారిపైబడి, వారి నగలను దోచుకొనుట కెవ్వరికిని భయములేకుండెనుకాని దహనాదికములు జరుపుటకు మాత్రము ప్రతివారును హాహాలు నటించసాగిరి.

పాప మొకవిత్తురాలు సార్జెంటుపతి కళేబరమును త్రించి, దానిని ఖననమునకు పంపుటకు కప్పియుంచెను. షేప్టైకుగారు ఆమెను సమీపించునప్పటికి ఆమెచేతివ్రేలొకటి నరకబడి, యా వ్రేలికి వారమురోజుల క్రిందటనే యుంచబడిన వివాహపు టుంగరము హరించబడెను. బందరుకోటలో మరణించిన యొక్కరి ముక్కుపలను హరించుటకు చేయినరకుచుండగా నొకనిని, తమ్మెటలు హరించుటకు చెవి నరకుచుండగా నింకొకనిని పట్టుకొని బంధించిరి. విచారించగా వారు అట్టిపెక్కు దుర్ణయములు గావించినట్లు బయల్పడెను. ఈవిధముగా నగలను హరించి గుంపులుగుంపులుగా బంగారము అమ్ముకొనుటకు బాపట్లకు పరువిడుచుండు, జనులవలన బందరు విషాదగాథ బయటివారికి తెలియవచ్చెను.

పైయుదంత మొక మిషనరీచే వ్రాయబడి, శ్రీ. జె. డబ్ల్యు. మెయిజెన్ దొరగారివద్ద నున్నది. శతవృద్ధుడును, ప్రస్తుతము రోగపీడితుడును నగు నీదొరగారును, వారికుమార్తెయు నా ప్రార్థన మంగీకరించి, ఈ చరిత్రమును ఇచ్చినందుకు వారికి పరమకృతజ్ఞుడను.

పైన తెలుపబడిన జలప్రళయ స్మారకము బందరుకోటలో నున్నది. ఆసమయమున ప్రజలకు మిగుల సహకారియై తోడ్పడిన జిల్లా కలెక్టరుగారగు జార్జి తారన్ హిల్ గారిపట్ల కృతజ్ఞతను వెల్లడించుటకు బందరు పురవాసులు నిర్మించిన మరొకస్మారకము పట్టణమధ్యభాగమున రాబర్టుసన్ చౌకునందు గలదు. దీనిచుట్టును నొక కటకటాలచే రక్షితమైన యొకచిన్నకొలను నిర్మించి, దీనిని ఇటీవలివరకును కృష్ణోదకములచే నింపెడివారు. కాని ప్రజలకు అనారోగ్యము కలిగించుచున్నదని యిటీవలనే పురపాలకసంఘమువారు కొలనును పూడ్పించినారు. త్వరలోనే యొక పుష్పోద్యానము నిర్మించెదరట. ఈ స్మారకముపైన ౧౯౩౦ సం. రములో సత్యాగ్రహయోధుడగు తోట నర్సయ్యగారు జాతీయపతాకను స్థాపించుటయు, నా సమయమున పోలీసు లాయనను మిగుల తీవ్రముగా కొట్టుటయు జరుగుటవల్ల నీస్మారకము అసహాయోద్యమచరిత్రయందు చరిత్రాత్మకమైనది.

"నాజీవితపు నావ - మేజీవనమె సేయు;
ఈపరద చిం చేతునా? - ఆవరద ముంచేతునా?
నాజీవితపు నావ - మేజీవనమె సేయు;
ఈమదిర పంచేతునా? - ఆయుదధి వంచేతునా?"

అని పాట తేలించి వదుల్తూవుంటే ప్రక్కగది లోంచి "కనోజినీ!" అనే హాడలేనే గొంతు వినిపించింది. కనోజిని "నేను వేశ్యనుగాను సినీమానటిని." అని హాల్లో వున్న మనిషి లేచి వీథిగుమ్మం దరియబోయింది. "నేను వేశ్యనుగాను సినీమానటిని" అని కనోజిని అన్నమాట కుత్తిష్ఠుడై యివలకు వస్తూ ముజఫర్ జంగు ఖడ్గందూసి "ఆగు! ఎక్కడికి వెడతావు? ఇదిగో మర్గయా" అని విదళించేడు.

ఆ విదళింపున కాఖడ్గం చటాల్న కంఠంముడి తప్పి ఆస్త్రీయొక్క సిగముడిలోని పూలగుత్తి యొక్క రేకుల్ని తగిలి వాయి మడతడి పూరుకుంది. దానివాయి ఎంత మెత్తందోగదా! అదే కనోజిని కుత్తుక్క తగిలి వుంటే నిజంగా నెత్తురువజ్జయి సింహద్వారపు పరదా మీదికి చిమ్మి చావడిలోని ఎల్లవస్తువులను ఎఱ్ఱపఱచి యుండేది. దైవానుగ్రహంవల్ల అది ఆమెకుత్తుక్క తగల్లేదు. ఆమె తొడిగిన, బొత్తాంలెడసిన నునుజినుగు 'కుర్తా' లోని అపూర్వ సౌందర్యలహరినే ప్రచలిత ప్రతిబింబమాత్రమై ఆమె కానాడు ప్రాణం దక్కించింది.

"కనోజినీ! ఇలా చూడు!" అన్నాడు ముజఫర్ జంగు. "ఆఘుర్కీ, ఝుంకా, టర్రాయి, ఘూరి, అవన్నీ అక్కడపెట్టి మటీవెల్లు——ఖుషీగా వుండలేక! ఖుషీగా వుండలేక!"——

కనోజినికి ఏడుపు వచ్చేసింది. ఆగాడు; చూచాడు. "ఎందు కలామేలిముసుగు ముఖమ్మీదికి తీసుకు వెక్కివెక్కి ఏడుస్తావు? ఎందు కేడుస్తావు?" అని అడిగాడు వినమ్రుడై తనచేతుల్లోకి కనోజిన్ని తీసికొంటూ—అంత వఱకూ కసాయివానికంటె అతిక్రూరంగా కాపడ్డ— ఆ ముజఫర్.

ఆలా వినమ్రుడై అతగాడు ఆవొళ్ళోకి తీసికోవడమనేది మోహాలాలనగా, వొళ్ళంతా శృంగారరసమయమై పోయింది ఆమెకు. ఏడ్పల్లా మొలకనవ్వుకింద మాఱింది. మొలకనవ్వల్లా అరవిరిన వ్వయింది. అరవిరి

"వేశ్యను గాను

కవికొండల

నవ్వల్లా అతివిస్పష్టమైన "హాహాహా" నవ్వైంది. ముజఫర్ జంగుమెడకు ఆసాగసి తన లేలేత బాహువల్లరి గుదేసి, అడుగుతూంది నవ్వుతూనే. "సీక్రాప్ ముజఫర్! ఆలా చెదిరివుందేం ఈరోజున?" అని అడిగింది.

ముజఫర్ అన్నాడు "సముద్రపుగాలి యీసా యంత్రం విపరీతంగా వీచింది. అది కారణ మైయుం

సినీమానటిని"

వేంకటరావు

టుంది" అని. "ఆఁ! సముద్రపుగాలి! అయితే అది నీకు విపరీతసౌందర్యం తీసుకొచ్చింది." అని పిల్ల మెల్లగా తన మోవి పైకెత్తి ముజఫర్ మోవిని ముద్దెట్టుకుంది. ముద్దెట్టుకుంటూనే అడిగింది: "ముజఫర్! ముజఫర్! నీముద్దు ఈరోజున ఉప్పగా ఉందేం! ఉప్పగా ఉందేం?" అని. ముజఫర్ తన పెదవి తుడుచుకుంటూ "ఈ సాయంకాలం సముద్రంలో నా కో శంఖం దొరికింది. దాన్ని అలాచూస్తూ అప్రయత్నంగా మొగ మానించాగాబోలు. దాని సముద్రపుచెమ్మ మిగిలివుండబోలు-" అన్నాడు. "ఆఁ! సముద్ర శంఖం! అయితే అది నాకు విపరీత కంఠధ్వని తీసికొనివచ్చింది! ఆహా! ఏమి కంఠం నీది! ముజఫర్! ఏమి కంఠం!" అని దిగ్గనలేచి ముజఫర్ను విడిచి, పిల్లి గదిలో వెతకసాగింది. ముజఫర్ హాల్లోంచే "దేనికోసం ఆ వెదకులాట? శంఖం కోసమా? లేదు! లేదు! ఆ శంఖాన్ని అక్కడే అప్పుడే ఆ సముద్రంలోకే గిరాటేశాను. నాతో తీసికొని రాలేదు." అన్నాడు. ఆ మాటకు గిరుక్కున తిరిగింది కనోజిని. గిరుక్కున తిరిగి అంది: "ముజఫర్! ఆ శంఖాన్ని వొక్కమాటు ముద్దెట్టుకు తిరిగి సముద్రంలోకి గిరాటేశినట్టే, నన్ను కూడా వొక్కమాటు ముద్దెట్టుకు ఎందుకు తిరిగి వదిలి పెట్టేశావు కాదు! ముజఫర్! నన్నెందుకు తిరిగి వదిలి పెట్టేశావు కాదు? ముజఫర్!"—ముజఫర్ అంటాడు వెనక్కలా కుర్చీలో జేర్లాబడి: "ప్యారీ! నిన్ను లోకానికి కనబర్చకుండా అతినిగూఢంగా తీసికొని వచ్చినవాణ్ణి—లోకానికి వదుల్తానా? ప్యారీ! నీవు నా నూర్జహానివి! నీవు నా మమ్‌టాజివి! నీవు నా షిరాజివి! రా! రా! నా చేతుల్లోకి రా! నా కౌగిల్లోపడు! నన్ను పరవశుణ్ణి చెయ్యి" అన్నాడు.

ముజఫర్ జరగు ఫక్కదయాని "అగు! ఎక్కడికి వెడతావ్? ఇదిగో వస్తున్నా" అని బెదిరించేడు.

ఆలా ముజఫర్ ఆహ్వానిస్తూవుంటే కనోజిని గదిలో తన సామాను సర్దుకుంటూ వుంది, మగనితో చెప్పకుండా ఎక్కడికో ప్రయాణమై వెళ్ళిపొయ్యే పెంకెపిల్లలాగు. ముజఫర్ గది తలుపు ఇవల గొళ్ళెం వేసి నాడు. "తలుపు తియ్యవ్?" అంది లోపట్నుంచి కనోజిని. "తియ్యను. తియ్యను సరిగదా తాళంవేసి పోతున్నా!" అన్నాడు ముజఫర్. అన్నాడేగాని ముజఫర్ తలుపు బార్లా తీసి పారేశాడు. కనోజిని ఆ గదిలోనుంచి పరుపూ, పెట్టె ఎత్తుకుని హాల్లోకి వచ్చి వీథిగుమ్మంకేసి నడుస్తూవుంది. "ఆగు! ఆఝుర్కా, జుంకా, టప్రయి, ఘూరి, అవన్నీ అక్కడపెట్టి మరీ వెళ్లు" అన్నాడు ముజఫర్. కనోజిని ఆగి చూచింది. అదివఅకులా అతడు కత్తిదూయలే దాతడవ. ఆ తెలుసిని అంది ఆపి: "ఏం! ఈ ఝుర్కా, జుంకా, టప్రయి, ఘూరీ పెట్టుకు వెళ్లి

పోతే నేమి?" అని అడిగింది. ముజఫర్ "ఒక మహమ్మదీయ స్త్రీ—నా భార్య—లేచిపోతూవుంది అని అనుకొంటుంది లోకం!" అన్నాడు. "ఉం! లోకం అనుకొంటుందీ? ఏమనుకొంటుంది? ఒక మహమ్మదీయ స్త్రీ నీ భార్య లేచిపోతూవుంది అని అనుకొంటుందీ లోకం? నన్ను నీవు తీసికొనివచ్చినప్పు డనుకోలేదు - నీతో వొక మహమ్మదీయస్త్రీ లేచివచ్చిందని ? లోకం అనుకోలేదు?" అని అడిగింది కనోజిని.

ముజఫర్ ఇలాఅని సిద్ధాంతీకరించేడు. "నా భార్య ఆమె - నాప్యారీ ఆమె అని చెప్పాను. అలాగే లోకం నమ్మింది." అన్నాడు ముజఫర్.

కనోజిని కళ్లుమూసుకొని జ్ఞాపకం చేసికొంటూ వుంది. తాను తొల్త అతగాడితో చేసివచ్చిన ప్రయాణ మార్గంఅంతా చీకటి కనుమగుండాలా గనిపించింది. రంగూన్‌నుంచి మదరాసు వోడమీాద ప్రయాణంచేసింది కాని సముద్రం చూడలే దామె. ఓడచాపలు దించీ ఎత్తీ చప్పుడు విందికాని సముద్రపుగాలి మూచూడలే దామె. అదీ ఆమెసింహావలోకనం! ఆమెకు తెలిసిన దంతే!

ఆమెను దప్పించి లోకానికి తెలిసింది యోజింతాం—కనోజిని భోగంపిల్ల, పందొమ్మిదేళ్లు వయస్సు. ఊరులేని డొంకమల్లెలా గలముకొని, పేరులేని చిన్ని పువ్వులా తలపుకువచ్చే అసలైన అందం, చందం, ఆనందమూను దాంది. దానిచాయ పసినిమ్మపండు చాయ! సోసులో సువాసన! సువాసనలో సోసు! పాడిందా అంటే వీణతంతే దానిగొంతు కింకా వీనంలాక్కు.

ఆనాడు హాల్లో "నాజీవితపునాద మేజీవితమొనేయు" నన్నపదం కూనరాగంతో ఎత్తినప్పటి కలరుతము ముజఫర్‌జం గొక్కడికసహ్యమై పోయింది కాని, తదితరలోకాని కంతకూ అతిమనోహరమై మాఱుమ్రోగింది. అటువంటి మంజులస్వనం దాంది. ఆమెయొయ్యారం అమృతపుపాల్లే! గోళ్లను గోరింటెట్టి నిలబడివుంటే "ఈప్రభాతాన్ని అరుణద్వారం ఓచిన్నదానా! నీవేనా తెఱచినదానవు?" అని పలకరించబుద్ధేస్తుంది ప్రతీమానిసికీ. ఆమె కన్ను లలా మిన్ను కెత్తి మన్నుకు దించుతూ వుంటే అనురాగస్రవంతి నాకాశానికి ఎగతోడి క్రిందకు దిగతోడుతోందే అని మనంకూడా అనుకరించేస్తాం ఆవాడు చెప్పటికప్పుడు,—"అహో! ఈస్త్రీ యేవీరుని పెన్నిధి, ఏధీరునిభావాంబుధి, ఏమగవాని కేడుగడ, ఏ పురుషున కెత్తుగడ" అని ప్రతీవాడూ ఆమెదైన చెంగుచెలిమి అలవరుచుకోవడానికి ప్రయత్నించవలసిందే.

పిల్ల భోగంపిల్లకావడంచేత అందఱికీ అందుబాటులో వుండేటట్టుకూడా అగపించేది. అగపించేది అని ఎందుకు వ్రాస్తూవున్నానంటే ఆమె పయట కొండల మీాది మేఘంలా మనలను లాక్కునేదే కాని మనకు చిక్కేదికాదు కాబట్టి. ఈ విచిత్రప్రవృత్తి యితర భోగంపిల్లల కందఱికీ వుంటుందా, వుండదా అనేది మన కిక్కడ అప్రస్తుతం. వాళ్లల్లో లేక యీామెకే వుంటే 'అధికస్య అధికం ఫలం.'

ముజఫర్ అంటూవున్నాడు సింహావలోకన సోయగంలో వున్న కనోజిన్ని ఓరకంట చూస్తూ: "కనోజినీ! నీ వీదాకా తెరచాటుపిల్లవై పరదా వెనుకాల వుంటూ వుండడంచేతనే నీ కా మార్దవం, మధురార్ద్రస్వభావం, ఆ పచ్చనిమిసిమి, ఆయేపూ నిల్చివున్నాయి. లేకపోతే కగ్గిపోయి, కమిలిపోయి, అగ్గిబుగ్గి లాగైయుందువు" అన్నాడు. కనోజిని "ఎండలోపెట్టి చూడు మొక్కని, కుండకిందపెట్టి చూడు మొక్కని!" అని చులుక్కున అంటించింది తన వాడిపల్కు. ముజఫర్ "మొక్కకూ మనకూ తేడావుంది. మనం మనుష్యులం. మొక్క మనిషికాదు. మనం పరదా చాటున ఉండవలసిందే. నడువు, గదిలోకి నడువు." అన్నాడు. కనోజిని "నడవకపోతే నన్ను తంతావా? నన్ను చంపుతావా?" అంది. "మళ్లా మాట్లాడితే అంతపనీ జరుగుతుంది"అని యింటితలుపు లన్నీ వేయించి వేసి "చూడు! కనోజినీ! నాకు కావాలీఅంటే క్రేసు మీాద క్రేసు ఫెర్రోకాంక్రీటు స్తంభాలమీాద నిలిపించి,

నిన్నెంతపైకైనా పోనిస్తాను. కాని గుమ్మందాటి అవతల కొక్క అడుగైనా పెట్టనివ్వను. దర్వాజాలన్నింటి దగ్గఱా విచ్చుకత్తుల ఫహారావాళ్లను వుంచేస్తున్నాను. ఫిరంగు లిటూ అటూ వేటకుక్కల్లా వుంటాయి. జాగ్రత్త! నన్ను తెలిసికో!" అన్నాడు ముజఫర్.

మీాద టెఱ్ఱేసుకట్టి?" అని అడిగింది. "టెఱ్ఱేసుమీాద టెఱ్ఱేసుకట్టి, చుట్టూ పరదాలతో మూసి, నీ యిష్టం వచ్చినట్లాకాశంకేసి చూడుమంటా!" అన్నాడు ముజఫర్. "ఊ" అంది కనోజని. అని పూరుకుంది. ఆనిస్వనము, ఆనిస్వనమువెంబణ్ణి ఆ నిశ్శబ్దం, మనుగడకు

ఊత అయిందీ తెలియలేదు: మనుగడకు కోత అయిందీ తెలియలేదు.

కనజత్తులోనుంచి లా కేవలంతీసి ఆ దీపాంకకాంతిలో ముజఫర్గా ఎదురుకొట్టుక కపుక్కొక గ్రుచ్చింది

మూాడురోజు లలా కడచన్నాయి. టెఱ్ఱేసు మీాద టెఱ్ఱేసు లేవనెత్తి, అన్న ప్రకారం ముజఫర్, చుట్టూ పరదాలు కట్టించేడు. ఆ పరదాలనడుమ ఆ ఆకాశంకేసి "అంతా నీదే స్వేచ్ఛ" అన్నట్టు ఆమెను మసలనిచ్చేడు.

నాలుగోరోజున మట్టమధ్యాహ్నం ముజఫర్ చేత కనోజని బాగా మదిర తాగించేసింది, అల్లిబొల్లి కబుర్లు చెబుతూ — ముజఫరుకు బాగా కైపెక్కిపోయింది. ఆమె తన వస్తువులన్నీ ఊడ్చి పారవేసింది క్రిందిగదిలో. ఒక పచ్చలపిడితోవున్న చక్కని చిన్ని బాకు సిగముడిలో కనబడీకనబడనట్టు గ్రుచ్చుకుంది. వలగ్నాన్నైనా వస్త్రంలేనిదై ఎండలో దిగంబరాకాశంక్రింద పైటెఱ్ఱేసుమీాద పరదాలనడుమ ఒకఅవయవపు నీడ మఱోఅవయవానికి కళాపోషక్కు పెడుతూవుంటే, నగ్ననృత్యం చేస్తూ సూర్యభగవాను నారాధిస్తూవుంది.

కనోజని కుక్కిన పేనుమల్లే అయిపోయింది. నేలరాచిన నల్లిలాగ, గోడనంటిపెట్టుకున్న బల్లిలాగ అయిపోయింది. వేసంగిలో ఎండిపోయిన నడదారి గడ్డిలా అణగారిపోయింది. అయినా గొంతు చావలే. "టెఱ్ఱేసు

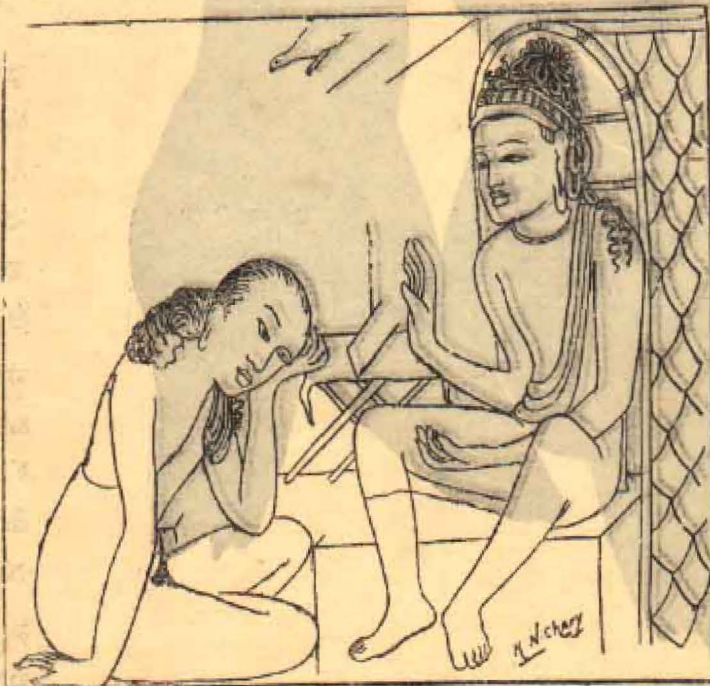
ఆనృత్యానికి దిగువహాల్లోని యూాయలగొలుసులు కదిలినట్లయినయి. గొలుసుల చిరుగంటలు

మ్రోగినట్లయినయి. ముజఫర్‌కు తెలివివచ్చి ఒడలు జల దరించిపోయింది. పైకి పరుగెత్తి "ఇక్కడున్నావా? కనోజినీ!" అన్నాడు. "అవును! వున్నాను! నే నిప్పు డెలావున్నాను! ఏమతస్థురాలినిగా అగపిస్తూవున్నాను" అని అడిగింది. ముజఫర్ ఆమె నలా తిలకిస్తూ "మతం గితం జాంతానై! నీవు నాపాలిటి మహా భోగపదార్థంగా తోస్తూవున్నావు."

"ఛీ! ఛండాలా! అదే అనవద్దన్నాను. నేను వేశ్యనుగాను, సినీమానటిని అని ఇప్పటికైనా తెలుసుకో" అని తనజుత్తులోనుంచి బాకీవలకుతీసి ఆబీరెంష కాంతిలో ముజఫర్ ఎదుట్రొమ్మున కసుక్కున గ్రుచ్చింది. కనోజిని కళ్లల్లోకి బుస్సునకొట్టింది చిమ్మట కొట్టినట్టు వాని ఉడుకునెత్తురు. పచ్చలపిడిబంటీ కనోజినిబాకు ముజఫర్ యొక్క గుండెకండ చవిచూచింది.

ఆమెచూపు కట్టడిపోయింది వొక నిమేషం. ఆమెచెవులు గళ్లడిపోయినాయి వోక్షణికం.

ఆ తాత్కాలికాంధస్సులో, ఆ తాత్కాలిక బధిరతలో కనోజిని అన్న ఆ పిల్ల మానసికంగా ఏం చేస్తూవుంది. స్వచ్ఛందమైన సముద్రపుగాలిలో నిలువునా ఉబ్బూతలూగుతూ ఆనందంగా చిందమూత్తూ వుంది! చిందమూత్తూ వుంది!

శ్రీ తూములూరి వేంకటశివరామయ్య

ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు

ఏలూరు, ౧౫-౧౨-౧౯౩౮

నెల్లూరి న్యాయవాది ప్రముఖులు శ్రీ తూములూరి వేంకటశివరామయ్యగారి యధ్యక్షతను పరిషత్తు సప్తమవార్షికోత్సవము జరిగెనది. అధ్యక్షులు తమ యుపన్యాసమున నాటకకళాభ్యుదయమున కుపకరించు విషయములను పెక్కింటిని పేర్కొనిరి. అందలి విశేషము లీక్రింద నుద్ధరింపబడినవి :

"ఎంత ఆలోచించినను పరిషత్తువారు జయము కాంచినటుల కానరాదు. పరిషన్నిర్మాణములో నేలోపములు కానబడుచున్నవి. అన్ని మండలములందును పరిషత్తునకు శాఖలు లేవు. ఉన్నచోటులనైనను ఈ శాఖల ప్రయోజనము కానవచ్చుటలేదు. ఈ ఆరేండ్లుగా ఒకటి రెండు దక్క ఉత్తమ నాటకములు రచింపబడలేదు. ఆ రెండింటికైనను ఆదరము కల్గినట్లు తోపదు. నటులలో నూతనముగా ప్రసిద్ధికి వచ్చినవారు లేరు. కిరాయినటకుల నాటకములు 'అపూర్వనట సమ్మేళనములు' యథాప్రకారముగా నున్నవి. నాటకరంగమున నున్నవారే టాకీరంగముల నెక్కి ఆ సంప్రదాయమును తెలియక పాడుచున్నారు. టాకీలతో సంబంధము లేని స్వతంత్రనటబృందములు ఐచ్ఛికములుగాని, వృత్తిబృందములు గాని వృద్ధి గాంచుటలేదు. ఆంధ్ర నాటక శాలా నిర్మాణము ఊహాప్రపంచముననున్నది. నాట్యకళాబోధనశాల చూపుమేరదూరములో లేదు. ఇంతేకాక టాకీలదెబ్బకు నాటక ప్రదర్శనములు తగ్గిపోవుచున్నవి. తెలుగు సంగీతము ఏనాటకములందును ఎక్కువగా వినపడదు. హిందూస్థానీ సంగీతము తెలుగు సంప్రదాయమును ముంచినది. రసమును, సందర్భమును గమనింపక "ఆ పాట పాడు, ఈపాటపాడు" అని యాజ్ఞాపించు ప్రేక్షకజన మిప్పుడును సమృద్ధిగ నున్నారు. ఇందులకు రంగమున రసోత్పత్తియందు లోపమే కావచ్చును. నానాటికి వారిలో రసజ్ఞత తగ్గిపోవుచున్నది. ఉపదేశకులుగా నుండతగినవారు నిరుత్సాహులై, మౌనమును ధరించినారు.

ఇది యిట్లుండుటకు కారణమేమి? ఉద్దేశ్యమే తప్పుమార్గముల బడినదా? ఉపదేశకులై నూతన నాట్యప్రపంచమును నిర్మింపగలిగిన సమర్థులు మనలో లేరా? ఆంధ్ర నటులు సమర్థులు, రసజ్ఞులు కారా? లేక మన వారు ఆరంభశూరులే నా? ప్రయత్నలోపమా? అనువిషయములాలోచించుకొనవలసియున్నవి.

నాకుచూడ ఈదోషము లన్నియు కొంచెముగా కలిసికొని ఈదుస్థితికి కారణములయినవి. మనము ఉత్తమప్రాప్యముతో పని బూనలేదనియు, నూతన నాట్య ప్రపంచమును నిర్మింపగల సమర్థులు కానరారనియు, ఆంధ్ర నటులయందు శక్తిసామర్థ్యములును చాలినంత పెంపొందలేదనియు, శూరత్వమున ఆరంభమునందువలెనే పరిణామమునందునను పటుత్వము తగ్గకయుండవలయుననియు నా ఆశయము. ఈవాక్యములు కటువుగా నుండునేమో కాని, సత్యేతరములు కావని విన్నవించుచున్నాను.

మనము దోషములను దిద్దుకొను నుత్సాహముతో పరిషత్తును నిర్మించితిమి. దోషము లివియని వివరించినవారు ప్రాప్యమిదియని వివరింపరైరి. దోషమనగా నేమి? ప్రాప్యమునకును, దానినిపొందు ఉపాయములకును పరస్పర ప్రాతికూల్యమేకదా. ఇక ప్రాప్యమే సరియగునది కానిచో ఏమనవలెను ?

* * *

తెలుగు సంప్రదాయమున కనుగుణముగ రమణీయత ఒకటియే ప్రధానముగ నుద్దేశించి నూతన నాటకములను వ్రాయుటకాని, ఆడుట కాని విశేషముగా జరుగలేదు.

* * *

మన పరిషత్తును ఈదారిలో నెనుదీసినది గాదు. మునుపు నాటకముల కొక పోటీపెట్టితిమి. నాటకములు సాంఘికముగనే యుండవలెనంటిమి. వేరువిధముగ రమణీయవస్తు నిర్మాణము కాదు కాబోలు. 'స్వగతములు, విష్కంభములు కూడవు. పద్యములు తగ్గిపోవలెను' అంటిమి. ఇది స్వాభావికవాద మాహాత్మ్యము కాబోలు. కవులకు ఇట్టి నియమము లేమి?

* * *

ఇట్టి నియమములవలన జీవకళ కల్పింపగలమా? మహనీయులగు కవులకు ప్రోత్సాహమిచ్చి వారు నాటకములను వ్రాయునట్లు చేయుట మనపని. ఆపైని కవులు సృష్టికర్తలు; మనకు చెప్పవలసినవారు. మనము నేర్చుకొన

వలసిన వారముగాని, వారిని ఆజ్ఞాపెట్టువారము కాజాలము.

* * *

నృత్తనృత్య సంగీతములు లేని నాట్యకళ కుంకుమ కులుకు పలుకు లేని పెద్దమ్మ; మూల నుండవలసినది. పరిషత్తు నృత్తనృత్యములను విసర్జించినది. ఇట్టి త్యాగము ఉత్తమగతికి మార్గము కాజాలదు. పరిషత్తువారు ఏర్పరచిన నిబంధనలను పరిశీలించి చూచిన, నా కొకటి తోచుచున్నది. ఆంధ్రనాటకరచనా ప్రారంభకాలమునకే ఆంగ్లవిద్యయు వ్యాప్తి చెందుచుండెను. ఆంగ్లేయుల వేషభాషలు, వారి సాంఘిక వైజ్ఞానిక సాంప్రదాయములు వ్యామోహమును పుట్టించి స్వదేశముపట్లను, స్వభాషావేషముల యందును, స్వకీయ సాంఘిక వైజ్ఞానిక సాంప్రదాయముల యందును నిరసనభావమును కలిగించుచుండెను. అందుచేత ఆంగ్లభాషలోకలవి అన్నియు విశేషణములనియు, అవి లేకపోవుట లోపమనియు తలపు ఏర్పడినది. ఈ అలవాటు ఇంకను మనలను వీడలేదు. అందుచేతనే మనము పద్యములకు,సంగీతమునకు నాటకములలో చోటు లేదనుచున్నాము. నిజముగా ఇవి కళాదృష్టికి లోపములాయని గమనించుటలేదు. నాటకములు జాతీయకళాజీవనమును ప్రతిబింబించు దర్పణములని మరచుచున్నాము. నాటకరచన అంతర్భూతమైన భావవాహిని యనియు, ఈ వాహినికి అన్యజాతిమత సాంఘికభాషా సాంప్రదాయములుగాని, నటకుల కోర్కెలు గాని గట్లు వేయజాలవనియు మనము ఎరుగవలయును. అట్టి నిర్ధారికి మార్గము స్వేచ్ఛాకృతమే.

* * *

కళావేత్త మొదట చేయితిరిగినవాడు, తరువాత ధ్యాని, సౌందర్యోపాసకుడు, భక్తుడు, అహంకారములేక సర్వమును దేవునకై, దేశమునకై, కళకై అని దీక్షతో శ్రమ చేయువాడును కావలెను.

పరిషత్తువారు ఇట్టి కళావేత్తలగు కవులను, నటులను ప్రోత్సహింపనున్నారా, సంతోషము. లేదా, మన ప్రయత్నములవలన లాభము కలుగబోదు. రోగము కుదురవలెనన్న లక్షణములకు చికిత్సయొనర్చిన లాభములేదు. రోగమునకు మూలకారణములను తొలగింపవలయును.

మనల నావేశించిన స్వాభావిక వాదము వలన కళ ప్రకృతికి ప్రతిబింబమనియు, సంగీత నృత్తనాట్యములు నాటకములనుండెవనియు, వేషభాషలు ఉన్నవి ఉన్నట్లుండవలయుననియు, స్త్రీలే స్త్రీపాత్రలు ధరింపవలెననియు-మొదలగు నభిప్రాయములు పుట్టి పెద్ద సమస్యలయినవి.

సత్యమరయుచో, <u>కళ అనుకరణముగాదు</u>; సృష్టి. భావము ప్రధానము. దాని రూపకల్పన నిపుణుడగు నటుని యధీనము. ఇది జ్ఞప్తియందుంచుకొనిన యాథార్థ్యమునకును భంగముండదు. ఏలయనగా కవిగాని, నటుడుగాని సాధారణముగా తన భావమును దెల్పుటకు తా నెఱిగిన రూపములనే ఉపకరణములుగా గైకొనును. కాని కేవలము భావానుగుణమని వంగచిత్రశాల చెంతనున్న రేఖామాత్ర రూపలోలతకు ప్రక్కబోరాదు. భావానువాదము, ప్రకృత్యనుకరణము రెండును సమన్వయమును బొందవలెను. మన ఆంధ్రుల ప్రతిభ అదే; అజంతా చిత్తరువులు, దామెర్ల రామరాయల ప్రయత్నము అదే. మనము ఈ సంప్రదాయముల నవలంబించిన మనోహరమగు నాట్యకళ మరల నావిర్భవించును.

నాటక పరిషత్తును 'నృత్తనృత్యనాట్యాభినయ సంగీతముల నన్నింటిని యాదరింపు' మని వేడితిని. 'కవులు నిరంకుశులు. వారిజోలికిపోవలదంటిని. కవుల నిట్లు వేడుకొందును: 'తమరు శాసకులు. తమరు పశుభావముల నారాధించుచో దానికి తగిన రూపమే వచ్చును.

* * *

మీరు వ్రాయునవి పావనములైన చాలును. దృశ్యములగుటకు మీ నాటకము లనుకూలము లగుచో ఆడుదుము. లేనిచో చదువుదుము. విశ్వశ్రేయమును కల్పించు దృశ్యకావ్యములను వ్రాయవలసినది. తమకు రమణీయవస్తునిర్మాణమే విధి; ధనముగాని, సంఘసంస్కారముగాని ప్రధానము గాదు. తమ యుదార భావములకు ఏ కథలు తగినట్లున్నవో వానినే కైకొనుడు, అవి పౌరాణికములే కానిండు. చరిత్రాత్మకములే కానిండు. సాంఘికములే కానిండు. తమ భాషయు తమ భావముల కనుగుణముగను, స్పష్టార్థముగను, రసవంతముగను, జీవకళాయుతముగను, ఈ నియమములకు లోబడి సాధ్యమయినంత సులభముగను నుండనిండు. ఒకవేళ తమ భాష కొంచెము కష్టమయిన మేమే కష్టపడి నేర్చుకొందుము' అని.

ప్రతిభాశాలియగు నాటకకర్తకు రచన విషయమై పరులు చెప్పవలయునా? కావలయునని పద్యముల సంఖ్యను హెచ్చించిగాని, తగ్గించిగాని రసాభాసము కల్గింపక పద్యముల వ్రాయుచో కథాగమనమునకుఅడ్డురానీయక, చూపర విసిగింపక రసవంతములైన ఘట్టములందే వ్రాయును. వచనమున వ్రాయతగిన దానిని తనకు శక్తియున్నదని పద్యముగా వ్రాయడు. సందర్భమును, ఔచిత్యమును కాపాడును. సంభాషణ క్రమమును మనోహరముగ జేయు నేర్పు జన్మములోనే కలిగియుండును. పాత్రస్వభావ నిరూపణశక్తి సహజముగ నతనికి కలిగియుండవలయును. ఆంధ్ర నాటక కర్తలలో అధికసంఖ్యాకుల కీగుణ మున్నట్లు కనరాదు. లోకానుభవము, విచక్షణతా సమగ్రమగు దృష్టి, మానవప్రకృతిజ్ఞానము లేనిచో పాత్రసృష్టి ప్రీతికరముగా, ఆకర్షకముగా నుండదు. ఆంగ్లేయ నాటకముల కున్న సుగుణమే యది. వారికిగల యింకొక సుగుణము కథాకల్పనము. ఇతివృత్తమును చక్కగ తీర్చి సంధుల బిగించి జీవకళ తాండవించునటుల చమత్కారముగ నాటకమును వ్రాయునేర్పు మన నాటకకర్తల కెంతేని కావలసియున్నది.

మానవసాధారణములగు కొన్ని భావములు శాశ్వతములు, విశ్వజీవనములు, నిత్యములు. దేశకాలపాత్రములననుసరించి ఇది గోచరించు రీతులు మారవచ్చును గాని ఆగుణములు మారవు. కవి యే యితివృత్తమును గైకొన్నను- అనగా మహాపురుష జీవితమునే కానిండు, పామర జనచరిత్రమునే కానిండు, ఈవిశ్వజనీన సత్యముల నెంతవరకు విస్ఫుటము

నేయుటలో అంతవరకే అతడు ధన్యతను చెందును; ఆనందమును గూర్చును. ఇట్టి సువిశాల దృష్టి గల మహానాటకకర్తలు మనకు కావలసియున్నారు.

నటులు ఐచ్ఛికులు, వృత్తిజీవనులు. ఐచ్ఛికులకు ద్రవ్యము ప్రధానము గాదు. వీరు పామరాభిప్రాయములను లెక్కసేయక సంస్కారమే ప్రధానముగా గ్రహించి కళానైపుణిని వృత్తినటులవద్ద నేర్చుకొని కళాసేవ చేయువారు. ఇట్టివారే పరిషత్తు నిర్వాహకమం దుండుట మంచిది. జనులరుచి ఉత్తమముగా నుండుట వీరి చేతిలోనున్నది. సామాన్యముగ వీరిలోనున్న దుర్గుణము అతి స్వాతంత్ర్యము; నియమమునకు లోబడకుండుట; దీక్షయును లేకుండుట. ఇట్టివారు చక్కని సమాజములను నాశముచేయుదురు.

*　　*　　*

వృత్తినటుల కొక యనుకూలత యున్నది; ప్రతికూలత ఉన్నది. కళానైపుణి వీరిసొత్తు. వీరు నిరతాభ్యాసులు. వీరు చక్కగ ప్రదర్శింపనిచో ద్రవ్యమురాదు. వీరు నియమములకును లోబడుదురు. కాని వీరికి ప్రధాన కార్యము ద్రవ్యార్జన మగుటచే జనులనిర్బంధములకు, 'ఆపాటపాడు' మను నాజ్ఞలకు లోబడవలసినవారు. జనులలో ఉత్తమరుచి కల్పింప బనుటకు నైపుణి కళ వీరిచేతిలోనున్నది. ఐచ్ఛికులకు బోధకులుగను, జనసామాన్యమునకు ఉత్తమ నాటకములకు మధ్యవర్తులుగను ఉండవలసినవారు. ధనవంతులచో వీరివలన వలె కళాసేవ ఇంకొకరి వలన గాదు.

*　　*　　*

నాటకము వ్రాయుట కవిపని; ఆడించుట సూత్రధారునిపని. అట్లే నాటకాభినయమును, సినిమాఅభినయమును వేరు. కళలో ఒకదాని టెక్నిక్ రెండవదానికి సరిపోదు. నాటకరంగమున పేరుగాంచినవారు సినిమాలందు రాణింపకుండుట చూచుచున్నాము. ఈ రెండు తెగల వృత్తిజీవనులును ఒకరి రాజ్యము నింకొక రాక్రమించుకోగూడదని నా విన్నపము.

పరిషత్తువారు మొదట నాట్యకళా బోధనాలయమును నిర్మింప బూనుకోవలెను. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు దీనికి ఆస్పద మేర్పరుపనున్నదని విని సంతసించితిని. మనమును ఒకకళాశాల నేర్పరచి అందు నృత్త నృత్య అభినయ నాట్య సంగీతములను ఉపాంగములుగా, వర్ణలేపనము అలంకారము (రంగమును, నటులను- వేషాదులచేతను), రంగస్థల నిర్మాణములను (వడ్రంగులు, కమ్మరులు, ఇంజనీయర్లు-వారికి ఇందుపని) నేర్ప బ్రయత్నించుదముగాక. దీని కనుబంధముగా నొక నాట్య గ్రంథాలయమును, పురాతనవస్తుశాలను నెలకొల్పవలెను. ప్రపంచ నాటకరీతులను పరికించుటకు, కాలోచిత వేషధారణమునకు అప్పుడు వీలగును.

ఈ యుద్దేశ్యములు నెరవేరుటకు పరిపాలకుల సాహాయ్యము కావలసియున్నది. ఇంగ్లాండులో ఒక్కొకకళకునుసంస్థలు ఏర్పడియుండగా మనకాంగ్రెసు మంత్రులు తెలుగు నాట్యకళాపరిషత్తు ఇత్యాదుల నేల నిర్మింపగూడదు? నాటకముల సెన్సారుషిప్, నాట్యకళాశాలా నిర్వహణము ఇత్యాదికార్యముల నేల యొప్పింపగూడదు?

*　　*　　*

అన్నిటికిని జేహీయనుట ఆత్మగౌరవమునకు తగిన పనికాదు. మనమహారాజులకు, ధనికులకు ఔదార్యమున్న పరులనడుగవలసిన పనిలేదు. మనకవులు నిజముగా మహానాటకకర్తలై, దివ్యకళామయములగు నాటకములను సృజించిన, మన జనులలో రసజ్ఞత చావకున్న, 'కాలోహ్యయం నిరవధి ర్విపులాచపృథ్వీ' అని ఏకవియు నార్తనాదము కావింపబని లేదు. మనసంగీతము రాజాస్థానముల వీడి ఏలపాటలయందే దాగియుండ నక్కరలేదు.

*　　*　　*

ఆంధ్రుల కొక ప్రత్యేక నాట్యసంప్రదాయమున్నది. భరతనాట్య విశిష్టమైన కూచిపూడి సంప్రదాయము మనది. సిద్ధయోగీంద్రుని కృపచే మనకు ఇంతవరకున్నది. అది అంతరింపవలసినదేనా? ట్రావెన్కూరువారి కథాకళి మరల బాగుపడుచున్నది. మన సంప్రదాయము నాశనము కావలసినదేనా? అఖరుకు భరతశాస్త్రమే తెనుగున లేదే. నాట్యగురువులే లేరే. తెనుగుసంగీతము పరులచేత పడిపోయినదే. హిందూస్థానీ నెల్లెడ యుంది వేయుచున్నదే. పరిషత్తు వీనికై యేమి చేయనున్నది?

*　　*　　*

మనకు జాతీయ మహానాటకకర్త ఇంతవరకు జనింపలేదు. వేంకటరాయశాస్త్రి రెండు జాతీయ మహానాటకములను నిర్మించి మీ సంప్రదాయముల కోల్పోవద్దని హెచ్చరించి పోయినారు. అతని తర్వాత మాత్మసృష్టికర్త రాక తప్పదు. అతని ఉదయమునకు మనము కాచియుండవలసినదే. ఆవసంతోదయముననే మన కళాపుష్పములు వికసింపవలెను. ఆతురతవలన లాభములేదు. ఈలోపల నేదైన జాతీయావేశమహాతరంగమును కల్పించు సంభవము కలుగునా, అస్పృష్టికర్తవంటి నేవచ్చును. ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము అట్టి దశనేమో చూపవలెను.

మొదటినుండి ఆంధ్రులు ఆర్యద్రావిడ విజ్ఞానములను మేళవించుచున్నారు. హిందూ బౌద్ధ విజ్ఞానముల మేళవించినారు. తెనుగు తమిళ సంస్కృతులను మేళవించినారు. శైవ వైష్ణవముల మేళవించి హరిహరోపాసన నారంభించినారు. కేవల స్వార్థులైనారు. కనుక మనకు అన్నిటిని సమన్వయించుట యందు సహజమైన ప్రతిభ కలదు. కనుక అన్నిటిని సమన్వయించి నృత్త, నృత్య అభినయనాట్య సంగీతముల మేళవించి ఆంగ్ల సంస్కృతరీతుల సమన్వయించి మనోహరములగు నాటకసంప్రదాయముల నాంధ్రులు నాట్యకళాదేవిని నాటక పుష్పముల బూజింతురుగాక అని యాశించుచున్నాను.”

తెలుఁగు సామెతలు

'జీలకఱ్ఱ సింగినాదము'

'కృష్ణకుమారి'

'కందువమాటలసామెత
లందముగాఁ జేర్చి చెప్పనది తెనుఁగునకున్
విందై, రుచియై, వీనుల
విందై మతికానిపించు విబుధుల కెల్లన్.'

—మొల్ల

సామెతలు భాషకు ఆమెతలు. ఒకజాతిలో ఉండే సాంప్రదాయాలు, ఆచారవ్యవహారాలూ, సాంఘిక పరిస్థితులూ, కులకట్టుబాట్లూ, భాషాపరిణామమూ, దేశచరిత్రా తెలిసికోవాలంటే ఆజాతివారు తఱచుగా వాడే సామెతలు చాలా తోడ్పడుతాయి. విజ్ఞానవేత్తలు తమ జీవితకాలంలో సముపార్జించిన అనుభవాన్నంతా కాచి వడబోసి సుచ్ఛిత్తి నిగ్గుతీసిన సారమే సామెతల రూపాన్ని తయారైంది. వెయ్యిమాటలు ప్రయోగించి తలకొట్టుకున్నా వ్యక్తీకరింపలేని భావాన్ని ఒక్క సూటైనసామెత,సునాయాసంగా వ్యక్తం చేస్తుంది. కావుననే మనపెద్దలు సామెతను రుచిలో ఉప్పుతోనూ, ఘాటులో మిరియంతోనూ పోల్చినారు. ఒక్కొక్కపట్టున సామెత జీడిపిక్కలాగ పట్టుకుంటుంది.

తెనుఁగుగడ్డకు సామెతలు జీవగఱ్ఱలు. తక్కిన భాషలకంటె తెలుఁగు పెద్దగద్దె సంపాదించుకొని పెద్దరికం వెలయించడంటే, ఈభాషలోని సామెతల పుష్టి, సౌష్ఠవం కూడా ఒక కారణం. జాను తెలుఁగు అని పిలిపించుకోవడానికి జాతీయోక్తులు కొంచెం సాయం చేశాయి. తెనుఁగు కవిత్వానికి వలెనే తెలుఁగు సామెతలకుకూడా కొన్ని నియమాలూ, కట్టుబాట్లూ ఉన్నవి. కవిత్వానికి ఉన్నట్లుగా వీనికీ యతులూ, ప్రాసలూ ఉన్నాయి కొన్నిచోట్ల అంత్యప్రాస, యమకంకూడా పాటింపబడుతుంది. కాని కవిత్వాన్ని బంధించినట్లుగా వీనిని వ్యాకరణ శృంఖలాలచే బంధించకూడదు. అలాచేస్తే ఇవి సౌకుమార్యాన్నీ, సారభాన్నీ కోల్పోయి, రామకృష్ణుడు పాండురంగ మాహాత్మ్యంలో ప్రయోగించిన "చక్షూరాకీటయుగంబు వాచె నిను గన్గొనుక్కి" అన్న జాతీయోక్తి మోస్తరుగా అపహాస్యంపాలౌతవి. అందుకనే పెద్దలు మొదటినుండీ తాము సంభాషించే వ్యావహారికభాషలోనే వీటిని పొదిగి ఉంచినారు. అలాచేయబట్టే ఇవి పద్యాలకంటె ముద్దులుమూటగడుతూ, మొల్లచెప్పినట్లు వీనులకు విందుగొల్పుతూ వినోదము కల్గిస్తూ ఉంటవి.

ఈ సామెతలలో కొన్నిటిని ఎత్తి నానేర్చినకొలదీ వాని ప్రయోగాలను తెల్పుతూ భారతిలో అపుడపుడు ప్రచురింప దలపెట్టాను. సహృదయులు వానిలోని తప్పొప్పులు సవరించి నాకు తెలుపవలెనని ప్రార్థన.

ఈ సామెతలలో కొన్ని చారిత్రాత్మకంగా ప్రసిద్ధికెక్కినవి. వానిలో 'జీలకఱ్ఱ సింగినాదము' అనేవొకటి. ఇది మాటలునేర్చిన ప్రతి తెలుఁగుబిడ్డనోటికీ పరిచితమై ఉంటుంది. దీనిని నిర్లక్ష్యార్థంలో వాడుతుంటాము. ఉదా:-ఎవరైనా ఏదైనా చిన్న వస్తువును జాగ్రతపెట్టమని చెప్తారనుకోండి. అప్పు మనం దాన్ని "ఆ! పోనిద్దూ! 'జీలకఱ్ఱ సింగినాదము' దాన్ని జాగ్రత్తపెట్టేదేమిటి?" అంటాము. లేకపోతే ఎవరైనా ఏదైనా రహస్యంగా చెప్పుకొన్నపుడు మనం దాన్ని గూర్చి ప్రశ్నిస్తాప మనుకోండి. "ఆ! ఏమి లేదోయి 'జీలకఱ్ఱ సింగినాదము' అంతే ఏమి లేదు" అనడం కద్దు. "సింగినాదము జీలకఱ్ఱ" అని సామెతను త్రిప్పి పలకడంకూడా ఉన్నది. కాని అవ్యవహారం తప్పు. ఎలాగో తారుమారైంది. అంతే కాని "జీలకఱ్ఱ సింగినాదము" అనడమే ఒప్పు. ఈ సంగతి ముందు వ్రాయబోయే దీని కథనుబట్టి పాఠకులకే తెలుస్తుంది. కృష్ణా గోదావరి జిల్లాలలో దీన్ని తఱచుగా వాడుతారు. గుంటూరు మండలంలో దీనివాడుక తక్కువ. గంజాం మండలంలోకూడా ఇది వినఁబడుతూనే ఉంటుంది. తక్కిన మండలాలవిషయం నాకు తెలియదు. ఎక్కడ వాడినా, దీనిఅర్థం, ప్రయోగం తెలిసి వాడేవారుమాత్రం చాల అరుదనే నా అభిప్రాయం.

ఇంక దీని కథ. ౧౬ వ శతాబ్దంలో రాయల వారస్తమించినారు. ఆంధ్రరాజ్యరమ దిక్కులేని దివాణమైనది. రాయలఅనంతరం రాజ్యం అరాజకమై చాలా అల్లకల్లోలాలు జరిగినట్లు చరిత్రపాఠకులకు బాగా తెలిసినవిషయమే. ఆసందర్భంలో తురుష్కప్రభువులొకప్రక్కనుండి తెలుఁగుభూమిని కబళించేస్తున్నారు. అపుడు బలిష్ఠులైన కొందఱు తురుష్కులు నాథుఁడులేని తెలుఁగుగడ్డమీఁద బడి అర్ధరాత్రకన, అన్నప్రొద్దనక లూటీచేసి వస్తువాహనాలు చేజిక్కించుకొనిపోయేవారు. ప్రజలు ప్రాణాలు గుప్పిటఁబట్టుకొని ఏ ఘడియ కా ఘడియ ప్రాణ, మాన, ధనాలమీఁద ఆసలు వదలుకొని భయంతో విప్లవపు మూకలను, ఆసతో ఆదరించే ప్రభువునూ ఎదురుచూస్తూండేవారు. ఈ తుంటరి మూక ఊరుబయట విడిసి తామువచ్చినట్లు గుర్తుకోసం వాళ్లధర్మమా అంటూ సింగినాదం (శృంగనాదం) చేస్తూండేవారు—బూరట కొమ్ము లూదేవా రన్నమాట. ఆ సింగినాదం వినడమే ప్రజలకు పైప్రాణాలు పైననే పోయేవి. అపుడు జనులు మూటా, ముల్లె కట్టుకొని పలాయనమాత్రం పఠించేవారు. కాని యీ లోపలనే మూకలు పైఁబడిపోయేవితెండి పాపం!

సరిగా ఆ సమయంలోనే 'కాబూలు' దేశంలోనుండి ఆఫ్ఘనుల మూకలు జీలకఱ్ఱ బస్తాలు వేసికొని హిందూదేశానికి క్రొత్తగా దిగుమతిచేస్తూండేవారు. వాళ్లుకూడా ఊరు బయట విడిసి తమరాకకు గుర్తుగా వేరొక మాదిరిగా ధ్వనికల సింగినాదం చేసేవారు. ప్రజలు ఈ రెండువిధాలైన సింగినాదాలు వినడంలోనూ కళవళపడేవారు. ఒకొక్కప్పుడు కాబూలువారి సింగినాదం విని అది తుంటరితురకల సింగినాదం అనుకొని ఖంగారుతో ప్రయాణపరంజామా సిద్ధంచేసుకొనేవారు. అపు డెవరో బుద్ధిమంతుఁ డుండి "ఓయి నాయనలారా అది తురకసుంపుల సింగినాదంకాదు. కాబూలువారి జీలకఱ్ఱసింగినాదమోయి. మనం భయపడనక్కఱలేదు." అని తెలియఁజెప్పినమీదట ప్రజలు గుండె నిమురుకొని కళవళం అణఁగి 'డెందానన్ జెయిపెట్టుకొని' నిర్లక్ష్యంగా నిద్రించేవారు. అప్పటినుండి క్రమంగా నిర్లక్ష్యార్థంలో "జీలకఱ్ఱ సింగినాదం" అని వాడడం అలవాటైపోయిం దంటారు పెద్దలు.

సూ ర్యు డు

వడ్లమూని కాళిదాసు

సూర్యుడు సర్వజనులకు పూజనీయుడు: ఎందు చేతనన, జీవకోటికి కావలయు తేజస్సు నిచ్చి పోషించు చున్నాడు. హిందువులు, పార్సీలు మొదలగువారు సూర్యుని దేవునిగా నుపాసింతురు. ఉపాసించుటకంటె వేరుసంగతులేమియు మనకు తెలియవు. కనుక సూర్యు నిగూర్చి కొన్నినూతనవిషయములను తెలిసికొందము.

సూర్యుడు ప్రకాశించు గోళరూపమున నున్నా డని అందరకు తెలిసిన విషయమే. సూర్యుడుకూడ భూమివలె కొంచెము వలయాకారమున నున్న కక్ష్య (Orbit) యందు తిరుగుచున్నాడు. ఈ కక్ష్యయొక్క వ్యాసార్థము (Radius) 92,80,000 మైళ్లు. దీనినిబట్టి సూర్యునివ్యాసమును కనుగొనవచ్చును. సూర్యుడు భూమివద్ద చేయుకోణము 32 మినిట్లు(Angular diameter). ఏవృత్తమునందైనను 360 $\times$ 60 మినిట్లుండును. అందుచే సూర్యుడు భూమి కేంద్రముగాను 92,80,000 మైళ్లు వ్యాసార్థముగా నుండినవృత్తమునందు $\frac{32}{360\times60}$-వ భాగమును ఆక్రమించును.

సూర్యవ్యాసము 8,64,000 ల మైళ్లు. ఇది భూవ్యాసమునకు సుమారు 109 రెట్లున్నది. వీటిపరి మాణములలో తేడాను గ్రహించుటకు భూమిని ఆవ గింజతో (1/20 అం. వ్యాసము) పోల్చిన, సూర్యుని 5½ అంగుళములు వ్యాసముగా గలిగి 50 అడుగుల దూరమున నున్నపుచ్చకాయతో పోల్చవలెను.

సూర్యుని బరువును మనము కనుగొనవచ్చును. భూమికి సూర్యుని ఆకర్షణశక్తిని (Force of attraction) సరిగా ప్రతిఘటించు కేంద్రీకరణశక్తి (Centrifugal force) యున్నది.

సూర్యునిబరువు 2×10^{27} మెట్రిక్ అని తేలు చున్నది.

సూర్యుని బరువు భూమి బరువునకు సుమారు 3,32,000 రెట్లున్నది. సూర్యుని పరిమాణము భూమి కంటె 13,00,000 రెట్లున్నది. దీనినిబట్టి సూర్యుడు భూమికంటె తేలికయగు పదార్థముతో చేయబడినట్లు తోచుచున్నది. నిశ్చయముగా సూర్యునియందలి కొంత భాగము వాయురూపమున నున్నది.

సూర్యునికిగూడ భ్రమణ మున్నది. ఈ భ్రమణ మున్నట్లు సూర్యునియం దున్న మచ్చలనుబట్టి చెప్ప గలుగుచున్నాము. ఒకసారి తిరుగుటకు 30 రోజులు తీసి కొనునట్లు కనుపించును. సూర్యభ్రమణమందు వింత యొకటి గలదు. సూర్యమధ్యరేఖ (Sun's equator) ప్రాంతము 24 రోజుల 16 గంటలలో పూర్తిగా ఒక సారి భ్రమించుచున్నది. ధ్రువప్రాంతము లొకసారి పూర్తిగా తిరుగుటకు 34 రోజులు తీసికొనుచున్నవి. దీనినిబట్టి సూర్యునియందు కొంతభాగము ఘనరూపము గను, మరికొంత ద్రవముగా గాని వాయురూపమునగాని యున్నదని గ్రహించవలసి యున్నది.

సూర్యుని అంతర్భాగ మేవిధమున నున్నది మనకు తెలియదు. కాని పైభాగము మాత్రము మంటతో జ్వాలాసముద్రమువలె నున్నది. సూర్యుని ఉష్ణోగ్రత (Temperature) భూమిపై నున్న ఏకొలిమికిని లేదు. మన మెప్పుడును చూచియెరుగని తుపానులు సూర్యు నిపై రేగుచుండును. కొన్నితుపానులు సెకనునకు 15, లేక 20 మైళ్ల వేగమున పోవుచుండును. ఇవి ప్రకా శించుచున్న వాయుపదార్థము కావచ్చును.

సూర్యుని ఫోటోతీసిన సాధారణముగా మచ్చలు కనుపించును. ఈమచ్చలు మధ్య నల్లగాను, చుట్టును కొంచెము తక్కువనల్లగాను ఉండును. ఈమచ్చలు నల్లగా నున్నప్పటికి మనము దీనిని చూడలేము. ఇవి

తుపాను లయి యుండవచ్చును. పెద్దమచ్చయొక్క నల్లని మధ్యప్రదేశము మనభూమికన్న రెండుమూడు రెట్లు పెద్దదిగా నుండును. మచ్చ లేర్పడుటకు ఆప్రదేశ మందు గాలిఒత్తిడి (Pressure) తగ్గుటయే కారణము. సూర్యునినుండి ఎల్లప్పుడు ఎలక్ట్రానులు ప్రవహించు చుండును.

సూర్యునిపై చెలరేగు తుపానులకు కారణము లేకపోలేదు. తుపాను పట్టుటకు వాయుపీడనమందును, ఉష్ణోగ్రతయందును హెచ్చు మార్పుండవలెను. సూర్యునియం దీరెండును విశేషముగా నుండుటచే నిరంతరము తుపానులు కలుగుచునే యుండును.

సూర్యునియందలి జ్వాలలను (Prominences) ప్రత్యేక సాధనముల సహాయమున చూడగలము. సంపూర్ణ సూర్యగ్రహణము(Total eclipse)నాడు జ్వాలలు స్పష్టముగా ఎఱ్ఱని నాలుకలవలె మనకు కనుపించును. ఒక్కొక్కప్పుడివి సుమారు 5 లక్షలమైళ్ల పొడవు గలిగి, గంటకు 300 మైళ్ల వేగమున వ్యాపించు చుండును. ఈ మండేవాయువు ఉదజని (Hydrogen) అయియుండ వచ్చును. జ్వాలలు సూర్యుని పైపొరయగు 'క్రోమోస్ఫియర్' నుండి పుట్టును. దీనిదళసరి 7 లేక 8 వేలమైళ్లున్నప్పటికి, భూమిపై నున్న వాయువు భూమితో ఏనిష్పత్తిలో నున్నదో సుమారు ఆనిష్పత్తిలోనే సూర్యునితో ఈ 'క్రోమోస్ఫియర్' ఉన్నది. గ్రహణసమయములందు మాత్రమే చూడనగు ప్రకాశముకూడ గలదు.

సూర్యుని అంతర్భాగము వెలుపలకంటె మిక్కిలి వేడిగా నిడుననుం మన మూహింపవచ్చును. ఏలనన, వేడిమి పైనుండి ప్రసరించుటచే లోపలినుండి వేడిమి బయటకు రావలెను; కాని ఉష్ణ మెప్పుడును ఉష్ణప్రదేశమునుండి అంతకంటె తక్కువవేడిగల ప్రదేశమునకు ప్రవహించును. అందుచే సూర్యుని యంతర్భాగము బహిర్భాగముకంటె వేడిగా నుండును. సూర్యుని మధ్యనున్న ఉష్ణోగ్రత 2,00,00,000 °C అని అంచనా వేసినారు.

సూర్యునినుండి విడుదలయగు శక్తి (Energy) అపరిమితము. ప్రతి చదరపు టంగుళము 50 గుఱ్ఱముల శక్తి (50 H. P.) ఇంజనును నిరంతరము నడపుటకు కావలసిన శక్తిని విడుదల చేయుచుండును. సూర్యుడు 5×10^{22} H. P. శక్తి నిచ్చును. మన భూమి ఈశక్తిలో 25×10^{13} H. P. ను తీసికొనుచున్నది. సహారా ఎడారిపై బడు సూర్యరశ్మి నుపయోగించగలిగిన మనకే యంత్రము అవసరములేదు. సూర్యుని సరాసరి వేడిమి 6000°C ఉన్నది. సూర్యుని కీశక్తి (Energy) అంతయు పరమాణువుల మూలమున ఏర్పడుచున్నది. 1 గ్రాము పదార్థమును నాశనముచేసిన 9×10^{22} ఎర్గుల (Ergs) శక్తి విడుదల యగును. సూర్యునియం దున్న ఉదజని పరమాణువులు సెకనునకు 2,50,00,00,000 టన్నులు శక్తిగా (Energy) మారినచో సూర్యునినుండి వెలువడు శక్తికి సమానమగును.

ఈ విధముగా జీవకోటికి అనేకవిధముల నుపకరించుచున్న సూర్యభగవానుని మన పూర్వులు దేవునిగా పూజించవలసినదని నియమించుటయందు ఆశ్చర్య మేమియు లేదు.

— —

కలగూరగంప

ఆవేదన

మిత్రుడు పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య చనిపోయాడన్నవార్త పిడుగులా దూకింది. విషాదమూ, ఆశ్చర్యమూ ఒక్కమారుగా చుట్టుముట్టుకున్నవి.

మొన్న వేసవిసెలవుల ప్రాంతాన ఆయన చెన్నపట్ణం వచ్చి పదిరోజులు ఉండి పోయాడు. అప్పు డెంతో ఆరోగ్యంగా ఉన్నాడు. తర్వాత ఎన్నో ఉత్తరాలు వ్రాశాడు. అనారోగ్యంగా ఉన్నానని ఎన్నడూ వ్రాయలేదు. జబ్బన్నవార్తయినా రాలేదు. హఠాత్తుగా చనిపోయాడు! ఎంత ఘోరం!!

వెంకటరమణయ్య మంచి ప్రాయంలో వాడు. ఏభయికి నాలుగైదేండ్లు తక్కువగానే ఉంటుంది. అంతటితో తీరిపోయింది ఆయనకు పరమాయుర్దాయం. నవ్యసాహిత్య నిర్మాతలపట్టికలో ఒకగట్టిపద్దు రద్దయి పోయింది శాశ్వతంగా.

వెంకటరమణయ్య ఒడ్డూపొడుగూ ఉన్న దంకిమనిషి. ఆయనముఖంలో శాంతరసం ఉట్టిపడుతూ ఉంటుంది. కన్నుల్లో కాంతి వెలుగులు చిమ్ముతూ ఉంటుంది. వేషం ఎప్పుడూ మాయకుండా, చెక్కుచెదరకుండా జాగ్రత్తగా చూచుకునేవా డాయన. అన్ని విధాలా ఆయనది కన్నుతనిసిన విగ్రహం. తలచుకుంటే ఎదుట నిలువబడినట్లుంది!

ఆయన మనస్సు నవనీతంవంటిది. మృదువుగానూ, మితంగానూ మాటలాడేవాడు. ఆత్మస్తుతీ, పరనిందా ఆయనకు గిట్టదు. అనవసరంగా చర్చలలోకి దిగి ఇతరుల మనస్సును నొప్పించే స్వభావం కా దాయనది. ఏవిధాన చూచినా ఆయన స్నేహపాత్రుడు; సహృదయుడు.

వెంకటరమణయ్యది నిశితమయిన బుద్ధి; గ్రహణశక్తి దానికి తోడు. ఇట్టే ఒక చిన్న విషయం తీసుకొని అట్టే అద్భుతంగా ఒక కథ అల్లేసేవాడు. కథలు అల్లడమంటే అవలీల ఆయనకు. పరిశీలనశక్తికంటె కల్పనాశక్తి అధికము. ఆయన తనవద్ద వ్రాసిపెట్టిన కథలు కొన్నివందలు ఉన్న వన్నాడు మొన్న వచ్చినప్పుడు. కొత్తఛందస్సులో పద్యరచనలుకూడా ఎన్నో చేశాడు. వాటిలో కల్పనకూడా చమత్కారంగా ఉంటుంది. రచన కొంత కృత్రిమంగా ఉండడంవల్ల కొంత వెగటుగాతోచినా శక్తిలోమాత్రమూ కొరతపడేది కాదు; భావబంధురంగానూ ఉంటుంది.

భారతి మొదలయిన పత్రికల్లో చిరకాలాన్నుంచి ప్రకటింపబడుతూ వచ్చిన ఆయన రచనలు వందకు పైబడి ఉంటవి. అదికాక, తన రచనలకోసమని, ఆయన స్వయంగా ఒక త్రైమాసికపత్రిక ప్రారంభించి రెండు సంచికలు ప్రకటించాడు; ఆతర్వాత ఆగిపోయిం దాపత్రిక. ఇది ఆరేడేండ్లకు పూర్వపు విషయం.

సాహిత్య విషయంలో—ముఖ్యంగా: కథలూ, ఛందోబద్ధ రచనలూ - వీటివిషయంలో— కొన్ని నూతనభావాలు ఆయన కుండేవి. వాటికి రూపం యిచ్చి నిలబెట్టాలని ఆయన సంకల్పం. ఆ సంకల్పం ఫలోన్ముఖం కాజొచ్చింది. ఇంతలో పాపిష్టి మృత్యువు ఆయనను పొట్టనుబెట్టుకొనిపోయింది! ఆయన సంకల్పం సంపూర్ణంగా సఫల మయితేనా నవ్యసాహిత్యానికి ఒక కొత్తశాఖ ఏర్పడి ఉండేది.

ఆయన పెద్దకుటుంబంలోవాడు. ఆయన కుటుంబమూ పెద్దది: అయిదారుగురు పిల్లలూ, ఇల్లాలూ, బంధుమిత్రాదు లనేకులు. తన కుటుంబసంపదను చెప్పుకొని ఎంతో మురిసి పోతూ ఉండేవాడు పాపం!

ఆయనతో ఏమాత్రం పరిచయం ఉన్న వారి కయినా ఆయన మృతికి కడుపు చెరువు కాక తప్పదు! ఆయనను ఎన్నటికీ మరిచిపోలేరు వారు. ఇంక ఆయన కుటుంబం దుఃఖానికి అంతంటూ ఉంటుందా? అది ఒక సముద్రం. దాంట్లోయావజ్జీవం ఈదుతూ ఉండవలసిందే.

ఆయనవంటివారు చాల అరుదుగాగాని పుట్టరు. ఆయన లేకపోవడంవల్ల నవ్యసాహిత్యానికి తీరనినష్టం కలిగింది.

గ. సు.

నా కళాపూర్ణోదయ పరిష్కృత పాఠములు కొన్ని

ఇంతకుమున్ను ముద్రితమైన [illegible] కళాపూర్ణోదయమునందు సుమా [illegible]ంవందలపపాఠములున్నవి. పదునాల్గు వ్రా[illegible]తుల సాహాయ్యమున నట్టిదోషములను [illegible] మూలపాఠము పరిష్కరించి కళాపూర్ణో[illegible] కథ సుబోధ్యమగునట్లు భావప్రకా[illegible] టీక రచియించితిని. ఆ మహా[illegible] శ్రీ శ్రీ పిఠాపురమహారాజావారి స[illegible]మున ముద్రిత మగుచున్నది. పరిష్కృత[illegible]ములు కొన్ని ముందుగాఁ బాఠకలోకమునకుఁ దెలుపుట మంచిదని మిత్రులు కొందఱు నాకు వ్రాయుటంబట్టి మచ్చునకుఁ గొన్ని యీపత్రికాముఖమున భాషాభిలాషులకుఁ దెలుపుచున్నాను. ముందు పూర్వముద్రిత పుస్తకపాఠకమును, తరువాతఁ బరిష్కృతపాఠమును జూపఁబడును. పాఠకులు దానికిని దీనికిని గల యర్థభేదాదులు గ్రహింతురుగాక.

౧ ఆ. ౩౦. "కటికిచీఁకటిఁ గప్పఁ గప్పఁ బూనినకొప్ప కొప్పుతోరంపుజక్కవ చెడంగ"

"కటికిచీఁకటికప్పు గప్పఁపూనికె కొప్ప కొప్పతోరంపుఁ జెక్కవ చెడంగ"

౨ ఆ. "వెలులం జట్టల దండనాథుల విపశ్చిద్వర్యులన్ సత్కవీం,ద్రుల మంత్రీసుల వారముఖ్యుల ముకుందుం డెంతయుం బ్రీతితోఁ, బిలుపించెన్ బొడగాంచి రవ్విభవశోభిన్వారలన్ వేత్రహ, స్తులు దమ్మందఱ నప్డు పేరెలుఁగుతోఁ దోడ్తో నెఱిం గించుచున్."

"వెలులం జట్టల దండనాథుల విపశ్చిద్వర్యులన్ సత్కవీం, ద్రుల మంత్రీశుల వార ముఖ్యుల ముకుందుం డెంతయున్ బ్రీతితోఁ, బిలిపించెం బొడగాంచి రవ్విభవశోభిన్ వారలున్ వేత్రహ, స్తులు దమ్మం దఱునప్డు పేరెలుఁగుతోఁ దోడ్తో నెఱుం గింపఁగన్."

౨ ఆ. "అరిగితి మపు డేసమ దుం, బురుఁడును విశ్వావసుండు మొదలుగ పీణా, ధరుల మొకకొందఱము త, త్పరతయు భక్తియుఁ జలిర్పఁ దర్శనమునై"

౫ ఆ. "కృతకమరాళసమేతా, గ్రత నమరెడు వడిమిగానికపుఁగంబముతో, నుతకాంచన పో[illegible]న, ప్రతతులతో నొప్ప నొకసరసి తు[illegible]ప్పదరిన్."

[illegible]సందర్భము దతిముఖ్యము లైన యిట్టి [illegible]ములు మఱి రెండును, పూర్వోత్తర వాక్య [illegible] సందర్భము కలిపెడి చిన్న చిన్న వచన [illegible]వారు మూటపదియుఁ బూర్వముద్రిత [illegible]ర్ణోదయ పుస్తకములలో లేనే లేవు.

౩ ఆ. ౩౨ "చంచలనేత్ర యిట్లు వనసంగతి కొప్పటఁ గాంచి మాని దాఁ, గొంచక పట్టెఁ జైచెఁలుగ"

"...తవసంగతి కొప్పటగాంచి..."

,, ౨౫ "గల్లున నందియల్ గదలంగ నది తన్నెఁ గాంత యక్కజ మశోకంబయనును."

"...యక్కజ మశోకంబ యనును"

,, ౧౯౯ "కత్తి చేయెత్తి మ్రెక్కి, వ్రేయఁ బూనదీని వ్రేసిన నిద్దేవి, యానసుమ్మ."

"...వ్రేయఁ బూన దీన వ్రేపితే నిద్దేవి"

,, ౧౩౯ "ఓయింతి నీ వ్వెదికితి నెల్లచోట్ల, నెందుఁగానక చోద్యమందుచు నప్పు డక్కడనుంటి విప్పు డిక్కడికి వచ్చితివి."

"...చోద్యమందితినప్పు డెక్కడనుంటివి".

,, ౫౩౯. "తన్నట్లుపలికి ద్రొబ్బఁగ, మిన్నక చన నంత నోరుమెదపక యది."

"చన నంత నోరుమెంగరొ యది...."

౪ ఆ. ౧౦౬ "అప్పటితద్విలేపన పటాభరణా దుల వైభవోన్నతుల్, రెప్పలు విచ్చి చూడక చరింపనియట్టి పరాకుచేతఁ దా, నెప్ప టియట్లయుండె నతఁ డింటికడన్ దడ వుండియుండి నా, యొప్పమి యేమిసంఘ టిలె నొక్కొ యటంచు విషాదమొందఁ గన్."

"...యుండెనతఁ, డింటికడున్ దడవుండి."

,, ౧౯౯ "కడుఁజనవిచ్చినన్ గర్వింపనీక యుండిన భేదమొందవు."

"కడుఁజనవిచ్చినన్ గర్వింప నీకయుండిన భేద మొందవు."

,, ౧౭౪, "చేర్చుకొనురాజ్యంబున్. అమణి స్తంభుఁ డాయకఁజూచి"

"అన మణిస్తంభుఁ డాయకఁజూచి..."

,, ౧౭౬. "పూతంబయ్యె మదీయపుణ్యాయము గనౌ."

"...మదీయకర్ణయుగమౌ పుణ్యంపుటిల్లాఁ!"

,, ౧౯౪. "ఓలలితాంగి చూడు కడుసొప్పెడు నీరము నిండఁగాఁగఁదా."

"...నీరము నోరు నిండఁగా_"

ఆ. ౧౩. "ఉల్లంబు నల్లుట నట్లు నెట్టుకొల్పి"

"ఉల్లంబునం గల్ల చెట్టు నెట్టు కొల్పి..."

,, ౨౧. "అరమవిజయగౌరవానీక సంప్రాప్తి కారణంబు."

"...గౌరవానిళ సంప్రాప్తికారణంబు."

,, ౩౨. "అప్పడేమిచెప్ప నాఁతాపుఁబోఁడి యెట్టివారిని గణియింప దంత."

"అప్ప డేమి చెప్ప నాఁడో పుఁబోఁడి! యెట్టివారును గణియింపరంత."

౩ ఆ ౧౭౦ "లోలత్వంబున నుండ వచ్చుటికి వాలోలత్పద్రేణి"

"వాలోఁ దత్పద్రేణి చొప్పాలోకింతురు"

౫ ఆ. ౧౭౩. "మొగంబుల నవ్వొదవన్"

"మొగంబుల నల్పొదవన్."

అర్థము కానంత నిట్టిదోషము లొక్కొక్కపద్యమున రెండేసిమూఁడేసిమూఁడఁ గల వు. పెక్కుచోట్ల నేపాఠము మాటల్లాడెనో తెలియదు. అట్టిదోషములు సుమారు ౬౦౦ పరివ్కృతముద్రణమునఁ దొలఁగెనవనుట కివి ముందుగా మచ్చుచూపితిని.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

విమర్శనము

కలిక

[గ్రంథకర్త: శ్రీ జొన్నలగడ్డ బాపిరాజు, యువకార్యాలయం, తెనాలి. వెల నాలుగు అణాలు.]

వాఙ్మయమున కథారచనకు విశేషస్థానముకలదు. చరిత్రశిల్పము, వర్ణనానైపుణ్యము, కథవాకాశలను ఈ రచనకు వన్నెదెచ్చుకొనవలెను. వినోదమునే దృష్టినిడికొని కథలు వ్రాయువారే అనేకు లున్నారు. కథావాఙ్మయము నేకాదు, సర్వసాహిత్యమును వీరీదృష్టితోనే విలోకింతురు.

ఉత్తమాశయములను మదిగొని సాహితీసృష్టికి గడంగువారు ప్రపంచమున కొలదిమందియే యుందురు. వీరిరచన లెన్నడు నస్తమయము నెఱుగవు.

ప్రస్తుతగ్రంథమందలి మొదటికథను చదివినంతన గ్రంథకర్త రవికవి యుత్కృష్టదృష్టాంతముపై కన్నునిలిపియుండునని యూహింతుము.

ఈ కథ "అతీతం." ఇందలి కథానాయకుడు సుందరశివం. నిష్ఠుర సంప్రదాయమును, సాంఘిక నిరంకుశత్వమును, భావదాస్యమును ప్రతిఘటించిన వీర డీతడు. బిచ్చకునకును, అతనిక స్నేహము చిరాశ్రయ మొసగిన సుగుణఖని సుందరశివం. ఆమె యాంతరంగిక సౌందర్యమును, బాహ్య లావణ్యమును విలోకించి ముగ్ధుడైనాడు. ఆమెను పరిణయమాడ నిశ్చయించినాడు. కాని వరసమ్మ తనహృదయమును రాముని కప్పగించినది. రాముడును బిచ్చగాడే. రామునకును సుందరం ఆశ్రయం యిచ్చినాడు. ప్రేమికుల హృదయముల నొక్కగ్రంథియందు విలోకించినాడు. స్వీయకాంక్షను మనస్సునుండి తటిమికొట్టినాడు. దినకరునిగాంచి నిస్వార్థి కౌగిలిగినాడు. వారిరువుర నాలుమగల జేసినాడు. వారికొఱకు తాను భగ్నహృదయుడైనాడు. కాని చెల్లెలివంటిదైన వరసమ్మ వేడికోలును మన్నించి, ఆమెయిష్టమునకై ఆమె హృదయమున కానందము గొలుపుటకై తానుగూడ తోడ్తోడనే వివాహితు డగుటకు సమ్మతించినాడు.

కథ భావసందీప్తమైనది. కవితాసుధతో తొలుకాడు పలుకులును, ఉపమలును గలవు. ఈ కథయందు గమనింపవలసిన ముఖ్యాంశ మొండుకలదు. ప్రణయమయామును హృదయమున తట్టుకొత్తినపుడు సుందరుని రచనమున నూతనకళ వెలింగినది. వట్టివ్యాపిగాని, ఎండు బెండుబోలు జీవితమును గడపువాడుగాని రసభరితమైన రచనము గావింపలేడని, ప్రత్యక్ష జీవితమందలి సుధాకలశమును గ్రోలువాడే సుధాబంధుర భావరాజిని స్వీయ రచనమున చిల్కరింప జాలునని ఈ యంశమువలన నూహింపనగును.

(౨)దొంగదెయ్యాలు:—ఇది మిగుల చమత్కారమైన కథ. నారాయణరావు పట్టభద్రుడు. కాని అమాయకుడు. ఏబదిరూకల ఉద్యోగములో నున్నాడు. జీతమందలి యర్ధభాగము మిత్రులకై వెచ్చించువాడు. వాని భార్య శారద గడుసుపడుచు. దైనికమైన అక్కరలుదీర్చి పైకమును సంచితమొనరించి పైకిపోయి యుండెడు పైకముతో పైడినగలు చేయించుకొన్నది. భర్త కానందము గొలిపినది.

(౩) విధి:—కథ కరుణరస సంభరితము... మేనత్త మేనమామ బిడ్డలు. ఒకరినొకరు ప్రేమించుకొనిరి. కాని, బాలికతండ్రి ధనికునకు బిడ్డనిచ్చి పెండ్లిచేసినాడు. ఈ ధనికుడు పరలోకమునకు దారిదీసినాడు. బావయు మఱదలును పరస్పరానురాగబద్ధులై యున్నారు. ఆలుమగలట్లే యొకే తావలమున వసించిరి. రమణమ్మ మగబిడ్డను కనినది. మేనత్త బిడ్డను గొనిపోయి చెట్టుక్రింద పాఱవేసినది. తల్లి ఏడ్చుచు బిడ్డమెడ కొక యుంగరమును గట్టినది. శిశువు నొక లంబాడీయాడుది చూచి పదునేడేండ్లు పెంచినది.

అనంతరము బావకును మఱదలికిని పెండ్లియైనది. కోటి (పెంపుడుతల్లి) బిడ్డకు కష్టపడి విద్యాబుద్ధులు గఱపినది. దైవవశమున రమణమ్మయింటిలో పనికత్తెయైనది. రమణమ్మకు ఏలకో ఆమె తనయునిపై ఎంతో మక్కువయుండెడిది. వ్యాధిగ్రస్తయై కోటి తనకథను ఎలమందకు వినిపించి పరమపదించినది. ఎలమంద రమణమ్మకడ కరిగి ఉంగరమును జూపి విలపించినాడు. నిజతనూభవుని గుర్తించినది. ఆలుమగలు తనయుని అక్కున జేర్చికొనిరి. మాతృప్రేమ ఈ కథయందు చక్కగ చిత్రింపబడినది. సంఘస్థితిపై కన్నుంచియే గ్రంథకర్త ఈ కథను సృష్టించెను.

(౪) కిటికీ రెక్కలు:—నాగమ్మవలన గూడని నమ్మకము లెట్లు మనసులందుదయించునో, ఎట్టి యనర్థములు సంఘమున తలనూపునో ఇందు దెలుపబడెను. నాగమ్మ నియమబద్ధజీవి.

(౫) సోదరులు:—ఇది ఇరువురు కర్షక సోదరుల కథ. ఉభయులును పరస్పరానురాగ బద్ధులు. తమ్మునిభార్య విలాసిని; దుష్టురాలు. సోదరులను విడదీసినది. ఇరువురను ఘోరకష్టములపాలు చేసినది. పతిని దౌష్ట్యమునకు పురికొలిపినది. అన్న కొంపను, కాయమును తమ్ముడు నిప్పులపాలు గావించినాడు. సోదరుని దౌర్జన్యము వెలిగియు అగ్రజుడు తన యనురాగమును మాపు గానీయలేదు. అంత్యముహూర్తమునగూడ దన యౌదార్యమును వ్యక్తీకరించినాడు. ఇందలి శైశవవర్ణన చక్కగా నున్నది.

(౬) పరీక్ష:— విరించి కళోపాసకుడు. ధునిని ప్రేమించినాడు. ఇరువురకును పెండ్లి యైనది. ధునితన పతివ్రతాధర్మమునకు భంగము తెచ్చుకొనినది. ముసల్మాను సేవకు డైన అబ్దుల్‌తో లేచిపోయినది. తుద కాతని నిష్ఠురచేష్టలకు పాల్పడినది. వ్యభిచారవృత్తిలో ప్రవేశించినది. అభాగ్యురాలైనది. శిథిలకాయ యైనది. కడకు పతిని జేరినది. పతి ఆమెను క్షమించినాడు. "కలకబారిన రెండు నదులుతిరిగియథాపూర్వకంగానిర్మలాలై కలసి ప్రవహించాయి" అని గ్రంథకర్తగా రనిరి. పరీక్షలో అపజయము వాటిల్లినది. ద్విజేంద్రుడు తన మహానాటకములలో నొకతావున నిట్లు వచించినాడు: "నైతికముగ కూలిపోయిన ఆడుదానిని దుష్టుడు గొడ్డలితో తల బసులగొట్టును ; సామాన్యుడు పరిత్యజించును; మహాత్ముడు క్షమించును."

(౭) నిష్కృతి:— ఇందు పంచములు పడే బాధలు వర్ణింపబడినవి. రాముడుకరణం రాఘవయ్య క్రౌర్యమునకు గురియైనాడు. కాని ప్రాణావశిష్టుడై పడియున్న విరోధిని కాపాడినాడు. తన యౌదార్యమునకుబదులుగదురంతమైన అత్యాచారమునకుబాల్పడినాడు ప్రాణములు గోలుపోయినాడు. తుదకు కరణం ఆంతరంగిక పరివర్తన మందినాడు. రాముని కొడుకును బిలిచి వానిచేతిలో కాగితము నిడి "ఇదే నాపాపాల కన్నిటికీ నిష్కృతి" అన్నాడు.

(౮) చిల్లి చెంబు:— చిల్లి చెంబు తీరని సమస్యలను తెచ్చిపెట్టినది. కాని దాని నిజ రూపము ప్రత్యక్షము కాగానే సమస్య లన్నియును సమసిపోయినవి.

(౯) పుణ్యాత్ములు:— కథాస్థానము రాజమహేంద్రవరము. పరార్థజీవి యొకండు నిస్సహాయుడై, నిరుపేద యైనాడు. బిచ్చమెత్తు బిడ్డ చేయు సేవవలన బ్రదుకు గడుపుచుండువాడు. తుద కొక దయామయుని దయ నందినాడు.

గ్రంథకర్తగారికి కథనాకౌశలము కలదు. వీరు భావనాశక్తి గలవారు. ప్రకృతిదృశ్యములను చక్కగచిత్రింపగలరు. వీరి శిల్పనైపుణ్యము కొనియాడదగినది. వీరి రచన మలంకారశోభితమై యుండును. మహాకథకుల యాశయములను హృదయంగమము గావించుకొని క్రమనిష్ఠకతన కవిత్వమునందువలె కథారచనమున గూడ కీర్తి నార్జింపగలరు.

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

శ్రీయుత చేమకూర సత్యనారాయణ గారి చిత్రలేఖన సంపుటి

["సెక్రెటరీ! చామకూర్ ఆర్ట్సు ఎకాడెమీ. ౧౧౫, ఆర్మీనియన్ వీధి, జార్జిటవున్, మదరాసు. సంపుటం వెల పదిరూపాయలు]

మన ఆంధ్రులలో పేరెన్నిక గాంచి, చిత్రలేఖనము పెంపొందించుచున్న ప్రముఖులలో శ్రీయుత చేమకూర సత్యనారాయణ గారొకరు. వీరు కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారితొల్లింటి శిష్యబృందములోనివారు. మఱిన్ని బొంబాయి చిత్రకళాశాలలో మంచి శిక్షణమువడసి డిప్లొమాను పొందియున్నారు.

ఇప్పుడు కేవలము బొమ్మలను చిత్రించుటయే గాక ఆబొమ్మలను చక్కని సంపుటముగ అనువగులీల నచ్చొత్తింపించి, తెనుగువారి హస్తములం దుంచు మహత్తర కార్యము శ్రీ సత్యనారాయణగారు గావించినారు. అందులకు చిత్రకారుని, ఆ సంపుటమును ప్రకటించిన ప్రకాశకులను వేనోళ్ల గొనియాడదగు.

సర్వసాధారణముగ చిత్రకారులు తాము రచించిన చిత్రము లెంత మంచివయ్యును, ధనసాహాయ్యము లేమిని, సాహసము లేమిని ఒకమూల పారవైచుట పరిపాటి. అట్లుకాక శ్రీయుత సత్యనారాయణగారు ౨౮ బొమ్మలను, అతి సున్నితములను భావములను ప్రదర్శించువానిని ఒక్క సంపుటములో నిక్కించి మనకు జూపుచున్నారు. ఆ సంపుటము నిజముగ ప్రతి ఆంధ్రునియింట నుండి చిత్రలేఖనమునం దభిరుచి గొల్పుట ఆవశ్యకము.

బొమ్మలలో పెక్కులు ఈ వఱకు ప్రదర్శనములకు బంపబడి బహుమానము లందియున్నవి. సంపుటము నచ్చొత్తించు పద్ధతి బహుసుందరముగ నున్నది.

లోని చిత్రములలో "రాధ" చిత్రము త్రివర్ణశోభితము. శ్రీకృష్ణుని వెతకునప్పటి శృంగారాభినయమును చాటుచున్నది. సిద్ధార్థుని చిత్రము అజంతాశైలిని స్మరణకు దెచ్చునదై యున్నది. అయిదవపటము "పల్లెటూరి చెరువు" అన్నది మన ఆంధ్రదేశములోని చెరువుదృశ్యము. బొమ్మలోని స్త్రీలయొక్క చీరకట్టు, జడతీరు చూచుమాత్రలో వీ రాంధ్ర నారీమణులని అనుకొనునట్లు చేయును. ఇవి కాక కొన్ని బొమ్మలు పండ్రెండు పదమూడింటివఱకును చిత్రవిచిత్రభావములను ప్రదర్శించు నొక యుత్తమశ్రేణికి జెందగలవని నా నమ్మకము. విచారము, అత్యుత్సాహము, ఆడంబరము మున్నగు విలాసములతో అవి విలసిల్లుచున్నవి. చివర నొక రెండుచిత్రములు సర్వసామాన్య మానవులనుండి చేకొనబడినవి కూడ గలవు. అందు 'బొబ్బిలి పాటగా' డొకడు.

ఈ పద్ధతిని సంపుటములుగ నచ్చొత్తించి ప్రతి ఆంధ్రచిత్రకారుని ముఖ్యరచనములను వెలికి దీసికొనివచ్చుట ఆంధ్రలోక కర్తవ్యము. అందుచే వారివారి బొమ్మలు ప్రతియింటను నిలిచి మన కపరిమితానందమును జేకూర్చుటయే గాక "ఇది తెనుగువానికుంచె" అను గర్వమును మనలో రేకెత్తించును.

ఆంధ్రులందఱు ఈ సంపుటములను వెలకు దీసికొని వీరియుద్యమమును ప్రోత్సహింతురు గాక !

కవికొండల వెంకటరావు

నమ్మాళ్వార్ల ప్రచురణాలు

పై ప్రచురణాలు యింతవరకు రెండు మాత్రమే వెలువడ్డాయి. ఒకటి నాటకశాఖకు సంబంధించిన, మోహనప్రదమైన, తారాశశాంకుల ప్రణయగాథను గూర్చిన "శశాంక". రెండవది నేడు అంతఃకలహాలచే అల్లకల్లోలంగా వున్న "స్పెయిన్ దుస్థితి.

ఈ ప్రచురణాలు యింపుమించుగా 'పెంగ్విన్' పబ్లికేషనులవలె ఆకర్షణీయంగా తయారుచేయటానికి పూనుకొనినందుకు నమ్మాళ్వార్సు అభినందింప దగినవారు. ముద్రణం గూడ రైల్వే గ్రంథాలమాదిరిగాక చూడ ముచ్చటగ నున్నది. పేజీల లెక్కనుబట్టి ధర నిర్ణయించటమనే పద్ధతి కావటంవల్ల యెన్ని పేజీల గ్రంథమైనాసరే ఆరు అణాలకే ఇయ్యబడే యేర్పాటుని పై రెండు గ్రంథాలవల్ల ఊహించవలసియుంటుంది. రాజకీయ, ఆర్థిక, వాణిజ్య సంబంధమైన గ్రంథాలు, శాస్త్ర గ్రంథాలు, కథలు, కావ్యాలు, నాటకాలు, అంతర్జాతీయ విషయాలకు సంబంధించిన విమర్శలు, పురాణాలు క్రమంగా ప్రకటించవలె నని వీరి ఆశయము. ప్రకాశకుల ప్రయత్నము ఫలప్రద మగుగాక !

౧ శశాంక

[క్రౌను ౧/౮ సైజు; సుమారు ౯౦ పేజీలు; పీచుకాగితం. రచయిత: గుడిపాటి వెంకటచలం.]

ఈరచయిత ఆంధ్రదేశానికి సుపరిచితుడు. ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్రలో వీరి రచనలకి ప్రత్యేకస్థాన మియ్యవలసిన అవసర మెంతైనా వుంది. ఆధునిక ఆంధ్రకథకుల్ని గూర్చి చెప్పవలసివస్తే వెంకటచలంగారే ప్రథమ తాంబూలానికి అర్హు లౌతారు. వీరి రచనలు నవ్యసాహిత్యానికి అలంకారప్రాయాలు. వీరి రచన లన్నీ అదోక ఫక్కీని. వీరితాలూకు యేరచన పరిశీలించినా ఓ విశిష్టత గోచరిస్తుంది. ఎన్ని సంవత్సరాలక్రిందట రచింపబడినవైనా సరే, యిప్పటి వేడివేడి సరుకైనా సరే ప్రతిదానిలోను వారిలేఖిని ఒకతీరున పరుగెడుతుంది. మనసా నమ్మిన సిద్ధాంతాన్ని ఒక అంగుళంకూడా వెనక్కుగాని, ముందుకు గాని పోనీక ధైర్యంగా పాఠకులముందు వీరు పెడతారు.

వెంకటచలంగారు స్వేచ్ఛాప్రియులు. వీరి స్వేచ్ఛావిహారానికి ఒక పరిమితి, ఒక తెన్ను వుంది. వీరి ఆవరణ రాజకీయ రంగంకాదు, మోహగుండంలో. స్త్రీపురుషుల్ని నైతికంగా బంధించటాని కేర్పడ్డ వివాహాది కర్మకాండ వీరిసిద్ధాంతంలో పునర్మర్త్యులు చేసే కొన్ని అవివేకపుచేష్టలు. పశుపక్ష్యాదులు, వృక్షలతాదులు మొదలైనవాటికి నరుల్లో మాదిరిగా లంకెలు లేని స్వేచ్ఛానుభవాన్ని భగవంతు డెవ్విధంగా ప్రసాదించాడో అదే స్వేచ్ఛానుభవానందం నరులకు గూడ యెందుకు కుండకూడదని వెంకటచలంగారి వాదన. వివాహాదితంతులు అట్టి స్వేచ్ఛకు భంగకారులు. మానవుల్లో అట్టికట్టుబాటు పటాపంచలు కావలెనని వీరి మతం. ఈ మతాన్నే ప్రతిరచనలోను వీరు పాఠకులకు స్ఫుటపరుస్తూ వుంటారు.

వెంకటచలంగారు, తారాశశాంకుల ప్రణయగాథను వస్తువుగ గ్రహించి "శశాంక" అనే నామధేయంతో నాటకరూపంలో రచించిన విధానాన్ని పరిశీలిస్తే చలంగారిని స్వేచ్ఛావిహారులనటంకంటె బ్రహ్మజ్ఞానిఅనో సృష్టిరహస్యాన్ని అవగాహన చేసికొన్న బృహస్పతులనో, వేదాంతోపన్యాసకులనో, మహాయోగులనో అనవలసివుంటుంది. ఈరచనలో వీరు కనుపరచిన శక్తి, దృష్టి అతీతమైనవి. ఇంతే కాక తమ మతమందు తమకుగల గాఢ విశ్వాసాన్ని సూచిస్తుంది.

మనయొక్క శాస్త్రాల్ని, పురాణాల్ని తరచిచూస్తే యీ ప్రపంచం వొక వింతసృష్టి అని గోచరిస్తుంది. అందు వొక భావా న్నొక భావం ఒరుసుకుపోయే విషయాన్ని పరిశీలిస్తే యిదంతా ఒకమాయగతోచి సాధకుణ్ణి వైరాగ్యపథంలోకి యీడుస్తుంది.

పరస్త్రీగమనం పాపభూయిష్ఠమని ప్రపంచానికేర్పడిన అనేక 'Donts' లో ఒక 'డోంటు'. ఈ నియమం అన్నిమతాల్లోను, అన్నిశాస్త్రాల్లోను వుంది. కాని కొన్నికొన్ని సందర్భాల్లో పరస్త్రీగమనం పాపభూయిష్ఠంకాదని ప్రమాణాలు మనధర్మశాస్త్రంలో కనపడుతున్నయి.

ఇద్దరన్నదమ్ము లుంటారు. ఇద్దరూ వివాహం చేసుకుని సుఖంగా కాపురంచేస్తుంటారు. కాని ఒకరికే సంతానం కలుగదు. కుటుంబం నిలువబెట్టుకునేందుకు అన్నగారు తమ్ముని భార్యను చేరొచ్చు. తుచ్ఛవాంఛకోసంకాక కేవలం సంతానాపేక్షతోనే యీపనిని సాగిస్తే అది అవినీతికార్యం కాదట. అప్పుడు పాపం అంటుకోదట. తిరిగి అన్నభార్యతో తమ్ముడు క్రీడించతలపెట్టగూడదు, అన్నభార్య మాతృసమాన కావటంచేత.

స్త్రీకిగాని, పురుషునికిగాని కామేచ్ఛ జనిస్తే అదితీరనిసందర్భంలో ప్రాణత్యాగాలు జరుగుతూ వుండటం తరుచు వినబడుతోంది. ప్రాణత్యాగం మహాపాపకార్యం. ఒకస్త్రీ తానుగ ఒక పురుషుణ్ణి చేరి కామేచ్ఛతీర్చవలసినదిగ ప్రార్థిస్తే ఆస్త్రీతో సంగమం తగునని, అట్టి స్త్రీకోరికను పురుషుడు చెల్లించక తెగనాడితే వానికి పాపమంటుకుంటుందనీ మరొకశాస్త్రం చెబుతున్నది.

ఒకస్త్రీకి, ఒకపురుషునికి వివాహం జరిగి లక్షణంగా కాపురం జరిగిపోతూవుంది. పొరబాటునో, గ్రహపాటునో పరపురుషుడు ఆమెవంక చూడటం తటస్థపడితే వాణ్ణి చీల్చాలన్నంత కోపం వస్తుంది అతడికి. ఆమెమీద తనకు సర్వహక్కులున్నవని అతని వూహ. కొద్దికాలం తరువాత ఆమె రోగిష్ఠి అయి మంచమెక్కి దుర్గంధంతో కొతపడుతూ వుంటుంది. యముడు తీసుకుపోతాడు. ఆమె చనిపోయిన అనంతరం స్వంతమని ఆఘోరించిన భర్తయే ఆమెను చేతులార ఛండాలుడికి ఒప్పగించి దహనం చేయమంటున్నాడు. దీనిని గురించి శివవాక్యర్ ప్రమాణం.

వడివుకండుకొండ పెణ్ణై మట్రొరువన్
నత్తినాల్
విడువనో అవనై యిన్నుం వెట్టవేణుం ఎన్బనే
నడువన్ వంది అళైత్తపోదు నారున్ యింద
సెల్లువల్
షుడలై మట్టుం కొండుపోయ్ తోట్టికై డు
ప్పరే.

ఈ పరిశీలనలో సృష్టి యెలా ప్రారంభమైందోకూడ తెలిసికోవటం అవసరమే. ఆదిలో బ్రహ్మ ఒక పురుషుణ్ణి సృజించి వాని నుండి ఒక స్త్రీరూపాన్ని తయారుచేసినట్లు మన పురాణాలు చెబుతున్నయి. వారిద్దరి సంయోగంవల్ల ప్రపంచాభివృద్ధి అవుతూ

వచ్చింది. మానవకోటి అంతా బ్రహ్మ యొక్క సృష్టిగ పరిగణింపబడుతూ అతడే స్త్రీపురుషులకు తండ్రి, పరమపితగ నిర్వచింప బడుతున్నాడు. వీరందరు అతని సంతతిగ పరిగణింపబడే సందర్భంలో పురుషుడు భర్త, స్త్రీ భార్య అనే సంబంధానికి తా వెక్కడో గోచరించకుండావుంది. బ్రహ్మ సృష్టిలో యీ ప్రపంచంలోని స్త్రీపురుషులందరు సోదర సోదరీలు, యేకోదరులవలె మెలగవలసిం దని అయి యుండవచ్చు. భార్య భర్త, కూతురు అల్లుడుఅనే బాంధవ్యపు కంపు సృష్టి ఆదిలో లేదని స్పష్టపడుతోంది. మరి యివన్నీ యిటీవల యేర్పడినట్లు గూడ స్పష్టపడుతోంది. భరతఖండంలో వివాహాదులు, బంధుబంధాలు మనువు రాజ్యకాలంలో శాసనరూపంగా ప్రవేశపెట్టబడినట్లు తోస్తుంది. ఈ మార్పుకు, యిట్టిశాసనాలకు కారణాలు సంఖ్యానేకంగా వుండొచ్చు. ఇక్కడ వాటిని తరచటం సమయం కాదు. దీని ననుసరించి బ్రహ్మ ప్రతిజీవికి స్వేచ్ఛ నర్పించినాడే కాని బంధుబంధాలలో మగ్గవలసిన దిగ శాసించలేదని స్పష్టపడుతోంది.

స్త్రీపురుషుల్లో గల వ్యత్యాసతగూడ యిక్కడ పరిశీలించటం అప్రస్తుతం కాదు. అనేకవిధాల్లో స్త్రీ పురుషునికంటె ఆధిక్యము కలిగివుంది.

" స్త్రీణాం ద్విగుణ మాహారం
బుద్ధి శ్చాపి చతుర్గుణం,
సాహసం షడ్గుణం చైవ
కామ మష్టగుణం భవేత్. "

అన్నారు. పురుషునికంటె స్త్రీ రెండు రెట్లాహారం తీసికొంటుంది. స్త్రీ బుద్ధి పురుషుని బుద్ధికంటె నాలుగింతలు హెచ్చు. సాహసం ఆరింతలు. మైథునేచ్ఛ యెనిమిదింతలు. కామతీవ్రత కలిగివుండే జీవి యొక్క చర్యలు నిగూఢంగా వుంటవి. అందున స్త్రీహృదయం దుర్భేద్యమైంది. స్త్రీ జనహృదయాన్ని గ్రహించటం బ్రహ్మకు గూడ కష్టమని లోకోక్తి. పై కారణాల కనుగుణంగా వాత్స్యాయనుడు కామసూత్రాలలో సంభోగాలు అష్టవిధా లని నిరూపించాడు. స్త్రీకంటికి యెదురుగ పురుషుడు కనపడితేనే బూతు ఆపాదించవచ్చు సులభంగా. ఎనిమిది రెట్లు కామోద్రేకం గల స్త్రీ అట్టి పరపురుషు డెదురుపడితే యేదృష్టితో చూస్తుందో భర్త తరమా గ్రహించటానికి ?

పై విషయానేకాన్ని బట్టి తీవ్రమైన యోచనచేస్తే ప్రపంచమంతా లోకమాయగా తోస్తుంది. దేవగురువు, విశేషించి ఉపనిషత్సారస్వాన్ని గ్రహించిన దిట్ట, సర్వజ్ఞమూర్తి అయిన బృహస్పతి తన శిష్యుడైన చంద్రుడుతో తన భార్య జరిపిన చర్యవిషయంలో ఋషులంతా యేకమై పంచాయితీ జరపతలపడితే లొంగిపోతాడా, సమర్థిస్తాడు కాని—

వెంకటచలం గారి "శశాంక"లో అనూరాధ అనే పాత్ర వొకటి నూతనంగా కల్పింపబడింది. మిగత ప్రధానపాత్రలు బృహస్పతి, తార, చంద్రుడు. అనూరాధ బృహస్పతిసోదరిగ గ్రహింపబడింది. గ్రంథకర్త నూతనంగా అనూరాధను కల్పించటంలో గల ఉద్దేశ్యం సదుద్దేశ్యమనే భావించాలి. మనుష్యప్రకృతులు వేరువేరుతీరులుగ నుంటా యని, ప్రేమమోహములకు గల వ్యత్యాసము యెట్టిదో చూపుటకే అనూరాధ గ్రహింపబడినట్లు తోస్తుంది.

చంద్రుడంటే అనూరాధకు అగణ్యమైన ప్రేమ. ఒకక్షణముగూడ అతనిని విడిచి ఆమె వుండలేదు. అతడు సదా ఆమె వెనువెంటనే మసలుతూ వుండాలి. తనకళ్లలో మెలగుతూ వుండాలి. హృదయపీఠిలో అనుక్షణము అర్చన జరుగుతూ వుంటుంది అతడే తనకు సర్వస్వంగా. ఆ ప్రేమ మాతృప్రేమ వంటిది కాదు. ఏకోదరులలో కనపడెడిది గూడ కాదు. చుట్టరికపు పరిచయముతో కూడిన దంతకంటె కాదు. కామసంబంధమైనదియు కూడ కాదు. ఏదో అవ్యక్తప్రేమ. అనేక ఘట్టాల్లో చంద్రుడు అనూరాధను ఉద్రిక్తపరచవలెనని యెన్నో యెత్తులు, యెన్నో లాలనలు, యెన్నో కాముకకథలు, వక్షాన్ని సహితం చీల్చగల మోహదృక్కులు ప్రయోగించి చూచినా ఆమెలో యేమాత్రంకూడ చలనం కలుగలేదు సరేగదా కోపగించనైనా లేదు. అతన్ని ఆమె యేమీ అనలేదు. అతడు ఆశ్రమంవిడిచి వెళ్లిపోయినప్పుడు "యీ ఆశ్రమం శవంలాగు వేళ్లాడుతోందో" అంటుంది. కామిని పొదని కావిలించుకొని "ఆ సమలాలించ వస్తే దూరాన్నుంచానే. తప్పా. చూడు, నీకొక్కటే పుష్పమునకో జీవనానికంతా! దాన్ని కోసి, వాసన చూసి నలిపి నీముఖాన్నే పారేసిపోతే నీ కెట్లా వుంటుంది? శశి నన్నట్లా చేస్తాడని భయం" అంటుంది.

చంద్రుడు అతిలావణ్యమూర్తి. చిన్నప్పటి నుంచి తారవొడిలో పెరిగాడు. చివరకు ఆమె అతనిని పొందగలిగింది.

బృహస్పతి ఋషి. అద్భుతమైన పాండిత్య మహిమను పొందినవాడు. దేవాసురసంగ్రామ సందర్భంలో దేవతలందరు వీని మహిమకు నిర్ఘాంతపడి రాక్షసులమీద పైయెత్తుగా దేవకోటికి గురువుగ యెన్నుకొని వానికి ఆచార్యపీఠం వప్పగింతచేశారు. బ్రహ్మముఖతః విలువడ్డ సమస్తవేదాలను అవగాహన చేసికొనిన సర్వజ్ఞమూర్తి. దండనవల్ల అవినీతిని అరికట్టలేమనీ, శిక్షలవల్ల లోకోద్ధరణ జరగదనీ విశ్వసించేవాడు. ఈ విశ్వంలో ప్రతిజీవి చనిపోయేటప్పుడు ఒక పుచ్చినవక్కనైనా వెంట తీసుకుపోవటం లేనిసందర్భంలో బ్రతికి యున్నంతకాలం "నా" అనే అహంకారం, స్వార్థపరత యెందుకుండాలో తెలిసికొనిన వేదాంతి. దేనియందు మమకారమనేది లేదు. అందరకంటె తనకేమో హెచ్చుజ్ఞానము కల దని విర్రవీగటం యెరగని పరమసాత్విక తేజుడు. జ్ఞానము ఆత్మపారిశుద్ధ్యంకోసం యేర్పడిందనీ, యితరులలోని కల్మషాన్ని వెతకట కేర్పడలేదనీ గ్రహించిన విశాలభావము గలవాడు. సర్వలోకనాశనాన్నైనా నిర్లక్ష్యమైన చిరునవ్వుతో వీక్షించగల సంపూర్ణ వైరాగ్య సంపన్నుడు. ఎవరి కర్మానుభవం వారనుభవిస్తారంటాడు. భార్య అయిన తార చర్య సక్రమమైనదని బృహస్పతి సమర్థిస్తాడు.

ఏనాలుగవ యేటో, అయిదవ యేటో బృహస్పతి చంద్రుణ్ణి శిష్యుడుగ స్వీకరించి

తారదగ్గర వదలివాడు. ఈ చంద్రుణ్ణి తార కొంటెదృష్టితో చూస్తూవచ్చిందో పరమాత్మునకే తెలుసునేమో! బృహస్పతికి సర్వము తెలుసుకే. ఒకటిరెండుసార్లు "శశాంకునిపట్ల రాగవైపు కువల్చడానికి ప్రయత్నించు" మని తారకు సలహా యిచ్చినప్పటికి ఆమె కది కంటకంగా వుంటూ అనూరాగ ఒకటి తన ప్రయత్నాని కడ్డుదాపరించిందని కటకటపడేది. శశాంకుడు రాగము నిర్లక్ష్యంగా చూస్తున్నాడని బృహస్పతికి తెలుసు. తారాచంద్రుల ప్రేమ అంతకంతకు కరడు కట్టుతోంది. తనలోగల అశక్తతను గ్రహించి ఆమెయెడ తృప్తికరంగా సంచరించటానికి అవకాశ మమరకపోవచ్చు. తారప్రయత్నాని కడ్డు తగలటం పాపహేతువు. ఆశ్రమంలో తనయెదుట తారాచంద్రుల సమాగమాన్ని చూడలేదు. చూడటం సంభవిస్తే అహంకారం ఆవరించి ఏ అకార్యాన్ని చేయిస్తుందో. కోపం వచ్చింది గూడా (తనలో). "సంసార బంధం ఎంత తీవ్ర మయిందీ? పరితాపమయం వొచ్చేసరికి జన్మమంతా తపస్సాధన సువశ్శక్తి వ్యర్థమైనాయి. సర్వప్రపంచాలనూ, మంత్రాలనూ, యోగాలనూ సాధించగలం గాని యీ మనోహంకారాన్ని, నా స్వంతమనే భావాన్ని జయించటం యీశ్వరునితరం గాదు. కాని నేను సాధించితీరుతాను" అంటూ ఏకాంత సాధన అవసరమని చెప్పి తారాచంద్రులకు స్వేచ్ఛనుకలిగించాడు.

తిరిగివచ్చేసరికి విశ్వామిత్రుడు, గౌతముడు, ఇంద్రుడు మొదలైనవారంతా తన ఆశ్రమపు అరుగుమీద కైలాయించి పంచాయితీ చేస్తున్నారు యీ అన్యాయాన్ని గురించి. బృహస్పతిముందు వారంతే. నోరెత్తటానికివల్లా! తన యింట్లో జరిగిన యీ అకార్యాన్ని ప్రపంచం యేవిధంగా వ్యాఖ్యానం చేసినా నేరైన తన పవిత్రవాక్కులతో వారినోళ్లను అణచగల సాహసిగనుక "ఇంకా మమకారం వొదలలేదాబుషీ." "ధర్మము, జ్ఞానము నీ జీవితాన్ని దిద్దుకునేందుకు ఉపయోగపడాలి; లోకాన్ని దిద్దేందుకు కాదు" "ప్రాణికోటికి ఆత్మాభివృద్ధి చెయ్యాలనే సంకల్పం వాస్తవంగా వుందా! వుంటే ప్రేమించు, సమస్తజీవుల్నీ ప్రేమించు. నీకన్నా, నీతపస్సుకన్నా, నీభార్యకన్నా, నీ యీశ్వరునికన్న అధికంగా దుర్గతిలో పెనగులాడే యీ లోకాన్నంతా ప్రేమించు. కల్మషమంతటితోను యీ ప్రపంచాన్ని నీ హృదయాని కద్దుకో. పాపంలో మునిగినకొద్దీ, అంధకారంలో జారినకొద్దీ, నీచేతుల్ని యింకా కిందికిజావి, హృదయాని కింకా దగ్గిరిగా హత్తుకో; ఖండించకు, శిక్షించకు" అన్నాడు.

ఈరచన నింతచక్కగా రచించటానికి వెంకటచలంగారు వేదాంతసాధన చేసియుండాలి. ప్రపంచ లంపటత వల్ల రోసిపోయి సన్యాసాశ్రమస్వీకారం చేసి గిరిగహ్వరాల్లో వరుని కంట బడకుండ సంపూర్ణ వైరాగ్యంతో వుండేవారికి సాధ్య మవుతుందేమోగాని తదితరులకు—ప్రపంచం చూసిచూసి, వేదాంత సారాన్ని తరచి తరచి అంతా అయోమయం, అంతా మాయ అని బృహస్పతి యేలా నిర్ణయానికి వచ్చాడో వెంకటచలంగారు కూడ యీరచనాసాధనలో అపరంజ్యోతి లోని సత్యాన్ని అవగాహన చేసికొన్నాడంటే అతిశయోక్తి కాదు. చలంగారు అనేక కథలు వ్రాశారు; గేయాలు రచించారు; గ్రంథాలు చేశారు. అవన్నీ ఒకయెత్తు, 'శశాంక' వొకటి వొకయెత్తు.

రచన అమోఘ మైనది. గ్రహింపబడిన పాత్ర లన్నీ బహు చక్కగ పోషింపబడినవి. అనవసరఘట్టా లేమీలేవు. ప్రతిఅక్షరం, ప్రతిపదం, ప్రతిభావం బహుబటువుగా, ఒకఊబుకుతో పడినవి.

"శశాంక" కేవలం తారా శశాంకుల ప్రణయగాథ కాదు. వైరాగ్యమంటే యేమిటి, ఎట్టివి అహంకార అహంభావాలు; సత్యమెట్టిది; యథార్థమైన మానవసేవ యేది మొదలగు విషయాల్ని నిర్వచనం చేసే వేదాంత గ్రంథమని తెలుస్తుంది.

నాటకంగా—చక్కనిశైలి. రసపిపాసువులకు అమూల్యమైన భిక్ష, వెంకటచలంగారి 'శశాంక'. అభినయానికి తగినంత అవకాశము కలదు. పేరు పొందిన నటు లెవరైన ప్రదర్శింప తలపడినప్పుడే దీనిప్రాముఖ్యము వెల్లడి అవుతుంది. ఎవ్వరేని త్వరలో ప్రయత్నింప వలసిన పని మనవి.

వ. కుటుంబరావు

స్పెయిను దుస్థితి

[క్రౌను ౧/౮ సైజు, ౧౬౦ పేజీలు. పీముక్కాగితం. గ్రంథకర్త: ప్రతాప రామసుబ్బయ్య]

ఓడలు బండ్లు అవుతాయని, బండ్లు ఓడలు అవుతాయనే లోకోక్తిలో యథార్థం లేకపోలేదు. ఎల్లప్పుడూ కాలం ఒకేరీతిని గడుస్తుండనుకోటంత వెర్రి మరొకటుండదు. పదహారో శతాబ్దంలో స్పెయిన్ దేశం చరిత్ర పరికిలిస్తే యూరపుఖండ రాజ్యాలలో అగ్రస్థానాన్ని ఆక్రమించియుండింది. అప్పట్లో అదృష్టవశాత్తు ఒక బ్రహ్మాండమైన సామ్రాజ్యాన్ని అతిత్వరలో నిర్మించుకోగలిగిన అవకాశాలు అమరినాయి. సముపార్జించింది కూడ. కాని పునాదుల్ని గట్టిచేసుకోలేదు. గర్వం బలిసిపోయింది. తదుపరి యితర యూరపుఖండ రాజ్యాలలో జరుగుతూవచ్చిన అభివృద్ధికరాలైన మార్పులను అవగాహన చేసికొనుట కవకాశం లేనంతటి మబ్బు వారికండ్లను కమ్మివేసింది.

పై కారణాలచేత స్పెయిన్‌లో అభివృద్ధి అనేది యేమీ జరుగలేదు. అసలది వ్యవసాయకదేశం. యంత్రపరిశ్రమలు శూన్యం. వ్యవసాయానికి గూడ రైతును తినసీయకుండా జమీందారీ విధానం అమలులో వుండటం తటస్థించింది. ఈ పరిస్థితుల్లో దారిద్ర్యం హెచ్చి ప్రజలలో అశాంతికి కారణమైంది.

ఇదిట్లావుండగా స్పెయిన్‌లో మతోద్ధారకుల ఆధిక్యము జాస్తి. వీరు ప్రజలలో దయ, సత్యం, శౌచములను అలవడచేయాలనే నియమాన్ని పూర్తిగ మరచిపోయి దొంగవేషంగా అభివృద్ధినిరోధకులైన రాజకీయశక్తుల్లో ప్రవేశించి బహువిచ్ఛలవిడిగాను, ప్రారంభగాను

దేశ సౌభాగ్యానికి, శాంతికి విఘాతం కలిగిస్తున్నారు.

పై అక్రమాలవల్ల యేర్పడే అశాంతివల్ల స్పెయినులో యెప్పుడూ అంతర్యుద్ధాలు, అంతఃకలహాలు. స్పెయిన్ దేశచరిత్రలో యిట్టి కల్లోలాలకు లెక్క లేదు. ఎన్ని అంతర్యుద్ధాలు సంభవించినా క్రూరమైన జమీందారీ విధానాన్ని తొలగించలేక పోయినారు. దీనికి తోడు యూరపు ఖండపు యితర రాజ్యాలలో రాజనీతి మృగ్యమై యేదో ఒకటి తెగకుండా కూడ వచ్చింది.

నేడు స్పెయినులో యేర్పడ్డ ప్రధాన సమస్య అభివృద్ధియా, లేక వికృతస్వరూపము దాల్చిన ప్రతిఘాతమా? శాంతియు విజ్ఞానమా లేక అనాగరకతా మృత్యువా?

స్పెయిన్ పరిస్థితులు యించుమించుగ భరతవర్షపు పరిస్థితులతో పోలియున్నవి. ఆ దేశప్రజలకు కత్తి పట్టగల హక్కు వుంది. మన కది లేదు. ఇంతే భేదం. అందుకనే మనది శాంతిప్రధానమైన ధర్మసమరం. స్వల్ప వ్యత్యాసంతో స్పెయిను, భారతవర్షము ఒకే గాడిలో వున్న కారణంచేత మనకు స్పెయిను ప్రజలయందు సానుభూతి వుండవలసిన అవుసరమెంతైనా వుంది. మన చరిత్ర, మనఆధిక్యము, మన విజ్ఞానము మనం పూర్తిగ మరచిపోయినాము. ఇతర దేశ చరిత్రలు పఠించినప్పుడైన మన స్థితి కొంత స్ఫురణకు రాకపోదు. గనుక యీ గ్రంథకర్త తగిన సమయంలోనే యీరచన వెలువరించినా డనుటలో ఆక్షేపణ లేదు.

ఈ గ్రంథకర్త సహాయ నిరాకరణోద్యమం మంచిజోరుగ నున్న రోజుల్లో చదువుకు స్వస్తిచెప్పినాడు. నాటినుండి కర్షక కార్మిక సమస్యలలో శ్రద్ధతీసికొంటూ రెండుసార్లు జెయిలుకుపోయినాడు. ఇట్టి వీరు స్పెయిన్ గాథను క్షుణ్ణముగ అవగాహన చేసికొనినారనే అనవలె. కాని గ్రంథరచన యిదే ప్రథమప్రయత్నమవటంచేత విషయాన్ని పాఠకుల ముందు అరటిపండు వలిచినట్లు పెట్టలేకపోయినారు. స్పెయిన్ ప్రసక్తిలో ఇండియా, జర్మనీ, యిటలీ, బ్రిటన్, ఫ్రాంసుల ప్రసక్తులుగూడ తెచ్చి కలగాపులగం చేయటం పాఠకునికి కొంత ఖంగారు కలిగిస్తోంది. ముందుముందు వీరు రచించబోయే గ్రంథములవలన యింకను హెచ్చుప్రయోజన ముండగలదని నమ్మిక.

వ. కుటుంబరావు.

బాలవ్యాకరణము

(టీకాసహితము)

[టీకాప్రణేత: విద్వాన్ మూసి రామమూర్తిశాస్త్రి, డెమ్మీ ౧/౮ సైజు. ౫౪౪ పుటలు. వెల మూఁడు రూపాయలు. ప్రకాశకులు : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సు, చెన్నపురి.]

తెలుఁగుభాషకుం గల వ్యాకరణము లన్నింటిలోను (సర్వజనోపయుక్తములలో) చిన్నయసూరి రచించిన బాలవ్యాకరణమే మొదటిది. అంతకుం బూర్వము వెలువడినవానిలోఁ గొన్ని సంస్కృతభాషాగ్రథితములు; కొన్ని పద్యాత్మకములు. సూరిగారి వ్యాకరణము వచన రచన. ఇందు వ్యాకరణసిద్ధాంతములకు విరుద్ధము లగు విషయములు కొన్ని యున్నవని కొందరి తలంపు. ఏది ఎట్లున్నను ప్రాథమిక పరీక్ష మొదలు పట్టపరీక్షవఱకు ఆంధ్ర విద్యార్థులకు బాలవ్యాకరణమే పఠనీయముగ నున్నది. మఱి యే యితరాంధ్రగ్రంథమునకును దీనికున్నంత చెల్లుబడి, ప్రచారము లేవు.

చిన్నయసూరి తనకు సాధ్యమగునంతవఱకును తనకుం బూర్వమున నుండిన ఆంధ్ర వ్యాకరణములను బాగుగా పరిశీలించి, తన సంస్కృతవ్యాకరణ పరిజ్ఞానము నుపయోగించి కష్టించి దీనిని వ్రాసెను. విషయముల నన్నింటిని సంగ్రహించు నుద్దేశమున నతఁడు సూక్ష్మపద్ధతిని దీనిని వ్రాయవలసి వచ్చెను; కాన పెక్కుసూత్రములు, వివరణములు నిందు నిగూఢాశయములు కలిగి అందఱును దెలిసికొన ననువుగాక యున్నవి.

బాలవ్యాకరణమునకు శేషగ్రంథమనం దగు ప్రౌఢవ్యాకరణము, లేక త్రిలింగలక్షణ శేషమున కర్తలగు శ్రీ సీతారామాచార్యులుగారు కొన్నిచోట్ల సూరిసూత్రములను సవరించుచు, సూరిగారి ఆశయముం వివరించియుండిరి; అన్నిసూత్రములకును వివరణము లేనందునను, ఆచార్యులుగా రనుకొనినట్లు సూరి యభిప్రాయపడెనో, లేదో నిశ్చయింప నవకాశము లేనందునను సూరిమతము తెలుఁగుటకుం ప్రౌఢవ్యాకరణ మంతగా ఉపయోగింపదు.

శ్రీ. శే. కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రులు గారు సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణములను బాగుగ పరిశీలించి 'బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశిక' అను వ్యాఖ్యను రచించి చాలవఱకును సూరిమతములను లక్షణాభిమానుల కెఱుకపఱచిరి. కాని అదియు కొన్నిచోట్ల సూరిమతమును వ్యక్తపఱుపక, విరుద్ధసిద్ధాంతముల నొనరించినది; ఐనను అనుపయుక్తములగు ననుబంధములతోఁ గూర్పంబడి ఎక్కువ వెలకుం గాని లభింపని ఆ గుప్తార్థప్రకాశికయే బాలవ్యాకరణతత్త్వము తెలిసికొనుటకు నేటిదనుక ఆధారమయి ఉన్నది.

పయి యంశములను బాగుగ గమనించి శ్రీ మూసి రామమూర్తిశాస్త్రులుగారు సూరి మతమును ఆంధ్రలోకమునకుం దెలుపుటకు విశేషములతోఁ గూడ 'బాలవ్యాకరణసారసర్వస్వటీక' యను వ్యాఖ్యానమును రచించినారు.

శ్రీ మూసి రామమూర్తిశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రవ్యాకరణ లక్షణమును, సంప్రదాయమును బాగుగ నెఱిగినవారు; ప్రతిభావంతులు; శ్రీ వజ్ఝల చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రులవారి సుశిక్షణమున సానదేరినవారు; విద్వత్పరీక్షలో ఆరితేరినది మొదలు విజయనగర మహారాజా సంస్కృతకళాశాలలో ఆంధ్రాధ్యాపకపదవి నధిష్ఠించి ౧౫ ఏండ్లపాటు శాస్త్రప్రవచన మొనరించుచు విశేషమగు ననుభవమును సంపాదించినారు; కొంతకాలము శ్రీ శాస్త్రులవారి క్రింద సహాయాధ్యాపకులుగా నుండి వారి సలహాలం దీసికొనుచు తమ లక్షణపాండిత్యమును దిట్టపఱచుకొని వ్యాకరణగ్రంథరచనమున కధికారమును గడించుకొనినారు; కావుననే అనిదంపూర్వమగు వ్యాఖ్యను రచింపగలిగినారు.